

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

"Gurmeler, kahve bağımlıları, antropologlar ve eğlenceli macera hikâyelerini seven herkes bu kitabı mutlaka okumalı." —Anthony Bourdain

Mutfak Sırları'nın yazarı, dünyaca ünlü şef

kahvenin hikâyesi

Bir Fincan Kahvenin
İzinde Dünya Yolculuğu

Devil's Cup

Stewart Lee Allen

maya kitap

“Stewart Lee Allen, adeta bir Hunter S. Thompson üslubuyla kahvenin peşine düşüyor ve bizi o büyülü çekirdeğin dünyasına doğru vahşi, kafeinli ve sıradışı bir gezintiye çıkartıyor. Düzyazı şeklinde, alaycı ve cesur bir dille kaleme aldığı kitabı okuyucuyu hoşnut ediyor, afallatıyor, eğlendiriyor ve bilgilendiriyor.”

-Mark Pendergrast

Uncommon Grounds: The History of Coffee and How it Transformed Our World’ün yazarı

“Enfes! Oldukça aydınlatıcı bir kitap. Allen, eğlendirici gezi günlüğüyle karışık harikulade bir araştırmacılık örneği sergilemiş.”

-The List

“Her açıdan eğlendirici, sürükleyici ve son derece komik. Kahve tiryakileri ve seyahatseverlerin muhakkak okuması gereken bir kitap.”

-Kirkus Reviews

“Müthiş bir kitap! Çok eğlenceli. Eskimolar kar için ne kadar çok kelime kullanmışsa, Allen’ın da kahve için o kadar çok kelimesi var. Sabah içtiğim kahveye bir daha asla aynı gözle bakmayacağım.”

-Jeff Greenwald

The Size of the World’ün yazarı

“İlgi çekici ve sıradışı. Allen’ın espressolu yolculuğu, kahvenin dünya tarihindeki rolüyle ilgili heyecanlandırıcı bir çalışma sunuyor. Kitap, patlak gözlü bir kafein delisinin kahveyi coşkulu bir şekilde övmesi ve gerçek bir tadımcının bilgili gözlemleri arasındaki dengeyi bulmaya çalışıyor.”

-Publishers Weekly

“Stewart Allen’ın, kahvenin insanlık kültürü üzerindeki tarihi etkileri hakkında yaptığı araştırma, bitkiler ve ilaçların, kültürler ve insanların oluşturduğu kurumların evrimini nasıl şekillendirdiğine ve yönlendirdiğine bir kez daha açıklık getiriyor. Okuması son derece keyifli!”

-Terence McKenna

Plants of the Gods’ın yazarı

“Otobiyografi, gezi günlüğü ve sosyal tarihin oldukça eğlenceli bir karışımı... İyi araştırılmış ve ustaca yorumlanmış, günümüze uygun, son moda bir gezi yazısı.”

The Bookseller

Maya Kitap: 174, İnceleme: 41

1. Baskı, İstanbul Mart 2018

2. Baskı, İstanbul Ağustos 2019

ISBN: 978-605-9902-85-4

Orijinal Adı: The Devil's Cup

Originally published in the English language under the title THE
DEVIL'S CUP: A History of the World According to Coffee

Copyright © Stewart Lee Allen, 1999

No part of this book may be reproduced, in any form without written
permission from the publisher.

Published by arrangement Soho Press via AnatoliaLit Agency.

Türkçe yayın hakları AnatoliaLit Ajansı aracılığıyla Maya Kitap'a
aittir. Telif hakları sahibinin izni olmaksızın, hiçbir yolla çoğaltılamaz,
kopyalanamaz ve dağıtılamaz.

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç

Editör: Selin Saraçoğlu

Son Okuma: Alara Ergin

Mizanpaj: Mehmet Büyüktürna

Kapak: Gülay Tunc

Maya Kitap * Sertifika: 14079

Gürsel Mah. Erzincan Sok. No: 36B Kağıthane / İstanbul Tel: 0212 296 97 12

e-posta: info@mayayayinlari.com / www.mayayayinlari.com

Mutlu Basım Yayın - Bahri Mutlu * Sertifika: 18569

Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok No: 256 Topkapı / İstanbul

Tel: 0212 577 72 08

Kahvenin Hikâyesi

Bir Fincan Kahvenin İzinde
Dünya Yolculuğu

Stewart Lee Allen

Çevirmen

Merve Yalçın

Giriş: İlk Fincan	9
Cehennemde Bir Mevsim	15
Etiyopya Duası	30
El-Muha'ya Yelken Açış	42
Kötü Abla	54
Bugün, Yoğun Bir Gün	68
Maymun Dışkısı	74
Kalkütalı Aziz	86
Kırmızı Şapkalı Adam	95
Savaş	110
İhtilal	124
Paris	137
Sultanın Kulak Ağrısı	151
Denizde	160
Tutsak Afrika	170
Preto Velho	184
Polis Memuru Hoppe	193
Fakir Beyaz Kokaini	208
Kaynamış Kahve	213
Teşekkür	219
Kaynakça	220

Anneme...

Giriş: İlk Fincan

Hazırlanışı bir sanat, bu yüzden
onu içişimiz de sanat olmalı.

Abd el Kader (on altıncı yüzyıl)

**Nairobi, Kenya
1988**

“ETİYOPYA GİBİSİ YOK,” derken Bill’in gözlerinin içi parlıyordu. “Afrika’daki en iyi yemekler burada, dostum. Ah, bir de Etiyopyalı kızlar...”

“Kızları bu işe karıştırma şimdi,” dedim. Doğu Londralı bir tesisatçı ve Budist bir keşiş olan Bill, kafayı bana bir kız bulmaya takmıştı; ancak densizin tekiydi. Onun tüm bu çöpçatanlık çabaları, sürekli “Aşk istiyorum, aşk!” diye bağırarak, iki katım kadar iri Kenyalı bir hayat kadınına savuşturmamla sonlanmıştı.

“Kızları bu işe karıştırma,” diye tekrarladım; düşündükçe tüylerim ürperiyordu. “Aklından bile geçirme.”

“Onları düzmek zorunda değilsin ki...” Bana en sevimli ve pis bakışını atarak “Ama isteyeceksin,” dedi.

“Bu konuda gerçekten şüpheliyim.”

“Bir de buna yok mu, aah ah! Dünyanın en iyi bunası.”

“Buna mı? O da ne?”

“Kahve,” dedi. “Etiyopya kahvesi.”

Böylece ne yapacağımız belli olmuştu. Öğle yemeği için Etiyopya’ya doğru yola koyulduk. Kenya’nın kuzeyinde otobüs seferleri çok seyrek, bu yüzden otostop çekerek gazlı içecek taşıyan külüstür bir “Tata” marka kamyonun arkasına atladık. Kuş uçmaz kervan geçmez yerlerden geçerken dışarıda güneşten kararmış kayalar ve kurumuş otlardan başka neredeyse hiçbir şey görmediğimiz yirmi saatlik ıssız bir yolculuk yaptık. Medeniyete dair tek iz, makineli tüfekte delik deşik edilmiş otobüslerin yol kenarındaki kalıntılarıydı. Eşkiyalar konusunda pek kaygılanmıyorduk (bulduğumuz araçta silahlı iki muhafız vardı), ancak yolculuğumuzun yedinci saatinde, daha önce bizi araca almayı teklif eden, fakat bizim reddettiğimiz kamyonun yanından geçtik. Yol asfaltsız olduğu için kamyonun aksı ikiye ayrılmıştı; bu da kamyonun takla atmasına, sürücü ve yolcuların yarısının ölmesine sebep olmuştu. Kazadan tek sağ çıkanlar, üzerlerinde geleneksel giysileri olan, taktıkları küpe benzeri aksesuarlar yüzünden kulak memeleri sarkmış iki metrelik Masai savaşılarıydı. Öylece dikilmiş ağıyorlar ve ellerindeki mızrakları gökyüzüne doğru sallıyorlardı. Masailerden biriye kırılmış bir yığın Pepsi şişesi altında ezilerek ölmüştü.

Etiyopya’ya vardığımızda sınır kapısı kapalıydı. Sınırdaki bulunan tek nöbetçi askerin mizacı dostane, fakat aynı zamanda sertti. Yabancıların Etiyopya’ya girmesine izin verilmiyordu. Bill kim olduğumuzu ve neden geldiğimizi açıkladı. Etiyopya’ya girmek istemediğimizi, sadece, yarısı Etiyopya’da olan Moyale kasabasını ziyaret etmek istediğimizi belirtti. Tabii ki Bill’e göre bunda bir sorun yoktu, değil mi?

Nöbetçi durup düşündü. “Doğru,” dedi, yabancıların Moyale’i

günübirlik ziyaret etmelerine izin veriliyordu. Sonra başını salladı. “Ancak pazar günleri değil.” Bize Etiyopya’nın Hristiyan bir ülke olduğunu hatırlattı.

Bill başka bir yol denedi. Nöbetçi askere Moyale’de bir turist pansiyonu olup olmadığını sordu. Asker bir pansiyon bulunduğunu söyledi ve oraya gitmek isteyip istemediğimizi sordu.

Bill, Etiyopya dilinin evet anlamına gelen o hırıltılı ifadesini kullanarak “Awo,” diye yanıtladı.

“Tamam o zaman,” dedi bekçi. “Dümdüz gidin ve sola dö-nün.”

Devlet otelleri her zaman pahalı olduğundan, yerel bir restoran-toprak zeminli ve damı samanla örtülü, tabiri caizse bir barakabulduk. Yemekleri harikaydı: *doro wat* (ekşimiş tereyağıyla yapılan baharatlı tavuk güvenci), *injera* (mayalı krep) ve *tej* (bal şarabı). Sonra da kahve.

Avrupalılar hâlâ kahvaltıda bira içerken Etiyopyalılar kahve içiyordu ve yüzyıllar geçerken bir kahve seremonisi ortaya çıkmıştı. Önce, yeşil kahve çekirdekleri masada kavrulur. Sonra garson kadın, dumanı üstünde kahve çekirdeklerini herkese ikram eder, böylece her bir konuk aromanın tadını çıkarabilir. Arkadaşlığa dair şükran benzeri ya da övgü dolu sözler söylenir ve kahvenin çekirdekleri dibekte öğütüldükten sonra demlenir.

Restoran sahibi o gün bizim kahvemizi işte bu şekilde hazırlamıştı ve o günden sonra bu seremoniyi defalarca görmüş olsam da, hiçbirisi bende o günkü kadar güzel bir his uyandırmadı. Restoran sahibi; uzun boylu, zarif ve büyüleyici güzellikte, tipik bir Etiyopyalıydı. Büründüğü turuncu ve mor şallar, az ışık alan bu kulübede parlıyordu. Zencefil benzeri bitkilerin taze filizleriyle birlikte kulp-suz ufak kahve fincanında servis edilen kahve ise mükemmeldi.

Bir saate kadar sürebilen bu gerçek seremonide üç fincan kahve içmeniz gerekir: *Abole-Berke-Sostga*, bir-iki-üç, dostluğa! Ne yazık ki restoran sahibinin her birimize sadece bir fincan kahve ikram edecek kadar kahve çekirdeği vardı. Ertesi gün daha fazla kahve çekirdeği olacağını, bu nedenle tekrar gelmemizi söyledi. Akşam vaktinde başlayan sokağa çıkma yasağı yaklaşıyordu, bundan dolayı aceleyle

sınırın Kenya tarafına döndük. Ancak ertesi gün nöbetçi askerler tekrar Etiyopya'ya girmemize izin vermedi. Sınırdaki saatlerce tartıştık; fakat ne mantıklı gerekçelerimiz ne de rüşvet, sözü verilen o ikinci fincan için bizi tekrar Etiyopya'ya almaları konusunda onları ikna edebildi.

Sonraki on yıl boyunca Etiyopya parçalandı. Milyonlarca insan kıtlıktan ölmüş, iç savaş patlak vermiş ve sonunda ülke ikiye bölünmüştü. Hayatım bundan daha kötü olamazdı. Dört kıtada ve on bir şehirde yaşamış, bazen bir yılda beş kez yer değiştirmiştim. Bu durumu katlanılabilir hale getiren tek şey, otuz beş yaşında biri olarak her şeyi bırakıp geri dönebileceğimi bilmemdi. Dilimden düşürmediğim gibi, hiç dönmek üzere bir yürüyüşe çıkabilirdim. Bunu pasif agresif bir canına susama durumu olarak düşünün. Bir Budist özentisi olsaydım, bunun bir “yabancılaşma” isteği olduğunu iddia edebilirdim. Bense şans eseri âşık olmuş (canına susamanın başka bir türü) ve evlenmek için Avustralya'ya gitmiştim. İzah edilemeyecek kadar karmaşık; ama bu plan, Kalküta'da Rahibe Teresa'nın adını taşıyan ve ölmek üzere olanların bırakıldığı bir bakımevinde çalışmamla sonlandı.

Kalküta dünyanın en güzel şehri; dayanılmaz ıstıraplar, ukalalık, hayırseverlik, zekâ ve açgözlülük, günün yirmi dört saati, yan yana, yüz yüze yaşar gider burada. Karşı caddedeki çocuklar tertemiz beyaz okul üniformalarıyla kroket oynayıp eğlence çılgınlıkları atarken, bindiğim otobüsteki bir kadının açlıktan ölüşünü izlemiş, iki blok geride ise bir kadının çamurlu bir gölete boynuna kadar girdiğini ve odaklanmış bir şekilde güneşe doğru dua ettiğini görmüştüm.

Kalküta ayrıca kitap kurtlarının çok sevdiği bir yer; şehrin saymakla bitmez sahaflarından birinde dolaşırken ilginç bir elyazması dini kitaba denk geldiğim yer de burasıydı. Yazılar hiç de okunaklı değildi; Hint yarımadasının tekdüze İngilizcesi ile yazılmış, eski bir zamana ait olduğu garip bir şekilde belli olan bir metindi. Kitabın kapağı uzun zaman önce çürümüş olduğu için kitabın ismine dair hiçbir fikrim yok. Sanırım bu kitap tipik bir konuyu ele alıyordu, Batı'nın beslenme alışkanlıklarındaki dengesizliklerin Toprak Ana'yı

tahrip etmeye can atan bir hiperaktif sosyopatlar ırkının ortaya çıkmasına sebep olduğunu dile getiren bir başka Hint zırvasıydı. Kitap çoğunlukla et yiyenleri (Hindular vejetaryendir) ve (kutsal hayvan olan) inekleri öldürenleri eleştiriyordu. Fakat asıl gözüme çarpan, “Afrika’daki karanlık ve şeytani çekirdeklerin” fenalıklarından yakınan bölümdü. Söyledikleri aşağı yukarı şöyleydi:

Okuyucuya soruyorum: Bu kıtada yaşayan kara derili vahşilerin tanrılarına canlı kurbanlar sunmadan önce kahve çekirdeklerini nasıl yediklerinin anlatılması şaşılacak bir şey mi? O acı içeceğin nefsimiz üzerindeki zararlı ve kötücül etkisini anlamak için Batı’nın bağımlılık derecesinde kahve içen toplumlarını, Doğu’nun barışsever çay tiryakileriyle kıyaslamamız yeterlidir.

“Ne yersen osun” diyen kafadan kontak tipler Kaliforniya’da olduğu gibi Hindistan’da da yaygındır. Ancak beni asıl sarsan şey, bu kitap ve Vietnam’ın başkenti Hanoi’de şans eseri denk geldiğim on sekizinci yüzyılda yazılmış Fransızca bir kitap arasındaki zıtlıktı. *Mon Journal* isimli kitap, sosyal eleştirmen ve tarihçi Jules Michelet tarafından yazılmıştı. Michelet bu kitapta, aydınlanmış Batı medeniyetinin doğuşunu öncelikli olarak Avrupa’nın kahve içen bir toplum haline gelmiş olmasına bağlar: “Şüphesiz ki, yaratıcı fikirlerin bu ölçüde artmış olmasının altında yatan sebep, kısmen yeni alışkanlıklar yaratmış ve hatta insan doğasını değiştirmiş olan o büyük olay, yani kahvenin ortaya çıkışıdır.”

O zamanlar, Batı medeniyetinin doğuşunu bir fincan espresso-ya bağlamanın ne kadar da Fransızvari olduğunu düşünüyordum. Ancak Michelet’nin öne sürdüğü fikir, bazı yiyeceklerin daha önce hiç akla gelmeyen şekillerde tarihi etkilemiş olduğuna işaret eden modern araştırmalarla ilginç bir şekilde paralellik göstermektedir. Etnobotanik uzmanları, yakın bir zamanda, bazı mantarları yemenin beyin fonksiyonlarını değiştirebileceğine dair bir teori ortaya koymuşlardır. Bazıları da, Mayaların tasvir ettikleri kutsal jaguarla-

rın, aslında yenildiğinde sanrılara sebep olan kurbağalar olduğunu ve tam da bu yüzden rahipler tarafından çokça tüketildiğini söylemiştir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, firavunların kutsal menekşesinin sarhoş edici güçlerinden dolayı tanrısal sayıldığını göstermektedir. Elbette tüm bu gıdalar bağımlılık yapar. Tabii ki kahve de öyle. Bundan eminim, çünkü ben de bir bağımlıyım. Belki de Michelet önemli bir şeyi keşfetmek üzereydi. Avrupalılar kahve içmeye ne zaman başlamışlardı ve kahve onların hayatında neyin yerini almıştı? En ufak bir fikrim yoktu. Cevabı bulmak için dünyanın dörtte üçünü, yani yaklaşık olarak otuz iki bin kilometreyi trenle, Arap yelkenlisiyle, çekçekle, kargo gemisiyle, en sonunda da bir eşekle katedeceğim aklımın ucundan bile geçmezdi. Şu an bu sayfayı kaleme alırken bile yazdıklarımın ne işe yarayacağını bilmiyorum. Bazen yazdıklarım, kahve bağımlısı birinin saçmalıklarına benziyor; bazen de, tamamen güvenilir bir çalışmamış gibi görünüyor. Tek bildiğim şey, Michelet'nin öne sürdüğü şeyi kanıtlayacak delilleri aramaya başlamak için en uygun yerin, iki bin yıldan daha uzun bir zaman önce kahvenin ilk kez bulunduğu ve on yıldır tekrar gitmeyi beklediğim ülkenin toprakları olduğuydu.

Artık Etiyopya'ya doğru yola koyulup o ikinci fincanı içme zamanı gelmişti.

Cehennemde 1 Bir Mevsim

*Abole, Berke, Sostga - bir, iki, üç fincan ve
sonsuz dek arkadaşız.*

Addis Ababa'daki dolandırıcı

Harar, Etiyopya

“RAM-BO’YU SEVER MİSİN?”

Bana bu soruyu soran, beyaz kilden bir duvarın gölgesinde çömelmiş sıırım gibi bir Afrikalı Aıaptı. Keskin bakışları, bir tutam bıyığı ve başına doladığı beyaz bir sarığı vardı. Yani aklınızda canlanan tipten bir Sylvester Stallone hayramı değildi.

“Rambo?” diye tekrarlayarak ne demek istediğini anlamaya çalıştım.

Kafasını aşağı yukarı sallayarak onayladı. “Ram-bo.” Kirli giysisinin eteğini, yerdeki toz toprağa değmesin diye düzeltti. Büyük bir kayıtsızlıkla “Rambo,” diye tekrarladı. “Faranji.”

“Rambo hayranı mısın gerçekten?” diye sordum. Şaşırmıştım, sonuçta Charles Bronson Kalküta’da daha popülerdi. Rambo’yu anlaması için pazılarımı sıktım. “Hayranı mısın?”

Adam bana tiksinererek baktı. Fakat “Ram-bo” diye tekrarlamaya devam ediyordu. “Ram-boo, Ram-booooo. Gitmek? Sevmek?”

“İstemiyorum,” dedim oradan uzaklaşırken. “Sevmiyorum.”

Etiyopya’nın başkenti Addis Ababa’da başladığım yirmi dört saatlik yorucu tren yolculuğunun ardından Etiyopya dağlarında eski bir şehir olan Harar’a varmıştım. Harar’ı daha şimdiden sevmiştim. Dönemeçli yollarında arabalar ve hırsızlar pek görül-müyordu. Addis’e kıyasla çok daha ferah bir yerdi burası, orada yankesiciler adeta sinekler gibi başıma üşüşmüş ve dışarı çıktığım tek akşamda, “dostluk adına düzenlenen bir kahve seremonisi”nin ardından beni soymaya kalkmışlardı. Kireç badanalı kerpiç evleri ve kızların giydikleri çingene kıyafetleriyle Harar’ın Araplara özgü dokusu da hoşuma gitmişti. Burada karşılaştığım tek dolandırıcı Rambo Adam olmuştu ve onun da kendince haklı sebepleri var gibi görünüyordu.

Güzel bir kafe buldum ve gölgede bir masa kaptım. Oldukça ufak bir bardakta servis edilen yoğun ve sade kahve, elle çalışan eski bir espresso makinesinde demlenmişti. Kahveyi kahve yapan aromasının ve tadının yoğunluğudur ve içtiğim kahve bu açıdan oldukça şaşırtıcıydı. Bu da, Etiyopya’da yaygın olan tavada kahve kavurma tekniğinden kaynaklanan küçük yanıklarla ilişkilendirdiğim bir özellikti. Harar’ın kahve çekirdekleri Jamaika ve Yemen’in-kilerden sonra ikinci sırada olup dünyanın en iyileri arasındadır; ancak bu kahve... Yerel kahve çekirdeklerinin bölgeye Zaire’den kaçak olarak getirilen Robusta çekirdekleriyle karıştırılmış olabileceğinden kuşkulandım; çünkü hem kremanın köpüğü (burada wesh deniyor) mükemmeldi hem de bir fincan içtikten sonra yerimde duramaz hale gelmiştim.

İkinci fincanı sipariş ettim. Rambo Adam yolun karşısından beni süzerek geldi. Göz göze geldik. Omuz silkti ve bir şeyler ima etmek istercesine ellerini kaldırdı. Bense kaşlarımı çattım.

Harar, eski Afrika uygarlıklarının efsanevi şehirlerinden biridir.

Yüzyıllar boyunca yabancılara kapalıydı; çünkü Müslüman bir evliya, bir gayrimüslimin etrafı duvarlarla çevrili Harar'a girmesiyle şehrin yıkılacağına dair bir kehanette bulunmuştu. Şehre girmeye teşebbüs eden Hıristiyanların kafaları kesiliyordu; Afrikalı tüccarlar ise şehre alınmıyor ve bölgedeki aslan sürülerinin insafına bırakılıyordu. Şehrin içi de daha iyi bir durumda değildi. Sırtlanlar sokaklarda dolaşıyor, evsizleri yiyordu. Büyücülük ve kölelik, özellikle de siyahi harem ağalarının Osmanlı haremlerine satışı yaygınlaşmıştı. 1800'lü yıllara gelindiğinde, etrafı duvarlarla çevrili şehir çevresinden öyle kopmuştu ki, şehirde farklı bir dil oluşmuştu. Bu dil bugün hâlâ konuşulmaktadır.

Şehrin bu namı, Avrupa'nın en gözü pek maceraperestlerini Harar'a çekiyordu. Nil Nehri'nin başlangıç noktasını "bulan" İngiliz Sir Richard Burton, 1855'te Arap kılığında şehre girene kadar birçok kişi şehre girmeyi denemiş ve çoğu ölmüştü. Çok geçmeden de şehir yıkıldı.

Ancak Harar'ın Batılı ilk ziyaretçilerden en ilgi çekici olanı Fransız sembolist şair Arthur Rimbaud'ydü. Rimbaud, on yedi yaşındayken Paris'e geldi. Bir yıl boyunca "tüm duyularının düzenini bozarak" yaşadığı o meşhur hayat tarzından sonra, şehirdeki en ahlaksız adam olarak nam saldı. On dokuz yaşına geldiğinde *Cehennemde Bir Mevsim* adlı başyapıtını bitirmişti. Yirmi yaşına geldiğindeyse şiir yazmayı bıraktı ve sırra kadem bastı. Rimbaud...

Sandalyemden kalkarak "Rambo!" diye bağırdım. Adamın söylemeye çalıştığı şey buydu; Rimbaud'yu "Rambo" olarak telaffuz ediyordu. Beni Rimbaud'nun yaşadığı yere götürmek istemişti. Şair, 1870'de şiir yazmayı bıraktığında sırra kadem basmamıştı aslında. Sadece aklı başına gelmiş ve Harar'da kahve ticaretine başlamıştı.

Fakat Rambo Adam ortadan kaybolmuştu.

Rimbaud'nun Etiyopya'ya gelmesinin altında kahve ticaretine girme isteğinden fazlası vardı. Aslında, *Cehennemde Bir Mevsim*'de "yitik iklimler diyarına gideceği" ve buradan "demirden uzuvlar, bronz bir cilt ve sert bakışlarla döneceği" öngörüsünde bulunduğu bölümü yaşayarak yerine getiriyordu. Macera, tehlike ve para istiyordu. En azından ilk iki isteğini Harar'da elde etti. Emir görevden

alınalı sadece yirmi yıl olmuştu ve bölgede tansiyon hâlâ yüksekti. Fransız kahve tüccarlarının bir kahve çekirdeği için hayatını tehlikeye atacak kadar deli birine ihtiyaçları vardı ve aradıkları kişi Rimbaud'ydu.

Harar'ın Longberry¹ kahve çekirdekleri, yalnızca hoş aromalı bir fincan kahve demek değildir. Birçok kişi, Robusta² çekirdeklerinin daha iyi hale gelip Arabica³'ya dönüştüğü yerin burası olduğuna ve Harar'ın Longberry'sinin *Coffea* familyasının kayıp halkası olabileceğine inanmaktadır. Bunun önemini anlamak için öncelikle iki ana kahve çekirdeği çeşidi olduğunu bilmeliyiz: Doğu Afrika'nın yalnızca yüksek rakımlarda yetişebilen lezzetli Arabica'sı ve Zaire'nin hemen her yerde yetiştirilebilen ve pek sevilmeyen Robusta'sı.

Bunu anladıktan sonra, medeniyetin doğuşundan önceki o gizemli zamanı, yani “Kafein Öncesi Çağ”ı incelememiz gerekiyor.

O zamanlar, yani bin beş yüz ila üç bin yıl önce, dünyanın ilk kahveseverleri olan göçebe Oromolar, Kefa Krallığı'nda yaşamaktaydı. Oromolar aslında kahveyi içmiyordu. Ezip yağ ile karıştırdıkları ve golf topu büyüklüğünde şekillendirdikleri kahveyi yiyorlardı. Kendilerini çoğu zaman bozguna uğratan Bongalara karşı savaşa girmeden önce karınlarını bu kahve topraklarıyla tıka basa doldurmaya bilhassa bayılıyorlardı. Bongalar aynı zamanda mükemmel köle tüccarlarıydı ve Harar'daki Arap pazarlarına her yıl yedi bin köle gönderiyorlardı. Bu talihsizlerin çoğu, savaşta esir düşen Oromolardı. Kahve çekirdeklerini tesadüfen Harar'a getirenler de onlardı. Etiyopyalı korucular, eski köle yollarını gölgeleyen ağaçların, geçmişte sağa sola atılmış kahve çekirdekleri sayesinde yetişenler olduğundan hâlâ söz ederler.

Ancak önemli olan, bu bölgelerin bitkileri arasındaki farktır.

1 Longberry: Bilinen en eski Arabica kahve çekirdeği türlerindendir. (e.n.)

2 Robusta: En çok üretilen kahve çekirdeklerinden biridir. Vietnam, Brezilya ve Afrika'da yetişir. İçerdiği kafein miktarı Arabica'nın iki katıdır. Kolay yetişir ve ucuzdur. (e.n.)

3 Arabica: Dünyada tüketilen kahvenin çok büyük bir bölümü Arabica çekirdeklerinden elde edilmektedir. İçerdiği asit oranı Robusta'ya kıyasla daha az olduğundan tadı daha yumuşaktır. (e.n.)

Kefa⁴'nın çekirdekleri nispeten düşük rakımlardaki muazzam kahve ormanlarında yetişir ve çoğunlukla da binlerce yıl önce Zaire ormanlarından çıkmış olması muhtemel bodur ve sert Robusta'yla benzerlik taşır. Bunun aksine, Harar'ın kahve çekirdekleri uzun gövdeli ve Arabica gibi lezzetlidir. Harar'ın yüksek rakımına adapte olurken, bu çekirdekler müthiş bir değişim yaşamış gibi görünüyor. Bu değişimin ne olduğunu kimse bilmiyor, fakat Harar'ın evrimleşmiş Arabica çekirdekleri önce Yemen'e ve daha sonra tüm dünyaya yayıldığı için hepimiz minnettar olmalıyız.

Rimbaud'nun kahve çekirdekleri için hayatını tehlikeye atması (hatta bu uğurda ölmesi), belki o kadar da mantıksız değildir. Fakat ilginç olan nokta, şair ve tüccar Rimbaud'nun Harar'ın kahvesini çok da beğenmemiş olmasıdır. Bir mektubunda Harar'ın kahvesinden “berbat” diye bahseder, “korkunç bir tat” ve “iğrenç” diye de ekler. Böyle bahsettiğine şaşmamalı; çünkü absent⁵ içtiği tüm o yıllar onun damak zevkini köreltmış olabilir. Yerlilerin Rimbaud'ya keçi dışkıyla karıştırılmış çekirdekler satmaktan hoşlanmaları da kahve konusundaki fikirlerine etki etmiş olmalı.

Birkaç fincan kahve içtikten sonra bir otele yerleştim ve Rimbaud'nun evini bulmak üzere otelden ayrıldım. Harar yaklaşık yirmi bin kişilik nüfusuyla küçük bir şehir. Minareleri orantısız camiler ve çamurdan kulübelerle dolu dar sokaklardan oluşan bir labirent. Caddelerin isimlerinin olmaması hemen dikatinizi çekebilir. Rimbaud'nun evi, şehirde en kolay bulabileceğiniz yer; çünkü oraya yaklaşan her yabancıнын çevresi anında rehberlik etmek isteyenlerce sarılıyor. Rimbaud'nun evine kadar bana rehberlik etmesi için kim-

4 Bazıları kahve sözcüğünün “Kefa”dan türediğini söylemektedir. Birçoğu ise kahve kelimesinin, “yiyeceklerin tadını bozan” anlamına geldiğini ve kökü q-h-w-y olan Arapça qahwa kelimesinden türediğini ileri sürmektedir. Qahwa, başlangıçta yiyeceklerin tadını bozan şarabı ifade ediyordu ve uykuyu zorlaştırdığından dolayı kahve için de kullanılmıştı. İlginçtir ki, Etiyopya, kahve demlemesi için kahve benzeri bir kelime kullanmayan dünyadaki tek ülkedir; Etiyopya'da kahve yapımına çekirdek anlamına gelen buna denmektedir.

Kefahlar yalnızca kralın kahvesini demlemekle kalmayıp, kahveyi kralın ağzından içeri döken dünyanın ilk baristalarının, Tofaco olarak adlandırılan bir sosyal sınıfın, oluşumuna da sebebiyet vermiştir. (yazarın notu)

5 Çeşitli bitkilerin damıtılarak fermente edilmesiyle elde edilen, alkol oranı yüksek bir içki. (e.n.)

seye para vermeye niyetim yoktu ve akla gelebilecek en tenha güzergâhı kullanarak Rimbaud'nun mahallesi olduğunu düşündüğüm yere fark edilmeden ulaşmayı başarmış, fakat kendimi çıkmaz bir sokakta bulmuştum.

Görünürde kimseler yoktu, bu yüzden temkinli bir şekilde “Kimse yok mu?” diye seslendim.

Tanıdık bir ses, “Buradayım,” dedi.

Duvarlardan birindeki çentikli bir boşluktan eğilerek geçtim ve bir taş yığınının üzerinde çömelerek oturan Rambo Adam'ı gördüm.

“Hele şükür!” diye bağırdı. “Sonunda gelebildin.”

Şimdiye kadar gördüğüm en tuhaf evlerden birinin önünde oturuyordu. Bu ev, Harar'ın tek katlı kerpiç kulübelerine kıyasla çok farklı görünüyordu. Üç katlı evin çatısı yan yana iki üçgen şeklinde yükseliyordu ve her yanı oyma işleriyle süslenmişti. Padavra⁶ kaplı çatının saçak pervazlarında zambak süslemeleri vardı ve pencerelerde kırmızı cam kullanılmıştı. Ev, adeta bir Grimm masalından fırlamış gibiydi. En tuhaf şey ise, evi çevreleyen üç buçuk metre yüksekliğindeki kerpiç duvarda benim geçtiğim aralıktan başka bir geçiş yeri olmamasıydı.

Adam şaşkınlık içinde bana bakıyordu. “Rehberin yok mu?”

“Rehber mi? Ne için?”

“Tamam, sorun değil.” Sarı bir kâğıt parçasını bana doğru salladı ve on birr⁷ istedi.

“Bunlar ne?” diye sordum.

“Biletler.”

“Bilet mi? Gerçek mi bunlar?”

“Al bak.” Biraz gücenmiş görünüyordu. Kâğıt parçasının üzerinde Bilet – Rimbaud yazıyordu. 10 Br. “Gerçek evi görürsün. Hükümet. Diğerleri gibi değil.”

“Rimbaud'nun başka evleri de mi var yani?”

“Hayır. Bir ev.”

6 Köknar ve ladin ağaçlarından elde edilen ve çatı örtüsü olarak kullanılan ince tahta. (e.n.)

7 Birr: Etiyopya para birimi (ç.n.)

Ücretini verdim, o da beni eski moda oval bir balkonla çevrelenmiş on beş metre yüksekliğinde tavanı olan, dar bir iç merdivenle çıkılan yaklaşık üç yüz metrekarelik büyük bir salona getirdi. Duvarlar elle boyanmış tuval “duvar kâğıtları” ile kaplıydı; fakat o kadar kirlenmiş ve parçalanmışlardı ki, o eski ve büyüleyici Paris bahçe manzaralarını ve hanedanlıkla ilgili imgeleri zar zor seçebiliyordum. Büyük toz parçacıkları havada uçuşuyordu. Mobilya adına hiçbir şey yoktu.

Büyük Fransız şair hayatının son günlerini bu acayip şatoda, yanında sevgili uşağı haricinde kimse olmadan geçirmişti. Hiç şiir yazmıyordu ve mektuplarında sürekli yalnızlıktan, hastalıktan ve maddi sıkıntılardan yakınıyordu. Hatta bu sıkıntılar yüzünden köleleri ve silahları Etiyopya imparatoruna satmak gibi talihsiz bir teşebbüste bile bulunmuştu. “Demirden uzuvlar... sert bakışlarla” memleketine geri döneceği kehaneti boşa çıkmıştı. Fransa’ya delirmiş halde ve beş parasız döndü. Sol bacağı kesilmişti. Kısa süre içinde de bilinmeyen bir enfeksiyon sebebiyle öldü.

Bir süre salonda dolaştım, ellerimi duvarlarda gezdirdim, balkon çıkıp dışarısını izledim. Muhitte kimse yaşamıyor gibi görünüyordu. Yırtık pırtık giysiler içindeki bir oğlan, kendisine bir şeyler söylediğim anda kaçıp gitmişti. Eski püskü duvar süslerinin aralarındaki yuvalarından güvercinlerin sesleri duyuluyordu.

Evden ayrılırken, adam Rimbaud’nun torunlarıyla tanışmak isteyip istemediğimi sordu.

“Kızlar vardı,” dedi.

“Rimbaud’nun kızları...”

“Rimbaud’nun çocukları mı vardı?” diye sordum.

“Hem de pek çok. Çok güzel kızlar... Çok genç...” dedi ve bir şeyler ima etmek istercesine durdu. “Rambo kız ister misin?”

Arthur Rimbaud’nun gayri meşru kızlarıyla yattığımı hayal ettim, anlatılmaya değer bir hikâye olurdu doğrusu. Buradaki tüm kadınlar gibi, o da güzel biri olabilirdi ve Fransız kökenli bir Etiyopyalıya yaraşacak şekilde son derece kendini beğenmiş de olabilirdi. Bu beni cezbediyordu. Fakat Rimbaud’nun ölümüne sebep olan şey, Hararlı bir kadından kapıldığı belsoğukluğu değil miydi? Teklifi reddettim.

Kahve çekirdeklerini pazarda kavurmayın.
(Sırlarınızı yabancılarla paylaşmayın.)
Göçebe Oromo kabilesi atasözü

HER GECE ŞEHİR DUVARLARININ DIŞINDA TOPLANAN SIRTLAN SÜRÜLERİNE, yemeleri için Harar'ın çöplerini vermekle görevli sırtlan adamları ararken Abera Teshone'yle tanıştım. Bu sistem, hayvanların şehre girmesini ve insanlara saldırmasını önlemek amacıyla uygulamaya koyulmuştu. Korkunç hayvanların yırtık pırtık kıyafetli adamlardan çöp almalarını gözlemlemenin Disney imparatorluğunu devirmesi pek olası değil, ama sistem bugün pek çok turistin ilgisini çekiyor.

Sol bacağı sağ bacağından daha ince olan genç Abera, bu etkinlikte bana rehberlik etmişti ve daha sonra da bira içmeye gittik. Harar'a neden geldiğimi merak ediyordu.

“Buraya pek turist gelmez,” diye açıkladı.

“Evet, fark ettim. Ben kahve hakkında bilgi edinmek için buraya geldim.” Birden aklıma bir şey gelmişti. “Baksana, ziraat öğrencisi olduğunu söylemiştin, değil mi? Kahvenin doğuşuyla ilgili ne biliyorsun?”

“Kaldi ve dans eden keçilerin hikâyesini biliyor musun?”

“Tabii ki,” dedim. Kahveyle ilgili bayatlamış mitolojik efsanelerden biridir. Şöyle anlatılır:

Kaldi isimli Etiyopyalı bir keçi çobanı, bir gün en iyi keçisinin dans ettiğini ve deli gibi melediğini fark eder. Bu, yaşlı erkek keçinin belirli bir bitkinin meyvelerini yemesinden sonra olur. Keçi çobanı da meyvelerden birkaçını ağzına atar ve çok geçmeden kendisi de dans etmeye başlar.

Oralarda dolaşan bir rahip bunu görünce çobana neden bir keçiyle dans ettiğini sorar. Keçi çobanı da durumu izah eder. Sonra rahip meyvelerden birkaçını evine götürür ve onları yedikten sonra uyuyamadığını fark eder. Tesadüfe bakın ki, bu rahip bütün gece süren, oldukça sıkıcı vaazlarıyla ünlüdür ve öğrencilerini uyanık tutmakta zorlan-

maktadır. Meyvelerin uykusunu açtığını görünce, “dervişler” denen öğrencilerine vaaz-dan önce çekirdekleri çiğnemelerini söyler. Dervişlerin bir daha vaaz sırasında uykusu gelmez ve hayret uyandıran irfanıyla insanları sabaha kadar uyanık tutan bu büyük din adamıyla ilgili bu rivayet tüm dünyaya yayılır.

Bir şehir çocuğu olarak, Abera’ya keçilerin meyve yemesinin bana garip geldiğini söyledim. Normalde yapraklı şeyleri yemiyorlar mıydı?

“Hmm, evet, belki de öyleydi,” dedi. “Köylüler hâlâ bu şekilde yapıyor.”

“Kahveyi yapraklardan mı yapıyorlar?”

“Evet. Ona da kati diyorlar.”

“Gerçekten mi? Denemek isterim. Belki de bir kafede...”

“Yok, öyle değil,” diyerek güldü. “Kati sadece evde içilir. Bugünlerde Harar’da bunu içen neredeyse kimse yoktur. Ogadenlileri ziyaret etmelisin. Onlar hâlâ içiyorlar.”

“Nerede yaşıyorlar peki?”

“Ogadenliler mi? Şu an Jiga’da yaşıyorlar.” Söylerken bir hastalıktan bahsediyormuş gibi yüzünü buruşturmuştu. “Fakat oraya gitmemelisin. Çok tehlikeli. Ah o Somalililer, ah o Ogadenliler yok mu... Çok küstah ve kabalar!”

“Neden? Sorun ne?”

“Kaba insanlar!” Ogadenlilerin görgü kurallarından yoksun oluşu Abera’yı çileden çıkarıyordu. “Neden mi, çünkü daha kısa bir süre önce oraya giden bir otobüse kötü bir şey yaptılar. Otobüsteki herkese.”

“Kötü mü? Ne kadar kötü?”

“Ne kadar mı kötü? Hepsini öldürdüler!”

“Bu oldukça kötü,” diyerek ona katıldım.

Abera’nın anlattığına göre, Ogadenli eşkıyalar Jiga’ya giden bir otobüsteki herkesi otobüsten indirmiş ve her birinin Kuran’dan bir ayet okumasını istemişti. Okuyamayanlar kafalarından vurulmuştu. Çölde yaşayan göçebe Ogaden kabilesinden binlerce kişi, Somali hükümetinin çökmesi sonucu kısa süre önce mülteci yerleşim yer-

lerine gitmeye zorlandı. En büyük mülteci kampı, Etiyopya - Somali sınırındaki Jiga'nın yakınındaydı, bu nedenle de tüm bölgede gerilla faaliyetleri oldukça fazlaydı. Ölü Amerikalı askerlerin sokaklarda sürüklendiği Mogadişu'daki son karışıklıklar, Ogadenlileri özellikle Amerikalılara karşı düşman etmişti. Durum o kadar içinden çıkılmaz bir hal almıştı ki yardım kuruluşları vurulacakları korkusuyla artık Jiga'ya beyazları göndermiyordu.

“Yabancıların oraya gitmesi çok tehlikeli,” dedi. “Peki, sen neden gitmek istiyorsun?”

“Sadece bir fincan kahve içmek istiyorum,” dedim. “Hiç Jiga'ya gittin mi?”

“Berbat bir yer.” Abera Jiga'yı küçümsüyordu. “Gitmeni asla tavsiye etmem,” dedi.

HARAR'DAN JİGA'YA, SÖZDE “HARİKALAR VADİSİ” ÜZERİNDEN GEÇTİĞİMİZ iki saatlik keyifli bir yolculukla vardık. Yine de vadiyi harika yapan şeyin ne olduğunu anlayamadığımı söylemem gerek. Abera, eşkiyalardan korktukları için şoförlerin öğlen ikiden sonra Jiga'dan dönmek istemedikleri konusunda beni uyarılmıştı; ben de bu yüzden sabah beşte yola çıkmıştım. Gece Jiga'da konaklamayı düşünmüyorsam (ki düşündüğüm takdirde gece vakti silah zoruyla soyulma ihtimalim çok yüksekti), yolculuğuma erken başlayıp öğleden önce Harar'a dönmemi önermişti. Birinin beni misafir etmesinin aptalca olacağını düşündüğü ortadaydı. Acaba biraz paranoyak mıydı? Muhtemelen. Her hâlükârda, bu saatte yolculuk yapmak güne başlamanın harika bir yoluydu. Ancak, biz çöle varana kadar hava o kadar ısınmıştı ki, yolcuların bazıları gömleklerinin altındaki tabancaları çıkarmak zorunda kaldı.

“İnsanın başı bir kez vuruldu mu, gülün başı gibi yeniden çıkmaz.” Sir Richard Burton 1854'te bir İngiliz subayına buraya gelip gelemeyeceğini sorduğunda, subay bu karşılığı vermişti. Cümle zihnimde yankılanıp duruyordu. Burton'ın arayışıyla benimki arasındaki paralellikler artık ürkütücü olmaya başlamıştı. İkimiz de Orta Afrika'daki o gizemli “su kaynakları”nı arıyorduk. Benim

gizemli su arayışım birkaç kahve çekirdeğini de içeriyordu, fakat bunun dışında ikimiz de aynı şeyi arıyorduk. Burton, Nil'in nerede başladığını öğrenmek istemişti; ben de nehrin bazı kollarının nerede bittiğini öğrenmek istiyordum. Burton, bir yanağından girip diğerinden çıkan bir Somali mızrağıyla yaralanmıştı; işte tam bu noktada paralelliklerin sona ermesini umuyordum.

Jiga, düzleştirilmiş Shell markalı yağ bidonlarıyla inşa edilmiş kulübelerle dolu, tozlu bir yerdi. Gördüğüm ilk kapıdan içeri girdim ve çatlak fincanların olduğu bir tepsi gördüm.

Hem Amharca hem Arapça olarak “Kati?” diye sordum. “Katiniz var mı?”

Kadın eski püskü hasırdan fötr şapkamı işaret ederek kıkır kıkır gülmeye başladı. Başka bir kafeye gittim. Gittiğim sonraki yerlerde olduğu gibi kafe sahibi beni kovdu. Sokağa ne zaman adımımı atsam, kaygı verici bir kayıtsızlıkla beni süzen bir seksenlik başka bir kemik torbası görüyordum. Erkekler tüfek taşıyor, kadınlar rengârenk başörtüleri takıyorlardı. Galiba bunlar Ogadenlilerdi.

Boyun kısmında birkaç tane haç dövmesi olan, yaşlılıktan cildi buruş buruş olmuş bir kadın durup dururken eliyle işaret ederek beni kulübesine çağırdı. Bir şeyler mırıldanmaya başladı. Korkmuş görünüyordu. Sorumu anlayabilmesi için bir fincandan yudum alıyormuş gibi yaptım ve katiyi sordum.

“Kati?” diye karşılık verdi ve kirli yaprak dolu bir çuvalı işaret etti. Pandomimini tekrarladı. “Kati mi?”

“Evet!” Çuvaldan bir yaprak alıp kokladım. Bu gerçekten kati miydi? Efsanevi kati, qat shia, Habeş çayı ve belki de tüm kahvelerin atası? Eliyle kulübenin bir köşesinde oturmamı işaret etti ve sonra başka tarafa döndü. Ne var ki gösterdiği köşede üzerine oturulacak bir şey yoktu. Hatta içinde yaprak olan çuvalar dışında kulübede hiçbir şey yoktu. Burası gerçekten bir kafe miydi? Fincanlar yoktu, sandalyeler yoktu... Ayrıca katiyi nerede pişirecekti? Hatta bunların kahve yaprakları olduklarından nasıl emin olabilirdim ki?

Yaşlı kadın durdu ve şüpheli gözlerle bana baktı.

“Bunlar kati mi?” diyerek sorumu tekrarladım.

Hırıltılı bir sesle “Eeeee,” gibi bir şey söyledi.

İşte şimdi olmuştu. Oldukça dürüst görünüyordu. Kirli yere çömeldim. Peki ya katimin içine ilaç kattıysa? Kapı çaldı ve asker üniformalı bir adam içeri giriverdi. Pasaportumu görmek ve Jiga'da ne halt ettiğimi bilmek istiyordu.

Onu ikna edemeyecek kadar etkisiz bir ses tonuyla “Kahve,” dedim. “Birisi beni buraya çağırıp kahve ikram etmek istediğini söylemişti.”

Asker yaşlı kadına bir şey sordu. Kadın da yaprak dolu çuvalı salladı.

“Sen çok aptal bir beyaz adamsın,” dedi öfkeyle. “Burası yasak bölge. Çok tehlikeli! Lütfen, benimle gel.”

“Ama... Bu kadın bana bir fincan...” Asker mazeretimi duymazlıktan geliyordu. “Elbette, asker bey,” dedim isteksizce. “Öncesinde size bir fincan çay ısmarlayabilir miyim?”

“Çay mı?” diye sordu.

“Hayır, hayır. Yani katı demek istemiştım.”

“O ne?”

Açıklamaya başladım. “Olmaz. Bu bölge askeri kontrol altında. Buradan gitmelisiniz.”

Asker beni Harar'a giden bir sonraki kamyonu bindirirken, arkadaşlarıyla buluşacaklarını ısrarla söyledikleri halde, birkaç İrlandalı arkadaşın iki New York polisi tarafından Doğu Harlem'den atılmalarını anımsadım.

Arkadaşlarıma en yakın metro istasyonuna kadar eşlik ettikten sonra, “Aptal olma,” demiş polislerden biri. “Burada asla arkadaşınız olmaz.”

ABERA'YA BAŞIMA GELENLERİ ANLATTIĞIMDA, “Alman Cumhurbaşkanı Jiga'ya geliyor,” dedi.

“Seni bu yüzden gönderdiler.”

Ancak iyi haberleri vardı. Kız arkadaşına aradığım şeyden bahsetmişti. Kız arkadaşının ev arkadaşı da katinin nasıl pişirildiğini biliyordu ve katı içmem için beni evine davet etmişti.

Aslında kahve yaprağından yapılan iki çeşit içecek vardır. İlki

ve daha yaygın olanı *kati* veya *kotea*, kavrulmuş kahve yapraklarından yapılan bir karışımdır. Diğeri *amertassa*dır. Birkaç gün boyunca gölgede kurumaya bırakıldıktan sonra kavrulmadan demlenen yeni toplanmış yeşil yapraklardan yapılan içeceğin eski bir türüdür. Malzemelerimizi aldığımız dükkânın sahibi olan kadın, büyükannesinin *amertassa* içtiğini hatırlayabiliyordu. Şimdilerde ise içen neredeyse kalmamıştı. Yine de, turuncu ve yeşil renkleriyle parıltı veren geniş *kati* yapraklarının görüldüğü eski bir çuvalı vardı.

İçilen ilk kahvelerin *kati* ve *amertassa* olması muhtemel; çünkü Etiyopyalılar çok eski zamanlardan beri kahvenin çekirdeklerini yeseler de, kahvenin içilmesi çok eskilere dayanmıyor ve bulunan en eski kayıtlar da kahve içeceğinin yaprakların demlenmesiyle hazırlandığını gösteriyor. Arapçası da *Kafta*. Bazı bilim insanları kahvenin narkotik bir bitki olan *katın* yapraklarıyla demlendiğini iddia etmektedir, ancak 1400'lü yılların başında Arap sufi al-Dhabhani, Etiyopyalıların *qahwa*⁸ "kullandıklarını" bizzat görmüştü, bu da kahvenin sıvı olarak tüketildiğini gösteren bir kayıttı. Peki Etiyopyalılar ne içiyorlardı? Büyük ihtimalle, kahve yapraklarını demleyerek yaptıkları kısmen efsanevi Habeş çayını. Kavrulmamış çekirdekler ise daha sonra Güney Yemen'de, Muha⁹'da, Sufi mistik Şâzeli ya da müritlerinden biri tarafından eklenmişti.¹⁰

Ne olursa olsun, *kati* güzel bir kahve. Hazırlanışı da basit: Kurutulmuş yapraklar koyulaşana ve katrana benzer bir kıvam alana kadar düz bir tavada kavrulur. Sonra yapraklar ufalanır ve su, şeker ve bir tutam tuzla kısık ateşte demlenir. Pişme süresi yaklaşık on dakikadır. Ortaya çıkan kehribar rengi içeceğin tadı, *lapsang souchong*'a (Çinlilerin tütülenmiş çayına) kıyasla hafif karamelli ve is kokuludur; ancak jelatinimsi kıvamı ve hem tatlı hem tuzlu olmasıyla daha karmaşık bir yapıdadır.

8 Arapçada kahve. (ç.n.)

9 İng. Mocha. Günümüzde "mocha" adıyla anılan çikolatalı kahve, adını buradan alır. (e.n.)

10 Bir teoriye göre kahve, Çinli Amiral Cheng Ho'nun 1400'lü yılların başında Arapları çayla tanıştırmaması sonucu ortaya çıkmıştı. Çin dış dünyayla iletişimini kestiğinde Araplar, Arabistan'da yetişmeyen çay yapraklarının yerine kat veya kahveyi koymuşlardı. (yazarın notu)

Katı, billhassa Abera'nın çiğnememiz için aldığı kat yapraklarıyla güzel bir uyum oluşturmıştu. Kat, kahvenin şeytani kız kardeşidir ve Güney Arabistan'la Doğu Afrika'da müptelası çoktur (Batı'da da yakın zamanda sevmeye başlamıştır). Bu iki maddenin tarihi öylesine iç içedir ki kahve içenlerin koruyucu evliyası Muhalı Şâzeli'nin bir lakabı da “İki Bitkinin de Atası” şeklindedir; kat ve kahve. Katın çiğ yaprakları çiğnenir ve özü çıkana kadar posası ağızda bekletilir. Bunu ilk kez yıllar önce Kenya'da denemiştım ve pek hoşuma gitmemişti; ancak Abera'nın o gün getirdiğı şey enfesti, düşük kalite bir ekstaziye benziyordu. Ne var ki, ekstazi fiziksel ve duygusal bir sarhoşluğa sebep olurken, kaliteli kat (ki Harar'da en iyilerinin yetiştığı söylenir), çiğneyen kişiyi transa girmiş gibi hissettirerek, kurulan diyalogları büyüleyici bir duyusal deneyim gibi algılamasına sebep olur ve daha zinde hissettirir.¹¹

Günün geri kalanını Abera'nın geleneksel Harar evinde uzanarak geçirdik. Arkadaşlar ziyarete geldi. Daha fazla kat çiğnendi, daha fazla katı demlendi. En önemli şeyin kendini ifade etme ve birbirini anlama olduğu samimi, fakat boşa geçen öğleden sonramızdan aklımda kalan tek şey katın dumanıydı. Hava çok sıcaktı fakat Abera'nın toprak evi serindi ve minderler sayesinde rahatımız yerindeydi. Abera'nın, saç kesiminden dolayı büyük bir hayranlık beslediğini itiraf ettiği Rod Stewart'tan bahsettik. Daha sonra, “Süleyman Vakti” adlı daha ciddi bir kat oturumu sırasında konu büyücülüğe geldi. Müslümanların insanları lanetlemek için kahveyi kullanmış olduklarını iddia eden Etiyopyalı Hristiyan diyakozdan bahsettim. Abera daha önce böyle bir şey duymamıştı. Ancak Harar'da bazılarının kahveyi mucizevi bir şifa aracı olarak kullandıklarını söyledi.¹²

“İnsanlar bu kişiler tarafından iyileştirilmek için çok uzaklardan Harar'a geliyor,” dedi.

“Hiç yapılırken gördün mü?” diye sordum.

11 Çayın eşdeğeri, Myanmar'ın bazı bölgelerinde çiğnenen salamura çay yaprağı lepet-so olabilir. (yazarın notu)

12 Etiyopya, geleneksel olarak Hristiyan bir ülkedir, hâlbuki kahve İslamla ilişkilendirilir; geçmişte yaşanmış bir durum kahvenin Etiyopyalı Hristiyanlara yasaklanmasına sebep olmuştur. (yazarın notu)

“Bir kez.” Başını iki yana salladı. “Bu insanların yaptıklarını onaylamıyorum.”

“Neden ki?” diye sordum. “Yoksa Zar’ı mı gördün?”

“Sen Zar’ı biliyor musun?”

“Addis’teki rahip bahsetmişti. Bir şeytan, değil mi?”

“Hayır, tam olarak değil. Şeyhe görünen bir şey.” Bir Birleşmiş Milletler ajansı için çalışan fakat hiç İngilizce bilmeyen arkadaşına bir soru sordu. “Evet, arkadaşım da Zar’ın şeyhe görüldüğünü söylüyor. O tüm bu insanları tanır.”

Meşhur bir şeyh, Etiyopya’nın kutsal Wolla Gölü’nde dört yıllık özel eğitimini tamamladıktan sonra Harar’a daha yeni dönmüştü. Her salı ve Perşembe, Harar’da seanslar düzenliyordu. O gün de bir seans olacaktı.

“Arkadaşın bu kutsal adamları tanıyor mu?” diye sordum.

“Evet. Bazılarını.”

Tereddüt ederek “Bir yabancı bu şifa seanslarına katılabilir mi?” diye sordum.

“Gitmek mi istiyorsun?” Abera şaşırmış görünüyordu. “Bilmem...” Arkadaşına başka bir soru daha sordu. “Bilmediğini söylüyor. Yabancılar bu tür şeylere gitmiyormuş. Ama sorabilir.”

Öğleden sonramızın geri kalanını şeyhin nerede olduğunu bulmaya çalışarak geçirdik ve en sonunda hâlâ uyumakta olduğunu öğrendik. Müritleri bugünün tatil olduğunu ve en iyisinin daha sonra gelmemiz olacağını söylediler. Tabii ki hediyelerle...

“Hediyelerle mi?” diye sordum.

“Evet, bu normal bir şey. Saygımızı göstermek için.”

Planımızı yaptık. Ben otele önerken, Abera “saygı”ımızı satın almaya yalnız gidecekti. Akşam da tekrar buluşacaktık. Ancak bu arada hediyeleri alması için ona biraz para vermeliydim. Acaba tüm bunlar bir aldatmaca mıydı diye düşünmeden edemedim, ancak yine de parayı verdim.

Parayı vermeden önce, “Onlara ne alacaksınız?” diye sordum.

“Yeşil kahve çekirdekleri,” dedi. “Hep çekirdek alınır. İki kilo yeterli. Onlara başka bir şey verme! Sadece izleyeceksin, tedavi edilemeyeceksin.”

Etiyopya Duası

Eele buna nagay
nuuklen eele buna iijolen
haagudatu hoormati haagudatu
waan haamtu nuura dow
bokai magr nuken.

Garri / Oromo duası

KAHVE ÇEKİRDEĞİ HARAR'DA UZUN ZAMANDAN BERİ bir güç sembolüdür. Şehrin adıyla anılan kahve yetiştiricisi “Haraş-lar”ın, bu bitkiyi yetiştirme sanatı kaybolmasın diye şehirden çık-maları yasaklanmıştı. Makamının bir göstergesi olarak Emir’in baş-muhafızına, küçük bir kahve bahçesi sahibi olma izni veriliyordu.

Tabii ki yerliler, yukarıdaki duada da söylendiği gibi, kahve demliklerine tapıyorlardı. Duanın çevirisi şöyle:

Kahve demliği, bize huzur ver,
kahve demliği, çocuklarımızın büyümesine izin ver,

lütfen bizi zenginleştir,
şeytanın boynuzlarından bizi esirge,
bize yağmur ve yeşil alanlar ver.

Günün ilk kahvesini içerken hepimizin şkrettiğini dşnyrum. İlk fincan, zihin hâlâ bulanık ve kişi keyifsizken edilen sessiz bir duadır. “Ey sihirli fincan,” diye başlar ve şöyle devam edebilir: “Beni trafik sıkışıklığından kurtar. Metroda medeni davranmamı sağla. Beni bağışladığın gibi, işverenimi de bağışla. Amin.”

Ancak Garri / Oromo kabilesinin duası daha ciddidir; tanrılara sunulan besili öküzün yerini kahve çekirdeklerinin aldığı, seks ve ölümü kutlayan bun-qalle adlı bir ayinin parçasıdır. Garrilerde, kahve meyvesinin kabuğu soyulur ve rahipler bu minik kurbanlıkların baş kısmını ısırarak kopartır. Bu, katliamı simgeler. Daha sonra çekirdekler tereyağında pişirilir ve yaşlılar tarafından çiğnenir. Böylece yaşlıların spiritüel gleri artar, ayini kutsarlar ve katılımcıların alnına kahve kokulu kutsal tereyağından sürerler. Sonrasında çekirdekler tatlı sütle karıştırılır ve dua okunurken herkes bu sıvıdan içer.

Tüm bu ayin birazcık da olsa tanıdaık geliyor olabilir. Kahvenin ikram edilmediği bir iş toplantısına kim gitmiştir ki? Garri duasına göre bizi zenginleştirmesinin yanı sıra zihinsel faaliyetleri hızlandırma amacıyla kullanımı da bir fincan kahveyi uluslararası bir iş normu haline getirmiştir. Bu şekilde bakıldığında modern bir iş yeri, kendi kutsal demliği etrafında toplanan bir “kabile”den başka bir şey değildir ve bun-qalle de, dünyanın en yaygın sosyal ayininin arketipinden, yani insanın ilk kez kahve içip sohbet etmek için toplanılar düzenlemesinden başka bir şey değildir.

Bun-qalle’de kahvenin bu ayinde ilk kez bilinci etkileyen veya mucizevi bir uyururucu olarak kullanıldığını gösteren iki şey vardır. İlki, Kefa yakınlarındaki Oromo savaşçılarının çiğnediği kahve toplarından türediği bariz bir yöntem olan çekirdeklerin kavrulduktan sonra yenmesidir. Harar’ın birkaç yüz kilometre güneyinde yaşayan Garriler, Oromolarla akrabadır ve aynı dili konuşurlar. Kavrulmuş çekirdeklerin süte eklendiği ve karışımın içildiği ayinin ikinci kısmı, bu alışkanlığın İslamiyetten önce geldiğinin (MS 600)

göstergesidir; çünkü Müslüman simyacılar kahve ve sütü karıştırmanın cüzama sebep olduğuna inanıyorlardı (bu da, birçok Avrupalının sütlü kahve içmek istememesinin altında yatan bir inançtır).

Bu ayinin oldukça eski olduğunu gösteren başka bir bulgu da Garrilerin *bun-qalle*'yi Gök Tanrı Waaq ile ilişkilendiriyor olmasıdır. Bu tanrıyı daha önce duymamış olabiliriz, ancak Waaq'a tapınmanın dünyanın ilk dinleri arasında olduğu düşünülmektedir. Eski Waaq ayinlerinde, kahve çekirdeklerinin yenilip yenilmediği ise bilinmiyor. Garriler, favori çekirdeklerimizi tadan ilk insanlar arasındaydı ve psikoaktif ilaçları keşfeden ilkel insanlar, bu ilaçlara tapma eğilimindeydi (bugün aşağılanan bir eğilimdir); işte bu iki bilgidен hareketle kahve çekirdekleri yemenin Waaq ayinlerine nispeten erken bir zamanda eklendiğini söylemenin yanlış olmayacağı düşünüyorum.

Antropolog Lambert Bartel'in bir eserine göre, Batı Etiyopya'nın Oromo kültüründe kahve çekirdeği, kadının cinsel organına benzetilmektedir ve bu benzerlik bir başka *bun-qalle* ayininin doğmasına yol açmıştır. Bu ayinde cinsellik kavramı o kadar önemlidir ki, ayinden önceki gece cinsel perhize girilir. Oromo halkından bir ihtiyar olan Gam-machu Magarsa, Bartel'a, "Kahve meyvelerinin ısırlarak açılışını, vajinasına erişmek için erkeğin kızı bacaklarını açmaya zorladığı ilk cinsel ilişkiye benzetiyoruz," demiştir. Kabukları soyulan çekirdekler, penis anlamına gelen *dannaba* isimli bir çubukla tereyağında karıştırılırlar. Bazı insanlar çubuk yerine taze ot demetleri kullanır; çünkü cansız bir tahta parçası "hayat veremez" veya çekirdekleri dölleyemez. Çekirdekler karıştırılırken, kahvenin meyveleri sıcaktan patlayıp "tıssss" diye ses çıkarana kadar başka bir dua okunur. Meyvenin bu şekilde patlaması hem doğuma hem de ölen kişinin son haykırışına benzetilir. Çekirdekleri karıştırılan kişi bu aşamada şöyle dua eder:

Ashama, kahvem, ağzını açarak patladığın yerde

bize barış ver

Lütfen bana huzur dile

Beni tüm şom ağızlardan koru

Kahve çekirdeği yenildiğinde, yeni fikirler vermek ve yaşamı kutsamak üzere “ölür”; Oromoların da söylediği gibi herhangi birinin hatırlayabileceği en eski tarihe kadar dayanan bir gelenektir bu. Çekirdek yendikten sonra topluluk; sünnet, evlilik, araziyle ilgili anlaşmazlıklar veya tehlikeli bir yolculuğa çıkma gibi güncel konuları ele alır.

Bun-qalle ile ilgili önemli bir nokta da çekirdeklerin ezilmeden, süte bütün olarak eklenmesidir. Ezilmiş çekirdeklerin su gibi nötr bir sıvıya eklendiği, böylelikle de çekirdeklerin güçlerini tamamen serbest bıraktığı gerçek demleme, lanetleme veya o geceki ayinde olacağı gibi kötü bir ruhun defedilmesi gibi daha karanlık işlere mahsustur.

“ÜÇKÂĞIDA GELMİŞSİN GİBİ GELİYOR BANA,” DEDİ AARON.

Aaron, Abera’nın beni Zar ayinine götürmesini beklerken tanıştığım Amerikalı bir sağlık uzmanıydı.

Abera’ya verdiğim hediye düşünerek “Kırk birr eder,” dedi. “Büyük para. Umarım yanılıyorumdur.”

Aaron, özellikle Etiyopyalıları pek sevmiyordu ve görüşlerini destekleyecek bazı çalışmalar bulmuştu. Bu çalışmalara göre, kıtlık boyunca bölgeye yapılan büyük çapta uluslararası yardım akışı, yabancılardan dilenmeyi sosyal bir norm haline getirmişti. Aaron’a göre burada dilenmek nefes almak kadar doğal bir şeydi. Doğru olsun veya olmasın, Etiyopya kentlerinde, daha önce yalnızca insanların sadece birkaç birra otlamak için sahte dostluklar kurmaya pek de ihtiyaçlarının olmadığı Amerika’da rastladığım bir tür dilencilik olduğu yadsınamazdı.

“Hayır, arkadaşımı bir daha asla görmeyeceksin,” diyerek beni inandırdı Aaron. “Neden odama gelip satın aldığım sepetlere bir bakmıyorsun? Her biri yalnızca yetmiş dolar.”

Abera tam zamanında geldi. Her şey ayarlanmıştı. Artık ayine gidebilirdim.

“Ama onlara daha fazla hediye verme!” diye tekrarladı. “Bunlar yeterli. Ayinde ikram edilen hiçbir şeyi de içme.”

Moralimizi bozan tek şey onun ayine gelmiyor olmasıydı. Bir sınav için ineklemesi gerekiyordu. Abera'nın yerine, dindar Katolik bir arkadaşı benimle ayine gelmeyi kabul etmişti.

"Katolik arkadaşın gelecek mi?" diye sordum.

"Söz verdi," dedi Abera tereddüt ederek. "Stewart, sana bir şey sormam gerek. Ayine giderken bu şapkayı takacak mısın?"

Abera, bana ilk katıyı hazırlayan Jiga'daki kadının oldukça gülünç bulduğu eski hasır şapkamdan bahsediyordu. Belli bir giyim eşyasına çok bağlanıp onu üzerinizden hiç çıkarmak istemezsiniz ya, işte o durumdaydım. K-mart mağazasından aldığım Avustralya tarzı bu şapkayı çok seviyordum ve şapkam seyahatimin son bir yılında oldukça zarar görmüştü. Etiyopya'ya geldiğimde, artık şapkam beş altı siyah yamanın bir arada tuttuğu buruşmuş bir saman parçasıydı. Üstelik kirliydi de; dağılmasın diye onu yıkamaya bile cesaret edemiyordum. Şapkamı her haliyle seviyordum. Değişik milliyetlerden insanlar şapkamla ilgili farklı ama karakteristik tepkiler veriyorlardı. Nepalliler şapkam için şakayla karışık büyük paralar teklif etmişlerdi. Hintliler gülmüş ve şapkamın "eşsiz niteliğini" övmüştü. Etiyopyalılar ise sadece şapkamın hijyenik olmadığını düşünmüştü.

"O şapkayı takamazsın," dedi Abera. "Bu akşam olmaz. Saygısızlık olur." İslami tarzda bir başörtüsü çıkardı. "Bunu tak. Hatta dur ben hallederim."

"Tamam," dedim. Haklı olduğunu biliyordum. Ayrıca, üzerinde mavi ve kırmızı zambak desenleri olan beyaz başörtüsü daha şıktı. Abera örtüyü bir sarık gibi başıma doladı.

"İyi görünüyor," dedi. "Müslümanlara benzedin."

"Artık tanınmam, değil mi?"

"Muhtemelen. Gece geç saatlerde Harar'da bu şekilde yürümek daha az tehlikeli."

Bir süre sohbet ettik. Akşam yemeği teklifimi geri çevirdi ve ona *Cosmopolitan* dergisinin sayılarından göndermemi son bir kez daha hatırlattıktan sonra (üniversite gazetesinin editörlüğü) yanımdan ayrıldı. Ben de otelin lobisinde oturup beklemeye başladım.

Saat sekiz olmuştu. Sonra dokuz. Derken on oldu. Otel bekçisi uyku hasırını yere sererken, biri ön kapıyı çaldı. Gelen Abera'nın

arkadaşıydı. Ona geldiğı için teşekkür ettim, ancak ayinin bitmiş olma ihtimalini de sordum, çünkü iki saat geç kalmıştık. “Sorun değıl,” dedi. Her şeye rağmen, Harar’ın karanlık sokaklarında aceleyle ilerliyorduk. Yerde çömelmiş duran adamlar haykırarak selam veriyordu. Kadınlar ise daha utangaç şekilde gülümseyerek “merhaba” diyorlardı.

Arkadaşım başımdakini işaret ederek “Müslüman olduğunu sanıyorlar,” dedi.

Kasabanın merkezinden uzaklaştıkça ortalık sessizleşti. Arkadaşımın da sesi çıkmıyordu. Harar sokaklarının, daha önce buralarda köleleştirilmiş tüm kabilelerin ruhları tarafından lanetlenmiş olduğu söylenir. Bazıları, geleneğe göre çift cinsiyetli olduklarına inanılan Harar sırtlanlarının, hadım edilen ve harem ağası olarak satılan yoksul erkeklerin ruhları olduklarını söyler. On sekizinci yüzyılda yaşamış Fransız gezgini Antoine d’Abladie’nin aktardığına göreys e sırtlanların, Zar ruhlarına saldırıp onları yiyen buda isimli bir tür kurt adam olduğuna inanılıyordu.

Zar ayininin yapılacağı eve yaklaşırken sesleri işitmeye başladım. Şeytan çıkarma ayini başlamıştı bile. Arkadaşım sessiz olmamız gerektiğini söyledi ve tek bir lambayla aydınlanan, uzun ve dar bir odaya girdik. Aşağı yukarı yirmi kişilik bir kalabalık, kapının yanına çömelmişti. Odanın ortasında büyük, pirinçten yapılmış bir yatağa dayanmış şeyhin silüetini görebildiğimiz kirli bir beyaz çarşaf asılıydı. Çarşafın önünde ilk hastası duruyordu. Geç geldiğimizden ötürü, adamın ne tür bir rahatsızlığı olduğunu tam olarak anlayamamıştım. Fakat şeyh adamın ruhunu ele geçiren varlığı çoktan tespit etmiş ve şeytanı, boyun kısmında belli renklerde tüyleri olan üç horozu kurban etmesi karşılığında adamın bedenini terk etmeye ikna etmişti.

Bir kadeh renksiz likör odada elden ele dolaştırıldı. İnsanlar alçak sesle konuşuyorlardı. Yabancı olduğumun anlaşılmaması beni şaşırtıyordu. Anlaşılan “kılık değiştirmem” işe yaramıştı ve yabancı bir Müslüman olarak görülüyordum. Duvar dibine çömelmiş insanların bir kısmı yavaşça ileri geri sallanmaya ve tuhaf bir melodiyi tekrar tekrar mırıldanmaya başlamıştı. Maltuzın üstüne tütsü atıldı.

Geleneksel olarak bu tarz şeytan çıkarma ayinlerine başlarken bir çift güvercin kurban edilebilir veya esrar ya da alkol içilebilir. Tüm bu ayinlerde yeşil kahve çekirdekleri önce kavrulur, sonra çiğnenir ve demlenir; böylelikle “kutu açılmış” ve şeyhin, ellerindeki deliklere baktığınızda başka bir boyuta geçeceğiniz, ayak parmakları olmadan tasvir edilen Zar ruhlarıyla iletişim kurabilmesini sağlayan gücü açığa çıkmış olur. Ayrıca, bu ruhların güzel oldukları ve Arap, beyaz ve Çinli gibi çeşitli ırksal arketiplere bürünerek geldikleri de söylenir. Bazılarına göre Zar kelimesi, Afro-Asyatik dil grubunda gök tanrı anlamına gelen Waaq kelimesinin değişime uğramış halidir. Etiyopyalı Zar rahipleri, genelde, Wato ya da Wallo isimli bir kabileye mensuptur; bu da o akşamki ayini yapan rahibin de eğitim gördüğü gölün ve Etiyopya’nın en eski kutsal yerinin ismidir. Wallo kabilesi, ilk kahve çiğneyicilerinin torunları olduklarını iddia etmektedir ve tarihin bir döneminde büyütlü güçlerinden dolayı bu kabileden o kadar korkulmuştur ki, diğer kabileler onlara saldırmaya cesaret edememiştir. Yakın zamana kadar, özellikle güçlü büyücülerin mezarlarına bir kahve ağacı dikmek âdettenmiş ve Oromolar ilk kahve ağacının, Gök Tanrı’nın ölmüş bir büyücünün cesedine düşen gözyaşlarından doğduğunu söylemiş.

Ben bu ayine bir şeytan çıkarma diyordum; fakat bu, tek başına Zar’la iletişim kurabilen ve gerektiğinde daha makul talepler için Zar’la pazarlık yapan şeyh ve Zar arasında geçen gerçek bir pazarlıktı aslında. Kahvenin rolü belki de, Carlos Castaneda’nın *Don Juan*’ın Öğretileri üçlemesiyle popüler olmuş, halüsinatif madde içeren kaktüsün “benzerleri” ile kıyaslanabilir; çünkü çekirdeğin içindeki “ruhlar” sadece onları vücuduna alan kişinin güçlerine göre hareket edebilir.

Bir kız öne çıktı ve yere, şeyhin silüetini gördüğümüz beyaz çarşafın önüne, biraz daha hediye koydu. Baş ağrılarından mustarıptı; günlerce süren berbat, korkunç baş ağrılarından. Kız konuşurken şeyhin silüetinin titrediği görülebiliyordu.

Çektiği ıstıraplar erkek bir yakını tarafından anlatılırken kız duruyor ve tek kelime etmeden bekliyordu. Adamın açıklamalarına bakıldığında, kızın çektiği dertlerin baş ağrılarından daha ciddi olduğu anlaşılıyordu.

Abera'nın arkadaşı, "Bu psikolojik bir sorun," diye fısıldadı.

Kız mobilyaları kırıp döktüğü sara nöbetleri ve tuhaf, şiddetli krizler geçiriyordu. Annesinin parmağını ısırmaaya çalışınca, ailesi Zar rahibine danışmaya karar vermişti. Kızın hikâyesini öğrenen kalabalık üzüntüyle fısıldaşmaya başladı. Kızın belirtileri tipik bir Zar şeytanı çarpmasına işaret ediyordu. Şeytan, kadınların ruhlarını ele geçirerek onların vücutlarında yaşama eğilimindedir; bedenine yerleştikleri kadınları, demir çubuklarla kendilerine zarar vermeleri de dâhil -yaraları sabaha kadar kaybolur- pek çok eylemi gerçekleştirmeye zorlarlar.

Kız aniden kendini yere attı, çok acı çekiyormuş gibi titreyerek ve başını ellerinin arasına alarak bağırmaaya başladı. Şeyh, kızın içindeki şeytanı sorgularken, kızın yakarışları giderek artıyordu. Olan biteni izleyen Katolik arkadaşım tiksintiyle başını sallıyordu. Sonunda, kızın ailesinin bir buzağı bağışlaması gerektiğine karar verildi. Sonrasında ise kızın ruhunu ele geçiren Zar oldukça garip bir şey talep etti: Kız saçını tamamen kesmeli ve kestiği saç sırtlanların olduğu yerlerde dağıtmaya tek başına gitmeliydi.

Bir çift makas getirildi. Ancak saç kesmeye başladıklarında, kız eliyle oturduğumuz yeri gösterdi. Büründüğüm kılığın düşündüğüm kadar işe yaramadığı ortadaydı. Kız, bir yabancıнын, saçının kesilmesine şahit olmasını istemiyordu.

Yorgun argın otele yürürken, Abera'nın arkadaşı anlamadığım şeyleri bana açıklıyordu. O, bu tarz şeyleri ciddiye alan biri değildi. Ona, Amerika'da da televizyonlara çıkan benzer şifacılar olduğundan bahsettim.

"Onlar da kahve çekirdekleri mi kullanıyor?" diye sordu.

"Şey, kahveyi kesinlikle severler," diye açıkladım. "Ancak ödemelerde çoğunlukla kredi kartı tercih ediyorlar."

Ertesi gün, kızın saçlarına dair tüm izlerin gün doğumuna kadar ortadan kaybolduğunu duydum.

ETİYOPYALILAR, KAHVENİN HALÜSİNATİF ETKİLERİNİ KEŞFET-TİKLERİNDE, komşularının da bunu fark etmesi kaçınılmaz hale

gelmişti. Söylentilere bakılırsa, ilk olarak kuzeydeki zalim Mısırlılar bağımlı hale gelmişti. Hatta bazı aşırı heyecanlı akademisyenler, Truvalı Helen'in "ıstırabını dindirmek" için içtiği Mısır'ın efsanevi ilacının, Frappuccino¹³'nin çok eski bir türü olduğunu öne sürmüştür.

Fakat kahve çekirdeğinin Harar'dan çıktığı yolculuğun ana istikameti doğudaki Kızıldeniz'di. Buradan da bugün Yemen'de bulunan, günümüzde Muha Limanı olarak bilinen limana gemiyle gönderiliyordu. İlk bin yılda Harar ve el-Muha hattında ticaret bir hayli gelişmişti. Çoğunlukla devekuşu tüyleri, gergedan boynuzu ve kaplumbağa kabuğu ticareti yapılıyordu. Yani temel ihtiyaçlar. Tabii, bir de köleler. Arapların köle tüccarlığı konusundaki kötü namı her yere yayılmıştı ve zanj dedikleri kurbanlarını bulmak için bu bölgede dolaşıyorlardı. Zanjlar, Arapları ya da en azından Arap tatlılarını çok seviyorlardı. Ortaçağ'da yaşamış Arap yazar Kitab el Agail el-Hind'e göre, "Zanjlar [Araplara] secde edip onlara 'Ey hurmalar diyarının yüce insanları, size selam olsun!' şeklinde seslenerek [Arapları] gözlerinde büyütüyorlardı. (...) Zira bu ülkeye seyahat edenler, zanjların çocuklarına tatlı hurmaları gösterip onları istedikleri yere çekerek ele geçirdikten sonra kendi ülkelerine kaçırlırlar."

Bin yıl önce köle kabilelerinin Harar'dan Kızıldeniz kıyısına ulaşması yirmi gün sürüyordu. Türk haremlerine gidecek oğlanlar yol üzerinde hadım ediliyordu. Tutsakların da en az yarısı yolda ölüyordu. Onlardan arda kalanlarla da kahve ağaçları filizleniyordu.

Benim Kızıldeniz yolculuğum sadece üç gün sürmüştü. Önce Harar'dan ülkenin tek demiryolunun yakınında bulunan Dire Dawa kasabasına otostop çekerek gittim. Kaplaması yırtık pırtık, pis ve eski moda yatar koltuklarıyla (en azından birinci sınıfta böyleydi) 1900'lerin başında popüler olmuş bebek mavisi Fransız şimendiferi bir gün gecikmişti, fakat beklememe değmişti. Mekanik arızalar on iki saatlik yolculuğu iki günlük bir çileye dönüştürmüştü. Hindistan'daki bir yılının üzerinden çok geçmemişti, dolayısıyla bu tür gecikmeler bana son derece olağan geliyordu. Sadece gözlerimi kapatıp ölü taklidi yapmıştım (belki de sadece bunu diliyordum).

13 Starbucks tarafından satılan buzlu kahvenin ticari markası. (e.n.)

13. yüzyılda Müslüman bir seyyah olan İbn-i Batuta'nın, "dünyanın en pis, en rahatsız edici ve en kokuşmuş kasabası" olarak tanımladığı ve bölge halkının deve eti sevdiği Cibuti Limanı'na varmıştk. Bugün Cibuti teknik açıdan bir ülkedir. Aslında barlar ve genelevlerle dolup taşan abartılmış bir Fransız askeri garnizonu da diyebiliriz. Soğuk bir şeyler içmek için soluğu bir kafede aldım.

"İngilizce biliyor musun?" Ekose etek giymiş göbekli bir adam, bir kanga¹⁴, yan masaya oturdu. "Tu parles français?"¹⁵

"Evet."

Şapkamı inceliyordu. "Ooo! Amerikalı bir adam. Güzel! On iki dil biliyorum," dedi. "Dünyadaki tüm limanlara yelken açtım: Kahire, İskenderiye, Venedik, New York, Atina, Sidney, Hong Kong..."

Liste devam ediyordu. Adam emekli bir denizciydi.

"İşte bu yüzden Cibuti'ye döndüm. Sen burayı beğendin mi?" Yüzümü ekşiterek sıırtım. "Neden buraya geldin?" diye sordu.

El-Muha'ya giden bir gemi aradığımı söyledim.

Şaşkınlıkla bana baktı. "El-Muha mı? Neden oraya gidiyorsun?"

"Kahve için."

"Kahve için Yemen'e gidiyorsun yani," diyerek bardaki kalabalığa bunu tercüme etti. Herkes kahaaya boğuldu. "Bugünlerde oraya pek gemi gitmiyor dostum."

Adam, daha dün Eritre'nin, iki ülkenin ortasında kalan Yemen'e ait bir grup adayı işgal ettiğinden bahsetti. Kızıldeniz iki tarafın da ordularıyla doluydu ve söylentilere göre Yemen hava kuvvetleri şüpheli görünen gemileri bombalıyordu.

"Ama sen şanslısın. Arkadaşımanın gemisi bugün kalkıyor. Bu gemi için iki hafta boyunca bekleyenler oldu ve bombalar onların umurunda bile değil. Eğer istiyorsan acele etmelisin!"

Arkadaşının gemisi, parlak boyalı gövdesi uzun zaman önce griye dönmüş 9 metre uzunluğunda bir tekneydi. Teknenin arka tarafına doğru bir çeşit kulübe ve basit bir direk (yelkeni olmayan) vardı, başka da bir şey yoktu. Radyo, lamba ve herhangi bir acil durum donanımı da yoktu. Tuvalet, okyanusun üzerinde asılı du-

14 Sudanlı etnik bir grubun üyesi. (ç.n.)

15 Fr. "Fransızca biliyor musun?" (ç.n.)

ran bir kutuydu. Güverte bile yoktu, sadece 15 Somalili mültecinin üzerinde sağa sola yayıldığı yeşil bir branda altında küfeler vardı.

Fakat tekne yüzer haldeydi. Kaptan Abdou Hager’le otuz dolara hızlı bir anlaşma yaptık. Tekneye atladım ve beş dakika sonra, Qasid Karin iskeleyle bağlı halatların üzerindeki fareleri silkeledi ve denize açıldı. Güneşin yoğun altın rengi ışınlarını tüm göğ’e yayarak gözden kaybolduğu vakitteydik. Deniz, koyu mora dönmüştü. Ertesi gün Yemen’de olacağımı düşünüyordum. Limanın ağzına vardığımızda tekne yavaşladı. Bir şapırtı sesi geldi ve motor durdu.

“Aşırı rüzgâr var,” dedi yanımda duran on dört yaşındaki Somalili delikanlı. “Yarın gidiyoruz.”

Adı Muhammed’di. Muhammed ve kız kardeşi, savaş sona erene kadar akrabalarıyla birlikte yaşamak üzere Yemen’e gönderiliyordu. Aşırı iri kadınsı gözleri ve bükük dudakları olan ince, uzun boylu bir oğlandı ve bence güzeldi. Eğer bir kadın gibi giyinmiş olsaydı, onu genç bir kız sanabilirdim. Amerika’da Somali’deki gibi diktatörler olup olmadığını sordu. Tabii var dedim, tüm büyük yerlerin diktatörleri olmuştur. Muhammed ve kız kardeşi Ali şaşkın görünüyordu. Amerikalı diktatörlerin tankları ve silahlarının olup olmadığını sordular. Pek tankları olmadığını, fakat bir sürü silahları olduğunu söyledim. Amerika’daki pek çok mahallenin Mogadişu’dan farksız olduğuna onları inandırdım.

Birkaç dakikalık sohbetin ardından çok az İngilizce bilen Muhammed (yine de İngilizcesi benim Somalicemden iyiydi) bana bir hediye verdi.

Bir tomar Somali şilini ellerime koyarak “Bunu almanı istiyorum,” dedi. “Al.”

Kabul etmedim. Somalili mülteciler Amerikalı turistlere nakit para vermemeli. Tam tersi de geçerli. Benim de ona karşılık olarak bir avuç dolusu Amerikan doları vermek gibi bir niyetim kesinlikle yoktu.

“Hayır, hayır, hayır,” dedim. “Bunu yapmamalısın.”

“Evet, evet.” Parayı elime tekrar sıkıştırdı. “Al.”

“Burada çok para var,” dedim. On beş bin Somali şilini vermişti. “Bunu alamam. Sen delirmiş olmalısın.”

İngilizcesi daha iyi olan bir Etioyopyalı araya girdi. Somali hükümeti çökmüştü ve para değersizdi. Kâğıt parçalarını isteksizce kabul ettim. Hediyesinin değersiz olduğunu düşünüp öyle kabul etmiş olmam Muhammed’i şaşırtmıştı.

Ali de en çok, Yemen’de peçe takmak zorunda kalacağı için endişeliydi. Elbisesinin kenarıyla alaycı bir şekilde suratını örttü.

“Kötü, kötü,” dedi. “Ülkemde böyle değil.”

Yüzü, Arap ve Afrikalı çehresinin harika bir karışımıydı. Bana sürekli çay ve bisküvi ikram ediyordu. Ben de ona Arapça-İngilizce sözlüğümü verdim.

Gecenin ikisinde, en değerli eşyaları olan küçük bir Casio marka orgu çıkardılar. Onlara Mozart’ın sonatının girişini la majörden çaldım, ancak seçilen tarzda sabit bir senkop¹⁶ oluşturan makinenin otomatik ritim kontrolleri onların daha fazla ilgisini çekmişti. Bu tarz bir yolculuğun kahve taşımak için yapıldığı günlerde olsaydık, bu ikisi, rüzgârın sesini bastıran ritmik bossa nova¹⁷ parçaları dinlerken, köle olmak üzere yolda olurlardı diye aklımdan geçirdim. Şu an ise sadece mülteciydiler; acaba bu, gerçek bir ilerleme sayılabilir miydi?

16 Ritim vurgusunun doğal akıştaki güçlü vuruşa değil, ölçünün hafif vuruşlarına rastlaması. Aksatım. (e.n.)

17 Brezilya kökenli bir müzik ve dans türü. (e.n.)

El-Muha'ya Yelken Açış

Seyahatlerinde bir kahve ağacının yanından geçti ve dini bütün herkesin geleneği olduğu üzere, o da kendisini kahvenin hiç ellenmemiş meyvesiyle besledi. Kahve meyvesini yemenin, uyanıklığını artırarak dini vazifeleri yerine getirilmesini ve ayinlerde uyanık kalmasını sağladığını fark etti.

al-Kawakib al-sa'irn bi-a'yan al-mi'a al-'ashira
Najm al-Din al-Ghazzi (1570–1651)

SABAH TEKNE MOTORUNUN SESİYLE UYANDIM. Artık Cibuti'de değildik. Korkuluk üzerinden etrafı süzerken görebildiğim tek şey, turkuaz renkli deniz suyunun dalgalarla köpürüp benek benek oluşuydu. Gökyüzünü yansıtan kırılmış bir aynaya bakmak gibiydi. Kasırğa hiç de bitmiş gibi durmuyordu.

Diğerlerinin de eşyalarını teknenin arka tarafındaki sundurmaya taşımış olduklarını fark ettim. Olduğum yerde kalmaya karar verdim. Pruvaya bir dalga vurdu ve beni tepeden tırnağa sıırıslam etti. Bir tane daha dalga geldi ve sonra bir tane daha. Diğer-

lerinin eşyalarıyla birlikte kendi eşyalarımı teknenin arka tarafına taşıırken, güvertenin yirmi derecelik bir açıyla yan yatmış olduğunu fark ettim.

Qasid ilerlemiyordu. Mürettebat giren suyu kovalarla boşaltıp tekneyi doğrulturken, teknenin burnunu rüzgârdan etkilenmeyecek şekilde döndürdü. Kutular yerlerinden oynamıştı ve bu sorunun, sadece teknenin yükünün yanlış dağıtılmasından kaynaklandığı sonucuna vardım. Sonra bir balıkçı teknesi yarışircasına yanımızdan geçti ve teknenin ne kadar yüksekte gittiğini fark ettim. Qasid yaklaşık iki metre daha aşağıdan gidiyordu; çünkü kaptanımız tekneyi aşırı doldurmuştu.

Hareket eder etmez dalgalar pruvaya çarpmaya başladı. Durup suları boşalttık. Bu, tüm gün devam etti. Sonunda mürettebatımız “bisküvi” taşıyan yük teknesinin tuzlu sudan zarar görebileceğinden endişelenmişti. Ancak gerçek sorun, Qasid’in ağırlıklı olarak içki ve AK-47¹⁸ taşıyor olmasıydı.

İçkiler Cibuti’den geliyordu, ancak daha sonra öğrendim ki silahlar Eritre’ye yapılmış başarısız bir satış gezisi sonrasında Yemen’e geri dönüyordu. Bütün o silahların ağırlığı da tekneyi aşağı çekiyordu.

Mürettebat bir ada bulup fırtınanın dinmesini beklemeye karar verdi. “Mürettebat” diyorum çünkü Kaptan Abdou’yu gemide hiç görmediğimin daha yeni farkına varıyorum. Önemli değil. Qasid’i süren üç genç ve iki yaşlı adam çok geçmeden bir adanın açıklarında demir attılar. Derhal hepimiz eşyalarımızı kurumaları için dışarı astık. Burada, rüzgârsız bir yerde bile, fırtınanın kıyafetleri doksan derecelik bir açıyla dalgalandığını fark etmiştim. Herhalde burası eyaletlerarası bir mola yerinin Kızıldeniz’deki eşdeğeri idi. Ancak, teknik olarak, şu an ıssız bir adada bulunan kazazedelerdik. Benim keyfim tıkrındaydı. Ne de olsa teknenin motoru hâlâ çalışıyordu ve muhtemelen en sonunda Yemen’e varacaktık.

Ancak yol arkadaşlarımdan bazıları durumla ilgili daha tedirgindi. Mesela, Etiyopyalı bir kat bağımlısı olan Paulious. Günlük dozundan yoksun kalmış kat bağımlılarına şeytan katou musallat olur-

18 Bir makineli tüfek türü. (e.n.)

muş ve Paulious da katsız bir ortamda mahsur kaldığı için tedirgindi.

“Ah, aklıma kötü düşünceler geliyor,” diyerek sızlanıyordu. “Buradan gitmemiz gerek.”

İlk kavga “Dişsiz” adını taktığım eski bir denizciyle onun katını çalmaya çalışan bir yolcu arasında çıktı. Diğerleri hızla onları ayırdı (Dişsiz, genç adamı parmakarası terliğiyle tehdit ediyordu); çünkü bu, kötüye işaretli. Bir çeşit değirmende yeşil bir püreyi öğüttüğünü fark ettiğimde ona bu adı takmıştım. Önce yemek hazırladığını düşünmüştüm. Daha sonra hazırladığı şeyin o çok değer verdiği kat olduğunu anladım. Dişsiz olduğundan, yaprağın değerli özünü çıkarabilmek için önce bu değirmenle “çiğnemesi” gerekiyordu.

Başka bir mürettebat daha vardı, birkaç kez bana dik dik bakarken yakaladığım, muhtemelen on altı yaşlarında, kıvrıcık saçlı, genç bir delikanlı. Samimi ve dürüst bir yüzü vardı; bir maymunu hatırlatan rahat hareketleri, hayatını Qasid gibi teknelerde geçirmiş olduğunu düşündürüyordu. Diğerleriyle muhabbet ederken konu Amerika’ya geldi. Üstümüzdeki küfede oturan delikanlı, şaşkınlık içerisinde el-Muha’yi işaret ediyordu.

“El Marikalı mı?” diye sordu diğerlerine. “Orası el-Muha’ya yakın mı?”

Diğerleri güldü, en sesli gülense Paulious oldu. “Daha Amerika’nın ne olduğunu bilmiyor!” dedi.

“Bir ada mı?” diye sordu delikanlı.

Kuzeybatıya doğru işaret ettim. “O tarafta.”

“Eritre’nin orada mı?”

Diğerleri yine güldü.

“Hayır, hayır. Oldukça uzak,” dedim. “Amerika’ya gidecek olursan, önce Eritre’ye, sonra Etiyopya’ya gidersin, sonra Afrika’ya aşır Türkiye’yi, sonrasında Avrupa’ya geçersin, sonra başka bir yere varırsın, yani İngiltere’ye ve oradaki denizi de geçersin. Büyük bir denizdir. Tüm bu yerleri geçtikten sonra vardığın yer Amerika’dır,” dedim. Diğerleri bu dediklerimi tercüme etti.

Çocuk, bir yerin nasıl o kadar uzak olabileceğini anlayamıyormuş gibi bakıyordu bana.

“Sandığın kadar uzak değil,” dedim ikna edici olmayan bir tonda.

Kafası daha da karışmış görünüyordu. Sonra gözlerini kıstı; diğerleri hâlâ gülüyordu. Sanırım, insanların ona güldüklerini ve benim de ona yalan söylediğimi, onunla dalga geçtiğimi düşünmüştü. Öfke ve şaşkınlık arasında kalmış bir ifadeyle yanımdan uzaklaştı ve birden aklıma geldi; evet, haklıydı. Amerika hayal edilemeyecek kadar uzaktı. Gidilemeyecek kadar uzaktı ve böyle bir deniz yolculuğu mümkün olsa bile, neden biri memleketinden bu kadar uzağa gitmek isterdi ki? Hatta Ay'da bile olsa, burası neden umurunda olundu ki? Delikanlının yaşadığı yer burasıydı. Tüm hayatı boyunca burada, muhtemelen bu teknede yaşamıştı. Burası onun memleketiydi; burası, el-Muha, kumsal, deniz, rüzgâr ve bekleyiş. Bir gün, teknenin direği önünde oturan, gülen ve yüklerin arasından turuncu kremalı bisküviler çalan Dişsiz'in yerini o alacaktı. Belki otuz, belki kırk yaşında olacak, fakat bundan çok daha yaşlı gösterecekti.

Sonrasında ise, ona ne zaman gülümsem yanımdan uzaklaştı. Bana diğerleri gibi, sadece “Amerikalı” diye hitap ediyordu. Öğleden sonranın geri kalanını yalnız başıma oturarak geçirdim.

Gitmekte olduğumuz Yemen'deki el-Muha Limanı hâlâ dünyanın en izole bölgelerinden biridir. Ancak kaçırılan Afrikalıların buraya kahve getirdikleri zamanlarda, en azından Batılılara göre, burası neredeyse efsanevi bir yermiş. Bir Yunan yazarın birinci yüzyılda kaleme aldığı *Periplus Maris Erypraei*'de anlattığına göre, buraya “yelken açmak bile son derece tehlikeli. (...) Burası, gemisi kaza yapmış herkesi yağmalayıp köleleştiren, ihtiyofajlarla [balık yiyenlerle] dolu bir diyar.” Yunanlar, Arapların devasa kertenkeleleri yediklerine ve kalan yağlarını da kaydattıklarına inanıyorlardı. Kanatlı ejderhaların da korkunç hastalıkların bulaştığına inanılan kıyıyı koruduklarına inanılırmış.

Bu propagandanın büyük kısmı, yağmacıları, ticaret imparatorlukları için hayati önem taşıyan mür¹⁹ bahçelerine saldırmaktan vazgeçirmek için Araplar tarafından yayılmıştı. Ummanlı Arap denizciler çoktandır Qasid'e benzer teknelerle Hindistan'dan çivit otu,

19 İlaç yapımı ve parfümeride kullanılan kokulu bir tür reçine. (e.n.)

pırlanta ve safir getiriyorlardı. Afrika'ya da "vahşilerin iyi niyetini kazanmak için Muza'dan [el-Muha'dan] bölge halkının yaptığı silahlar"ı götürüyorlardı. Afrika'dan geri dönerken ise misk yağı, misk kolonyası, kaplumbağa kabukları ve gergedan boynuzlarını getiriyorlardı.

Bir de çok sayıda köle getiriyorlardı; kölelerden bazıları Arabistan'a ilk kahve tohumlarını getirdi. Sayılarını ne yazık ki kesin olarak bilemiyoruz, fakat zanj köleleri birinci yüzyılda Çin'e getirilmişlerdi. 1474 yılında sekiz bin Afrikalı köle, Doğu Hindistan'daki Bengal'in yönetimini kısa bir süreliğine ele geçirdi. Bu köle ticareti, Umman'ın Siyahi Sultanı'nın Portekizlileri defetmesi ve 1800'lerde Afrika'nın Svahili kıyısındaki nüfusun neredeyse yarısını köleleştirerek Zanzibar'daki karargâhı kurmasıyla zirveye ulaştı.

Akşam yemeğinde pirinç pilavı vardı. Haniş Adaları'nın titreşen ışıkları görünüyordu. Yanımdakilere bunların bomba atan uçaklar olup olamayacağını sordum. Hayır dediler, bu önemli bir şey değildi. Kat yoksunluğuyla tamamen gerginleşen Paulious hariç herkes somurtarak sessizliğe bürünmüştü. Paulious bana, rüzgârın azalmaya devam etmesinin ve yakında buradan gidebilecek olmamızın harika olduğunu söyleyip duruyordu. Bir adanın tepesi üzerinde karanlıkta dans eden küçük kum fırtınalarına doğru işaret ettim. Yıldızların aydınlattığı kum fırtınasının izleri gümüşe çalmakta ve adeta gökyüzünden aşağı süzülmekteydi.

Şeytan hortumlarına Etiyopya dilinde bir isim vererek "Is al-sic-han," dedi. "Kötü şeyler olacak."

Ertesi gün rüzgâr yolumuza devam edebileceğimiz kadar sakinleşmişti. Araziyi günbatımına kadar gözlemledik ve birkaç saat sonra el-Muha Limanı'nın hemen dışına demir attık. Fakat ertesi sabah rıhtıma yanaşmaya çalıştığımızda Yemen'in bizi kabul etmediğini öğrendik. Başta Somalili mülteciler olmak üzere yol arkadaşlarımız resmi evrakları yoktu. Rıhtımdan yirmi üç metre uzağa demir atmamız ve orada durmamız gerektiği, limana girmemizin veya limandan ayrılmamızın yasak olduğu söylendi. Üç gün, üç gece boyunca limandaki sahipsiz gemilerin arasında sürüklenip durduk. Dostluklar kuruldu ve bitti. Daha fazla kavga çıktı. Somalili delikanlı Mu-

hammed, konuşmak istemiyordu. Neyi olduğunu sorduğumda da yalnızca yıldızlara bakıp “Çok güzeller,” diye mırıldanıyordu.

HAKLIYDI. GÜNDÜZLERİ, GİRDAP GİBİ DÖNEN kum fırtınalarının arasında bir görünüp bir kaybolan el-Muha'nın kemik beyazı minarelerini görebiliyorduk. Geceleri ise tekne demir attığı yerde sallanırken, sırtüstü uzanıp yıldızların daire çizerek dönüşünü izliyordum. Geceler soğuktu. Battaniyem yoktu, bu yüzden ısınmak için Billie Holiday'in şarkılarını söylüyordum. Şarkıları güzel söylediğinde, Dişsiz beni bir paket bisküviyle ödüllendiriyordu. En sevdiği şarkı da “God Bless the Child” idi.

Zihnim biriktirdiği her anıyı kusmaya başlamıştı. Hayaletli Noel ilahileri rüzgârda yankılanıyordu ve belirli cinsel fantezileri zihnimde o kadar çok tekrarlıyordum ki sevgilimin saçlarının parmaklarıma dolandığını hissedebiliyordum. Son gecemizde yakındaki bir gemi enkazında birtakım hareketlenmeler olduğunu fark ettim. Geminin yarısı batmıştı ve ben de terk edildiğini düşünmüştüm. Ancak gece boyunca geminin lombozlarında soluk renkli ışıkların kırıştığını gördüm. Teknemiz ne zaman enkaza doğru sallansa, bir dirseğimin üzerine doğrulup karanlıktaki gemiye bakıyordum. Enkazdaki biri Michael Jackson'ın meşhur ayak hareketlerini yaptığı “Billie Jean”i izliyordu. Tekne sürekli sallanırken ve deniz tuzuyla kaplanmış gözlüğümle orada neler döndüğünden emin olmak zordu; ancak Michael Jackson'ın suyun üzerinde ay yürüyüşünü tekrar tekrar yapıyor olduğuna ikna olmuşum.

Üçüncü gün uyandım ve Qasid'in rıhtıma çekildiğini fark ettim. Somalili kadınlar peçeleriyle yüzlerini örtmüşlerdi. Teknedeki arkadaşlarım bir kamyonete bindirildiler, ben de sarıklı askerlerle çevrili küçük bir barakaya götürüldüm. Barakanın içinde bir masanın arkasında oturmuş bir başka asker vardı.

“Pasaport.”

Pasaportumu uzattım. Sayfaları kızgın bir şekilde çevirdi.

“Evet,” dedi yüzüme bakmadan. “Geldiğin yer...”

“Etiyopya.”

“Burada Cibuti yazıyor. Hangisi doğru?”

“Evet, evet, Cibuti,” dedim. “Unutmuşum.”

Öfkeyle içini çekti. “Cibuti’yi unuttun. Savaşı da unuttun mu?”

“Savaş mı? Yemen ile Eritre arasındaki mi? Tabii ki hayır.”

“Tabii ki hayır,” diye tekrarladı ve sandalyesine yaslandı. “Senin, yani bir Amerikalının, şu an burada olması garip. Neden böyle diyorum biliyor musun?”

Savaşın iyi gitmediği anlaşıyordu. Eritreliler, Yemenlileri Haniş Adaları’ndan sürmüştü. Elli kadar insan ölmüştü. Bu çok ciddi bir şeydi. Subaya göre de her şey, Eritrelilerin deniz dibi petrol sondajıyla ilgili bir anlaşmayı imzalayıp haklarını bir Amerikan petrol şirketine devretmesiyle başlamıştı. Petrol yatağı, Eritre’nin kıyı şeridiyle adalar arasındaydı, bu yüzden Eritre petrol üzerindeki haklarını sağlama almak için orayı istila etmişti.

Karşılarında komik şapkalı bir Amerikalı vardı. CIA’den geldiğim besbelli ortadaydı işte.

“El-Muha’ya geldiniz,” dedi başını sallayarak ve gülümseyerek.

“Vizemi görebildiniz mi?” diye sordum.

“Ah evet,” dedi küçümseyerek. “Vize.” Eşyalarımı işaret etti ve duvarın önünde duran bir masaya yaydı. “Fotoğraf makinen de var, ha?”

“Evet.”

“Fotoğraf çekiyor musun?”

“El-Muha’da değil.” Öfkeli bir ses tonu çıkarmaya çalıştım. “Burası askeri bölge!”

“Yaa. Peki neden el-Muha’ya geldiniz?”

“Kahve için,” diye açıkladım.

“Kahve? Muha’da mı?”

“Evet. Hani, Şazeli...”

“Cami mi?” Pasaportuma tekrar baktı ve ilk sayfayı inceledi. “Fakat burada Müslüman olduğun yazmıyor.”

“Hayır, ama...”

“Sadece Müslümanlar camiye girebilir.”

“Sadece görmek, şöyle bir bakmak istiyorum.”

“Yaa... Önce kahve için geldiğini söylüyorsun. Sonra da turist

olduğunu.” Bana inanmamıştı. “Gelgelelim, Eritreli suçlularla Yemen’e geliyorsun. Hem de bir fotoğraf makinesiyle.”

Sonuçta beni bir casus zannıyla nezarete atacaktı. Bir yatak ve su olduğu müddetçe benim için sorun yoktu. Yemen bürokrasisinin seyrini izlemek ilginç olabilirdi. Subay eşkallimi gönderecek, diğer subaylar daha fazla soru soracaklar, o da verdiğim cevapları onlara gönderecekti. Daha fazla soru, daha fazla cevap; ama ikimiz de sonunda serbest kalacağımı biliyorduk.

Subay beni inceledi. Belki de zihnimi okudu; çünkü bir anda tüm bu çabaya değmediğime karar vermiş gibiydi. Yemen felsefesiyle özdeşleştirdiğim bir hareket yaptı: Sağ elini kulağına kadar kaldırdı ve durumdan sıkılmış gibi yukarı bakarak ilk üç parmağıyla “hadi git artık” anlamına geldiğini düşündüğüm tuhaf bir el hareketi yaptı. Sonra da makineli tüfek taşıyan iki askerinin dışarıya kadar bana eşlik etmesini emretti.

“Hoş geldiniz. Pasaportunuzu unutmayın,” dedi. “Fakat kahve için geldiyseniz, üç yüz yıl kadar geç kaldınız.”

EL-MUHA LİMANI, NEREDEYSE BİN YILDIR kahveyle özdeşleşmiş durumda. Afrika’dan getirilen ilk kahve çekirdeklerinin kaynağı burasıydı ve ismi “Muha” olarak değişen el-Muha, sonradan kahve demlemenin evrensel adı gibi olmuştu. Görünen o ki, 1200’lerde Şâzelî adında Müslüman bir dervişin kahveyi ilk kez demlediği yer yine Muha’ydı. Etiyopyalılar uzun zamandır kahve çekirdeğini çiğniyor ve belki de yapraklarından çay yapıyor olsalar da, çoğu insan el-Muhalı Şâzelî’nin kahve çekirdeğinden içecek yapan ilk kişi olduğunu düşünmektedir.

“Bize ulaşan birçok rivayete göre, qahwayı tanıtan ve kahve içimini Yemen’de yaygın ve popüler bir gelenek haline getiren ilk kişi Şâzelîlik tarikatı üstatlarından, üstadımız Şeyh Ali Bin Ömer el-Şâzelî’dir,” demişti Fakhr el-Din al-Makki.

Şâzelî isminin pek çok farklı yazılış şekli vardır, onun bu keşfi nasıl yaptığını anlatan hikâyeler de en az ismi kadar farklılık göstermektedir. Bir gece ibadet ettikten sonra eve yürürken keşfetmiştir

kahveyi; yok yok, aslında yabanda oruç tutarken keşfetmiştir bitkinin güçlerini. Bazıları, ağzına yirmi yıl boyunca kahve çekirdeklerinden başka bir şey koymadığını söyler; başkaları da, sadece kahve tüketmenin kişiyi evliyalığa götüreceğini vahiyle Şâzelî'ye bildirenin Cebrail olduğunu iddia edecek kadar ileri gitmektedir. En garip hikâyeye göre de kahramanımız, kralın kızıyla ilişki kurmakla itham edilir ve yabana sürgün edilir. Cebrail, Şâzelî'ye kralın bir cilt hastalığına yakalandığını ve onu bir fincan sihirli kahveyle tedavi edileceğini bildirene kadar, Şâzelî burada sadece kahve çekirdekleriyle beslenir.

Bazı tarihsel rivayetlere göre Şâzelî veya tarikat üyelerinden biri, Etiyopya ziyaretinde insanları kahve içerken görmüş ve bu alışkanlığı kendi ülkesine taşımıştır. Başka bir rivayet ise Portekizli denizcileri deniz tutunca, gemilerinin Muha'ya çekildiğinden bahseder. Hayırsever Şâzelî yıllardır içmekte olduğu sihirli iksiri hasta ve zayıf düşmüş denizcilere tavsiye ettiğinde hepsi ölmek üzeredir. Kahveyi içer ve birkaç gün içinde yelken açacak kadar iyileşirler. Yola çıkarken Şâzelî'nin denizcilere “Bunu unutmayın, Muha'nın içeceği!” diye haykırdığı söylenir. Böylelikle de tarihi değiştiren içecek ilk kez Batı'ya getirilmiş ve Muha'nın ünü sonsuza dek garantilenmiş olur.

Her neyse. Aslında Şâzelîlik bir Sufî tarikatıdır ve 1200-1500 yılları arasında bir avuç Şâzelî dervişi, kahve kokulu dini deneyimler yaşayarak Arap yarımadası civarında gezinmişlerdir. Şâzelî dervişleri sonunda farklı din ve kültürlerin bir araya getirilmesi için çalışan bir Hristiyan/Müslüman grubun bulunduğu İspanya'ya kadar yayılmıştır ve şu an hâlâ Cezayir'de “bir fincan Şâzelî” diye isteyeceğiniz kahveyle yakın bir ilişkileri vardır. Aslında herkesin gerçekten bildiği tek şey, el-Muha'da yaşayan bir Şâzelî tarikatı üyesinin kahveyi dünyayla tanıştırmış olması ve içtikleri her neyse, çekirdeklerini kavurmadıkları için tadının muhtemelen berbat olmasıydı. Kavrulmamış çekirdekleri, yaprakları ve kakuleyi kısık ateşte kaynatmış olabilirler. Doğrusu, el-Muha'daki Şâzelîlerin yaptığı tek şeyin kat yapraklarından çay demlemek olduğuna ve Aden'deki başka bir sufinin de bu yaprakları kahve çekirdekleriyle değiştirdiğine dair bazı kanıtlar mevcuttur.

Bu mütevazı başlangıçtan küçük bir imparatorluk doğmuştur. 1400'lü yıllarda Türkler Yemen'i fethettiğinde, İslam dünyasının her tarafında Muha kahvesi içilmekteydi. 1606'da, yani Avrupa'daki ilk kafenin açılmasından neredeyse yarım yüzyıl önce, ilk kez bir İngiliz tüccar limanı ziyaret ettiğinde, Hindistan kadar uzak yerlerden gelenler de dahil olmak üzere limanda otuz beşten fazla ticaret gemisinin olduğunu ve hepsinin de limana düzensizce yığılmış kahve paketlerini beklediğini bildirmişti. Günümüz kambiyoşunun tersinin geçerli olduğu bir zamanda, İngiliz tüccar John Jourdain şöyle yazmıştı: "Muha'daki ürünler o kadar pahalı ki büyük Kahireli tüccarlara verdikleri fiyatlar üzerinden bizim anlaşılmamızın imkânı yok." Liman boyunca kahve sarayları vardı ve kölelerin yelpazelediği prensler altın yastıklara oturuyordu. Görevi, kâfirlerin değerli kahve bitkilerinden birini çalmasına engel olmak olan özel bir ordu bile vardı.

O dönemlerde, uzun süre önce ölen derviş Şâzeli kahve içenlerin koruyucu evliyası kabul edilmiş ve yerel bir camide bulunan türbesi Müslümanların uğrak mekânı haline gelmişti. Limanda bekletilirken minareyi görmüştüm. Yetkililer gitmeme izin verir vermez de minarenin yolunu tuttum. Modern Muha'nın şimdiye kadar gördüğüm en pis cehennem çukuru olduğunu anlamıştım. Ayakları yağdan kararmış, yırtık pırtık kıyafetli adamlar, bir zamanlar yerel taksi filosunu oluşturmuş araçların enkazı arasında avarelik ediyordu. Balık kokan birkaç kafe ve otuz adamın tek bir odaya tıktığı bir funduq (otel) vardı. Teknemizi tahrip eden muson rüzgârı hâlâ esiyordu; burada sadece küçük bir kum fırtınası çıkarmıştı. Bir anda gömleğimin içine girip yavaşça aşağı doğru süzülen kum ve terle kaplanmıştım.

Nihayet şehrin tarihi kısmına vardığımda, aklıma Hindistan'da gördüğüm bir kitaptan bir alıntı geldi.

"Şehir kendisini çok güzel bir nesne olarak sunuyordu," diye yazmıştı Jean de La Roque *Voyage to Arabia the Happy* isimli kitabında. "Çok sayıda palmiye ağacı ve saray vardı. Manzara bize keyif veriyordu."

Kitap üç yüz yıl önce yazılmıştı. Bazı şeylerin değişmiş olabileceğini anlıyordum. Ama bunun, kasabadaki tek yolun sonunda

duran bu şeyin, inanılmaz olduğunu düşünmüştüm. Ufuk boyunca yıkık dökük konakların yayılmış olduğu kumlu bir açıklık uzanıyordu. Hemen solumda, bir kahve tüccarının adeta *Binbir Gece Masalları*’ndan fırlamış konağının yıkık dökük duvarları duruyordu; konak, itinayla süslenmiş oymalı frizler, balkonlar ve soğan şeklinde pencerelerle doluydu. Daha uzakta, büyük ihtimalle bir zamanlar küçük bir kalenin köşesi olan mazgallı bir kule vardı. Bazıları yıkık dökük bir duvardan daha büyük olan kalıntılar birkaç kilometre boyunca devam ediyor gibiydi. Aralarında, üzeri kum tepeleriyle kapanmış daha pek çok bina kalıntısı olduğunuydu sonra fark edebildim.

Buradaki tek yaşam belirtisi, dokunsan yıkılacak gibi görünen bir duvarın yanına çömelmiş ve varlığımdan bihaber görünen yaşlı bir adamdı.

“Selam,” diye seslendim. Nargilesini içmeye devam etti. Sağır olabileceğini düşündüm ve görüş alanına girerek bekledim. Bir şey değişmedi. Daha önce bazı ürkütücü şahıslar görmüştüm, ancak bu adam gibisine denk gelmemiştim. Yağ lekeli kıyafeti o kadar eski püsküydü ki adam tamirci dükkânından henüz çıkmış gibi görünüyordu ve başına taktığı sarık o kadar yağ ve pislik içindeydi ki artık temizlenmesinin imkânı yok gibiydi. Örümcek ağını andıran kırışıklıklarıyla paramparça olmuş yüzü, aşırı güneşten kahverengi olmuştu ve mumyalanmış gibi görünüyordu. Sarığının altından akan ter, yüzüne yapışan kum tanelerinde izler bırakarak aşağıya süzülüyordu. Nargilesi, nargile lülesi yerine kullanılabilecek kırmızı bir akik taşı ve kırık bir su şişesine sıkıştırılmış paslı borulardan ustaca yaptığı acayip bir mekanizmaydı ve onunla muhteşem bir uyum yakalamıştı.

Merakla camiye işaret ettim. “Şâzeli?”

Bir fırt daha aldığı esnada nargilesinden gelen sesleri duyabiliyordum. Hâlâ bir tepki yoktu. İçeriye girmenin bir yolu olup olmadığını görmek için camiye doğru gittim. Altı adet alçak kubbenin ortasından, Zabid usulü zarif geometrik oymalarla kaplanmış, kırk metrelik beyaz bir minare yükseliyordu. (Matematiğin doğduğu yer olan Zabid köyü buraya çok yakındı.) Caminin diğer tarafına geçtim ve pirinç topuzlarla kaplı ahşap bir kapı buldum. Ben daha kapıyı

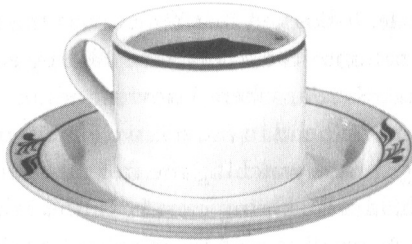
çalmadan karşıma yaşlı bir adam çıkıverdi. Pis pis sırttı, arkasını döndü, kapıya bir asma kilit taktı ve ben “Bahşış!” diye tıslayışını bile duyamadan kum fırtınasında gözden kayboldu.

Şöyle bir durdum ve camiye inceledim. Sonra da kalıntıları ve nargile içen yaşlı adamı. Esen rüzgârla birlikte burnuma kötü bir koku gelmişti. Kokan bendim. Bir haftadır duş almamıştım. Açlıktan ölüyordum ve bitkin düşmüştüm; sanki bir dişim kırılmış gibi beynim zonkluyordu. Kum fırtınası o kadar şiddetliydi ki, kırılmasın diye elimle cam gözlüğümü korumak zorunda kalmıştım. Oradan ayrılmaya karar verdim.

“Şimdilik hoşça kal,” dedim. “Sonra görüşürüz.”

Yaşlı adam nargilesinden bir fırt daha çekip tam karşıya dik dik baktı. El-Muha’dan bir çıkış yolu bulmak için kum fırtınasına doğru yola koyuldum.

Kötü Abla

İmamlar, camileri boşken kahvehanelerin
her zaman dolu olmasından şikâyetçiydi.

Alexandre Dumas

YOLUM YEMEN’İN YÜKSEK DÜZLÜKLERİNDE BULUNAN BAŞ-
KENT Sanaa’dan geçerken, gece yarısına on beş dakika kalmıştı.
Başardım diye düşündüm. Kimseciklerin olmadığı meydanda kâğıt
parçaları uçuşuyordu.

Yaşasın! Arabam durdu.

“Uyku?” diye sordu şoförün genç oğlu. Sokakta ışığı yanan tek
kapıyı gösteriyordu.

“Otel mi?” diye sordum.

Delikanlı kafasını evet anlamında salladı. Araplara özgü kare
desenli bir sarık takmış babası, Yemen’in gerçekten “bir numara”
olduğuna beni bir kez daha ikna etmek için arkasına yaslandı. “Ke-
sinlikle,” dedim ona yol ücretini uzatırken. O da başparmağıyla
onayladı ve aracı karanlığa doğru sürerek gözden kayboldu.

Otelin merdivenlerini çıkmaya başladım. Yemen gerçekten “bir numara” mıydı? Şoförüne “kesinlikle” demiştim ama bundan pek de emin değildim. Aslında burasıyla ilgili neredeyse hiçbir şey bilmiyordum; çünkü Etiyopya’da bulabildiğim tek rehber kitap dokuz yıl öncesine aitti. Yemen’in, İslam ülkelerinin en dışa kapalı olduğunu, tüm vatandaşlarının uyuşturucu bağımlısı olduğunu ve şu anda bulunduğum günlük başkent Sanaa’da gerçekten tuhaf binaların bulunduğunu yazıyordu. Merdiven boşluğunda bir köşeyi döndüm ve vücudunu örten gri bir kaftan giymiş bir delikanlının ikinci kattan beni izlediğini fark ettim. Bir elinde alevi titreşen bir mum, diğerinde ise yapraklı bir filiz tutuyordu. Odanın fiyatı hakkında konuşurken, en körpe filizleri ağzında geveliyordu. Kat. Bakışımı gördü ve bana da bir yaprak ikram etti. İstemedim. Beni alt kattaki odama giden koridora götürdü. Hoş bir odaydı, ama her yerde olduğu gibi, elektrik olduğunu gösteren en ufak bir belirti yoktu. Emin olmak için ışığı açmaya çalıştım.

Tavandaki tesisatı işaret ederek “Işık?” diye sordum.

Delikanlı ellerini iki yana açtı ve yukarı baktı.

“Bismillah,” dedi.

“Allah’ın adıyla,” diye çevirdim içimden. Haklıydım. Delikanlıyı odadan adeta kovaladım ve oturup geçirdiğim günü düşünmeye başladım. Günüm oldukça iyi başlamıştı. Şâzelî’nin türbesinden ayrıldıktan sonra el-Muha’nın ana yoluna çıkmış ve orada bekleyen bir taksi bulmuştum. Taksinin içine on bir adam tıkmıştı, bu da bir kişilik daha yer olduğu anlamına geliyordu.

“Arkaya, Amerikalı’nın yanına koyalım.”

Gözlerim büyüdü; tam altı keçi! Şoför kahkaha attı ve kapıyı çarparak kapattı.

“Haha!” diye haykırdı. “Şaka, şaka!”

Ne yazık ki şoförün, bu yolculuğun altı saat süreceğine dair tahmini de yapmış olduğu başka bir ince espriydi. İyi geçmesine rağmen yolculuk on iki saatten fazla sürmüştü, çünkü yolculuğumuz Yemen’deki en önemli tek toplumsal gücün, yani kat isimli uyuşturucunun, canlı bir gösterisine dönüşmüştü.

Galal isimli bir yolcu, “Bu, Yemen’in başına gelen en kötü

şey,” dedi. “İngilizlerden bile kötü.”

“İngilizlerden daha mı kötü?” diyerek tekrarladım. “Anlaması zor.”

Katı Etiyopya’dayken duymuştum. Ancak, Avrupa ve Mekke’de yaşamış Galal’a göre kat, o kadar çok Yemenliyi bağımlı hale getirmişti ki artık ekonominin canına okuyordu ve kahvenin ilk ekilip biçildiği topraklardan tamamen silinmesi söz konusuydu.

“Eskiden sadece öğleden sonraları çiğnenirdi. Öğle yemeğinden sonra bir saat boyunca kat çiğniyorlar ve işe geri dönüyorlardı. Sonra bu bir saat, üç saat oldu. Tüm öğleden sonrayı kat çiğneyerek geçirdikten sonra işe geri dönmeyi hiç istemezsin, hele de devlet kurumunda çalışıyorsan. Artık birçok insan bir önceki gün çiğnediği katın etkisinden kurtulamadan işe geliyor ve yaptıkları tek şey daha fazla kat çiğnemenin hayalini kurmak, daha sonra da sabah on civarlarında, kat satan dükkânlara en tazesini almak için hücum ediyorlar. Sonra oturup çiğniyorlar ve hiçbir şey yapmadan günü bitiriyorlar.”

Devasa dağların, merak uyandıran köyler ve kalelerin büyüleyici manzarasını seyrederek yolumuza devam ediyorduk. Kahve ilk kez sekiz yüz yıl önce burada, Güney Yemen’de bulunan Taiz ve İbb yakınlarındaki Kahve ya da diğer adıyla efsanevi Nasmurade Dağı’nda (Nakil Sumara) yetiştirilmişti. İngiliz gezgin John Jourdain’in 1616 yılında yazdığına göre Yemenliler, Avrupalıları kahvenin yalnızca Nasmurade’de yetişeceğine inandırmıştı; çünkü Nasmurade, “[zirvesinde] Arapların, Büyük Kahire’ye ihraç edilen en kıymetli ürününün korunduğu iki kale olan (...) Arabistan’ın en yüksek dağıydı.”

Artık öyle değil. Bazıları milattan önce oluşmuş, dağ yamacına yayılan sekilerde artık kattan başka bir şey yetişmiyor. Bu ilerleme de iki madde arasındaki tarihi ilişkinin göstergesidir. Hatta bazıları Muhali Sufi Şazeli’nin demlediği kahvenin kat yapraklarından yapılmış çay olduğunu düşünmektedir ki bu yaprakların yerine el-Dhabhani isimli başka bir sufi kahve çekirdekleri kullanmıştır çünkü kat, yaşadığı yer olan Aden’de bulunmamaktadır. Her ikisi de uyarıcıdır, fakat çoğunlukla “kahvenin kötü ablası” olarak adlandırılan

kāt, aynı zamanda bir uyuşturucudur ve o kadar sıradışıdır ki Dünya Sağlık Örgütü'nün yedi uyuşturucu kategorisinin hepsinde bulunan tek maddedir. Amerikan hükümeti katı eroin kadar tehlikeli bir madde olarak görmektedir.

Harar'dan sonra Yemen'in en iyi katının İbb yakınlarındaki bölgede yetiştirildiği söylenir; burada parlak yeşil yaprakları ana-yolda seyyar olarak satan delikanlıları adım başı görebilirsiniz. Şoförümüz her birinde durdu. Galal, kamyon şoförlerinin tercih ettiği ve bazen insanda korkunç bir uyuşukluk hissine neden olan sawli ve muz yapraklarına sarılmış taze filiz demetlerinden oluşan, şairlerin tercih ettiği shami gibi katın tüm çeşitlerinden bahsetmişti. Mezarların üzerinde yetişen katların da halüsinasyonlara sebep olduğu söyleniyordu.

Dubai'de banka müdürlüğü yapmış olan Galal, şoförümüzün günde yaklaşık bin iki yüz riyad kazandığından, ancak bu paranın en az sekiz yüzünü kātā harcadığından bahsetti. Birçok erkeğin gelirinin dörtte üçünü bu uyuşturucuya harcadığını söyledi. Her köy pazarının, satılan diğer tüm ürünlerin birleşimi kadar büyük, kātā özel bir bölümü olduğunu ben de fark etmiştim.

"Bazıları da prestij sahibi olmak için kendi ağacını yetiştiriyor," dedi Galal. "İnsan ancak o zaman en tazesini olduğundan emin olabilir!"

Bitkiden dolayı yeşile boyanmış dudakları arasındaki katı yerden yere vuran Galal da dahil olmak üzere, akşam olduğunda ben ve üzerinde Kuran taşıyan Sudanlı hariç taksimimizdeki herkesin kafası iyi olmuştu. "Katın dudağında bıraktığı lekeler düşük itibar göstergesiye neden çığnıyorsun?" diye Galal'a sordum.

Yemen'e geri dönmeyi düşündüğünü açıkladı. "İnsanların garip olduğumu düşünmelerini istemiyorum."

Otelime geldiğimde, konforuyla beni şaşırtan yatağıma uzanırken bir gün daha bitti diye düşündüm. Mumu söndürdüm. Ya Yemen kāt-kafalı insanlarla doluysa? O zaman şüphesiz ki burada, başkent Sanaa'da, kahve daha yaygındır. Gözlerimi yumdum ve içimden, bildiğim tek Arapça tabiri tekrarladım: qahwa al-bon. Bon Arapçada çekirdek, qahwa ise şarap demektir: "Çekirdek Şarabı."

SABAH OLDU VE ESKİ SANAA PAZARININ, Arapçada “alışveriş merkezi” anlamına gelen Suq’un yolunu tuttum. Sanaa, kristalize olmuş hurmalar (“Ey hurmalar diyarının yüce insanları, size selam olsun!”), kuru üzüm, mür ve tütsü, yedek lastikler, silahlar, sarraflar, Koreli kadınların kıyafetleri, kolonya, ayakkabı bağcıkları, tıraş losyonu, Müslüman tespihleri, nargileler ve eski teneke kutulardan yapılmış demliklerle dolu bir labirenti andıran dünyanın en eski dar sokaklarına sahipti. Yerli halkın söylediği gibi, kusana kadar satın al. Tabii kahve çekirdekleriyle dolu kahverengi-beyaz çizgileri olan çuvallar da vardı.

“Qahwa?” diye sordum.

Dükkân sahibi kuşkuyla baktı.

“Qahwa?” Arapça kelimeyi tekrarladım. “Qahwa al-bon?” Eliyle torbaları işaret etti. “Hayır, hayır.” İçiyormuş gibi yaptım. “İçmek için.”

“İçmek? Kahve mi içmek istiyorsun?” dedi İngilizce; sonra da sokağın diğer tarafında kahve içen erkeklerin olduğu bir kalabalığı işaret etti. Herkes gibi onlar da kareli sarıklar ve ayak bileğine kadar uzanan gömlekler giyiyorlardı. Tüm erkekler, kemerlerinin içine otuz santimetre büyüklüğünde kavisli bir hançer sıkıştırmıştı. Tereddüt ettiğimi gördüğünde, tabii ki, dedi kahve dükkânının sahibi. Kahve servisimiz var. Ama şu an yok. Sonra. Yarın. Çay isteyip istemediğimi sordu. Adamlardan biri San Sarat al’Muzan adlı kahvehaneyi işaret etti. Beni kalabalığa doğru yönlendirerek “Muhtemelen orada bulursun,” dedi dostça. Fakat dakikasında yolumu kaybetmiştim.

Girdiğim her dükkânda bana söylenenler aynıydı. Kahve mi? Şu an? İmkânsız. Hepsi de ertesi gün gelmemi söylüyordu. Yemen çarşılarında bir fincan kahve içmek nasıl bu kadar zor olabilirdi? Aca- ba kelimeyi mi yanlış telaffuz ediyordum? Kahveh, kohve, kahge, keahf... Dükkân dükkân dolaşırken olabilecek varyasyonları kendi kendime mırıldanıyordum. Lanet olası kelimeyi kaç farklı şekilde telaffuz edebilirdim ki?

Sanaa, LSD kullanan bir çocuğun yaptığı kumdan bir kale gibidir; garip beyaz sıvalı frizlerle süslenmiş, yedi katlı kerpiç gökdelen-

lerden oluşan, arabaların giremediği bir labirent. Eşi benzeri yoktur. Kendimi bir anlığına hiçbir şey düşünmeden aval aval şehre bakmanın keyfine kaptırmıştım. Sonra o kokuyu aldım; dükkânlardan gelen diğer binlerce koku arasından, burnuma kavrulmuş kahvenin o tanıdık rayihası geliyordu. Koca bir kemerden geçerek ufak, koyu renkli bir meyveyle doldurulmuş yüzlerce çuvalın üzerine uzanmış tüccarlarla dolu bir avluya daldım. Bunlar kuru üzümdü. Hemen ana yola geri dönüp kokuyu takip ettim; fakat bu sefer de yaklaşık bir metre yüksekliğinde piramitler şeklinde yığılmış zencefil, karanfil, kakule ve tarçının olduğu bir başka dükkâna gelmiştim. Çok üzüldüm. Burası da bir aktardı. Kokuyu artık bir daha asla bulamayacaktım.

Tüccarlardan birine “Qahwa?” diye sordum ve hemen sonrasında kendimi eski Arnavut kaldırımları olan, duvarlarla çevrili bir avluda buldum; üç cephesinde elli kiloluk kahve çuvaları yığılıydı. Beline kadar sakalı olan bir adam bacak bacak üstüne atmış oturuyor, kocaman bir hesap defterinde düzeltmeler yapıyordu. Bir oğlan kapı aralığından beni izliyordu. Sonra avlunun köşesindeki bir kapı aralığından gelen belirsiz fakat ritmik bir ses duydum. İçeride iki adam omuzlarına kadar gelen kabuklu kahve çekirdeği yığınları arasında oturuyordu. Kabukları ayırmak için kavrulmuş çekirdekleri metal örgüden büyük sepetlere atıyorlardı. Görünürdeki tek modern cihaz, eski püskü bir kahve kavurma tavası ve tek bir çıplak ampuldü.

San Salat’l Musan. Dünyanın en eski kahve dükkânı. Ayakkabılarımı çıkardım ve oradaki iki adamı izlemek için kapının önüne oturdum. İkisi de gülüyordu. Kahve çekirdeklerine dokunmak istediğimi belirttim, sonra elimi koyu ve parıltılı taneciklerin içine daldırdım. Çekirdekler tenimde bir şelale gibi kayarken, bunun kahveyi içmekten daha iyi olduğunu düşündüm. Diğer kolumu da dirseğime kadar çekirdeklerin içine daldırdım. Şimdi çok daha iyi diye düşündüm; kahve içmek de neymiş?

Çocuk, buharı tüten koyu renk bir sıvıyla ağzına kadar dolu üç fincan getirdi. Adamlar, keyif naraları atarak sepetlerini bir kenara attılar ve fincanların ikisini aldılar. Oğlan üçüncüsünü bana uzattı.

Fincanı ağzıma götürürken “Oh be, sonunda!” dedim içimden. Kutsal çekirdeklerin yetiştiği dağlarla çevrili “En Kutsal Yer”de, İslamiyet’in üç kat daha kutsal içeceğini, en çok da Peygamber tarafından sevilen kahveyi içiyordum.

“Pişt!” dedi çocuk, bardağımı işaret ederek. “Pişt! Çay ister misin?”

İNSAN VE BAHARAT TAŞIYAN BİR SÜRÜ DEVEYLE SABA MELİKESİ BELKIS, Süleyman Peygamber’i zor sorularıyla test etmek için Kudüs’e gelir. Saba Melikesi’nin Süleyman Peygamber’e verdiği baharatların eşi benzeri de yoktur.

İncil’den alınan yukarıdaki paragrafın, Melike’nin Süleyman Peygamber’e ne tür baharatlar verdiğinden bahsetmemesi çok üzücü. Melike’nin getirdikleri arasında kuşkusuz ki tütüsü ve mür vardı; çünkü Saba veya diğer adıyla Sheba, Yemen’in en eski krallıklarından biri ve en ünlü tütüsü ve mür ihracatçısıydı. Bu değerli hediyeler arasında acaba kahve çekirdekleri de var mıydı? Saba Krallığı’nın Etiyopya’yı da kapsadığını düşünen tarihçilere göre bu muhtemel. Bu varsayım için sunulan tek kanıt, Süleyman Peygamber’in o gece Melike’yi baştan çıkarmasıdır; bu da kahve çekirdeğinin bir afro-dizyak olduğu yönündeki söylentilere sebep olmuştur. Kahvenin Yemen’in dışına yeni yeni yayıldığı dönemlerde, Arap tarihçi Ebu Tayyip El-Gazi de (1570-1651) Melike’nin ziyaretinden kısa bir süre sonra, vebanın sardığı bir kasabayı iyileştirmek için Süleyman Peygamber’in Yemen’den gelen kahve çekirdeklerini kullandığını iddia ederek Süleyman Peygamberi kahveyle ilişkilendirmiştir.

Genel olarak kabul gören teori ise kahvenin İslamiyetin doğuşundan birkaç yüzyıl sonra Araplar arasında yayılmaya başlamış olmasıdır. Bugün İslamiyet deyince pek çok Batılı’nın aklına ilk gelen teröristler, sakallı yobazlar ve tuvalet kâğıdı azlığı oluyor. Bu, hem saçma hem de doğru elbette. İslam güzel bir din, ama mükemmel değil; üzerinde düşünülmesi gereken noktaları var. Ne var ki İslamiyetin altın çağını yaşadığı dönem insanoğlunun en görkemli zamanıydı. Avrupa’daki Hristiyanlar Karanlık Çağ’a saplanıp kalmışken,

Müslümanlar Aristoteles'in eserlerini inceliyor, matematiğin ortaya çıkmasına katkıda bulunacak çalışmalar yapıyor ve tarihin en mükemmel medeniyetlerinden birini kuruyordu.

Fakat bütün bunlar kimin umurunda ki? Asıl önemli nokta hiçbir Müslümanın ağzına içki sürmemiş olması. Üzümün tadından mahrum kalmış bu yeni toplumun, özellikle de kahveyi dini ayinlerde kullanmaya başlayan mistik sufilerin kahve tiryakisi olması, hiç de şaşırtıcı değil.

“Saçmalık. Tamamen saçmalık. Sufiler!” Yerel bir kafede masamı paylaştığım İsmail, Sünni bir Müslümandı ve görünüşe göre Sufizmi ya da genel olarak İslamiyeti araştırmaya pek de vakit ayırmamıştı. “Bu ülkedeki insanların yaptıkları tek şey kat çiğnemek.”

Sanaa, Müslüman siyasi mültecilerin gurbetteki evidir ve buradaki kafeler Iraklı, İranlı, Afgan ve Somalililerle doludur; tüm bu farklı memleketlerden gelenlerin en sevdiği aktivite de kendilerine kapılarını açmış ülkeleri eleştirmektir. İsmail, yirmi yıl önce babasıyla birlikte Sanaa'ya gelmişti ve artık tamamen asimile olmuş gibi görünüyordu. Kemerinin içinde bir jambiya (hançer) bile taşıyordu. Onun bir Afgan olduğunu ele veren tek şey, sakalındaki kına izleri ve başına sardığı kocaman çalmaydı²⁰.

İsmail'e, insanların kahve içmeye nasıl başladıklarını merak ettiğimi söyledim. O da bana eski keçi hikâyesinin yeni bir versiyonunu anlattı. Bir zamanlar aşırı hareketli bir sürüsü olan Afgan bir keçi çobanı varmış. Çoban, sürüsünün neden yerinde durmadığını bir türlü anlayamıyormuş. Bir gün, en hareketli keçilerinin gidip gelip bazı küçük kırmızı meyveleri yediklerini fark etmiş. Merak edip kendisi de denemiş. Yorgunluğu geçmiş. Uylukları arasına yakıcı bir his yayılmış. En güzel dişi keçisini kapmış ve...

Böylelikle de hayvanlarla cinsel ilişkiye girme kavramı ortaya çıkmış. 18 yaş üstü öge yeni olsa da, bu eski Kaldi hikâyesiydi.

“Doğru,” dedim. “Sanırım bu yüzden *qahwanın* insanı bir 'şeytan' severe dönüştürdüğü düşünülüyor?”

“Yok, hayır. Ama işte bu yüzden Yemenli erkekler çok fazla kahve içiyor,” diyerek göz kırptı. “Keçilerini seviyorlar.”

20 Bir tür sarık. (e.n.)

“Peki Afgan çobanlar sürülerini sevmiyor mu?” diyerek İsmail’e takıldım.

“O kadar değil. Bir İngiliz kızı bir keçiye tercih edip etmediğini bir Afgan’a sor, sana bir cevap verebilir. Yemenli bir adama sorarsan, ‘Bu nasıl bir kıyaslama? Hiç İngiliz bir kızla birlikte olmadım ki,’ diyecektir.”

“Evet, evet. Bunu biliyorum. Bana bilmediğim bir şey söyle.”

“Esrar ister misin?”

Teklifini reddettim. Acilen döviz bozdurmam gerekiyordu. Bunu Sanaa’da yapmanın biraz çetrefilli bir iş olduğunu anladım. Sebebi karaborsa bulmanın zor olması değildi. Delikanlıların gece iki veya üçe kadar, para yığınlarıyla korkusuzca kaldırımında oturdukları bir cadde vardı. Sorun, daha önce hiç kimsenin bir seyahat çeki görmemiş olmasıydı. Bozdurmaya çalıştığım bir çek, şiddetli bir tartışmadan sonra kabul edilmişti. Paramı da şartları kabul ettikten sonra alabilmişim; çünkü “paranın üzerine yazı yazmıştım ve bu da parayı değersiz kılıyordu.”

İsmail, yalnızca seyahat çeklerini bozdurmakla kalmayıp aynı zamanda bana Avrupa pasaportu temin edecek birini tanıdığını söyledi; bu pazarda bulunmamın tek sebebi de buydu. Dediği yere gittik. Her zamanki gibi elektrik yoktu; dolayısıyla ne ışık vardı ne de bir vantilatör. Daha zengin Suudi müşteriler ağır altın saatlerini daha iyi sergileyebilmek için Batılı tarzda smokinlerinin kol kısımlarını çekiştirip kasıla kasıla yürürken, geleneksel kıyafetli ve yanaklarının içi kat dolu Yemenli erkekler çöp yığınları arasında oturuyor, para sayıyor ve çaylarını yudumluyorlardı. Bir yabancıya çekimi uzattım ve çek, bulunduğumuz odada elden ele dolaştı. Bir heyecan patlaması yaşandı ve sarraf çeki adamın birinden kaparak bir kutunun içine attı, hemen ardından geri çıkarıp iki büyük banknot tomarını kavrayarak bana uzattı ve bağırarak imzalamam gerektiğini söyledi. Kimse pasaportumu görmek istemiyordu.

Bir adam eliyle yere, onun yanına oturmamı işaret etti. Saymaya başlamışım, ancak yeteri kadar ışık olmadığından banknotun değerini göremiyordum. Yanımdaki adam çakmağını yaktı ve parayı sayabilmem için bana yardım etti; bizi çiğneyerek geçen onlarca insana laf yetiştirmeyi de ihmal etmiyordu. Kalabalığın içinden baş-

ka bir para tomanı bize ulaştırılıp yanımıza koyuldu. Tüm bunlar, katla ilişkilendirebileceğim acayip ve plansız bir uyumla yapılmıştı.

Para tamamdı. Fakat İsmail'in sarrafının Avrupa pasaportları hakkında kesinlikle bir şey bilmediği ortadaydı.

İsmail "her zamanki işini" yapmak için dışarı çıkmadan önce, "Diğer arkadaşım da bir konuş," dedi. Paramı benimle birlikte sayan yabancıyı işaret ediyordu. Anlaşılan bu adam pasaportlardan anlıyordu. İki uyruk seçeneğim vardı: Ya yeni bir Yunan pasaportu ya da kullanılmış bir Alman pasaportu.

Fiyatlarını sordum.

Omuz silkti. "Nasıl istersen," dedi. "Sen bana yardım et, ben de sana edeyim."

Hâlâ, "yeni arkadaş"ımın neye benzediğini görmeye çalışıyordum, ancak bu karanlık odada görebildiğim tek şey kınalı saçları olan biriydi. Başka bir Afgan.

"Yardım mı?" diye sordum temkinli bir şekilde. "Nasıl bir yardım?"

Adam ek iş olarak sahte pasaportlar düzenliyordu. Asıl işi siyasi mültecileri daha iyi para kazanabilecekleri ülkelere kaçak olarak sokmaktı. Eğer bir pasaport istiyorsam, ona bir kaçakçılık operasyonunda yardım etmem gerekiyordu. Dubai'de bir aktarma yaparak Frankfurt'a uçmak zorundaydım. Almanya'ya taşınmak isteyen mülteci de aynı uçuşa bilet alacaktı. Ancak onun bileti Dubai'ye kadar olacaktı ve uçağa biletlerimizi değiştirecektik. Ben Dubai'de inip yoluma devam edecektim, o da uçağa kalıp benim biletimi kullanacak ve Almanya'ya gidecekti. Dolayısıyla pasaportunda Almanya vizesi olup olmadığına bakılmayacaktı. Sonrasında biletimi ve tüm kimlik bilgilerimi yok edip Almanya'ya sığınma talebinde bulunacaktı. Alman anayasasına göre, ülkeye girişi engellenemezdi.

"Hepsi gerçek," diyerek bana güvence verdi. "Bu yalanda güzel olan şey de işte bu. Bahsettiğim kişi de bir mülteci. Hindistan'da."

"Yani Almanya'da çalışmak mı istiyor?"

"Aynen öyle! Karısı ve çocuklarına para gönderebilmek için."

"Sevdim seni," dedim. "Yardım etmek isterim. Peki ben ne kadar para alacağım?"

“Üç yüz dolar.”

Üç yüz dolar fazla bir meblağ değildi. Ancak bir Avrupa pasaportu oldukça işime yarardı.

“Bir de pasaport,” diye ekledim. “Tercihen Fransız.”

Kabul etti.

“Biletler de senden,” diye ilave ettim.

“Elbette. Dubai’den sonra gitmek istediğin yerin bileti de benden.”

Çok kolay olmuştu, bunda bir bit yeniği olmalı diye düşündüm.

“Peki ya yakalanırsam ne olur?” diye sordum.

“Ne mi olur? Ne demek istiyorsun?”

“Ya polisler beni yakalarsa?”

“Polis mi? Ne polisi? Ortada suç yok ki. Bilet alıyorsun ve onu bir arkadaşına veriyorsun.” Omuz silktili. “Biz şöyle deriz: el-ibaha el-âsliya. ‘Eğer bir şey yasaklanmamışsa, suç sayılmaz.’”

İşte buydu! Bu, 1500’lerin başlarında yobaz kimseler bir fincan kahve içmeyi suç saydıklarında, kahve tiryakilerinin onlara verdiği cevaptı. Bu saçma gelebilir, fakat kahvenin mistik Sufi tarikatıyla ne kadar yakından ilişkili olduğu hatırlanmalıdır. Muhali Şâzelî, Aden’deki el-Dhabhani gibi bir sufiydi ve bir balina ne kadar memeli hayvan sayılırsa (sadece biraz), Sufizm de o kadar İslamidir. Geleneksel Müslümanların dini törenlerinde ne müzik çalınır ne de dans edilir. Sufilerde ise her ikisi de vardır. Sufizm, görünüşte İslamiyet gibi olan, ancak daha eski bir geleneğe dayanan, şaşırtıcı şekilde heterojen bir inanıştır. İnsanlar bunu açıklamaya çalışmak için ciltlerce kitaplar yazmıştır, ancak bu durum en iyi, Ortadoğu’da anlatılan bu eski hikâyeyle anlaşılabilir:

Bir İranlı, bir Türk, bir Yunan ve bir Arap ceplerindeki son kuruşu nasıl harcayacaklarıyla ilgili bir tartışmaya girerler.

“Uzo istiyorum,” diye haykırır Yunan.

“Ben anğur [şarap] istiyorum,” diye karşı çıkar İranlı.

Arap ve Türk de aynı şekilde kendi istediklerini söyler, kendi dillerinde şarap is-

terler. Tam aralarında kavga çıkmak üzeredir ki oralarından geçen bir Sufi yanlarına gelir, tartışmayı dinler ve son kuruşlarını kendisine vermelerini söyler. Dediğini yaparlar ve Sufi çok geçmeden ısılt ısılt parlayan bir salkım üzümle geri döner.

“İşte benim uzom!” diye haykırır Yunan.

“Hayır, o benim angurum!” der İranlı. Türk ve Arap da aynısını yapar. Herkes mutludur çünkü istedikleri şey onlara verilmiştir.

Bu kıssada şarap, Sufizmin en salt ve en evrensel biçimini aradığı Tanrı aşkıyla mest olma durumunu temsil eder. Sufilerin zaman zaman içki içmekten hoşlandıklarını da gösterir. Aslında onlar İslamiyetin hippileri sayılabilir; zira 1480’li yıllarda Sufilerin kutsal şehir Mekke’deki dini törenlerinde kahve içmeye başlamaları, Vatikan’da esrar içmek gibi bir şeydir.

Kahvenin yasaklanmasına yönelik ilk girişim, 20 Haziran 1511’de, Mekke’nin polis müdürü Kha’ir Beg adlı Memlûklü bir Müslümanın, gece geç saatlerde Kutsal Cami yakınlarında bir grup adamın “tıpkı sarhoşlar gibi kendilerinden geçerek” bir şey içtiklerini görmesiyle başlar. Kha’ir Beg ne olup bittiğini anlamak için adamların yanına yaklaştığında, adamlar ellerindeki fenerleri söndürür. Beg çok geçmeden adamların içmekte oldukları şeyin meyhanelere benzer yerlerde tüketildiği söylenen bir içecek olan kahve olduğunu öğrenir.

Ertesi gün, bu yeni içeceğin İslam hukukuna uygun olup olmadığına karar vermeleri için âlimleri görüşmeye çağırır. Kahvenin yasaklanması yönünde oy kullananların resmi üç gerekçesi vardır. İlki, tıpkı şarap gibi kahvenin de sarhoş edici olması ve bundan dolayı yasak olmasıdır. İkincisi, Sufilerin ibadet etmeden önce içtikleri bir fincan kahvenin elden ele dolaştırılmasıdır ki bu hareket alkol içmekle ilişkilendirilir. Üçüncüsü de, kahvenin Kuran’da yasaklanmış bir işlem olan “kömürleşme” noktasına gelene kadar kavruluyor olmasıdır. Aslında İslam hukuku olan Şeriat, Kuran’da yazdığı üzere “alkollü fermente içecekleri” yasaklar. Kahvenin fermente edilmiş bir meyve içeceği olmadığı bariz olduğu için, toplantiya katılan yobazlar kahvenin “zihni uyardığı” gerekçesiyle yasak olduğunu iddia

ederler. Âlimlerin de tadına bakmaları için bir kahve demliğı getirilir. Tabii, bu da kolaycılık olacaktır ve neticede hepsi yasak kahveyi denemeyi reddeder.

Anlaşılan o ki Beg bunu önceden tahmin eder ve bu içeceğin, on sekizinci yüzyıl tarihli elyazması Chrestonathic Arabé'ye göre var olan kötü etkilerini doğrulamaları için yanında iki doktor getirir. Hikâye burada karışıyor; çünkü modern oldukları söylenen iki doktor aslında Beg'le ağızbirliği etmiştir ve eğer kahvenin yasaklanmasını sağlayabilirse, “şan, şöret ve ödüller”in gelmesinin kesin olduğunu söylemişlerdir. Âlimlerin, kahvenin içen kişide zihinsel değişikliklere yol açtığını ve bu nedenle bir tür “şarap” olduğunu söylemeleri ve bunu doğrulamaları büyük bir sürpriz olur. Diğerleri de kahvenin net düşünmelerini engellediğini söyler. Hatta bir aptal, kahvenin şaraptan farksız olduğunu söyleyerek daha önce içki içmiş olduğunu itiraf eder ve derhal kırbaçlanır.

Kahvenin yasaklanmaması gerektiğini savunan görüş, sahte pasportumu hazırlayan Afganlınıninkinden farksızdı; “al-ibaha al-asliya”, Kuran'da açıkça yasaklanmayan her şey mübahtır. Tutucular, Muhammed'in tüm sarhoş edici maddeleri yasaklamak istemiş olduğunu ileri sürdüklerinde, kahve tiryakileri de, kahve içmenin psikolojik etkileri olduğunu kabul etmekle beraber (sarımsağın da vardır) sarhoşluğun geleneksel İslami tanımının “birinin, erkeğı kadından veya cenneti cehennemden ayırt edemeyecek duruma gelmesi” olduğuna dikkat çekmişlerdi.

Bu toplantı, siyasi bir amacı bulunan kurgulanmış bir oyundur. Beg ve iki doktor, Sufizmin, Tanrı'yla birebir iletişim kurulan ruhani bir esrime veya “sarhoşluk” olduğu inanışını uygun bulmayan iktidardaki muhafazakar Memlûk koalisyonunun bir parçasıydı. Sufilerin kahveyi sarhoş edici bir madde olarak tüketmeleri de bu düşüncenin somut bir örneğıydi. Kahve şeyhten veya din adamından başlayarak elden ele gezdirilirdi; bu da içeceğin ruhani olarak sarhoş edici bir yönü olduğunu simgeliyordu. Sufilerin, ruhani sarhoşluğu kahveyle ilişkilendirdikleri bir terimleri bile vardı: *marqaha*. Bir imama, başka bir din adamına veya camiye ihtiyaç olmadığı iması, dini yetkililerin hoşuna gitmemişti.

Kahve tüm Mekke’de yasaklandı. Çuvallarca kahve çekirdeği sokaklarda yakılıyor ve kahve içerken yakalanan herkes hemen oracıkta dövülüyordu. Kahve yasağı daha sonra kaldırıldı; ancak 1525’te Mekke’de ve 1539’da Kahire’de yasak yeniden getirildi. Kahve ne zaman yasaklansa, atmosfer giderek şiddetleniyordu. Ama hiçbiri Türklerin 1600’lü yıllardaki o korkunç baskısı gibi değildi.

Uluslararası sınırlarda mültecileri kaçıırken yakalansaydım, ortaçağ İslam hukukunun İnterpol nezdinde bir önemi olur muydu kesinlikle emin değildim. Fakat bu, yine de düşünülmesi gereken bir şeydi.

Bugün, Yoğun Bir Gün

Bir yudum qahwa içen
cehenneme gitmez.

On altıncı yüzyıl sufi deyişi

Sanaa'da geçirdiğim ilk günümde bana rahatsızlık veren o ilginç kahve yoksunluğu hissi, orada kaldığım süre boyunca da devam etti. Her yerde tezgâhlar, çılgın Arapların olduğu sade ve basit kulübelere vardı; fakat en azından Arap kahvesi olduğunu düşündüğüm kahve yoktu. Türk kahvesine benzer, sert ve telveli bir şey bekliyordum. Ancak, Yemen kahvesinin Türk kahvesiyle uzaktan yakından ilgisi yoktu. Buradaki kahve sert, fakat telvesiz olmakla beraber karanfil, kakule, şeker ve suyun tatlarının birleştiği lezzetli bir karışımdı. Batının damak tadına göre Yemen kahvesi ilk başta yavandır, ama ben hem rayıhasını hem de tadını beğenmiştim. Kahvenin iki yapılış şekli var. İlki, bir silme yemek kaşığı kokulu, öğütülmüş kahvenin sıcak suda bekletildiği çözdürme yöntemi. Bu şekilde pişirilen kahve genellikle öğleden sonraları tercih ediliyor. Sabahları şeker

ve kahve, ibrik isimli uzun saplı bir cezvede kaynatılıyor ve dumanı üstünde servis ediliyor. Fakat elde edilen karışım Türklerin geleneksel yöntemiyle pişen kahveden oldukça uzak; bu da ulusların zıt mizaçlarını gösteren bir farklılık. Türk kahvesi, bir fincanda yumruk yapılmış bir el gibidir; sert, acı ve sade. Işıldayan altın rengiyle büyük bir cam bardakta gelen ve daha hafif olan Yemen kahvesi ise farklı şekilde demlenir ve tatlıdır (şeker katmanının yasak olduğu cenaze törenleri hariç). Süt nadiren kullanılır.

Birçok Yemenli, kahvenin yerine, kahve çekirdeği değil de çekirdeğin kabuklarıyla demledikleri qisher adlı içeceği içer. Bu, Yemen'in tarihi kahve içeceğidir. Jean de La Roque, 1715'te, "Saygın kişilerin kahve yaparken çekirdeklerin yerine, kabuğu ve etli kısmını kullandıkları başka bir yöntemleri var," diye yazmıştır. "İyi hazırlandığı takdirde başka hiçbir içeceğin qisher ile kıyaslanamayacağı" söylerler."

Bazıları Etiyopya'nın yaprak esaslı katisinden qishere varan aşikâr gelişimi göz önüne alarak bizim şu an kullandığımız çekirdek esaslı kahve demleme yöntemine geçtiğimize dair yorumlar yapmıştır; çünkü daha eski çekirdek esaslı olmayan yöntemler bir yerden başka bir yere götürülemeyecek kadar dayanıksızdı. Qisher lezzetsiz bulmuştum, yine de zencefille tatlandırıldığında içilebilirdi, buna da mazghoul deniyordu. Batıdaki içecekler arasında buna en yakın olanı, "çiçekli fincan" anlamına gelen blumchenkaffee isimli bir Alman kahvesidir. Bu kahveyi içmek adeta bir işkence; çünkü kahve o kadar sulandırılmıştır ki fincanın dibindeki çiçek desenleri görülebilir.

"Ahh, ama qisherin iyisinden içmelisin," dedi İbrahim. İçmemde bir sakınca görmeyerek önümdeki fincanı işaret etti. "Çocuklarım bunu daha yeni yaptı. Gençler pişirme sanatını unutmuşlar."

İbrahim'in Muffraj'ında etrafa saçılmış yer minderlerinin üzerine oturduk. Muffraj, geleneksel Yemen evlerinde misafir ağırlamak için ayrılan, evin en üst katındaki bir odadır, ancak İbrahim'in muffrajı zemin kattaydı ve uydulu bir televizyonu vardı; çünkü kısa süre önce evini otele dönüştürmüştü.

Bu, ona üçüncü gelişimdi. Bana bir kez daha geleneksel demleme yöntemini anlattı. Qisher farklı demliklerde ve on iki farklı şekil-

de demlenebilir; bunlardan bazısı acı, bazısı tatlıdır, bazısı da uzun süre demlenir. Sonra, en iyi tadı oluşturmak için demliklerdeki kahve, oranlarına dikkat edilerek birbirleriyle karıştırılır. “Bir ailenin kadınları yaptıkları qisherle tüm Yemen’e adlarını duyurmuştu,” dedi. Onları görme ihtimalimin olup olmadığını sordum. Bunun imkânsız olduğunu söyledi. Sanaalı bir kadın, yabancı bir erkeğe qisherin nasıl yapıldığını gösterecek ha? “Peki o zaman, tarifini sen alabilir misin?” diye sordum. O da imkânsızdı. Belki de sadece isimlerini? Her şey imkânsızdı. Ancak, iyi qisher yapan bir kafe biliyordu. Hiçbir qisher bu ailenin yaptığı kadar iyi olamazdı. İşte, asıl qisher buydu. Bir yabancı için de ziyadesiyle iyiydi.

“Bir kez içtikten sonra anlayacaksın,” dedi. Yine kâğıda efsanevi kafenin bulunduğu yeri çiziyordu. Fakat daha önceki iki yer tarifinde de olduğu gibi, çizdiği harita hiçbir işe yaramadı.

“Bence burayı asla bulamayacaksın,” dedi.

Beni oraya götürmesi için yalvardım.

“İmkânsız,” dedi televizyonu işaret ederek. “Bugün, yoğun bir gün. Yarın.”

“Peki, o zaman bana bulabileceğim bir mekân adı söyle.”

Ben böyle dedikten sonra bir arkadaşını aradı ve Arapça konuşmaya başladı. İbrahim aniden başına vurmaya başladı.

“Tabii ya! Arkadaşım biliyor,” dedi. Sonra bana dönerek “Yaşlı adamları ara,” dedi.

“Ne?”

“Sabah namazından sonra oraya git ve camilerin etrafına bak. Nerede yaşlı adamlar içiyorsa, en iyi qisher oradadır.”

“Yaşlı adamları ara,” diye tekrarladım içimden. Camilerin yakınında. Mantıklıydı. Sonuçta müminlerin ibadet esnasında uykuları gelmesin diye kafeler camilerin etrafında yoğunlaşmıştı.

“En iyisi sabah namazından sonra yapılır,” dedi. “Unutma, adamlar ne kadar yaşlıysa, qisher de o kadar iyidir.”

“Sabah ezanı kaçta okunuyor ki?”

“Çok erken değil. Sabah beş gibi.”

Sabahın beşinde! Buna değer miydi? Peki, neden namazdan sonra gitmeliydim? Eğer kafeler, müminleri ibadet sırasında uya-

nık tutmak için ortaya çıktıysa, neden herkes ibadet ettikten “sonra” qisher içiyordu ki? Bana söylenene göre bu, kahve karşıtı İslami kampanyanın son taviziydi, en azından Yemen’de. Müminler, sabah namazı bitene kadar kahveden uzak kalırlar ve böylece hadislerin, şeytani uyarıcılarla kirlenmemiş kalplerine ulaşmasını sağlarlardı. Sabah ilk iş olarak bir fincan içmek zorunda kalırsanız, 1600’lü yıllarda müminlerin İstanbul’da yaptıkları gibi sizin de yapmanız gereken şey, kahveyi mideye indirirken şu şekilde haykırmaktır: “Nefsim, bedenimin bir köşesinde inzivaya çekil ya da kısa bir süreliğine git ki bu madde yüzünden bir daha kirlenme.”

Bana anlatılan hikâye buydu. Sabah ikram edilen kahve ve öğleden sonra ikram edilen arasında bariz bir fark olduğu doğruduydu. Sabahları içilen ve tüyleri diken diken eden o birkaç fincan, insanı tamamen ayıltıyordu. Çoğu insan öğleden sonraları kat çığırken çözdürme yöntemiyle hazırlanan ve daha hafif olan kahve bardaklara dolduruluyordu. Çoğu qisher içiyordu.

PASAPORT PLANIMIZ DEĞİŞMİŞTİ. Mülteciyle buluşmak için ilk önce Sri Lanka’ya uçmam gerektiğini öğrenmiştim. Orada, seyahat acentesi sahibi başka bir Afgan, bana Dubai biletlerini verecekti. Durumu anlamaya başlıyordum; birinin kuzeni veya bir arkadaşın kuzeni veya bir arkadaşın kuzeninin arkadaşının kuzeni ucuz bilet peşinde koşarken, ben de dünyanın en fazla terörist kaynayan şehrinde birkaç hafta boyunca oylanmak zorunda kalacaktım. Er ya da geç. Bu olacaktı. Bismillah.

“Bu ülkeden ayrılmak zorundayım,” dedi Gulab. “Burada kafayı yiyorum.”

Gulab, kahvaltıda baklalı sandviç (foul) yediğim kafede tanıştığım asker kaçığı Iraklı bir arkeoloji profesörüydü; burada tanıştığım mültecilerin çoğu gibi o da Yemen’den nefret ediyordu; ona göre Yemenliler çok geri kalmıştı ve pisti, yemekleri de berbat. Vesaire, vesaire. Ben ise herkesin mükemmel ve yiyeceklerin oldukça lezzetli olduğunu düşünüyordum. Etraf güvenliydi. Şehrin tarihi kısmının karanlık ve dolambaçlı sokaklarında sabahın erken saatle-

rine kadar tedirgin olmadan yürümüştüm (belki de suçlular burada hâlâ çarmıha gerildikleri için). Yemen'in Körfez Savaşı sonrasında Iraklılara vize vermeye devam eden az sayıda ülkeden biri olması, Gulab'a göre kötüydü. Diğer iki ülke de Romanya ve Libya'ydı. Gulab'a göre, petrol çıkarmayla ilgili pek çok iş olanakları barındıran Libya'da bir sıkıntı yoktu; ancak Kaddafi'nin Lockerbie faciasına²¹ yönelik soruşturmada işbirliği yapmayı reddetmesi nedeniyle hiçbir uluslararası havayolu şirketi buraya uçuş düzenlemiyordu. Gulab bundan dolayı, Yemen'e veya Romanya'ya gelmek zorunda kalmıştı, yoksa askere gidecekti. Yemen'deki Sudan elçiliğinin Irak'a bazen transit vize verdiğini duyduğu için Yemen'i seçmişti. Her ne kadar savaştan en çok zarar görmüş yerlerden geçmesi gerekecekse de bu, teorik olarak Libya'ya yürüyebileceği bir nokta olan Sudan'ın başkenti Hartum'a ulaşabilmesini sağlayacaktı. Bu rotayı barış yanlısı Iraklılar da sıklıkla kullanıyorlardı. Bu zorlu yürüyüşü yaparken gizemli bir şekilde ortadan kaybolmuş birkaç akademisyeni bizzat taşıyordu.

Kesinlikle zor bir durumdaydı. Sudanlıların misafirperverlikleriyle meşhur olduklarını söyleyerek ona moral vermeye çalıştım. Ona rehber kitabımda bunun geçtiği sayfayı bile göstermiştim. Ancak onu teselli etmek imkânsızdı. Sadece, ülkeden çıkmasına yardım etmezsem, nasıl “kafayı yiyeceğini” anlatıp duruyordu. Ortalıkta, uluslararası bir mülteci yerleştirme faaliyeti yürüttüğüm söylentisi dolaşıyordu.

Beni eski mahalleye doğru takip ederken “Bir yer nasıl bu kadar pis olabilir?” diye dırdır edip duruyordu. “Eğer buradan gidemezsem delirim.”

Onu kısa sürede atlattım. Her gece olduğu gibi yine elektrik yoktu, ancak alışveriş mum ışığında hâlâ devam ediyordu. Gümüşçüler kavisli hançerleri cilalıyor, erkekler nargile yapıyordu. Her yerde mür ve tütsü yığınları vardı. Klostrofobik hissettiren sokaklarda dolaşırken, kahvenin izini süreceğim yolculuğu düşündüm. Muha ya da al-Fağih Körfezi'nde satın alındıktan sonra, çekirdekle-

21 21 Aralık 1988'de Pan American adlı havayolu şirketine ait bir uçak, İskoçya'da bulunan Lockerbie kasabasına düşmüş ve kazada 270 kişi ölmüştür. (e.n.)

rin birçoğu gemilerle Suudi Arabistan'daki Cidde'ye getiriliyordu. Ancak bazıları, en eski sevkîyatların meşhur Rubûlhali Çölü'nden geçen kadim baharat yolları üzerinden Mekke'ye ulaştığını düşünüyor. İki güzergâhtan hangisini seçmem gerektiğine veya seçebileceğime karar vermek zorundaydım.

Aniden büyük bir sevinç çığlığı duydum. Elektrik gelmişti. Eski Sanaa'daki her bir pencere vitraylı camdan yapılmıştı ve bir binanın neredeyse kırk penceresi vardı. Elektriğin olduğu o nadir akşamlar büyüleyiciydi. Tesadüfen, şehrin açık bahçelerinden birine denk gelmiştim. Yıldızlı gökyüzünü görebiliyordum ve nereye baksam, yeşil, kırmızı ve mavi ve kehribar renkli pencereleri mücevher gibi parlayan kerpiçten yapılmış olağanüstü yapılar karşıma çıkıyordu. Her sokakta ezan sesleri yankılanıyordu.

Rubûlhali Çölü üzerinden geçen baharat yollarını takip etmeye karar verdim.

Ertesi gün, Sanaa'nın merkez postanesine benim adıma gelmiş bir kartpostal olduğunu öğrendiğimde planlarım değişti. Kartpostal, Kalkûta'da tanıştığım sanat eseri sahteciliği yapan Racastanlı Yangi'den gelmişti. "Unutma," diye başlıyordu yazısı. "Her zaman, kalben dost olacağız. Paris seni bekliyor."

Yüksek sesle söylenmeye başladım. "İşimiz" hâlâ geçerli gibi görünüyordu. Tabii mektup bana hiç ulaşmamış gibi davranmadığım müddetçe bu doğrudu ve muhtemelen şu durumda yapılması en akıllıca olan şey de buydu. Kartpostalı fırlatarak "Ah, Yangi, Yangi, Yangi!" diye iç geçirdim. Yangi'ye lanet olsun! Tüm bu saçmalıklarına rağmen, başıma açtığı tüm dertlere rağmen, bu aşağılık herife hâlâ bir zaafım vardı.

Maymun Dışkısı

O acı içeceğin nefsimiz üzerindeki zararlı ve kötü etkisini anlamak için Batı'nın kahve bağımlısı toplumlarını, Doğu'nun barışsever çay tiryakileriyle kıyaslamamız yeterlidir.

Hint beslenme kuralları kitapçığı, anonim

YANGİ'YLE KALKÜTA'DA, MAĞARAYI ANDIRAN ESKİ BİR KAHVEHANEDE dört ay önce tanışmıştım. O günü çok net hatırlıyorum; beyaz sarıklı garsonlar, sosyalist afişler, yavaşça dönen üstü pislilik kaplı bir sürü vantilatör... Duvarın birinde şair R. Tagore'un yağlıboya portresi asılıydı. Elli yıl önce Nobel Ödülü kazandığı sıralarda buranın müdavimlerinden biriydi ve mekânı tıka basa dolduran öğrenciler için (hapur hupur samosa denen börekten yiyen ve höpürdeterek çay içen sakallı, şişman delikanlılar, sarilerinin altına kot giymiş kızlar) hâlâ bir rol model gibiydi. Kalküta'nın ilerici kanadı... Yangi'yle tanıştığım gün balkondaki masalar bile doluydu ve kalabalığın uğultusu o kadar fazlaydı ki siparişlerini vermek

için tırazbandan eğilerek çığlık atan insanların sesi duyulmuyordu; sadece dudaklarının hareketi görülebiliyordu ve tavan vantilatörlerinin dönen kanatları arasında seçilemeyen yüzleri, yanardöner yaratık heykellerine benziyordu.

Yangi, köşedeki bir masada yalnız başına oturuyordu. Işıl ışıl parlayan badem şeklindeki gözleri, muhteşem dudakları, kusursuz bronz teni, simsiyah uzun saçlarıyla hoş bir adamdı. Bir sigara sardı. İç geçirdi. Onun nasıl bir esrar tiryakisi olduğunu sonradan anladığımda, davranışları son derece mantıklı gelmeye başladı. O anda, birinin kırk beş dakika boyunca yanmamış bir sigaraya dikkatle bakmayı nasıl bu kadar eğlenceli bulabildiğine şaşırıyordum. Hiç kimse onun masasına oturmaya ya da onunla konuşmaya çalışmıyordu. Ben mekândan ayrılırken kafasını kaldırıp bana uykulu bir şekilde tebessüm etti. Şaşıydı.

O sıralarda Rahibe Teresa için çalışıyordum; bir gün bir deri bir kemik kalmış adamları ellerimle besliyor, öteki gün cesetlerini taşıyordum ve bu kafe ikinci adresim olmuştu. Birçok kişi Kalküta'yı neden sevdiğimi anlamıyor. Burayı, 1930'lu yılların Paris'i olarak düşünün: Ucuz, pis ve gevezelik ederek boş boş oturan ve yeterince yıkanmayan insanlarla dolu bir şehir. Paris'in en parlak dönemini yaşadığı zamanki gibi, Kalküta da ülkenin entelektüel başkenti ve bu istisnai kafe ise ülkenin merkezi olabilir. Nobel Ödülü almış üç Hintliden ikisi bu kafeye sık sık geliyordu ve hatta adı da (Hintli Kahve İşçileri Sendikası) gerçek bir Kalkütalıdır. Mekân sahibi bir ara kafenin siyasi örgütlenmelerine o kadar dalmıştı ki, müessesede kahvenin servis edildiğini belirtmeyi dahi unutuyordu. Ama yine de, bir sonraki gelişimde mekân her zamanki gibi doluydu. Yangi yine yalnız oturuyordu. Bana el salladı.

“Gel otur,” dedi. “Her yer dolu.”

Kalküta'yla ilgili ne düşündüğümü sordu. Pis ama ilginç bir şehir olduğunu söyledim.

“Çok pis!” diyerek bana katıldı. “Bir de Bengalliler yok mu; çok gevezeler! Sürekli konuşuyorlar!”

Ağır ağır konuşuyordu. Gözleri hep yarı kapalı gibiydi.

“Sen Bengalli değil misin?” diye sordum.

“Ben mi? Hayır. Himaçhal Pradeşliyim.”

“Tuhaf. Bengallilere benziyorsun.”

Bana uykulu bir bakış attı ve “Evet,” dedi kelimeyi uzatarak. “Bengal’e benziyorum.” Söylediklerini anlamaya çalışırken bir an duraksadım. Yakındaki bir duvarda asılı bir tabloyu işaret etti. “Bu adamı biliyor musun?”

Tagore’un portresiydi. “Evet,” dedim, “onu biliyorum.” Yangi’ye kafenin aynı zamanda, en sonunda Nazilerle ittifak kuran ve liderleri Subhas Chandra Bose olan şiddet yanlısı İngiliz partisine karşı çıkan isyanın Kalküta ayağı olduğundan bahsettim. Kafe işletmecisinin “yardım fonuna” hiçbir katkıda bulunmadan nasıl da bu konu hakkında konuşmayı reddettiğinden ve sonra böyle bir şeyin gerçekleştiğini inkâr ettiğinden bahsettim. “Kahvehanede siyaset olmaz,” demişti o da. “Sadece sanatçılar olur.”

Dediklerimi duyunca, “Yardım fonu, ha?” diyerek alaycı bir şekilde gülümsedi. “Tüm işletmeciler yalancıdır. Bengal sadece siyaset yapıyor. Her şey siyasi. Siyaset! Siyaset! Vıdı! Vıdı! Vıdı!”

“Bengallilerden pek hoşlanmıyorsun herhalde.”

“Yok, öyle değil. İyi insanlar.” Arkasına yaslandı, yaptığı bu küçük çıkıştan dolayı yorgun düştüğü belliydi. “Sadece siyasetle ilgilenmiyorum, Stewart. Saçmalık. Parayı severim ama.”

“İşe yarar bir şey tabii.”

“Haha! İyi bir şey!” Takatsiz bir şekilde eliyle masaya vurdu. “Seni sevdim. Eğlenceli bir adamsın.” Aklından fesat bir şey geçiyormuşçasına bana doğru eğildi. Nefesi baharatlı ve tatlı bir şeyler kokuyordu. “Belki birlikte zengin oluruz, ne dersin?”

GİZLİ PLANLARIN YAPILDIĞI KAFELER, dini kökenlerinden uzaklaşıkça kurumların ilk somutlaşmış hali oldu. Komploların çoğu siyasiydi. Ancak, Yangi’nin söz etmek üzere olduğu finansal komp-lonun köklü bir geçmişi vardı ve önemli bir bölümü de on yedinci yüzyıl İngiliz kahvehaneleriyle ilgiliydi.

Bir zamanlar, Avrupa kıtasının büyük bir kısmı, kahvenin beyin hücrelerini öldürdüğüne hâlâ inanıyorken, Londra dünyanın kafe

başkentiymiş. Bu arada 1680'lerden söz ediyoruz. Gemi kaptanlarının ve tüccarlarının en son gemicilik haberlerini almak üzere bir araya geldikleri Lloyd's Kahvehanesi isimli özel bir işletme varmış. O zamanlar gemiler düzenli olarak batıyormuş; battığında da gemi sahiplerinin bahtı kapanıyormuş. Bir gün Lloyd's müdavimlerinden bazıları, hangi gemilerin limana ulaşacağıyla ilgili bir iddiaya girmişler. Eğer bir gemi sahibinin gemisi batmayıp su üstünde kalırsa sahip bahsi kaybeder ve Lloyd's da parayı alırmış; eğer gemi batarsa, Lloyd's müdavimleri zararı karşılamak zorunda kalırmış. Sigorta tarihçisi F. H. Haines'e göre, "Özel loncalar ve sarhoş olunan meyhanelerin aksine, Lloyd's gibi kahvehaneler, fikirlerin geliştirildiği bir yer sağladı."

Lloyd's sigortanın ilk örneği değildi, ancak modern anlamda ilk tezahürüydü. Risklerin ortadan kalkmasıyla gemi taşımacılığı patlama yaptı ve İngiltere çok geçmeden dünyanın en büyük ticaret filosuna sahip oldu. Kudüs Kafe'de takılanlar da oldukça iyi iş çıkardılar ve Doğu Hindistan²² adlı şirketleri, kısa bir süre içinde dünyanın en büyük nakliyat şirketi oldu.

Fakat Lloyd's Kahvehanesi'nin işleri iyi gitmiyordu. Tüm geliş gidişler ve tüccarların tezgâhlarını küçük ofisler haline getirmesiyle birlikte kafe, kahve servisini tamamen bıraktı ve dünyanın en büyük sigorta şirketi oldu: Lloyd's of London, Ltd. Şti.

Yangi'nin birkaç hafta içinde ne olduğu anlaşılan "iş" planı biraz daha makuldü. Racastan'ın kuzeybatısında, Paris'teki bir sergi için bir grup antik Moğol tablosunun taklidini yapan bir sanatçı arkadaşı vardı. Sorun, tabloların antika eserler olarak satılacak olmasıydı; bunun için resmi bir belgeye ihtiyaçları vardı ki bu da yüksek bir ihracat vergisi anlamına geliyordu. Gelgelelim, yabancılar hediye olarak satın aldıkları zaman antikaları daha düşük bir vergiyle ülke dışına çıkarabiliyorlardı. Eğer arkadaşının sahte olan antika tablolarını "hediye" olarak Paris'e götürmeyi ve ardından gerçekleşecek sergiye yetiştirmeyi kabul edersem, bana üç bin dolar ödeyeceklerdi.

22 (İngiliz) Doğu Hindistan Şirketi, Doğu Hint Adaları ile ticaret amacıyla kurulmuş bir İngiliz şirketi.

Sanat eseri kaçakçılığı ve sahtecilik kavramlarını sevmiştim, ku-lağa çok hoş geliyordu ve incelikliydi. Racastan usulü minyatürleri de oldukça sevmiştim: altın varak ve fantastik hayvanları harmanlayan mücevher benzeri tablolar. Tek sorun, Yangi'nin ağzından çıkan tek bir kelimeye inanmıyor olmamdı.

Planını anlattıktan sonra "Paris'e ne zaman gidebilirsin?" diye sordu.

"Belki Şubat'ta."

Eliyle masaya vurdu. "Harika!"

Bu ne hoş bir sürpriz diye geçirdim içimden. Her şey yerli yerine oturuyordu.

"Peki böyle bir şey yapmak ister misin?" diye sordu. "Bu, arkadaşım için çok iyi olur."

"Hmm... Ama yasadışı."

"Hem öyle, hem değil. Resimleri satıyor olacaksın. Sana ait resimleri satabilirsin, değil mi?"

"Ama bu onları satın aldığım anlamına geliyor. Bu, sana para vermek zorunda olduğum anlamına geliyor."

Yangi bu ihtimalin üzerinde durmadı. "Yok, hayır. Bilemiyorum. Belki sigortayı ödemeni isterler ki bu da makul bir şey. Tüm tabloları alacaksın." Bana oldukça mutlu bir şekilde gülümsedi. "Çok güzeller. Küçük mücevherler. Racastan'a ne zaman gidersin?"

"Kasım gibi."

Bir kâğıda "Pembe Şehir" denen Jaipur'daki bir kafenin yol tarifini yazdı. "Oradakilere beni sor. Sonra da kararını ver."

Jaipur'a gitmek planlarım arasında yoktu. Ancak tüm planı berbat etmek istemiyordum. Uluslararası bir sanat eseri kaçakçısı olma fikri son derece heyecan vericiydi. Kazanacağım o üç bin dolar da oldukça işime yarardı.

"Bilmiyorum..."

Adresi yazdığı kâğıdı elime tutuştururken "Sorun yok!" dedi yine kelimeleri uzatarak. "Sen nasıl istersen. Jaipur'a gidersen oraya uğra. Jaipur'u seveceksin," diye fısıldadı. "Pembe Şehir!"

ÇOĞU İNSAN HİNDİSTAN'I KAHVEYLE İLİŞKİLENDİRMEZ. Dağınık, pis, eğitim düzeyi düşük, tembel, sersem, yoksul ve bitkin (batıl inançlı olmalarından bahsetmiyorum bile) halk çay tiryakisidir. Ancak, Hindistan bizim sevgili bitkimizi topraklarında yetiştiren ilk gayrimüslim ülkedir aslında. Bu, Baba Budan isimli Hintli bir sufi sayesinde olmuştu. Baba Budan'ın asıl adı Hazret Şah Cemer Allah Mazarabı'dır. Kimsenin ne kadar eski olduğunu bilmediği bir tarihte Baba, Mekke'ye hacca gider ve orada, dini törenlerde kahve kullanan sufilerle tanışır. Tabii ki Baba, bu harika maddeyi Orta Hindistan'ın güneyindeki sufi dostlarıyla paylaşmak için memleketine getirmesi gerektiğine karar verir. Ancak, yeşil kahve çekirdeklerini Mekke'den çıkarmanın cezası kellenin kesilmesidir. Bundan dolayı Bay B. önce Mekke işini halleder. Kutsal Kâbe'yi yedi kez tavaf eder. Hacer'ül Esved taşını öper. Kutsal zemzem suyundan içer. Sonra yedi adet yeşil kahve çekirdeğini kuşağına saklar ve Maisur yakınındaki dağların yüksek rakımlarında yetiştirmek üzere bitkiyi gizlice Hindistan'a sokar. Bu tohumlar, Hollandalı Kaptan Adrian Van Ommeren'in 1696'da Endonezya'nın büyük kahve plantasyonları kurmak için kullandığı fideleri tedarik etmiş olmasının yanı sıra, bugün senede iki yüz bin ton üreten bir endüstrinin doğmasına sebep olmuştur.²³

Baba hakkında çok az şey bildiğimden, Kalküta'dan güneye, Maisur yakınlarındaki dağlarda bulunan evine doğru yol aldım. Beş gün süren, bin altı yüz kilometrelik bir tren yolculuğuydu. Dolambaçlı yollardan geçerken, kahve seven güney ve çay tiryakisi kuzey arasındaki farkları gözlemlemek ilginçti. Kuzeydeki tren istasyonları pisti, evsiz barksız ailelerle doluydu ve idrar kokuyordu. Sonu gelmeyen dilenci alayı koridor boyunca ilerliyordu. Güney eyaletlerine doğru gelindiğinde dilenciler seyrekleşmeye, istasyonlar daha temiz olmaya ve trenler de bazen zamanında kalkmaya başlıyordu. Kahve

23 Bazı kahve tarihçileri kahve çekirdeğini ilk kez 1680'de Hindistan'a getirenlerin Hollandalılar olduğuna inanmaktadır. Ancak *British Journal of Mythic Society* VII, Vijaynagar (şu anki Miasur) İmparatoru II. Harihara'nın 1385 yılında, Peta Math'e yapılacak tüm ithalatın "kahve tohumları karşılığında" şehre vergisiz olarak girmesini emrettiğini öne sürmektedir. Bu da şüphesiz ki, Hollandalıların bir şeylerin başını çektiğine yönelik iddiayı şüpheli kılmaktadır. (yazarın notu)

tüketimi, okuryazarlık ve gelir seviyeleri kuzey eyaletlerindekiilerin yaklaşık iki katı olduğu için, insanlar daha sağlıklı görünüyordu.

Trenlerdeki ikram şekli, dünyanın ikinci büyük ulusunun modernleşmesiyle birlikte daha neler olacağına dair ilginç ipuçları da veriyordu. Satıcılar çay ve kahveyi geleneksel olarak sert kilden demliklerle servis ediyorlardı, içecek bittiğinde ise bu demlikler ayaklar altında eziliyordu. Bu oldukça zevkli, aynı zamanda hijyenik ve tamamen geri dönüşüme uygun bir yöntem. Nescafé gibi işletmelerin sektöre girmesiyle birlikte, bu geleneksel kapların yerini yavaş yavaş küçük plastik bardaklar almaya başlamış. Bir satıcıya, India Rail'in yıllık üç milyar müşterisinin tamamı plastik kullanmaya başladığında ne olacağını düşündüğünü sordum. Ufak bir çöp sorunu olabileceğini düşünüyor muydu?

“Sorun mu? Sorun yok!” dedi. Plastik bardakları toplayıp pis bir poşete koymakta olan bir dilenciye işaret etti. Elimdeki bardağa baktım. Hijyen tam o noktada sona ermişti benim için. “İşte,” dedi övünerek, “Hintliler geri dönüştürmede oldukça iyidir.”

MAİSUR, GENİŞ VE GÖLGELİ SOKAKLARIYLA, ÇOK FAZLA OLMAYAN TRAFİĞİYLE oldukça hoş bir şehirdi. Burayı sevmiştik. (“Biz” diyorum çünkü bu sayfalarda adının geçmesini istemeyecek kadar mütevazı sevgilim Nina’yla birlikte seyahat ediyordum.) Çok geçmeden, artık alıştığımız yanlış bilgilendirme silsilesi yeniden boy gösterdi. Bana Baba’nın, Müslüman bir evliya olduğu söylenmişti. Yok, hayır, o bir Hindu tanrısıydı. Cömertliğiyle ünlüydü. Evcil kaplanlarını ineklerden süt sağmaları için eğitmişti. Kahve çekirdeklerini toplayan vahşi bir maymun sürüsü vardı. Bir üniversiteye onun adı verilmişti.

“Üniversite? Kaplanlar? Bunlar safsata!” dedi Bay Chatterjee. “Chikmagalur’da sadece tek bir mabet var ve doğruyu söylemek gerekirse, rezalet bir yer. Gitmeseniz daha iyi.”

Maisur’da bir kafede tanıştığım Bay Chaterjee, eğitimli bir papağanı andırıyordu. Ama neyin ne olduğunu biliyor gibiydi. Söylediğine göre, Baba Budan’ın buradan iki yüz kilometre uzakta, in-

sanların akın ettiği bir mabedi vardı. Burası Hindistan olduğu için, işler bu kadar basit değildi tabii ki. Burada Müslümanların dua ettiği Baba'nın mabedi bulunuyordu, ama aynı zamanda mabet, bilinmeyen bir zamanda mağaraya girmiş ve yeni milenyumun başında geri gelmesi beklenen Dattatreya isimli bir Hindu tanrısının da mabedi idi.

“Demedi deme, orası Hint halkının yüzkarası,” diye uyardı Chaterjee. “Oraya gitmemen için sana yalvarıyorum.”

Sorun, Baba'nın kıyafetlerini dilencilere verme âdetiydi; müritlerinin kutsal bir şelalede banyo yaparken kıyafetlerini yoksullar için ağaç dallarına asmaları geleneği vardı. Maalesef sofular, ayın sırasında üzerlerine o kadar eski püskü paçavralar giyerlermiş ki, fakirlerin en fakirleri bile onların bu kıyafetlerine dokunmazmış. Chaterjee'nin söylediğine göre mabedin çevresini saran ormanın ağaçlarında, üzeri sinek kaynayan çürümüş kıyafetler asılıymış.

“Bu konuyla ilgili Deccan Herald'dan aldığım bir yazı bile var.” Chaterjee büyük boy evrak çantasından bir gazete kupürü çıkardı. “Bak! Bir arkadaşım kararın düzeltilmesi için yazmış. Ancak herhangi bir gelişme yok.”

Gazete kupürü, yetkililerin bu kutsal yeri temizlemesini ve devlete ait bir yer haline getirmesini talep ediyordu.

“Yani bu, burada bir sıkıntı mı teşkil ediyor?” diye sordum.

“Belki herkes için değil ama Baba oldukça kutsal bir insandı.”

Chatterjee, bir zamanlar Shrevenoot adlı bir yerde kahve işiyle uğraştığını söyledi.

“Mükemmel kahve. Dünyanın en iyi kahve çekirdeklerinin Karnataka'da yetiştiğini biliyordur herhalde.”

“Duymuştum,” diye yanıtladım kibarca. “Yine de, buradaki kahveyi biraz sütlü bulduğumu söylemeliyim.”

“Şey, süt bambaşka bir konu.”

Dediğine aldırmadan ona daha önce duyduğum hikâyelerle ilgili sorular sordum.

“Baba'nın inekleri sağmaları için kaplanlarını nasıl eğittiğine dair bir şey biliyor musun?”

“Bu sadece bir efsane.”

“Maymunlar gibi, sanırım.”

“Maymunları bilmiyorum.”

“Kendisine kahve çekirdeklerini toplamaları için maymunları nasıl eğittiğini duymadın mı?”

“Bir başka safsata daha.” Çayından bir yudum aldı. “Shrevenoot’da kahve toplayan maymunlar tabii ki var.”

Güldüm. “Bir dakika! Eğer öyleyse kahve çekirdeklerini toplamak için eğitilmiş maymunlar gerçekten de var yani, öyle mi?”

“Hayır, tabii ki. Eğitilmiş değiller. Bu doğal bir olay. Ağaçtan meyveyi alıp yiyorlar. Maymun kahvesi bu şekilde elde ediliyor. Bunu duymuş olmalısın.”

Aslında bununla ilgili bazı şeyler okumuştum. Maymun kahvesi on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmıştı ve dünyadaki en iyi kahvelerden biri olduğu söyleniyordu.

“Yani böyle bir şey gerçekten var mı?” diye sordum.

“Bu bilinen bir gerçek. Bazı ülkelerde bunun büyük bir zevkle içildiğini okumuştum.”

“Evet, evet. Ben de okumuştum. Bunun nedeninin maymunların yalnızca en iyi, en olgun meyveleri seçmeleri olduğu söyleniyor, değil mi?”

“Bazılarına göre öyle. Başkaları da bunun nedeninin maymunların bağırsaklarında meydana gelen kimyasal bir reaksiyon olduğunu iddia ediyor.”

“Bağırsaklarında mı?”

“Evet. Maymunlar çekirdekleri yiyor ve sonra çekirdekler sindirim sistemlerinden geçiyor. İşte bu da maymun kahvesi oluyor.”

“Yani maymun, şey, maymun dışkısı mı demek istiyorsun?”

“Dediğim gibi, burada kimse o kahveden içmez. Maymunlar mundar hayvanlardır,” diyerek yüzünü buruşturdu. “Fakat bu, Shrevenoot’ta korkunç bir sorundu. Maymunlar en iyi çekirdekleri yiyordu.”

Uzun zaman sonra Amerika’ya geri döndüğümde, maymun kahvesinin gurmelerin kahve listesine girdiğini öğrenene kadar, bütün bunlara inansam mı inanmasam mı bilmiyordum. Ancak bu kahvenin Hindistan’la ya da bir maymunla değil; palmiye şarabı

yapımında kullanılan doğal alkollü ağaç reçinesiyle ve taze kahve meyveleriyle beslenip geceleri ortaya çıkan, Endonezya’da yaşayan palmiye misk kedisi adlı küçük bir hayvanla alakası vardı. Hayvanın bağırsak salgısının (muhtemelen alkol tüketiminden ötürü) özel bir lezzet katması ya da sadece tam anlamıyla olgunlaşmış meyveleri yemesinden ötürü, palmiye ağacı kedisinin dışkısı pek çoğuna göre dünyanın en iyisi sayılan bu kahvenin çekirdeklerini barındırmaktadır. Bugün bu ürünü en çok Japonya satın alıyor. Ancak ABD’li firma M. P. Mountanos, “Kopi Luwak” adıyla bu kahvenin yarım kilosunu yaklaşık üç yüz dolara satıyor ve bu da bu kahveyi dünyanın en pahalı kahvesi haline getiriyor. Raven’s Brew Coffee isimli başka bir firma da iki yüz elli gramını yetmiş beş dolara satıyor ve o yüce Amerikan satış geleneği gereği, hayvanın tam da iş üstünde gösterildiği ve poposunun altında, “Son Damlasına Kadar Güzel!” yazılı bir fincanla resmedildiği ücretsiz bir tişört de yanında geliyor.

MAYMUN KAHVESİNİN VERDİĞİ KARIŞIK ZEVK BİR YANA, Hindistan’ın dünyadaki en çirkin kahveyi yaptığına hiç şüphe yok. Burada kahve hiçbir zaman taze demlenmiş değildir. Süt, şeker ve hindistanceviziyle kaynatılmış çözünebilir “tanecikler”le hazırlanır. Bunu en iyi şu şekilde tanımlayabilirim: tadı ruhumda kara bir leke bırakmış, korkunç derecede şekerli, dumanı üstünde bir milkshake. Bu şey sadece çirkin değil, aynı zamanda mantıksız. Dünya genelinde tropikal mutfaklar süt ürünlerinden sanki vebaymış gibi kaçır. Ancak Hindistan’da bunlara tapılıyor. Böyle güzel mutfakları olan bir kültür, tüm bu gereksiz karışımlarla nasıl mutlu olabilir ki? Bunu gerçekten anlayamıyordum.

Bir gün, Jodhpur şehri yakınlarındaki ıssız bir çöl yolunda yürürken, bu sorumun cevabını aldım.

“GEL, DOSTUM,” DEDİ BİRİSİ, “GEL BENİMLE İÇ.”

Anayolun kenarındaki küçük evi fark etmemiştim.

“Gel!” Kapının girişinde bir adam oturuyordu, yanına gidip oturmamı işaret etti. “Çay!”

“Fiyatı nedir?” diye sordum.

“Burada para ödemezsin. Bedava! Gel, gel otur.” Ayağının yanında duran bir tabureyi gösterdi. “Burası senin için.”

Mutlu bir yüzü olan şişman bir adamdı. Sakalının bir kısmı gömleğinin önüne kadar uzanıyordu. Oturdum.

Evinde, içi su dolu 83 tane çelik güğüm olduğunu söyledi.

“Metal, en berbat sıcaklarda bile sıvıyı soğuk tutar. Senin gibi yabancıların susuzluğunu gidermek için daha iyi,” dedi.

Yoldan geçen herhangi bir yabancıнын susuzluğunu herhangi bir karşılık beklemeden gidermenin, tıpkı bir zamanlar babasının olduğu gibi kendisinin de sorumluluğu olduğunu söyledi. Bu sorumluluk ona babasından geçmişti.

“Bir insanın yaşamak için sadece üç şeye ihtiyacı vardır,” dedi. “Hava, su ve yemek. Tanrının, bu saydıklarımın ilkinin ve en önemlisini bize ücretsiz bahşetmiş olması sence de muhteşem değil mi?”

O gün tam anlamıyla rüya gibiydi. Sakalina konan sineklerin mücevheri andıran görüntüsünü hatırlıyorum. Elbisesinin her tarafını kaplamış ve çay fincanımın kenarında geziniyorlardı. Fincanın pisliğini hatırlıyorum. Her tarafında siyah renkli çatlaklar olan, kulpu yapış yapış çay fincanım mide bulandırıcıydı. Tüm bunlara rağmen o çayı içtiğimi hatırlıyorum.

Sonra Krişna isimli tanrıdan bahsetti.

“Üçüncü ihtiyacımız olan yemek için de günlerimizi orada burada koşuşturarak geçiriyoruz. Peki neden? Çünkü dişlerimiz düz,” diyerek bana tebessüm etti. “Anlıyor musun? Çünkü biz et yemiyoruz, Krişna’nın izinden gitmeli ve doğanın bize bahşettiği meyve ve sebzeleri yiyerek, orada burada dolaşan ineklerin sütünü içerek bu dünyanın keyfini çıkarmalıyız. Bu hayattan zevk almaya bakmalıyız.”

Krişna, havaalanlarındaki o turunculu insanların sürekli ilahilerle andıkları, iyi yiyeceklere, özellikle de süt, kaymak ya da tatlı tereyağına bayılan, eğlenmeyi seven cilveli tanrının adıdır. Krişna daha küçük bir çocukken, bir oturuşta elli altı litre krema içerek

kendisini sürekli hasta edermiş. Büyüdüğündeysse karışık kafiyeli ve uzun vaazlarla evrensel sevgiye dair öğretileri çevresine yaymaya başlamış. Ancak kalbinde ineklerin hâlâ özel bir yeri varmış. Eğit-tiği inekler güzelmış. Bu hayvanlar yaratılışın en tatlı tezahürüdür; sütleri de vitamin deposudur. Sevgiyle işlendiğinde, inek sütünden tereyağı, kaymak ya da lor elde edilebilir. İnek dışkısı düzgün şe-kilde kurutulduğunda, yemek pişirirken kullanılacak mükemmel bir yakıt haline gelebilir. Kısaca, ineğin sahip olduğu her bir delik, yaşamın tüm ihtiyaçlarını içinde barındıran gerçek lezzet kaynakla-rıdır; ondan damlayan, akan ve sızan her şey hem vücudumuz hem de karmamız için iyidir.

Sonunda Hindistan kahvesinin sırrını idrak etmiştim. Her dinin kendine has kutsal bir içeceği vardır. Bu, Hristiyan ve Yahudiler için şarap, Budistler için çay (Siddhartha'nın kirpiklerinden yetiş-tiği söylenir), Müslümanlar için de kahvedir. Hindular içinse bu, kutsal inekten elde ettikleri süttür. Kafamı karıştıran her şey artık açıklığa kavuşmuştu: Sütüne su kattığı için kahve yapan birini eleş-tiren adam, “eşsiz” bir kahve sunmak için kullanılan fiçiler dolusu kahve yumuşatıcı krema, sade kahve istediğimde satıcıların o şaşkın bakışları.

Hindistan'a gelen, erkek veya kadın her turistin bir aydınlanma anı vardır. Benimki de buydu. O benim gurumdu.

“O halde Hintliler kahvelerine bu yüzden mi çok fazla süt ko-yuyor?” diye sordum.

“Evet, oğlum.” Kahveyi onaylamadığını belirten bir ses çıkardı. “Fakat sen sadece çay içmelisin. Kahve, bağırsakların guruldamasına neden olan acı bir içecektir.”

Kalkütalı Aziz

Yerlilerin arasında sürekli “onlar” gibi davranıyordu, bu da şüphesiz ki azıcık mantığı olan birinin inanmayacağı bir şeydi.

“Miss Youghal Sais”, Plain Tales from the Hills

RUDYARD KIPLING 1886’DA BU CÜMLEYİ YAZARKEN “yerli-ler gibi davranmak” tabirinden kastı, bir İngiliz erkeğin herkesin önünde pijama giymeye başlamasıydı. Yerlileşmeye başladığıma dair ilk uyarı Jodhpur yakınlarında yaşadığım “aydınlanma” ânıydı. Sonraki uyarıysa içimde büyüyen mor bir polyester pantolon satın alma arzusuydu. Bu pantolonlar Hindistan’da oldukça yaygındır ve ben de, içimdeki bu isteğe karşı mücadele etmiş olsam da en sonunda Racastan’ın canlı farelere tapınılan bir kasabası olan Bikaner’de pes ettim. Böyle anormal bir alışveriş için artık hiçbir mazeretim kalmamıştı. Kendimi savunmam gerekirse bu durumu, lüks moda-nın tehlikeli bataklığı konusunda çoğu zaman beni yönlendiren sevgilim Nina’nın Amerika’ya geri dönmüş olmasına bağlayabilirim yalnızca. Ayrıca hastalık yüzünden, eski halimden eser kalmamıştı.

On sekiz kilo vermiştim, bu normal kilomun neredeyse üçte biriydi; bedenem ve zihnen güçsüz düşmüştüm. Bu, civarda seyahat edenler arasında sık görülen bir durumdur ve şüphesiz ki Hindistan'dayken imana gelen Batılıların sayısının nedenini açıklamaktadır.

Neyse ki benim dönüşümüm özel tasarımı kıyafetlerle sınırlı kalmıştı. Parlak pantolonum, kirli sandaletlerim ve artık tozdan görünmeyen deri yamalarla dolu saman şapkamla Jaipur'a giderken oldukça şık göründüğümü düşünüyordum.

Yangi'nin ilk yorumu "Güzel pantolon," oldu. "İşte şimdi iyi görünüyorsun."

Beni yüzünde sivilce izleri olan Happy adlı bir Sih ile tanıştırdıktan sonra, labirent gibi dar sokaklardan geçerek ulaştığımız yarım metrelik bir kapıya kadar getirdi. Diğer ucunda başka bir alçak kapı olan uzun ve boş bir odaya sürünerek girdik. Zar zor bu kapıdan da geçtik ve kendimizi Yangi'nin arkadaşının sanat atölyesinde bulduk; burası, konuşan farelerin ve fil kafalı tanrıların tasvir edildiği ustalıklı boyanmış Racastan minyatürleriyle dolu penceresiz bir odaydı. Sonunda buraya gelmek, dışkı yığını içinde bir yakut bulmak gibiydi; mum ışığında parlayan tüm o altın varaklar ve elektrik kırmızısı. Burayı sevmiştim.

Bahsettiğim gibi, bana söylenen şey, bu "antika" tabloları (sahitleri) belli bir ücret karşılığında Paris'e götürüp ressamın sergisine vaktinde yetiştirmemdi; böylece antika sanat eserleri üzerindeki vergilendirmeden yırtmış olacaktık.

Dünyanın bu bölgesinde iş yapmak kabak tadı verecek kadar uzun sürer, çetrefilli ve mantıksızdır. Bu yüzden, benimkine benzer bir anlaşma yapmış bir İngiliz gezginle tanışmam gibi detaylara girmeyeceğim. Maymun Tanrı'nın tapınağındaki tuhaf ayinden ve hindistan cevizi kabuğu dostluğundan da söz etmeyeceğim. İşlemi mi garantiye alan bir "yetkili"yle yaptığım görüşmenin üstünden de şöyle bir geçeceğim.

İyi mi, üç gün sonrasına gidelim. O gün, bir koli tablo için (ki aslında kolide ne olduğuna dair hiçbir fikrim yoktu), kendimi arka sokaktaki tozlu bir dükkânda bin iki yüz dolarlık kredi kartı fişlerini imzalarken bulmuştum. Sonrasında da üzerine alıcı olarak benim adresimi yazarak koliyi Paris merkez postanesine gönderdik.

Yangi ayrılırken “Şubat’a kadar oraya gitmelisin,” diye beni uyardı. “Yarın Delhi’de görüşürüz.”

Hindistan’a dair en canlı anılarımdan bazıları, buraya özgü çekçeklerle giderken yolda gördüklerimdi: başlarında üç metre uzunluğunda bohçalar taşıyan hamallar, eşek arabaları ve böğüren boğalar, çılgın triportörler (üç tekerlekli motosikletler) ve nadir de olsa filler. Özellikle de o gün tren istasyonuna gidişimi unutamıyorum; çünkü istasyona yaklaşırken iki Sih’i taşıyan bir motosiklet, tüm o kargaşanın içinden sıyrılarak çekçeğime paralel gitmeye başlamıştı.

Arkada oturan kilolu Sih, “Hey, sen,” diye seslendi. “Amerikalı, beni tanıyor musun?”

“Tanıyor muyum?” diye bağırdım. Bütün Sih’ler, inançlarının bir gereği olarak tek tip bir sarık taktıkları için onlarla daha önce tanışmış olduğumu düşünürüm hep.

“Hani kafede tanışmıştık; Yangi’nin arkadaşı!” Yangi sayesinde birkaç Sih’le tanışmıştım. “Sen ona para verdin, değil mi?”

Şoförüm para kelimesini duyar duymaz neler olup bittiğini anlamak için arkaya doğru baktı.

“Olabilir.”

“Üzgünüm ama paramı bir daha asla göremeyeceksin,” diye bağırdı Sih. “Seni uyarmak istedim.”

Hepimiz aniden sağa saptık. Palmiye ağacı yaprakları taşıyan bir fil yavaşça yanımızdan geçti. Kusmamak için kendimi zor tutuyordum.

“Teşekkürler!” diye bağırdım. “Biraz geç değil mi sence de?”

Omuz silkti. “Yangi eski bir arkadaşım.” Siyah ve sarı renkli triportör sürüşü yanımızdan vızır vızır geçiyordu. “Ona ne kadar verdin?”

“Çok fazla,” diye haykırdım. “Git başımdan.”

Pis pis sırtıttı ve hızla trafiğe doğru yöneldi. Şoförüme beni hemen telefon edebileceğim bir yere götürmesini söyledim ve orada ödemeyi iptal etmeye çalıştım. Tabii ki bu bir işe yaramadı. Sonra, bir anda kendime kızarak kredi kartımı paramparça ettim. Bir kredi kartını bile doğru yerlerde kullanamayacak kadar aptaldım. Delhi’ye kadar dört saat süren tren yolculuğum sırasında paramı geri almak

için kafamda yüzlerce şey tasarladım. Fakat tuzaklarına düşmüştüm. Yangi'ye ulaşmanın veya ödemeyi iptal etmenin hiçbir yolu yoktu. Oraya giderken geçtiğimiz labirent gibi ara sokaklardan sonra, ressamı veya kartımı kullandığım dükkânı nasıl bulacağımı bilmiyordum. Kendimi hiç bu kadar aptal hissetmemiştim. Enayi! İçimden kendime sövmeye devam ediyorum, aptalaptalaptalaptal. Delhi'nin kenar mahallelerini bir bir geride bırakıyorduk; tezeklerle sıvanmış kerpiç kulübeler, eski püskü kıyafetli çocuklar, kokuşmaya başlamış tuvalet suyu birikintileri... Birden, penceredeki yansımamı fark ettim, gülümsüyordum. Aklıma bir fikir gelmişti.

Bir sonraki günü Yangi'nin benimle buluşmak için seçmiş olduğu kafede bekleyerek geçirdim. Fakat bir türlü gelememişti. Ben de kendimi P. G. Wodehouse'un lime lime olmuş *Jeeves Superbutler*'ını okuyarak avutmaya çalıştım. 89. sayfaya geldiğimde kafamı kaldırdım, Yangi masamda oturuyordu.

"Seni burada bulacağımı biliyordum," dedi kelimeleri uzatarak.

Bir an tereddüt ettim. Yaptığım planı uygulamaya cesaretim var mıydı? Sonra ani bir hareketle sandalyemden kalktım.

"Yangi!" dedim öfkeliymişim gibi. "Neler oluyor tanrı aşkı-na?"

"Ne? Geç kaldım biliyorum. Araba arıza çıkardı."

"Gerçekten mi? Peki ya polisin dün gece neden beni otelimde beklediğini söylemek ister misin?" diye fısıldadım. "Bununla ilgili herhangi bir fikrin var mı?"

"Polis mi? Ne polisi?"

"Bununla ilgili hiçbir şey bilmediğini mi söylüyorsun?"

"Bilmek mi?" Mahcup görünüyordu. "Hayır, hayır..."

Yazdığım hikâye şöyle devam ediyordu: Delhi'deki otelime varır varmaz beş polis memuru beni yaka paça tutup en yakın polis karakoluna götürmüş ve Jaipur'daki "faaliyetlerim"le ilgili beni tüm gece sorgulamışlardı. Orada herhangi bir şey satın alıp almadığımı, Jaipur'da Sih arkadaşlarım olup olmadığını ve geçen hafta Hindistan'dan yurtdışına bir paket gönderip göndermediğimi sormuşlardı. Yangi'ye sorgulamanın gece ikiye kadar sürdüğünü söyledim.

Yangi çok şaşırdı.

“Peki onlara ne söyledin?”

“Hiçbir şey, hiçbir şey... Ancak vergilerle ilgili sorular sorup durdular.”

“Vergiler mi?”

“Evet,” dedim. Ses tonumu alçaltarak “Bir de uyuşturucular hakkında,” diye ekledim.

“Uyuşturucular mı?” Gözleri açılmıştı. “Peki ama neden uyuşturucular hakkında soru sorsunlar ki?”

“Ben nereden bileyim? Bana doğruyu söyle, o kolide hiç uyuşturucu var mıydı?”

“Hayır, yoktu! Uyuşturucu falan yoktu!” diyerek sızlandı. “Bu çok saçma!”

“Çünkü,” diye devam ettim, “ben seni korudum. Her şeyi inkâr ettim. Ama kolide uyuşturucu falan varsa...”

“Hayır, hayır. Kendin gördün...”

“Hayır. Hatırlasana, ben kolinin içine hiç bakmadım.” Aklıma birden bir fikir geldi. “Tabloları kolide sen mi koydun?”

“Hayır, ben koymadım. Ressamın asistanı paketledi tabloları.” Sarsılmış görünüyordu. “Yapmış olabilir mi? Ama hayır, bu çok saçma. Hiç uyuşturucu yoktu.”

“Polisler Pakistan’tan gelen eroinle ilgili konuşup duruyorlardı.” Jaipur, malların takas merkezi olarak biliniyordu.

“Eroin mi?”

“Koliye bir başkası eroin koymuş olabilir mi?” Zaten böyle olacağı belliymiş gibi davranıyordum. “Peki, polisler benim otelimi nasıl buldular? Kaldığım yeri sadece iki kişi biliyordu; sen ve Happy.”

“Hayır, hayır, hayır.” Başını ellerinin arasına aldı. “Tüm bunların nasıl olduğunu anlamıyorum.”

Bir süre daha saçma sapan bir şeyler geveledim. Yangi serseme dönmüştü.

“Bak,” dedim en son. “Uyuşturucu olmadığı sürece bir sorun olmamalı.” Elimi omzuna atarak gözlerinin içine baktım. “Kolide uyuşturucu olmadığına yemin eder misin?”

“Evet, evet, evet...”

“Eroin yoktu, değil mi?”

“Katiyen, asla!”

“O halde bir sorun çıkmaması lazım. Hiçbir şeyi kanıtlayamazlar. Onlara hiç isim vermedim.” Rahatlamış görünüyordu. Sonra, sanki bir şey hatırlamışım gibi parmağımı şıklattım. “Hayır, olmaz...”

“Ne oldu?”

“Ben kredi kartımla ödemedim, değil mi?”

“Kartla ödedin.”

“Hmmm. Kart numaramı aldılar.” Suratımı astım. “Sence kartımı takip edebilirler mi?”

“Bilmiyorum.”

“İşte bu bir sorun olabilir.”

“Fakat kredi kartını kullanman suç değil ki.”

“Evet. Onlara Jaipur’da hiçbir şey satın almadığımı söylediğimi saymazsak. Şimdi yalan söylediğimi anlayacaklar.” Endişeli bir şekilde başımı sallıyordum. “Keşke nakit ödemiş olsaydım.” Duraksadım. “İşlemi gerçekleştirmişsindir herhalde.”

“Evet, bu sabah.”

“Çok kötü. Eğer slipleri geri alabilseydik sana hemen nakit para verebilirdim.”

Yangi birden kulaklarını dikti. “Nakit mi?”

Dakikalar içinde, kredi kartı ödemesini iptal etmeye çalışmak üzere Jaipur’a doğru yola koyuldu. Başarsa da başaramasa da iki gün sonra benimle burada buluşacaktı. Yanımdan ayrılmadan önce, bana son bir öneride bulunmuştu.

“Hindistan’dan ayrılman belki senin için daha iyi olur, Stewart.” Elini elimin üstüne koyarak bana güven vermeye çalıştı. “Belki böylesi senin için daha güvenli olur.”

“Gidemem,” dedim ümitsizliğe düşmüş gibi yaparak. “Polisler pasaportumu aldı.”

Planım (tabii ki) slipleri geri almak, yok etmek ve ilk uçakla Hindistan’dan ayrılmaktı. Tek sorun neredeyse hiç nakdimin olmamasıydı. Kredi kartımı parçaladığım için uçak bileti de satın alamadım.

Sonraki iki gün boyunca Delhi sokaklarında gezinerek bir miktar döviz bulmaya çalıştım. Onlarca kez yürüdüğüm bir sokakta üzeri sineklerle kaplanmış, bir deri bir kemik kalmış bir adam yatıyordu. Ölmekte olduğu ortadaydı; Rahibe Teresa’da çalışmış olduğum için bu görüntüyü çok iyi biliyordum. Ancak diğer binlerce insan gibi ben de hiçbir şey yapmadım. Umursadığım tek şey paramdı.

Yangi’yle Connaught Meydanı’ndaki Wimpy adlı hamburger restoranında buluşmak üzere sözleşmiştik. Bu sefer tam zamanında geldi. Ancak yalnız değildi. Yangi, Happy’nin yanı sıra, daha önce hiç görmediğim cüsseli bir “arkadaşı” ile gelmişti. Ödemenin çoktan gerçekleştiğini ve geri almanın hiçbir yolu olmadığını söylediler. Sonra da beni sorgulamaya başladılar. Tam olarak, polislerin bana hangi soruları sorduklarını, hangi karakola gittiğimi ve polis memurlarının ne tür bir üniforma giydiklerini öğrenmek istiyorlardı. Yangi’nin artık hikâyeme inanmadığını anlamıştım. Başka şeyler atıp tutarak yalanımı devam ettirdim. Hiç ara vermeden bir şeyler uyduruyor ve yalanımı yarı gerçeklerle harmanlıyordum. Hatta bir adım ileri gidip polislerin beni tekrar görmeye geldiğini ve daha fazla soru sorduklarını iddia ettim. İddiamın kanıtı olarak da kredi kartımın polisler tarafından iptal edildiğini gösteren sahte bir belge gösterdim.

Adamlar şaşkına dönmüştü.

“İyi de bunu neden yapınlar ki?”

“Ben nereden bileyim?” diye sordum. Sonra pasaportumu gösterdim. “En azından pasaportumu geri verdiler.”

Böyle bir saatten fazla anlatmaya devam ettim. Onlarla birlikte karakola gitmemi istediler; bana bir avukat bulana kadar onlarla hiçbir yere gitmeyeceğimi söyledim. Bir avukatları olduğunu söylediler; ben de avukatla görüşmek istedim.

Sorgulamaları en sonunda bitti. Bir duraksama oldu ve Happy cebinden bir zarf çıkardı. “Sana bir şey göstermek istiyoruz.” Zarftan kredi kartı sliplerini çıkarttı.

“Yani, kredi kartı işlemleri gerçekleşmemişti.” Yangi’ye baktım. “Dediklerime inanmadın ha?”

Omuz silkti.

“Slipleri görebilir miyim?” diye sordum.

Happy slipleri yavaşça bana verirken üçü de stres içindeydi. Sliplerin hepsi elimdeydi. Tek yapmam gereken onları ortadan ikiye yırtıvermekti. Gerçekten ne yapabilirlerdi ki? Güvenlik görevlileri de dahil olmak üzere restorandaki müşterilerin yarısı bizi izliyordu. Bana dokunmaya cesaret edemezlerdi. Ancak tereddüt ettim. Yalanlarla geçen son bir saat, sonra yalan bir şey hakkında yalan söylemek, daha sonra tekrar yalan söylemek başımı döndürmüştü. Şansımı zorlayan bir kumarbaz gibi hissediyordum; artık amacım paramı geri almak değil, masadaki en iyi yalan ustası olduğumu ispatlamaktı.

“Al bakalım,” diyerek slipleri Happy’ye geri verdim. “Eğer bir sorun olacağını düşünmüyorsan, bunları kullanabilirsin. Şey, tuvalete gitmeliyim.”

Tuvaletten döndüğümde Happy ve Yangi tıpkı iki çaydanlık gibi tıslıyorlardı; Yangi çılgınca evet diyor, Happy ise başını iki yana sallıyordu. Her gangster gibi, tek görevi bacaklarımı kırmak olan “arkadaş”larıninsa hiçbir fikri yoktu.

“Sana göstermek istediğimiz bir şey daha var,” dedi Yangi ben yerime otururken. Kredi kartı sliplerini çıkardı ve ortadan ikiye yırttı.

Happy başını ellerinin arasına alarak homurdandı.

Yeni ve daha da geliştirilmiş plan şu şekildeydi: Orijinal tabloların sahtelerini yapacaklar (daha doğrusu sahte tabloların sahtelerini), tablolarını iade edeceğime dair bir not da iliştirerek bunları plana destek veren şirkete vereceklerdi. Ben de daha sonra bu “antikaları” Paris’te satabildiğim en yüksek fiyata satacaktım. Kazandığımız para üçümüz arasında bölüştürülecekti. Tabloları on bin dolara satabileceğime inanıyorlardı.

Tek bityeniği, yeni sahte tabloları yaptırmanın yaklaşık sekiz yüz dolara mal olacak olmasıydı. Toplamda dört yüz dolarları vardı ve geri kalanını benim tamamlamamı istiyorlardı.

Hindistan’dan ayrılan bir sonraki uçağa binene kadar dediklerini kabul etmiş gibi yapıyordum. Ancak en sonunda onlara o parayı verdim. Beni kandırması olabilirlerdi; ama olsun, ben de onları kan-

dırmıştım. Yani bu açıdan bakıldığında ödeşmiştik. Fakat beni oynama getirmiyorlarsa, ben çok kötü bir şey yapmış olurdum. Hintlilere göre küçük bir servet olan 400 dolar, masum insanları dolandırmadığımdan emin olmak için ödeyeceğim küçük bir bedel olurdu. Yangi'yle aramda hâlâ bir bağ olduğunu hissediyordum. Happy'yi kredi kartı sliplerini imha etmeye ikna edenin o olduğundan eminim. Ayrılmadan önce ondan son bir iyilik istedim.

“Tüm bunlar bir aldatmacaysa ve tabloları almak için bir an evvel Paris'e gitmem gerekmiyorsa, bana bu kartpostalı gönder,” dedim. Ona, benim adıma göndermesi için damgalı bir kartpostal verdim; bunu Yemen Sanaa'daki merkez postanesine gönderecekti. “Ülkeden ayrılacağım ve bir daha başına bela olamayacağım.”

Kırmızı Şapkalı Adam

*Kahve; cehennem kadar kara,
ölüm kadar kuvvetli,
sevgi kadar tatlı olmalı.*

Türk Atasözü

İKİ AY SONRA SANAA'DA ALDIĞIM KARTPOSTALDA İŞTE BU YAZIYORDU. Yangi, “işimizin” hâlâ yürüyor olduğunu haber vermek için yazmıştı. Eski baharat yolları üzerinden Türkiye'ye gitme fikrinden vazgeçip uçakla gitmek zorunda kalacaktım.

Yine de, karayolu üzerinden gitmemeyi mantıklı kılan onca sebebe rağmen, uçağım Arap yarımadası üzerinden geçerken içimi bir suçluluk duygusu kaplamıştı. Aslında düşüncem, kahvenin bundan dört ila on yüzyıl önce takip ettiği rotanın aynısını izlemektir. Bu, düpedüz bir rota değişikliği idi. Hissettiğim suçluluk duygusundan kurtulmak için, kendimi eski kahve kafelelerindeki insanlar gibi sıcaktan ve susuzluktan mahvolmuş bir halde çölün ortasında yürürken hayal ettim. (Hostes Hanım, kolama biraz daha buz alabilir miyim lütfen?)

Kafilelerin Yemen'den Mekke'ye kadar kullandıkları güzergâhın sınırlarını gösteren ve hâlâ ayakta olan taştan işaretleri görmek için gözlerimi dört açmışım. Hatta uçakta içtiğim o iğrenç kahvenin otantik Bedevi kahvesi olduğunu ve hostesinse Nübyeli bir kahve kölesi olduğunu hayal etmeye çalıştım.

Ama aynı şey değildi işte.

UÇAĞIM, SON YILLARDAKİ EN ŞİDDETLİ YAĞMUR FIRTINALARINDAN BİRİNİN YAŞANDIĞI BİR GÜNDE bir liman şehri olan İzmir'e indi. İner inmez Konya'ya giden ilk trene atladım. Yirmi dört saat sonra trenden indiğimde, önüme çıkan ilk otobüse atlayıp şehir merkezine doğru yola çıktım. Yağmur nedeniyle nerelerden geçtiğimizi görmek zordu, ancak yaklaşık yirmi dakika sonra şehir merkezine gelmiş olabileceğimizi düşündüm ve inmeye karar verdim. Türkçe bilmediğimden, cüzdanımı açarak muavine uzattım; o da garip bir bakış attıktan sonra yol ücretini aldı. Ardından otobüsten atladı, omzumdan tutarak beni yavaşça çekti.

Dondurucu bir soğuk vardı ve yağmur yağıyordu. Her yer çamur içindeydi. Fakat kimse bana rahatsızlık vermiyordu. O ana kadar karşılaştığım Türklerin nezaketi hayret vericiydi. Türkiye'de sapık insanlarla karşılaşacağımı ve *Gece Yarısı Ekspresi*'ndeki²⁴ gibi bir durum yaşayacağımı sanıyordum; ancak herkes görgülü ve iyi niyetliydi. Pilotumuz İzmir'e başarılı bir iniş gerçekleştirdiğinde uçaktaki herkes alkışlamıştı. Tadımı kaçırın tek şey, uçaktaki yolculardan birinin Konya'da çok az sayıda otel olduğunu ve muhtemelen yerel hapis hanede uyumak zorunda kalacağını söylemesi olmuştu.

"Dostum," dedi biri İngilizce. "Nereye gidiyorsun?"

Deri montlu bir delikanlı önümü kesti. Ona kaybolduğumu söyledim. Beni idrar kokan derme çatma bir binaya getirdi. Başka bir adam da bana içinde odun sobası olan bir oda gösterdi. "Bir milyon lira," dedi. Bir milyon mu? Uykulu uykulu düşünmeye ça-

24 1978 yapımı *Gece Yarısı Ekspresi*, 1970'te Türkiye'de tutuklanıp hapse atılan Billy Hayes'in gerçek hikâyesini konu edinir. 23 yaşındayken İstanbul'dan ABD'ye götürmek istediği 2 kilo haşhaşla yakalanarak önce ömür boyu, sonra da 30 yıl hapse mahkûm edilen Hayes, 5 yıllık hapis hayatından sonra cezaevinden kaçmıştır. (ç.n.)

lışıyordum. Sonra bunun beş dolara tekabül ettiğini fark ettim. Sert yün battaniyenin üzerinde uzanırken en azından hapiste uyumak zorunda kalmadığımı düşündüm. Anında uykuya daldım.

FRANSIZLAR, HOLLANDALILAR VE ETİYOPYALILARIN HEPSİ, kahveyi dünyanın en popüler uyuşturucusu haline getirdiklerini iddia eder. Ancak bunu yapanlar Türklerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak dönemini yaşadığı sıralarda Muha Limanı'nı kontrol edenler Türklerdi. Fransızlarla kahveyi tanıştıran da bir Türk bü-yükelçisiydi. Geri çekilen Türk askerleri Viyana kapılarına çuvalarca kahve çekirdeği bırakmıştı ve Türk tüccarları Adriyatik kıyılarında yaşayan herkesi bu çekirdeklere bağımlı yapmıştı.

Ancak Konya'ya gelme nedenim, kadim dostlarımız sufilerdi. Kahveyi bulanlar Yemenli sufiler ise, bunu Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya yayanlar Türk sufilerdi. Konya, “semazenler” olarak bilinen Mevlevilerin, diğer bir deyişle en meşhur sufi kardeşliğinin merkezidir. Mevleviler dini törenlerinde önce bir demlik kahveyi paylaşırlar ve sonra bir noktada, saatlerce hiç durmadan dönerler. Konya'ya geldiğim hafta, en büyük festivalleri olan Düğün Gecesi'nde, yedi yüzüncü yıldönümünde kurucularını anıyorlardı.

Uyandığımda, zaman ve mekân algım yok olmuştu. Yolculuğumla ilgili aklımda kalan tek şey Konya'daki platoydu; ağarmakta olan günün griliğinde muntazam bir dalga gibi yükselen koskoca bir yeşillik... Trenden inişime veya otele varışıma dair hiçbir şey hatırlamıyordum. Yatağımın üstünde duran bir kartviziti fark ettim.

Mükemmel! Kaliteli! Çok Değerli!

Bedesten Alışveriş Merkezi

Türk Halıları

Sonra hatırladım; beni buraya getiren delikanlı vermişti bu kartviziti. Bir halı dükkânı vardı. Dışarı çıkıp ögle yemeği yemeye

karar verdim.

Dışarıda beni bekleyen delikanlı “Dostum!” dedi. “İyi uyudun mu?”

Kaşlarımı çatarak ona baktım. Uyuduğumu nereden biliyordu? “İsmim Ahmet. Dükkânıma gel, sana çay ikram edeyim. Çok yakın.”

“Peki, olur...” dedim. “Halı dükkânın vardı, değil mi?”

“Evet; ama halılarım satılık değil! Para her şey değil.”

“Sana katılıyorum,” dedim. Ona vereceğim kötü haberden etkilenmemesi için elimi omzuna koydum. “Zira halı satın almak gibi bir niyetimin olmadığını bilmelisin.”

“Tabii ki,” diyerek uzaklaşmaya çalıştı. “Sorun değil!”

Omzunu daha da sıktım. “Yok, hayır. Hoş bir sohbet için seve seve gelirim. Çayını bile içerim. Ancak halı almayacağım.”

“Evet, tamam...”

“Kilim veya seccade de almayacağım...”

“Tamamdır...”

“Veya şal.”

“Tamam!”

“Bak, söylüyorum ve sen de anlıyorsun değil mi?”

“Evetevetevet! Şal almak yok. Hadi gel!”

Gittik ve dükkânın sahibi olan orta yaşlı ve kederli bir adamla çay içtik. İş gücü hakkında konuştuk (berbattı!), sonra da havarlardan bahsettik (çok kötüydü!). Dokunsam ağlayacak gibiydi, bu yüzden ben de New York’tan bahsederek onu neşelendirmeye çalıştım. New York’ta herkesin silah taşıdığından ve uyuşturucudan dolayı kafalarının sürekli iyi olduğundan bahsettim. Akşam yemeği esnasında hırsızların pencereden içeri girerek evleri soymasının da alışıldık bir durum olduğunu söyledim.

Tiksintiyle kafasını salladı. “Peki hâlâ turistler geliyor mu?”

“Ben kimseye önermem,” dedim. “Gerçekten çok ama çok tehlikeli. Hele fiyatlar!”

Çay tepsisi taşıyan bir oğlan içeri girdi.

“Mesela,” dedi. “Bir fincan çayın fiyatı...”

“Üç yüz bin lira,” diye yanıtladım. Bu, 1.25 dolardı. “Peki,

sen neden çay içiyorsun? Türklerin sadece kahve içtiklerini sanıyordum.”

“Yok, belki de geçmişte öyleydi. Artık çay. Bu bizim kültürümüz.” Başını efkârlı bir şekilde salladı. “Türkiye artık modern bir ülke.”

“Olabilir tabii. Fakat duyduğuma göre, eskiden ülkeyi Osmanlılar yönetirken, bir adam eşinin ihtiyacı kadar kahve çekirdeği getiremezse kadın kocasından boşanabilirmiş. Hiç böyle bir şey duydun mu?”

“Çekirdekler mi?”

“Evet, hani...” Elimle şeklini yaparak anlatmaya çalıştım. “Çekirdekler...”

“Evet, evet, çekirdekleri biliyorum,” dedi. Sinirlenmiş görünüyordu. “Bu şimdiye kadar duyduğum en saçma şey.”

Sonra da arkasına döndü ve beni görmezden gelmeye başladı. Ben dükkândan ayrılırken kafasını bile kaldırıp bakmadı. Dükânın dışında aylaklık eden Ahmet’e patronunun çekirdeklerle ilgili sorumdan neden bu kadar rahatsız olduğunu sordum.

“Çekirdekler mi?” diyerek omzunu silkti. “Kim bilir... Dostum, dinle bak. Otelinde Fransız bir kız kalıyor.”

“Hadi ya?”

“Evet, harbiden! Onu tavlama yardım edeceksin, tamam mı?” Kolunu omzuma koydu. “Onu kandır ve buraya dükkâna getir, benim için. Ben de yardım edeceğim!”

“Kıza onu aradığını söylerim,” dedim dürüstçe. “Peki dervişler...”

“Biletler için istadyuma gitmelisin.”

“İstadyuma mı?” diye tekrarladım. “O ne?”

İki eliyle basket atıyormuş gibi yaparak “İstadyum!” diye tekrarladı. “İstadyum! Bisketbol.”

Semazenler ibadetlerini bir basketbol stadyumunda mı yapıyorlardı? Önce bunun bir tür “turistik” gösteri olduğunu düşündüm, ancak daha sonra devletin, törenin gerçekleşmesine izin verdiği tek yerin burası olduğunu öğrendim. Semazenlik aslında, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün 1900’lü yıllar-

rın başında Osmanlı İmparatorluğu’nu devirmesinden beri yasaktı. Atatürk iktidara geldiğinde yaptığı ilk şeylerden biri Osmanlı’yla ilişkili her şeyi kökünden kazımak olmuştu. Latin alfabesini getirmiş, sakal bırakmayı yasaklamış, hatta tatil gününü Müslümanlar için kutsal olan cumadan pazara almıştı. Semazenler Osmanlı’yla yakından ilişkiliydi; bu nedenle onları yasaklamış, ibadet törenlerinin sayısını yalnızca Konya’da olmak üzere yılda bir seferle sınırlamış, sonra da bunun sadece bir “halk dansı” olarak anılmasını sağlamıştı.

Tüm bunları bildiğim için, daha sonra semazenler müzesi denen bir yerde şahit olduğum ilginç bir olayı da anlamlandırabilmiştim. Siyah peçeli yaşlı bir kadın, müze girişinde diz çöküp ilahi gibi bir şeyler söylemeye başladı. Hemen iki güvenlik görevlisi gelip kadını ayağa kaldırdı. Şiddetli bir tartışmadan sonra kadının müzeye girmesine izin verdiler. Bir sivil polisin kadını takip ettiğini fark ettim. Kadının peçesini çektiyor ve ona bir şeyler mırıldanıyordu. Kadın en sonunda adamın eline bir şey tutuşturdu ve ayrıldılar. Fakat bir saniyeliğine de olsa orada Türk lirasını görmüştüm; bu rüşvetti.

Bir ucuna yaklaşık iki metrelik bir sarık yerleştirilip özenle süslenmiş bir sandukanın önünde bazı insanların mütevazı bir şekilde dua ettiklerini fark ettim. Sarık, Batı’da şair Rumi olarak bilinen, tarikatın kurucusu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’ye aitti. İçinde Mevlânâ’nın bedeni bulunan sandukanın ve sarığın büyültü güçlere sahip olduğu düşünülüyordu. Bu sözde müze aslında bir camiydi ve Türkiye’deki en kutsal yerlerdendi; yine de dua etmek isteyen Müslümanlar, tüm dini faaliyetleri engelleme emri almış polislere para vermek zorundaydı.

Özellikle de Türk İslamcı sağ kanadın son zamanlarda artan gücüyle birlikte bu hâlâ hassas bir konu. O akşamki “halk dansı performansı”na gittiğimde, program metninde sadece, Atatürk’ün Osmanlı hükümetini devirdikten sonra Rumi’nin türbesini ziyaret ettiği ve “manastır ve türbedeki çok sayıda eserin (...) müze koleksiyonunun değerli birer parçası olduğu” yazıyordu. İbadetlerin yasaklanmış olmasına ya da bunun sonucunda ortaya çıkan gerginliğe değinilmemişti. Ancak, silah taşıma ihtimaline karşı, gösteriye gelen herkesin üstü aranmıştı.

Amerikan basketbolunun Türkiye’de gerçekten de popüler olup olmadığına dair hiçbir fikrim yok. Ancak o gece, gösterinin yapıldığı stadyumun Amerika’dakilerden eksik kalır yanı yoktu. Tavandan devasa Coca-Cola afişleri sarkıyordu. Tek fark, kuzey yönündeki potanın altında oturan fes giymiş on iki kişilik orkestraydı. Mekân tıka basa doluydu. Yerime oturur oturmaz ana ışıklar söndü. Biri yürürken ney üflüyordu. Pembe bir sahne ışığı, şimdiye kadar duyduğum en uzun ve en yavaş şarkılardan birini söylemeye başlayan takım elbiseli bir adamın üzerine yansıyor. Müzik, hem son derece dokunaklı hem de bana göre biraz bayağıydı. Adamın el kol hareketleri, takım elbisesi, kablosuz mikrofon, tüm bunlar bana Las Vegas otellerinin barlarında yapılan canlı müzik performanslarını anımsatmıştı. Sonra fark ettim ki izlediğim şey muhtemelen sufilerin geleneksel kahve paylaşım törenlerinin değişik bir türüydü. Adamın yaptığı müzik bir zamanlar, dervişlerin şeyhlerinin elinden kahve alırken ve marqahaya veya gece boyunca süren törenlerde ihtiyaç duyulan o kahve sarhoşluğuna ulaşırken söyledikleri teslimiyet şarkısıydı. Bu törenlere ilişkin on sekizinci yüzyılda yapılmış çok sayıda tasvir bulunmaktadır ve bunların hepsi, aşağıda H. C. Lukas’ın *The City of Dervishes* isimli eserinden alıntıladığım pasajla hemen hemen aynı şeyi söyler:

Düşük kıdemli dervişler kırmızı bir kahve demliğini paylaşır. Kahveyi doğrudan şeyhin elinden içerler, daire şeklinde çömelerek otururlar. Tanrı’ya “Allah’ım sen bize yardım et,” diye haykırarak ve şükürler ederek kendi etraflarında dönmeye başlarlar. “Ya Medet! Ya Allah! Ya Medet!” haykırırları arttıkça ve kendi etraflarındaki dönüşleri hızlandıkça yakarırları da değişir; “Lâ ilâhe illallah, lâ ilâhe illallah! Allah’tan başka ilâh yoktur!” Sonunda da “Ya hu! (Ey Allah!)” Uluyan Dervişler (Nakşibendi) gibi gruplar kendilerinden geçene kadar ilahiler söylerler. Bazıları da Rufai adlı kılıcı kullanır.

Sufilerin kahveye atfettikleri önemin göstergesi sadece ibadetlerinin başlangıcında kahve içmeleri ve fincanı elden ele dolaştırmaları değildir (İslami bakış açısıyla bir ruhani sarhoşluk ayini).

Kahvenin o derin anlamı, servis edildiği kabın renginde saklıdır. Elle yazılmış eski metinlerin neredeyse tümü, kahvenin törenlerde şeyh tarafından kırmızı bir tasla servis edildiğini yazar. Kırmızı rengin dervişler için özel bir anlamı vardır. Bu renk, mistik bir şekilde Tanrı'yla bir olmayı simgeler (ibadetin amacı da budur) ve kırmızı renkli nesnelerin “Ruhani Âlemin Eşiğinde” durduklarına inanılır. Törende, şeyhin kırmızı bir postun üzerinde oturduğunu ve postun renginden dolayı şeyhin Rumi'nin canlı bir tezahürüne dönüştüğünü görmek üzereydim. Dini törenlerde kahve bizzat şeyh tarafından kırmızı bir kapta verilirdi. Bu da kahvenin, sofunun nihai gerçekliğe ulaşmaya çalışırken geçtiği o ruhani sarhoşluk evrelerinde elzem bir rol oynadığına işaret etmektedir (bazı sufi grupları bunun için hâlâ esrar kullanmaktadır).

Kırk beş dakikalık ibadet bittiğinde, fes takmış siyah hırkalı on iki adam aynı anda bir adım atarak öne doğru çıktı. Bunlar dervişlerdi. Kuzey yönündeki serbest atış çizgisinde duran adam da onların şeyhiydi. Her bir derviş şeyhle yüz yüze geldiğinde, gruptaki herkes orkestranın ağıt benzeri müziğine uygun tempoda birbirini başıyla selamlıyordu: şeyh dervîşi, dervîş şeyhi, dervîş dervîşi. Sonra bir an herkes durdu. Dervişler siyah hırkalarını yere bıraktı ve içlerindeki beyaz renkli tertemiz tennureleri göründü. Sahnede tekrar yer değiştirmeye başladılar. Bu sefer şeyh, yanına gelen her bir dervîşi yanağından öptü ve dervişler sahnenin ortasına gelerek dönmeye başladılar. Sahne, dingin bir şekilde tebessüm eden adamlarla doluydu. Onlar kendi etraflarında neredeyse hiçbir çaba sarf etmeden dönerken beyaz etekleri de etraflarında dalgalanıyordu.

Bu törenin her bölümü sembolik bir anlam taşır. Dervişlerin siyah hırkaları mezarlarını, beyaz tennureleri kefenlerini ve Atatürk'ün yasakladığı fesleri de mezar taşlarını temsil eder. Törenden önce duyduğumuz kamıştan yapılmış neyin tınısı, sazlığına geri dönme özlemiyle doludur. Bu da insan ruhunun “Nihai Olan”a dönme arzusunu sembolize eder.

Dervişler, yirmi dakika boyunca döndükten sonra durdu ve yer değiştirme, birbirini selamlama, öpme dizisi tekrarlandı. Tüm bu sekans dört kez yineleni, semazenlerin kendi etraflarında döndü-

ğü Selam adı verilen bölümler farklı bir aydınlanma düzeyini tetikliyordu. “Göklerde ya da yerde ne varsa her şey O’na tespih eder,” şeklindeki Kuran ayetine olan bağlılıklarının bir göstergesi olarak, son Selam’la birlikte dervişler artık gökyüzündeki yıldızların vücut bulmuş halleriydi.

Bu tören bir tür ibadettir ve amacı izleyenleri eğlendirmek değildir. Tören ilk başta büyüleyiciydi fakat sonra sıkılmaya başladım ve en sonunda kendimi bir tür transa girmiş halde buldum. Geleneksel sema törenleri şafak söküne dek devam eder. Bazı tarikatlar girdikleri transların şiddetini göstermek için birbirlerine kılıçlarla saldırırlar. Bazıları da kendilerinden geçerek ulurlar. Ancak, izleyenlerin hatırına, dervişler bu akşamki ayinde yalnızca üç saatlik bir dönme sonrasında nihai gerçekliğe ulaşmışlardı. Tören sona erdiğinde, dervişler elbiselerini tekrar giyip dünyaya geri döndüler. Bütün akşam sessiz kalan küçük ve gaga burunlu şeyh en sonunda konuşmaya başladı.

Doğu da batı da Allah’ındır,
Nereye dönerseniz, Allah’ın yüzü işte oradadır.
Şüphesiz Allah, her yeri kaplar ve her şeyi bilir.

Bu, Kuran’ın Bakara Suresi’nin 115. ayetinin bir kısmıydı. “Halk oyunları seven” bin beş yüz kişinin hepsi şeyhe eşlik etmek üzere ayağa kalktı.

HERKES, KONYA’DAN İSTANBUL’A GİDEN GECE TRENİNE binmemem için beni uyarmıştı. Tren yolculuğunun otobüsün iki katı kadar sürdüğünü (saçmalık), güvensiz olduğunu (palavra) ve trenin yolcuların kıyafetlerini tutuşturacak kadar sıcak olduğunu (bu gerçek) söylemişlerdi. Koltukları kötü kokan 1920’de yapılmış bir trendi ve her yerde, aralıksız yanarak herkesi ceset gibi gösteren tren floresanları vardı ki İstanbul’a vardığımda kendimi ben de bir ceset

gibi hissedecektim. Ertesi sabah şehir merkezine gitmek için tren garından feribota binmem gerekmişti. Etrafı bıçak gibi minarelerle çevrili devasa camiler, yaklaşmakta olduğum kıyıları koruyordu. Sağımda, yağın kar yüzünden bir görünüp bir kaybolan İstanbul'un o eski devasa surlarının kalıntılarını seçebiliyordum. Solumda ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun saraylarını görebiliyordum. Sıkıcı bir yer gibi görünüyordu ve feribot Boğaz sularında süzöldükçe içime bir sıkıntı çökmüştü.

Kahve, Müslüman Osmanlı İmparatorluğu'nun 1555 dolaylarına denk gelen yükseliş döneminde, Hakem ve Şems adlı iki Suriyelinin bir kahvehane açmalarıyla İstanbul'a gelmişti. İran gibi ölkelerde kafeler zaten oldukça yaygındı, fakat konu kahve olduğunda, İstanbul kahvehaneleri dinsel olmayan bir havaya sahip ilk mekânlardı. Ruhani bir esrime yaşama bahaneleri ortadan kalkmıştı; erkekler tembellik ediyor, tütün eşliğinde kahvelerini yudumluyordu. Bazı kafeler şiir okuma etkinlikleri düzenliyordu, bazılarında da şarkı söyleyen kadınlar ve kukla gösterileri oluyordu. Ancak çoğu kafede sadece dedikodu yapılıyordu. Abd el-Kadir el-Cezire gibi kahve içilmesini savunan âlimler bile, şakaların ve yalan hikâyelerin, sufilerin kahve törenlerinin yerini almış olmasından şikâyetçiydi.

On altıncı yüzyılda yaşamış bir tarihçi olan İbrahim Peçevi'nin yazdığı üzere, "İşler öyle bir noktaya varmıştı ki kahvehaneler âlimlerle, ikiyüzlü mistiklerle (sufiler) ve işsizlerle dolup taşıyordu (...) bu yüzden oturacak bir sandalye yoktu. Çünkü insanlar, zevk ve dinlenme açısından kahvehanelerle eşdeğer bir yer olamayacağını söylüyordu."

Patronların keyfine keyif katmak için İstanbul'daki kafeler, *faz 'abbas* (biber, afyon ve safran da dahil olmak üzere yedi bitki ve baharatın karışımı) içeren "özel" kahveler sunuyordu. Diğer ikramlar arasında ballı ve haşhaşlı kurabiyeler, sıra, hem nargileye hem de kahveye katılabilen, tütünle karıştırılmış haşhaş veya esrar vardı. Kahvenin yanında içilen esrar, İslami bir speedball²⁵ gibiydi ve meşhur Osmanlı yazarı Kâtip Çelebi'ye göre bu, "bağımlıların, uğrunda ölmeye razı oldukları hayat verici bir şey," di.

25 Eroinle karıştırılmış kokain. (e.n.)

Ancak, buralara daha çok seks amaçlı geliniyordu. On yedinci yüzyılda yaşamış İngiliz gezgin George Sandys'e göre kafeler aynı zamanda genelevdi. "Birçok kahvehane sahibi, ayartıcılar [seks işçileri] olarak işlev gören güzel oğlanları, müşteri çekmeleri için dükkânlarında tutuyordu." Osmanlı ahlak kuramcıları bu mekânları, "birilerinin arzularını tatmin etmekle görevli gençlerin olduğu (...) menfur olayların döndüğü inler" olarak adlandırıyordu. Deneyimlerini zenginleştirmek isteyen Türkler bazen fincanlarını mür yanan bir maltızın üzerinde ters tutarak fincanın güzel kokmasını sağlıyordu. Bu, aynı zamanda Bedevi kadınlarının sevişmeden önce cinsel organlarının güzel kokması için kullandıkları geleneksel bir yöntemdi. Bazıları da bugün "akamber" olarak bildiğimiz afrodizyak etkili amberi günde otuz fincana kadar içiyordu. Edward Lane'in 1836 tarihli *Modern Egyptians* kitabında yazdığı üzere, "Bunun en bilindik tarifi şöyledir: Bir karat ağırlığında akamber kahve demliğine konulur ve ateşte eritilir, kahve ise başka bir demlikte yapılır. Bazıları da fincanın dibinde bir miktar akamber bırakır ve kahveyi içine döker; bir karatlık akamber iki ya da üç hafta boyunca servis edilebilir."

Açıkçası bunu bizzat kendim araştırmak istiyordum. Ancak, modern Türk kafelerine yaptığım birkaç ziyaret beni afrodizyak etkili kahvenin tarihe karıştığına ikna etmişti. ("Aşk kahvesi mi istiyorsunuz?") Bu yüzden Eminönü semtindeki Mısır Çarşısı'na gittim. Boğazın kıyısında eski bir caminin parçası olan çarşı, artık muhabbet kuşu yemleriyle doluydu. Yemen'in daha ilkel pazarlarını da görmüş olduğum için, İstanbul'daki çarşılar sanki gözlerimin önünde modern alışveriş merkezlerine dönüşüyordu. Bence Yemen ve İstanbul arasındaki en önemli fark kaldırımlardı. Çamurlu ve engembeli kaldırım taşlarıyla Yemen sokaklarının yerini bebek poposu gibi pürüzsüz, asfalttan Türk kaldırımları almıştı. Bu da dükkânların mallarını teşhir etme tarzlarını tamamen değiştirmişti. Yemen'de, mallar sokağın pisliğinden etkilenmesin diye, dükkânların önüne bariyerler yerleştirilir. İstanbullu tüccarlar ise mallarını dükkânlarının dışına taşıyarak sergiler. Bu ek alan, daha fazla ürün çeşidine, dolayısıyla daha karmaşık bir teşhire ve ürünlerin ayrı ayrı pa-

ketlenmesine de olanak tanır. Tüccarları da birbirlerine benzemez. Yemenli bir kahvehane işletmecisi görünce onu hemen tanırırsınız çünkü nefis kokar. Türkiye’deki ise para kokar.

Ancak İngilizce bilir.

“Evet, evet, tabii ki İngilizce biliyorum. Sprechen Deutsch, parle français.”

“Habla español?” diye sordum.

Soruyu İspanyolca sormuştum; çünkü İstanbul Kapalıçarşı esnafı Almanca bildiğini öne sürerken Mısır Çarşısı’nın tüm esnafı İspanyolca konuştuğunu iddia ediyordu.

“Bu saçmalık,” dedi dükkân sahibi. “Rekabet işte! Biri İspanyolca bildiğini yazan bir tabela asıyor, sonra tüm dükkânlar aynı şeyi yapıyor.”

Akamber satıp satmadığını sordum.

Bana kafası karışmış gözlerle baktı ve daha iyi İngilizce bilen bir delikanlıya el salladı.

“Akamber?” Bunu ilk kez duyuyordu. “Ne yapacaksınız akamberi?”

“Afrodizyak etkili,” dedim. “Aşk için.”

“Haa, aşk!” Raftan bir şişe indirdi. Floresan pembesi bir etiketi olan kalp şeklindeki şişenin üzerinde yağlı vücudu parlayan kaslı bir adamın resmi vardı. “Bak bu daha iyi,” dedi. “Sultanların afrodizyakı.”

“Akamber yok mu?” diye sordum. “İnsanlar eskiden kahveyle tüketiyorlarmış...”

Küçümseyerek kafasını salladı. “O eski, bu bilimsel. Türkler hep bunu kullanır. Hiç Türk bir aile gördün mü? Büyük! Bir değil, iki değil, üç veya dört kadın! Her gün iki kaşık bundan alıyorlar. Yalnız bu aile boyu büyük bir şişe. Ailen var mı?”

“Yok.” Şişenin kapağını süsleyen devasa bir ereksiyon halindeki Afrikalı adamı gösterdim. “Güzel. Bak, burada, içindekilerde akamber de var.”

“Ooo, içinde çok şey var,” dedi. “On yedi madde. Bu, padişahın iksiri.”

“Hadi ya?”

“Bu yüzden en iyisi bu. En geniş aileler padişahların aileleriydi. Üç yüz eş!” Ellerini heyecanla salladı. “Topkapı Sarayı’nı gördün mü? Padişahların orada haremeleri vardı, sadece en iyilerle ve körpelele yapmak için, ah, ne deniyordu ona? Hani hap olanlar. Erkekler için kudret, kadınlar için şehvet.”

Bir şişe satın aldım. “Peki kahveye koymak için akamberin yok mu?”

“Kahveye koymalık akamber mi?” Parmaklarını şıklattı. “Aaaa, sen kehribar taşı istemiyorsun, balina amberi istiyorsun.”

Tabii ya. İstedğim maddenin Arapça adı “amber”di ama bu kelime İngilizcede aynı zamanda değerli bir taşın (kehribar taşının) adı olduğu için kafasını karıştırmıştım. Bu madde, açık denizlerdeki devasa kalamarlardan bolca yemiş ispermeçet balinalarının ürettiği bir şeydir (kalamarların kıkırdak dokulu ağız kısmı, balinaların midelerini rahatsız eder ve balina yediği kalamarı kusar). Bu siyah ve pis kokulu salgı, havaya maruz kaldıktan sonra reçine benzeri yoğun ve sert bir maddeye dönüşür ve o kadar güzel kokar ki kâğıda damlatılan tek bir damla kırk yıl boyunca aynı kokuyu yaymaya devam eder. Eskiden bu madde çoğunlukla ıssız sahillerde bulunuyordu ve Türkler tarafından o kadar sevilirdi ki bulanların padişaha teslim etmemesi ölüm cezasıyla sonuçlanabiliyordu. Ancak akamberin nereden geldiğini kimse bilmiyordu. Çinliler buna “ejderha salyası parfümü” anlamına gelen *lung sien hiang* ismini vermişlerdi; çünkü bunun deniz kenarında uyuyan ejderhaların ağızlarından akan salya olduğuna inanıyorlardı.

Balinaları korumak için akamber artık yasaklanmıştı, ancak delikanlı daha önce yarım M&M boyutunda, koyu ve hafif yapışkan bir parça elde etmeyi başarmıştı. Sonra bunu yakınlarındaki bir dükkândan aldığımız kahvenin içine atarak denedik. Kokusu çikolatalı bir şekerleme keskinliğindeydi: sıcak, yoğun ve kayışimsı. Neden afrodisyak etkili olabileceğini kesinlikle anlayabilmişim.²⁶

Kocası eşine yeterli kahve çekirdeği veremezse, Osmanlı âdetle-

26 Afrodisyak olarak kullanılan başka bir kahve de Orta Amerika’da yetişen *caraiol* isimli *Peaberry* kahve çekirdeğidir. (yazarın notu)

rine göre kadının eşinden boşanabileceğine dair sorumu yineledim ve ilginç bir cevap aldım.

“Arkadaşım çeviride bir sorun olduğunu düşünüyor,” dedi delikanlı. “Spermlerden bahsediyor; kahve çekirdeği değil!” Testislerini tuttu. “Yeterince güçlü değilse!” Eliyle Padişah iksirinin olduğu şişeye vurdu, “Bunu yiyecek.”

Akamberli olsun veya olmasın, kahvenin cinsel gücü artırdığı fikri hem doğru hem yanlıştır; çünkü kahve bir erkeğin veya kadının cinsel performansını etkilememesine rağmen, kafeine maruz kalmış spermeler daha hızlı ilerler ve kadının yumurtalarını dölleme olasılığı çok daha yüksek olur. Bu da bir erkeğin “çekirdekleri”nin gücünü artırır. Osmanlıların inandığı şeydeki gariplikse, bunun, zamanın tıbbi teorilerine tamamen ters düşmüş olmasıdır. Âlim Simon Paulli’ye göre, Hipokrat’ın hümoral patoloji teorisine göre kahve, vücudu gerekli salgılardan, özellikle de meniden yoksun bırakan “kuru” bir elementti ve “erkeklerin kısır olmasına” sebep oluyordu. Kahve bağımlılarının sürekli altlarına işedikleri ve bu durumun onları öldürebileceği düşünülüyordu. *İstifa’ el-safwa* isimli dini risaleye göre bağımlılarda, “vücudun eski halinden eser kalmaz, kuvvetten düşer ve en sonunda da gittikçe küçülür.” Marsilya Tıp Fakültesi’ndeki doktorlar 1600’lerin sonlarında, kahvenin içerisinde bulunan “kül”ün tüm vücudu, özellikle de merkezi sinir sistemini susuz bıraktığını ve “susuz kalan bünyenin de halsizliğe ve iktidarsızlığa sebep olduğunu” öne sürmüşlerdi.

Londralı kadınlar, bu solmuş ve zayıf erkeklik senaryolarını bilhassa endişe verici buluyorlardı. 1670’li yıllara gelindiğinde şehirleri kahvehanelerle dolup taşıyordu. Sözü geçen tıbbi raporlar herkes tarafından öğrenildiğinde, bir grup kadın cinsel yaşamlarını korumak adına bu “şeytani içeceği” yasaklaması için belediye başkanına dilekçe yazdı. Yedi sayfadan oluşan dilekçeleri bazı ikna edici ilginç gerekçeler sunuyordu. Dilekçede şöyle yazıyordu: İngiliz beyefendileri, “Hıristiyan dünyasındaki en muktedir icraatçıları (...) sekiz yüz yıl boyunca oğullarına ve kızlarına babalık yapmış kanlı canlı beylerdi.” Gelgelelim, cinsel yeterlilikteki bu ustalıkları, “Erkeklerimizin köksel sıvılarını kurutan bu mekruh ve kâfirlerin

içeceği olan kahvenin, sümüklü burunları dışında hiçbir yerlerinde ıslaklık ve eklemeleri dışında da hiçbir yerlerinde sertlik bırakmamasıyla” sona ermiştir.

Tam metin ise aşağıdadır:

Aşırı arzudan dolayı bir mum gibi sönen binlerce kanlı canlı namuslu kadının naçizane dilekçesi ve mektubu...

GÖSTERİR Kİ;

Kadınlarımız için kendi vatanımızın bir cennet olması değerlerimiz arasında sayılmaktadır. Yiğitlerimizin bir anlık hırsla şeylerini harekete geçirip bizden önce ilk postada sönüp giderek geçimsiz ve ukala kişilere dönüştüğünü fark ediyor olmak, bize kelimelerle anlatılamaz bir acı vermektedir. Tüm bunların sebebi muzır kahvenin aşırı tüketiminden başka bir şey değildir. Bu durum da erkeklerimizi mecalsiz ve mühimatsız bırakmaktadır; olur da mühimmatlarını ortaya koysalar bile ateşleyememektedirler. Erkeklerimizin zevklerinin beyinleri kadar tutucu bir hale geldiği şüphesizdir. Ninny’s Broth ve Türk Bulamacı olarak da bilinen, siyah, aşâğılık, iğrenç, acı, kötü kokulu, mide bulandırıcı, çamur benzeri küçük bir fincan suya para ve zamanlarını harcayarak köle olmaları başka nasıl mümkün olabilir ki? Cebinde iki kuruş parası olanlar çocuklarına ekmek almak yerine, her akşam bu lezzetsiz şeye bir kuruş harcıyorlar...

Bu nedenle kocalarımız, erkekliklerini sakallarının dışında başka şekillerde de (zamanla) bize kanıtlayabilsinler ve dildolar tarafından boynuzlanma tehlikesine maruz kalmasinlar diye, KAHVE içmenin altmış yaşın altındaki herkese yasaklanması ve şehvet veren sert birayla Cock Ale’in²⁷ herkese önerilmesi için dua ediyorum.

Ses getirecek Bir Islahat Umuduyla...

Londra, 1674

27 Cock Ale, mayalı biraya ölü bir horoz eklenerek yapılır ve bu biranın cinsel performansı artırdığı söylenir. Kuzey İskoçya’dan 1500’lerden gelen bir tarif şu şekildedir: Kırk litre bira ve büyük bir horoz alın. Horoz ne kadar yaşlıysa o kadar iyi olur. Horozu biraz kaynatıp derisini yüzün ve kemikleri kırılana kadar onu bir taş dibekte dövün (derisini yüzerken iç organlarını çıkarmalısınız). Daha sonra, horozu bir çuvalın içine koyun ve üzerine güneşte kurutulmuş iki kilo kadar kuru üzüm, biraz hindistancevizi yaprağı ve birkaç adet karanfil ilave edin. Bunların hepsini bir bez çantaya koyun. Çantayı da fiçidaki biranın içine koyun. Yedi veya dokuz günde bir şişeyi, boynunu biraz geçene kadar doldurun ve hazır olması için diğer biralar kadar zaman verin. (yazarın notu)

Savaş

O zamanlar erkeklerin eşlerine kahve vermeyi reddetmesi veya ihmal etmesi, Türkler arasında boşanma için meşru bir sebepti.

William H. Ukers (1873-1945)

NORMALDE REHBER TUTMAM, ANCAK TAM TOPKAPI SARAYI'NA GİRERKEN ROGER ("Bana Roger de!") sülük gibi yakama yapışmıştı ve ben de ona hayır diyemedim. İnsanda tam da "Acaba askıntı mı oluyor?" merakı uyandıran tuhaf birisiydi. Matrak bir tip miydi? Yoksa sadece beni kandırmaya mı çalışıyordu? Sanki sıkıştırırsanız plastik ördek gibi cılız bir ses çıkaracak kemerli ve koca bir burnu olan minyon bir adamdı.

Roger'ın söylediğine göre Topkapı Sarayı, Osmanlı padişahlarının eviydi. Sarayda tüm modern kolaylıklar vardı: ısıtmalı zeminler, açık ve kapalı yüzme havuzları, kıyı manzarası ve tabii ki hadım edilmiş saray görevlileri. Sarayın on beş ayrı mutfağı vardı ve bu mutfaklar artık mutfak tarihi müzesine dönüşmüştü. Burası, Müslüman elitlerin kahveyi benimsemesinden modern kahveye giden

yolu aydınlatan bilgilerle doluydu. İlk başlarda Türkler kahvelerini tıpkı Etiyopyalılar gibi bir yumurta büyüklüğündeki kulpsuz bir fincandan içiyorlardı. Daha sonra bir zat, padişah için daha çok bir yumurtalığa benzeyen zırf isimli bir kahve altlığı icat etti. Topkapı Sarayı'nın mutfak müzesinde, altın ve elmasla kaplı, gündelik hayatta da kullanılabilir çok sayıda güzel örnek bulabilirsiniz. Zamanla Türkler bu altlıkların yan tarafına küçük kulplar ekledi. Sonunda bir Einstein çıktı, kulpu altlıktan ayırarak fincana yerleştirdi ve kulplu kahve altlığı tarih oldu! Günümüzde kullanılan ufak kahve fincanı işte böyle doğdu.

Türklerin kahve yapma şekli, kahvenin tek bir demlikte pişirildiği ve dostluk adına üç kez servis edildiği Etiyopya'nın kahve seremonisini andırır. Türkler öğütülmüş kahve, su ve şekeri peş peşe üç taşım kaynattıktan sonra bu karışımı ufak bir kahve fincanına dökerler. Eğer birilerini misafir ediyorlarsa, güzelce hazırlanmış bir espressonun en üst kısmını süsleyen bol miktarda köpük gibi, Türk kahvesinin de köpüklü olması oldukça önemlidir.²⁸ Daha sonra ev sahibinden fincanı ters çevirerek kahvenin telvesini tabağa akıtması ve konukların fılına bakması beklenir. Leyla Hanım'ın 19.Yüzyılda Saray Haremi kitabında geçtiği üzere, dostlarının gözünde ebedi ışığın kapısı olan padişahın, Kahve Nazırı da dahil olmak üzere otuz kişiyi kapsayan biraz daha ayrıntılı bir kahve seremonisi vardı:

Kahve, bir kölenin tuttuğu, tepeden üç zincirle asılı duran altın bir kâsedeki kömürlerle sıcak kalan altın bir cezvede (ibrikte) pişirilmiş halde gelir. Diğer iki kız, kaliteli Savoie ya da Çin porseleninden yapılmış küçük kahve fincanlarının olduğu altın tepsileri tutar. Kahve Nazırı tepsiden bir altlık alır, altlığa bir fincan koyar ve daha sonra kız, her daim tepside bulunan küçük bir kumaş parçası yardımıyla kahveyi fincana döker. Sonra, parmak uçlarıyla kahve altlığını tutarak (kahve altlığını işaret parmağının ve başparmağının ucuyla destekleyerek) kahveyi müthiş bir zarafet ve hünerle Padişah'a ikram eder.

28 Kahve köpüğünün çaydaki eşdeğeri ise toz çayın kuvvetlice dövülmesiyle ortaya çıkan hafif köpüktür; "Rayihali Toz Çayın Köpüğü". (yazarın notu)

Roger tüm bunların oldukça saçma olduğunu düşünüyordu.

“En önemlisi de işte bu!” diyerek beni dürttü. Beyaz eşofmanlar giymiş Malezyalı Müslümanların oluşturduğu kalabalığı işaret ediyordu. Hepsisi de eski bir kilim saçağı gibi görünen bir şeyin etrafında toplanmıştı. “Bu Muhammed’in sakalı.”

Peygamberin sakalına saygısızlık etmek istemem (daha da uzamasını umarım!); ancak padişahın başka hiçbir erkeğin adım atmadığı söylenen iki yüz odalı padişah haremisi daha çok ilgimi çekmişti. Daha sonra bu söylenenin tam olarak doğru olmadığını öğrendim.

Harem’in girişindeki birkaç odaya girerken, “Burası siyahi haremağalarının uyuduğu yer,” dedi Roger. “Dışarıda da beyaz haremağaları kalırmış. İçeride yalnızca siyahi haremağalarına izin verilmiş.”

“Eveeeeet!” diye devam etti ben sorumu soramadan. “Bunun için çok da iyi bir nedenleri varmış. Çünkü ameliyat her zaman başarılı olmuyormuş.”

“Pardon, Roger,” dedim. “Ne ameliyatından bahsediyorsun?”

“İşte, şeyin kesilmesi,” diyerek göz kırptı. “Erkeklik organının. Bazen, ameliyat başarısız olduğunda, hadım edilen erkek bir kadını hamile bırakabiliyordu.”

“Yani kesmeyi başaramadıklarında mı?” diye sordum.

“Muhtemelen. İşte bu yüzden haremden sadece siyahi haremağalarının kalmasına izin verilirmiş; çünkü babanın padişah mı yoksa Afrikalı siyahi bir adam mı olduğunu bebeğin yüzünden anlamak mümkünmüş.”

Bu, oldukça ilgimi çekmişti. “Bunu hiç düşünmemiştim,” dedim.

Roger bana, “Dostum, işte bu yüzden padişah padişahı ve sen de sadece bir turistsin,” diyen donuk bir bakış attı.

Harem oldukça hareketli bir yerdi. Padişahın eşleri birbirlerinin çocuklarını zehirler, oğullar annelerini boğdurtur ve kardeşler diğer kardeşlerin gözlerini çıkarttırırlardı. Haremin pek kimsenin bilmediği özelliklerinden biri ise, padişahın kardeşlerinin hayatları boyunca hapsedildikleri dört odalı zindandı. Tahta geçmek için yapılan savaşları önlemek amacıyla yapılan bu zindan, padişahın tahta

çıktıktan sonra kendi kardeşlerini öldürme geleneğine insancıl bir alternatif olarak düşünölmüştü.

Padişahların en fenası, kahveden nefret eden IV. Murat'tı. 1612'de doğan IV. Murat, on bir yaşında padişah oldu ve yirmi yaşına gelene kadar beş yüz askeri boğdurtmuştu. Sonra kardeşlerinden ikisini idam ettirdi. Sadece üçüncü kardeşine dokunmadı; çünkü annesi IV. Murat'ı, üçüncü kardeşinin tahta geçemeyecek kadar çatlak olduğuna ikna etmişti. Murat, halk içinde şarkı söyleyen bir grup kadını (huzuru bozdukları gerekçesiyle) idam ettirdikten sonra "Fevri" lakabını kazanmıştı. Özellikle boynu kalın adamların kafasını vurdurmaktan büyük keyif aldığı söylenir.

Şehirde sıklıkla kılık değıştirerek geziniyor ve vatan hainleri arıyordu. 1633 yılının bir gecesi Murat ve (muhtemelen) veziri, sıradan vatandaşlar gibi giyinip karanlık şehrin içine sızdılar. On sekizinci yüzyılda yaşamış İngiliz gezgin John Ellis'in yazdıklarına göre, alkolik bir padişah olan IV. Murat ilk olarak bir meyhanede durdu ve burada "insanların sarhoş olup aşk şarkıları söylediklerini" gördü. Bir sonraki durağı ise İstanbul'un çok sayıdaki kafelerinden biri oldu. Ellis'in yazdığına göre, Murat burada "bazı mantıklı ve önemli zatların, imparatorluğun durumuyla ilgili gerçekleri yansıtan konuşmalar yaptıklarına ve çeşitli sorunlar yüzünden yönetimi suçladıklarına" şahit olmuştu. Murat konuşulanları bir süre daha dinledikten sonra gizlice saraya geri döndü.

Bundan kısa bir süre sonra Murat kahveyi yasakladı. İstanbul'daki kafeler yakılıp yıkılıyordu. Kahve içerken yakalanan insanlar darp ediliyor; ikinci kez yakalananlar ise deri bir çuvala tıkılıyor, boğulunsunlar diye Boğaz'a atılıyorlardı. Kahve taşıyan gemiler batırılıyordu. Murat kahvehanelerin yangın tehlikesi taşıdığını öne sürmüştü, ancak asıl endişesi bu mekânların halkın mantıklı tartışmalar yapabilecekleri bir buluşma noktası olması ve halkı itaatsizliğe teşvik etmesiydi. Murat'ın kahvenin yasaklanmasına yönelik girişiminin tarihte ilk kez dinle alakası olmayan nedenleri vardı. Daha önceki dini kısıtlamaların aksine, belki de ilk kez bilinci etkileyen bir maddeye karşı gerçekleştirilen ve siyasi gerekçeleri olan bir girişimdi bu. Fakat geleneksel olarak Türk kahvesi eşliğinde içilen nargileye karşı da

kişisel bir nefret besliyordu. Gezgınlerin anlattıklarına göre Murat, celladıyla sokaklarda dolaşmaya başlamıştı ve kimi kahve veya nargile içerken görse hemen oracıkta kellesini vurduruyordu.²⁹

Çağdaş yazar Nicolo di' Conti'ye göre, "Padişahın seyahat güzergâhında mola verdiği noktalar, idam sayılarındaki korkunç artışla her zaman kendini belli ederdi. Savaş meydanında bile sigara [veya kahve] içerek herkesi şaşırtmaya bayılırdı; ancak aynıısını başka biri yapınca, boynunu vurdurarak veya ellerini ve ayaklarını ezdirerek onu cezalandırırdı." Başka yazarlar da Murat'ın, nargile içenlerin burunlarından nargile marpucunu sokarak ve kellelerini bizzat vurmadañ önce İstanbul'da dolaştırarak bu şahısları aşağılamaktan hoşlandığını yazmıştır.

Kulağa inanılmaz gelse de bu suçlar yüzünden on bin ila yüz bin kişi idam edildi. Binlerce kişi de bir tarafları kesilerek sakat bırakıldı. Zamanın İslam tarihçileri, "Masumların yüreğı ne kadar ıssızsa, İstanbul da kafelerinden o kadar yoksundu," diye yazmışlardı. Meyhaneler de yasaklanmıştı, ancak açık kalmalarına izin veriliyordu.

Murat alkol zehirlenmesinden dolayı öldükten sonra, İstanbul'un kahvehaneleri yavaş yavaş yeniden ortaya çıkmaya başladı. Fakat hasarlar vardı. Malları ellerinden alınan kahve satıcıları zengin olma hayalleriyle yurtdışına çıkmışlardı ve on yıl içinde İtalya, Fransa ve Avusturya'da kafeler mantar gibi bitmeye başladı.

Murat'ın yasakladığı şeyler imparatorlukdaki düzenin yeniden sağlanmasına yardım etmişti. Osmanlı, doğu topraklarındaki hâkimiyetini sağlamlaştırıp dikkatini Romanya ve Bulgaristan'a çevirdi. Osmanlılar, Murat'ın ölümünden sonraki otuz yıl içinde tüm Doğu Avrupa'da hâkimiyet kurdular ve 1683'te, Avusturya İmparatorluğu'na ev sahipliğı yapan ve Batı'daki en büyük siyasi güç olan Viyana'ya ilerlediler. Viyana kapılarına vardıktan sonra Osmanlıların yaptığı ilk hamle, içine imparatorluğun teslim olmasını talep ettik-

29 On yedinci yüzyılda "The Great Coffee House" isimli İngiliz kahvehanesi, üzerinde Murat'ın kafasının resmi olan ve "Yüce Murat beni çağırđı / Duyar duymaz geldim ve Her yeri fethettim" yazan kahve sikkeleri basarak, onu alaycı bir şekilde onurlandırmıştı. Bu kahve sikkeleri, özel para biriminin ilk örneklerindendi ve hükümet yasaklayanaya kadar da yakın çevrede nakit olarak kabul edilmişti. (yazarın notu)

leri bir not ilişitirdikleri bir yastık kılıfını şehrin surlarından göndermek oldu.

Evrenin en yüce, en güçlü, en heybetli ve en kudretli imparatoru olan padişahımızdan aldığımız emirler uyarınca, siz Viyana'nın komutanlarına, yöneticilerine ve asil vatandaşlarına bu belgeyle ilan ediyoruz: Evrenin en güçlü hükümdarı, Allah'ın dünyadaki gerçek yansıması olan padişahımız, Yüce Allah'ın lütfu ile kendisini birçok mucizesiyle ifade etmiş olan mübarek Peygamberimiz Muhammed Mustafa'nın (onur, şan ve rahmet onunla olsun) izinden gider. O ki hem bu hem de öteki dünyadaki en kudretli ve en saygın padişaktır. O ki her zaman Allah'ın takdiriyle korunan sayısız ordumuzu kurmuştur. İşte bu yüzden buradayız ve Viyana'yı fethetmeye kararlıyız.

Viyanalıları kibar bir şekilde teslim olun diyorlardı; ancak Viyanalılar reddetti. Üç yüz bin kadar Türk, çadırlarını kurdular (yaklaşık yirmi beş bin tane) ve yazı orada geçirmek üzere bölgeye yerleştiler.

TOPKAPI SARAYI'NI GEZDİKTEN İKİ GÜN SONRA İstanbul'dan ayrıldım ve Viyana'ya doğru yola koyuldum. Tarih 23 Aralık'tı. Kıvrımlı yollardan geçerek şehirden uzaklaşırken lapa lapa yağan karda neler görebilirim diye yüzümü pencereye yapıştırdım. Hava hâlâ aydınlıkken uykuya daldım. Sabah kar yağışı hafiflemişti ve kırsal bölgeleri görebiliyordum. Çıplak ağaçlar, donmuş ve ıslak toprak. Kar yeni yağmış ve tutmuştu; gün boyunca her yer ıslık ıslık parlıyor, akşamları ise fosforlu maviye dönüyordu. Tropikal kuşakta geçirdiğim bir senenin ardından, bu manzara içimde mutluluktan ağlama isteği doğurmuştu.

Tek sorun, biletimin üzerinde yazan tarihin yanlış olmasıydı. Türk biletçiler öfkeli bir "Bismillah!" çekerek bana geç geç demişlerdi. Bulgarlar casus olduğumu düşünüp beni tutuklamak istemiş, ancak rüşvete razı olmuşlardı. Rumen biletçi de "Bu bilet geçersiz!" diye homurdanarak yarım saatte bir geri gelip biletimi bir defa

daha görmek istemişti ve başımın etini yemekten oldukça memnun görünüyordu. Kendi payını istediği açıktı. Ancak, benim politikam günde bir rüşvetti.

Rumen yol arkadaşım bunları kafama takmamamı söyledi. “Klasik Rumen işte,” dedi biletçi için. “Sadece konuşuyor.” Yol arkadaşımı sevmiştim. Tıpkı Roman Polanski’ye benziyordu. Ayakkabısı benimkinden daha kötü kokuyordu. En iyisi de hiç İngilizce bilmemesiydi. Konuşurken çenesi bürokratik bir öfkeyle hareket eden ve ufacık mavi bir şapkası olan biletçiyi ben de sevmiştim. Polanski haklıydı. Noel sabahı Transilvanya Alplerinin diğer yamacına ulaştığımızda, üçümüz de kabinde oturmuş Türkiye’den getirdiğim mandalinaları yiyorduk. Biletçi koyu ve sade bir kahve yapıverdi. Üzerinde gösterişli ve kırmızı renkli Romanya Raylı Sistemler logosu olan ağır porselen fincanlarla içtiğimiz kahve, şurup kıvamında ve lezzetliydi. Tekrar Avrupa’da olmak güzeldi.

Sırbistan’daki çatışmaların olabildiğince uzağında kalmak için Viyana’ya Transilvanya üzerinden gitmiştim. Plus ça change, plus ça reste la même³⁰, mevcut durumun gerçekliğini acı bir şekilde özetleyen bir Fransız deyişi. Bugün Hristiyanlar Müslümanlara tecavüz edip öldürüyorlar; ancak bu topraklar Osmanlı hâkimiyetindeyken kötü adamı oynayanlar Müslümanlardı. Osmanlılar bu bölgeyi askeri köleleri seçme alanı olarak kullanmışlardı. Erkekler katlediliyor, kadınlar haremlere götürülüyor ve çocuklar ise açlık ve susuzluğa terk ediliyordu. Bugünse Sırbistan’da “etnik temizlik zulmü” söz konusuydu.

Ama ben bunların hiçbirini görmedim. 25 Aralık tarihinde biraz gecikmeyle Viyana’ya vardım. Westbahnhof Tren İstasyonu tenhaydı. Şehrin büyük ve eski binaları arasında bir saat boyunca gezindim; her yer oldukça temizdi ve iyi korunmuştu, oldukça steril ve boştu. Türkiye, Yemen veya Hindistan’dan çok farklıydı. Tüm yapılar yüz yıllıktı, ancak daha dün inşa edilmiş gibi görünüyorlardı. Sokaklar tertemizdi. Yanımdan boş tramvaylar geçip gidiyordu. İçinde kimsecikler yoktu. Orada olsaydınız şehrin terk edilmiş olduğunu düşünürdünüz.

30 Fr. [Bir şey] ne kadar değişirse, o kadar aynı kalır. (e.n.)

Osmanlı kuşatmasının ikinci ayına gelindiğinde durum az çok bu şekildeydi. Kral Leopold da dahil olmak üzere kaçabilen herkes kaçmıştı. Viyana'nın nüfusu on yedi bine düşmüştü. Yiyecek hiçbir şey yoktu ve veba patlak vermişti. Bu arada Osmanlı Türkleri gizlice tüneller kazıyorlar ve surların altına patlayıcı yerleştiriyorlardı.

Fakat Türk komutanlar, çoğu Polonyalı yaklaşık elli bin askerin şehre yaklaştığını bilmiyorlardı. Ayrıca, kısmen Franz Kolschitzky adlı bir casus sayesinde, Viyanalıların kazılan tüm tünelleri bildiklerinden de haberleri yoktu. Kolschitzky İstanbul'da yaşamıştı ve kolaylıkla bir Türk askeri gibi davranabilirdi. Viyanalılar, Türklerin surları ne zaman patlatmayı planladıklarını öğrendikten sonra, Kolschitzky Türk hatlarını geçmeyi ve Polonyalı komutanlara bilgi vermeyi başarmıştı.

8 Eylül'de Türkler kazdıkları tünelleri patlatarak Viyana surlarının dört ayrı noktasından geçit açtılar ve buralardan şehre akın ettiler. Özel eğitim görmüş Türk birliklerinin o akşamki son saldırısına kadar Viyanalılar direndi; Polonyalılar ise yakınlardaki bir tepeden art arda devasa fişekler atarak saldırıya geçti. Polonyalıların sayısının Türklerin altıda biri olmasının sanıldığıının aksine pek önemi olmamıştı; çünkü padişah tüm teçhizatını şehre odaklamış ve arkasını savunmasız bırakmıştı. Polonyalılar da işte bu korunaksız bölgeye akın ederek ortalığı kırıp geçirmişti. Gece çöktü. Sürpriz sona erdikten sonra katledileceklerinden oldukça endişe duyan Polonyalılar uyandıklarında Türklerin kaçmış olduğunu fark ettiler. Üç yüz yıl süren İslami yayılcılık bir anda sona erdi.

Bu bariz sebepten ötürü olmasa da bu, tarihsel bir dönüm noktasıydı. Viyanalılar, Türklerin arkalarında bıraktıkları yirmi beş bin deve arasında çuvallar dolusu esrarengiz yeşil çekirdekler buldular. Herkes bu çekirdekleri deve yemi sanmıştı. Ancak casus Kolschitzky bunların kahve çekirdekleri olduğunu anladı. Kolschitzky'ye şehrin kurtarılmasındaki rolü için nasıl bir ödül talep ettiği sorulduğunda, kahve çekirdeklerinin olduğu çuvallardan başka bir şey istemediğini söyledi. Bu çuvallarla Viyana'nın ilk kahvehanesini açmayı planlıyordu. Sonra kahvehanesini açmak için bir bina talep etti. Daha sonra iş için bir miktar başlangıç pa-

rası istedi. Garson olarak çalışacak sözleşmeli köleler? Kraliçenin bekâret kemerinin anahtarları?

“BAZILARININ DEDİĞİNE GÖRE KOLSCHITZKY, CASUS VE SAHTEKÂR, paragöz ve dolandırıcıydı,” diye konuyu açıkladı Bay Diglas.

“Fakat iyi bir hikâye, her şeye değer.”

Viyanalılar yemek tarihlerini ciddiye alırlar ve Kolschitzky’nin kentin kafe toplumu olarak gelişmesindeki rolü son zamanlarda önemli bir tartışma konusu haline gelmişti. Her daim kabul görmüş hikâyeye göre Kolschitzky, terk edilmiş kahve çekirdeklerini Viyana’nın ilk kafesini, Blue Bottle’ı, açmak için kullanmıştı. Fakat Viyana Kafeler Derneği’nin başkanı, armut tipli vücudu olan Bay Diglas’ın da aralarında bulunduğu bazı tarihçiler, aslında beş altı casusun bu işte parmağı olduğunu ve ilk resmi kahvehanenin Johnannes Diodato adında bir casus tarafından açıldığını iddia etmektedir.

Her neyse. Önemli olan, Viyana’nın ilk kahvehanesini kimlerin açtığı değil, orada neler yaptıklarıdır; zira Türklerin fincanlarının diplerinde kahvenin telvesini bırakma alışkanlıkları bu kafelerde son bulmuştu. Bu dönüm noktasını çevreleyen olaylar, tarihin derinliklerinde yok olmuştur. Sadece bunun, sabahleyin kahve içerken fincanlarında UFO (Unidentified Floating Objects - Tanımlanamayan Yüzen Cisimler) gören müşkülpesent Viyanalılara cevaben olduğu yorumunu yapabiliriz.

Diglas’a göre, kahveye süt veya krema eklemenin yaygınlaşmaya başladığı yer de Viyana’ydı. Ancak bu bir varsayım. Bildiğimiz tek şey bunun Avrupa’nın geliştirdiği bir şey olması, çünkü Türkler (Hindular gibi) kahveye süt katmanın cüzama sebep olduğuna inanıyorlardı. Ayrıca Londra’nın eski kahve toplumunun sütü pek kullanmadığını da biliyoruz. Bu da, İtalyanlar ya da Viyanalıları en muhtemel yenilikçiler yapıyor; çünkü her iki toplum da Avrupa kıtasının en eski kahve tüketicileri arasındaydı.³¹ Diglas, iki ülkenin ta-

31 Kahire’de, süt ve kahvenin karıştırıldığına işaret eden 1625 tarihli bir gravür bulunmaktadır. Yine de, böyle bir alışkanlık neredeyse hiç görülmemiştir. (yazarın notu)

mamen farklı olan ancak benzer isimler taşıyan, süt esaslı kahveleri olduğuna dikkat çekmişti: İtalyan kapuçinosu ve Viyana kapuzineri.

“Yaşlı hanımların bazıları hâlâ bu içeceği biliyor: kapuziner,” dedi Diglas. “İçeri girip bir tane istiyorlar ve ne istediklerini tam olarak biliyorlar; bir keşişin kıyafetinin rengi gibi kahverenginin doğru tonunda olanı.” Omzunu silketti. “Ahh, şimdi garsonlarımı düşünüyorum da sadece bir tanesi bu içeceğin ne olduğunu biliyor. Çok gençler, artık unutuldu...”

Yaşca büyük bir garsonu çağırdı ve kapuzinerin nasıl yapıldığını bilip bilmediğini sordu. Bilmiyordu. Kahve içen ve pahalı kekleri ağzına tıkan insanlarla dolu, klasik bir Viyana işletmesi olan Diglas’ın kafesinde içeceğin nasıl yapıldığını bilen kimse yoktu. Bu garsonların ellili ve altmışlı yaşlarda, Viyana’nın yirmiden fazla çeşit kahvesinin nasıl yapıldığını bilen adamlar olduğunu da hesaba katın.

“Bunun belirli bir tarifi de yok ki,” dedi Diglas. “Her şey renkte biter. Keşiş kıyafetinin tonunu tam olarak bilmek gerek, eklenecek süt miktarı da çekirdeğin sertliğine göre değişir.”

Diglas’ın sözünü ettiği keşişler, Katolik Kilisesi’nin Kapusen tarikatına mensuptur. Bu tarikat hem kapuziner hem de kapuçinoya ismini vermiştir. Tarikatın bu içeceklerle ilişkilendirilmesinin hikâyesi İtalya’nın Assisi köyünde başlar. 1201 civarlarında, Giovanni isimli bir adam köyde biraz tuhaf davranışlar sergilemeye başlamış. Çıplak dolaşıyor, kuşlarla konuşuyormuş. Günümüzde biri böyle şeyler yapsa, akıl hastanesine kapatılırdı. Fakat ortaçağ yaşanıyordu, bu yüzden Giovanni aziz ilan edilmiş. Bugün onu Asisili Aziz Francisco olarak biliyoruz.

Çok geçmeden, öğretmenleri etrafında bir dini bir tarikat oluşmuş ve bu tarikat hızlı bir şekilde, insanların birbirlerini aşağılayarak vakit geçirdikleri onlarca kola ayrılmış. Sonra sahneye genç Matteo Bascio çıkmış. Aziz Francis’i, onun yoksul oluşunu, kuşlarını ve sıradanlığını seven, Fransisken tarikatını oldukça benimsemiş bir keşişmiş kendisi. Bir gün Aziz Francisco’nun ruhu onu ziyaret ederek tarikatının yozlaşmış olduğundan dert yanmış. Ancak, Matteo’nun dikkatini çeken şey Aziz Francisco’nun kıyafeti olmuş. Francisco, tarikatın öngördüğü şekilde kare değil, sivri başlıklı bir cübbe giyi-

yormuş. Şaşkına dönen Matteo, Vatikan’a kendisinin de sivri başlıklı cübbe giyme hakkı olduğuna dair bir mektup yazmış. Papa da kabul etmiş. Ancak diğer Fransiskenler, Matteo’nun kendini beğenmiş tavırlarına öfkelenip onu bir zindana atmışlar. Matteo yeni cübbesinden vazgeçmemiş. Fransiskenler de onu serbest bırakmamışlar. Olay o kadar saçma bir hal almış ki papa duruma müdahale ederek sadece Matteo için yepyeni bir tarikat kurmuş ve onu Fransisken tarikatı mensupluğundan azat etmiş.

İşte Kapusen tarikatı bu şekilde ortaya çıkmış. *Kap* İtalyancada şapka veya başlık anlamına gelir, bu da Matteo’nun çok sevdiği sivri başlıklı cübbesine ve daha sonra da kapuçinonun üzerini süsleyen köpük krema veya buharla ısıtılmış süt anlamına gelen (belki de onu bir hale olarak adlandırmalıyız) “*kap*”a bir atıftır. Fakat Viyana kapuzinerinin üst kısmında bir şey yoktu. Söylendiğine göre, modaı yakından takip eden bu tarikatın bir yerel üyesinin, koyu kahverengi kıyafetiyle örtüşsün diye kahvesine süt eklemesiyle kapuziner bulunmuştu. Viyana’daki Kapusen manastırında bu konuyla ilgili sorular sorduğumda kapı dışarı edilmiştim.

Soruma sinirlenen bir keşiş, “Biz bir kahve zinciri değiliz. Anlıyor musun?” demişti ağzından tükürükler saçarak. “Biz dini bir tarikatız!”

Tüm bu olaylar Kapusenlerin canını sıkıyor, çünkü kapuçinonun köpük kremalı üst kısmının (ya da buharla ısıtılmış sütün), bir Kapusen rahibinin mankafa olduğunu ima ettiğini ve bunun da kendi tarikatlarına yapılmış hakaret olduğunu düşünüyorlar.

Diglas’a manastırdaki rahibin tepkisini anlattığımda bana, “Kapuçino burada, Viyana’da, bir şaka konusu değildir,” diye açıkladı. “Kahvemizi gerçekten çok ciddiye alırız.”

Ertesi gün tanıştığım kontes arkadaşım da buna katılıyordu.

“GÖRDÜĞÜN GİBİ, BİR ŞEYİ NASIL ELDE ETTİĞİN, ELDE ETTİĞİN ŞEY KADAR ÖNEMLİ. Amerikalılar kapuçinoyu Coca-Cola gibi içmek istiyor. Bu olmaz!” Kontes, bu durumu küçümsercesine kaşığını fincanıma dokundurdu. Espressonun üstünde köpük krema

öbekleri birikmişti. Fincanın kenarından erimiş çikolata parçacıkları sızıyordu. “Bu, Hapsburg kraliyet ailesinin içeceği. Bir de senin yaptığın şeye bak!”

Kontes lakabını taktığım arkadaşımın Café Demel adlı, tıpkı 1900’lerdeki gibi kapuçino servis ettiğini söyleyerek övünen bir mekânda tanışmıştım: sert bir kahve, espresso değil, bir kâse dolu su çikolata parçacığı, kubbe şekli verilmiş *schlagobber* (köpük krema) ve altın tepside sunum. Bu karışımı içme girişimim kontesi o kadar dehşete düşürmüştü ki bana kahve içme dersi vermek istediğini söyledi.

“Siz Amerikalılar pipetle şımartılmışsınız,” dedi. Kontes biraz Viyana’ya benziyordu, yaşlı ama güzel ya da hiç değilse kendine iyi bakmıştı. Kesinlikle zengin biriydi. Ancak, özellikle bir Porsche gibi parlayan dudaklarından kaba laflar çıkıyordu. Boynunu saran vizon kürkün arasından süt beyazı inciler parlıyordu.

Café Demel’in siyah giyimli kadın garsonlarından biri masamıza yeni yapılmış kapuçino getirdi ve Kontes derse başladı. İlk önce, kahvesini tepeleme köpük kremayla doldurup üzerine bir miktar çikolata parçacığı serpiştirdi. “Bunları yiyorsun.” Kaşığını önce hafifçe salladı ve sonra sert bir şekilde kahvesine daldırdı. “Böyle değil. Birini öldürmüyorsun, değil mi?”

Kremayla kahveyi karıştırmak için kaşığı köpüklü krema-ya daldırmıştım. Fakat Kontes’e göre bu yanlıştı. Kontes’e göre, kremayı yavaş yavaş yudumlayıp, çikolata parçacıklarını da aheste aheste yerken fincanı karıştırmadan kremanın kahveye karışmasını beklemek gerekiyordu. Krema kahvenin bir parmak kadar aşağısına çöktüğünde kahve karıştırılabilirdi. İşte bu önemli anda kahve fincanını ağzınıza götürebilirdiniz. Fakat hiçbir suretle kremayı içemiyor veya dudaklarınıza değdiremiyordunuz. Bunun yerine, krema içerisinden kahveyi içinize çekiyor ve kahve aromalı ince tabakayı damağınıza iyice yayıyordunuz. İçerken hafif bir höpürdetme sesi bile çıkarabiliyordunuz.

“Bu şekilde yapıp artık kremayı göremediğin zaman kahveyi içebilirsin. Fincandaki kahve kahverenginin bu tonunda olmalı, görüyor musun? “

“Kapuçononun kremasını yediğin ilk kısım, çocukluk çağı gibidir, Stewart: zevkli, dertsiz tasasız ve uçarı. İkinci kısım orta yaş gibidir.” Kontes duraksadı. “Ancak bununla ilgili aklıma gelen şiirsel bir kelime yok.”

Devam etti: “Sonuncusu da yaşlılık gibidir, muhtemelen kasvetli ve üzücüdür, ama belki de bir şeyin tadını sevmeye başlayanlar için en iyi kısımdır.”

VIYANA'DAKİ SON GÜNÜMDE, BELEDİYEYE AİT BİR MÜZEYİ GEZERKEN, 1683'te şehre bir sefer düzenlemiş vezirin portresini gördüm. Tablodaki Kara Mustafa'nın ablak bir yüzü vardı. Endişeliydi. Bir zorbanın yüzü olduğuna inanmak çok güçtü. Fakat yine de, eğer tablo Kara Mustafa İstanbul'a geri dönerken yapılmışsa, böyle ezik görünmesi çok normaldi. Zira padişah onu dört gözle bekliyordu. Doğrusunu isterseniz, Kara Mustafa'yı ailesinin önünde boğdurtup kellesini vurdurmuştu.

Osmanlı'nın gerileme dönemine girmesiyle kahvenin yaygınlaşması arasındaki sinerjik bağ Viyana Kuşatması'yla sona ermedi. Kuşatmadan on yıl önce, 1670'de, dünyanın dört bir yanına Osmanlı İmparatorluğu'ndan kahve malzemeleri gidiyordu. Çekirdekler Yemen'den, şekerse Afrika'dan geliyordu. Fransız elçi Jean Baptiste Colbert 1671'de Marsilya'da bir şeker fabrikası kurdu. Yüz yıl önce Türklerden çalınan kahvenin Yeni Dünya'da yıldızı parlamaya başladı. 1730'a gelindiğinde ise, Türkler bile kahvelerini Hristiyanların egemen olduğu bölgelerde yetiştirilen ürünlerle yapıyordu.

Müzedeki vezire ait portrenin yanında eski bir Osmanlı bayrağı asılıydı; beyaz zemin üzerinde kırmızı bir hilal vardı. İlginç biçimde, bayrağındaki hilal figürü Osmanlı'nın gerilemesini de temsil eden bir yiyecek oldu.

1683 yılında Viyana'nın Türkler tarafından kuşatılması esnasında Peter Wender adlı bir fırıncı geç saatlerde çalışırken bodrum katından gelen tuhaf bir ses duydu. Bu, Türklerin gizlice kazdıkları tünellerden gelen sestti. Wender şehir yetkililerini uyardı ve daha sonra, savaşa olan katkısını herkese duyurmak için Türk bayrağını-

daki hilal figürü şeklinde küçük ve yuvarlak bir ekmek yaptı. O zamanlar ekmeği siyasi bir propaganda olarak kullanmak oldukça yaygındı. İsveç Kralı II. Gustaf Adolf, kuşatmadan sadece elli yıl önce Almanya'yı yağmaladığı sıralarda, bölgedeki zencefilli kurabiyeler Adolf'un çocuk yiyen bir canavara dönüşmüş yüzünün şekliyle pişirilmeye başlanmıştı.

Türkler bozguna uğratıldıktan sonra, Wender'in pfizer isimli hilal şeklindeki küçük ekmeğinin yanında içilen bir fincan kahve bir Viyana geleneği oldu. Hikâye burada bitecekti ki, bir asır sonra Marie Antoinette adlı on yedi yaşındaki Viyana prensesi, Fransa Kralı XVI. Louis'yle evlenmek üzere Paris'e taşındı. Memleket hasreti çeken prenses, kahvaltısı için pfizer yapmayı öğrenmeleri konusunda Fransız fırıncıların başının etini yiyip duruyordu. Fırıncılar tarife tereyağı ve maya ekledi. Kraliçe sadece "Fransız" hamur işlerini yiyebileceği için ekmek, Fransızcada "hilal" anlamına gelen *le croissant* – kruvasan olarak adlandırıldı.

Böylelikle, dünyanın en fazla politik mesaj taşıyan öğünü doğmuş oldu: Türklerden çalınan kahve ve Türk bayrağıyla alay ederek şekil verilen hamur işiyle yapılan Avrupa kahvaltısı. Bugün yüz milyonlarca Avrupalı, güne bu menüyle başlarken aslında farkında olmadan Türklerin Viyana'daki yenilgilerini anmakla kalmıyor, Avrupa tarihinin en büyük farmakolojik devriminin özünde yatan ayinin de bir parçası oluyor.

10 İhtilal

Tam şu anda kahvehanedeki ayaktakımına açık açık sordum,
hainlerin masası hangisi diye.

Malone, 1618

TÜRKLER, KAHVE ÇEKİRDEKLERİNİ VİYANA KAPILARINDA BİRAKTIKLARINDA KAHVE; Venedik, Londra, Fransa ve Hollanda limanlarında sahneye çıkmıştı bile. Kahvenin bir Avrupalı tarafından tüketildiğine dair ilk yazılı kayıt 1615 tarihli yazışmalarda karşımıza çıkıyor; ancak en cesur gurmelerin bile yüzyılın ortalarından önce düzenli olarak kahve tüketmiş olması olası değil.

Keyif amaçlı kullanılan bu yeni uyuşturucunun önemini anlamak için, öncelikle Avrupa'nın dört yüz sene önce beyaz taşralılarla dolu ve geri kalmış bir yer olduğunu bilmek gerekiyor. Kitap yoktu. Bugüne göre daha az film vardı. Müzik berbatı. Hele yemekler... Biber bilinmiyor, tuz nadiren kullanılıyordu ve şeker daha yeni kullanılmaya başlanmıştı. Aslında hayat, Nebraska'da geçen durgun bir hafta sonu gibiydi: kilise veya bira. Fakat Avrupalılar bu iki aktiviteyi birleştirecek kadar zekiymiş. 1660 yılında Paris'te yüzü aşkın dini bayram kutlanıyordu ve bu bayramların her biri o zamanlar

çok popüler olan içki içme yarışmalarıyla sona eriyordu. Bir Alman 1599'da şöyle yazmıştı: "Yarışmacılar önce içkinin yarısını, daha sonra, sarhoş olana kadar hiç nefes almadan tek bir dikişte geri kalanını bitirmek zorundadır (...) sonra iki yiğit sahneye çıkar ve içkileri dikerek birbirleriyle yarışır." "

İçki içmek insanların sosyal statüsünü yükseltiyordu, bundan dolayı "lort gibi sarhoş olmak" tabiri ortaya çıkmıştı. Kadeh tokuşturmak, zenginliğinizi göstermenin bir yoluydu. Ayrıca, en çok içen kişi kadehte yüzen bir parça kızarmış ekmekle³² ödüllendiriliyordu. Yazar Fortunatus, bu yarışmaların intihardan farksız olduğunu düşünüyordu; çünkü katılımcılar "delicesine içiyor, bir diğerinin sağlığına içerek yarışıyor (...) bir kişi hayatını kurtarabilirse kendini şanslı saymak zorunda kalıyordu." Geceleri Avrupa şehirleri "zıkzak çizerek yürüyen, tökezleyip sendeleyeyen, çamurlara düşen, bacakları bir faytonun geçebileceği kadar açılan" ayyaşlarla doluydu.

Bira, kutlamaların tek ve asıl öznesi değildi, bir beslenme kaynağı olan ekmeğin ardından ikinci sırada geliyordu. Her ev hanımı ekmeği pişirirdi, her ev hanımı bira yapardı. 1551'de Placutonus, "İnsanlar yiyeceklerden daha çok bu içkiyle yaşıyorlar," diye yazmıştı.

Avrupalıların asıl kahvaltısı, yumurta ile kıvam verilen ve ekmeğin üzerine dökülen biraydı ve 1700'lerin ortasına kadar da Almanya'da popülerliğini sürdürdü. Sıcak içeceklerin nadir, suyun da güvenilir olmamasından dolayı işçiler, kuşluk vaktinde bira molaları veriyordu. Kahvaltıda bira, öğle yemeğinde İngiliz birası, akşam yemeğinde siyah bira ve aralarda da birkaç bardak daha içiliyordu. Kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere ortalama bir Kuzey Avrupalı, günde üç litre bira içiyordu. Bu neredeyse iki adet altılı bira paketi idi; ayrıca o zamanki biranın alkol içeriği genellikle çok daha yüksekti. Polisler gibi mevki sahibi kişiler daha çok bira içerdi. Finli askerlerin günde beş litre İngiliz birası içme hakları vardı (yaklaşık yedi adet altılı bira paketi veya 40 kutu bira kadar). Sussex'teki rahipler ise on iki kutuyla yetiniyordu.

Hemen hemen her şeyin, özellikle de ilaçların içinde bir mik-

32 İngilizcede "ekmek kızartmak" anlamına gelen "toast" sözcüğünün "kadeh kaldırmak" anlamında da kullanılmaya başlanması bu olaya dayanır. (e.n.)

tar alkol vardı. Mayalanmamış her şey yaz sıcaklığında bozuluyordu. Kışın ise bira donarak aşırı sert bir içkiye dönüşüyordu. Ortaya çıkan bu ekstra alkolün boşa gitmediğinden emin olabilirsiniz. Bu da yetmezmiş gibi, alkol içermeyen ana besin kaynağı ekmeğin de LSD'nin temel bileşeni olan halüsinojen çavdar mahmuzuyla karıştırılmış olduğu düşünülüyor. Sarhoş doktorlar, çakırkeyif politikacılar, akşamdan kalma komutanlar: veba, kıtlık ve savaş. Bu tabloya, LSD alan bir papa eklediğinizde ortaçağ Hristiyanlığı tamamen mantıklı gelmeye başlayacaktır.

Dolayısıyla, Martin Luther 1500'lerin ortalarında Katolik Kilisesi'ni iyileştirmeye karar verdiğinde, ilk hedeflerinden birinin içki olması şaşırtıcı değil. Kapusenler gibi müritler, üzerinde domuz başlı ve kuş pençeli sarhoş bir iblisin olduğu posterler basıp içki yarışmalarını yasakladılar ve bu, alkolün şeytani olarak değerlendirildiği ilk durumdu. Bunun sonucunda ise, kendilerini bir öğünde sadece yedi kadeh şarapla sınırlayan bir grup Almandan oluşan Avrupa'nın ilk alkol karşıtı hareketi oluştu. Önlem alınmazsa Avrupa her zamanki gibi bocalayacaktı. Doktorlar hastalarına “genel sağlığı iyi geldiği için (...) ayda en az bir kez” sarhoş olana kadar içmelerini tavsiye etmeye devam ediyordu. İngiltere'nin tarım arazilerinin üçte biri, bira için arpa yetiştirmeye ayrılmıştı; her yedi binanın bir tanesi bardı.

Martin Luther'ın içkiyi sınırlama çabaları, içkinin yerine geçecek bir alternatif sunmadığı için başarısız olmuştu. Sonra, Osmanlılar 1640'larda kahveyi yasakladı ve on yıl içinde Avrupa'nın ilk kahvehanesi Oxford, İngiltere'de açıldı.³³ Kısa süre içinde Londra'da da kafeler açıldı ve tesadüfe bakın ki, burada püritenler parlamento yönetimine daha yeni el koymuşlardı.

Güvenilmez üzümlün tatlı zehri

Tüm dünyanın ırzına geçti;

Sonra, mideyi iyileştiren ve düşüncüyü hızlandıran

33 Oxford Café, 1650'de Ortadoğulu bir Yahudi tarafından açıldı. Londra'da açılan ilk kafe ise 1652'de Pasqua Rosee tarafından açıldı; San Francisco merkezli kafe zinciri Pasqua ismini bu kişiden almıştır. (yazarın notu)

O ayıltıcı ve sağlıklı kahve geldi.

Bir Püriten, 1674

İÇKİ İÇMEYEN PÜRİTENLER, BİRANIN TANRI VERGİSİ ALTERNATİFİ olan bu “siyah şarabı” içmeye başlamışlardı. Hatta bir alternatiften daha iyiydi; çünkü sarhoşları ayılttığına inanılıyordu. Sylvester DuFour’un, *Traitez nouveau et curieux du café, du té, et du chocolat broşüründe* kahvenin “insanları anında ayılttığı veya tamamen sarhoş olmayanları da her şekilde ayılttığı” yazıyordu. Son zamanlardaki deneyler iki fincan kadar kahvenin, kanında %4 oranında alkol olan bir kişide görülen hafif etkileri tersine çevirdiğini gösterse bile bu, saçmalığın daniskasıydı (%10, “sarhoş” kabul edilir). Ancak, o zamanlar insanların birbirlerine gönderdiği mektuplarda, kuşluk vakti verdikleri bira molasından sonra işçileri oldukça fazla etkileyen “baş dönmesi”nin o sıralarda Avrupa’yı en çok rahatsız eden şey olduğu yazıyordu. Tarihçi James Howell’a göre, kahvehanelerin yaygınlaşması sadece işçilerin ayılmasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda kuşluk vaktinde koca bardaklarda bira içme alışkanlığını da yavaş yavaş sona erdirmişti. 1652’de Londra’da sadece bir kahvehane vardı. 1700 yılına gelindiğinde bu sayı iki bini aşmıştı.

Fakat püritenlerle kahvenin tanışması Avrupa’da gerçekleşmedi. 1600’lü yılların başında Papa VIII. Clemens’in piskoposları, kendisinden bu “şeytani içeceği” yasaklamasını bile talep etmişti; çünkü kahvenin koyu rengi ve sufiler tarafından ayin amaçlı kullanılması, kahveyi komünyonlarda içilen şarabın şeytani bir versiyonu haline getiriyordu. Bir fincan da kendisi içip kahvenin tadını beğendikten sonra Papa, piskoposlarının bu isteğini reddetti; ancak Katoliklerin korkuları hızlı bir değişime izin vermedi ve İngilizler çoktan kahveye geçmiş olsalar bile Avrupalılar neredeyse bir yüzyıl daha kahvaltılarını bira ve çorbayla yapmaya devam etti.

Kahvehaneler, insanları ayıltmanın yanı sıra, İngilizlerin buluş sohbet etmek için gittikleri meyhanelere bir alternatif sunuyordu. Meyhaneler, siyaset veya dinle ilgili tartışmalar yapmak için en

güvenli yerler sayılmazlardı. Herkes silah taşıyordu veya sarhoştı, hatta genellikle ikisi bir aradaydı ve çoğu zaman meyhane sahipleri doğabilecek ateşli tartışmaların önüne geçiyordu. Diğer taraftan, kahvehaneler siyasi tartışmaları teşvik ediyordu; Kral II. Charles'ın 1675'te kahvehaneleri yasaklamış olmasının sebebi buydu (on bir gün sonra yasağı kaldırdı). Daha da kötüsü, monarşistlerin bakış açısına göre, kafelerin astığı şu tür ilanlar tehlikeliydi:

Seçkinler, esnaflar, hepiniz hoş geldiniz,
Burada sınıfsal üstünlük önemli değil,
Ama bulduğunuz ilk yere oturunuz,
İyi insanlar gelirse, sandalyeye bile ihtiyaç olmaz,
Onlara da yer vermek için ayağa kalkınız.

Bu demokratik eğilimin en çok görüldüğü yer Londra'daki o ünlü "Türklerin Merkez Kahvehanesi"ydi; müşterilerin tartışmalı siyasi konulardaki görüşlerini güvenli bir şekilde dile getirebilmeleri için burada, modern demokrasinin temelini oluşturan oy sandığı ilk kez ortaya çıktı. Bu yenilik, Büyük Oliver'ın baskılarından sonra gerçekleşti ve kafeye sızan hükümet casuslarının "hainleri" saptamasını engelledi.

Elbette bazı sorunlar vardı. O zamanlar sıcak içecek alışkanlığı pek yoktu. DuFour, okurlarına bu içecekleri bir köpek gibi şapırdatarak içmemelerini ve de "dillerini fincana sokmamalarını" tavsiye etmek zorunda kalıyordu. İnsanlar kaşığın işlevini tam olarak anlayamıyordu, kaşığı ya bu acayip sıcak içeceği karıştırarak "soğutmak" için ya da çorba gibi içmek için kullanıyorlardı. Hardal, şampanya, nane, pekmez ve kavrulmuş havuç eklediler. (Şaşırtıcıdır ki İngiliz kahvesi, en berbat haliyle bile, İngilizlerin yapraklarını haşlanmış bir sebze olarak yedikleri ilk çaylarından daha iyiydi.)

Ancak kahve, biranın yerine geçen bir içecekten daha fazlasıydı. Kahve hem fiziksel hem de zihinsel bir uyarıcıdır ve kahvenin, alkol gibi yatıştırıcı bir maddeyi tahtından etmesi, bir anlamda, Etiyopya'nın kahve çiğneme alışkanlığında değişikliklere sebep olmuştu. Hatırlayabileceğiniz üzere dualar şu şekildeydi:

Kahve demliği, bize huzur ver,
kahve demliği, çocuklarımızın büyümesine izin ver,
lütfen bizi zenginleştir,
şeytanın boynuzlarından bizi esirge,
bize yağmur ve yeşil alanlar ver.

Kahvenin insanları “zenginleştirmesi” en belirgin olarak, İngiltere’deki Lloyd’s (Lloyd’s Kahve Evi), Londra Yük Borsası (Baltık Kahve Evi) ve Doğu Hindistan şirketi (Kudüs Café) gibi kahvehanelerin dünyanın en güçlü şişletmelerinin merkezleri haline geldikleri İngiltere’de görüldü. İngiliz kahvehanelerinin fiziksel tasarımı modern ofislere de örnek oldu. Bazı tüccarlar için ayrılan masalar, daha fazla gizlilik sağlamak için perdeyle çevrili bölmelere dönüştü. Bu perdeyle çevrili bölümler günümüzde, bir kahve demliği etrafında toplanılan bürolar veya odacıklar haline geldi. Yakın zamana kadar, İngiliz Menkul Kıymetler Borsası’ndaki habercilere “garson” deniyordu; borsanın da garsonları olan gerçek bir kahvehane olduğu hususu çok da uzak geçmişte kalan bir şey değildi.

Diğer kafeler de sanat ve bilim merkezleri haline gelmişti. Isaac Newton, Yunan kahvehanesine takılıyordu, Jonathan Swift ve Alexander Pope gibi yazarların uğrak yeri Will’s Café idi ve Hogarth gibi ressamlar sık sık Old Slaughter’a gidiyorlardı. Kafeler belli bir üründe daha da uzmanlaştıkça, buralara gelerek son gelişmelerden haberdar olmak zorlaşıyordu. Sonra, Richard Steele isimli bir adam kahvehanelerden topladığı en ilginç dedikoduların haftalık derlemesini yayımlamaya karar verdi. Kafenin niteliğini korumak için her bir bölümün ait olduğu şişletmede bir “muhabir masası” vardı; şiir Will’s Kahvehanesi’nden, yabancı haberler St. James Kahvehanesi’nden, sanat ve eğlence haberleri White’s Kahvehanesi’nden geliyordu. Steele’in, okuyucuya bir kafede oturarak gerçek bir konuşmaya şahit oldukları izlenimini vermek amacıyla yazıları diyalog şeklinde yazdırdığı “muhabirleri” de vardı. O zamana kadar gerçekçi bir diyalog yazımı, bir yazarın üzerinde durmasına değmeyecek bir şey olarak görülyordu. “Bu zamana kadar, yazarlar gerçek bir konuşmanın sadeliğini yansıtacak şekilde yazamıyorlardı,” diye ya-

zar İngiliz edebiyat tarihçisi Harold Routh. “İnsanların, edebi ideal-leri hem entelektüel hem de günlük konuşma diline özgü bir tarzda algılamayı öğrendiği yer burasıydı [kahvehanelerdi].”

İlginç şeyleri kendilerine yakışır bir şekilde tartışan akıllı insanlar. Oldukça iyi bir konsept. Steele’in haber bültenleri ilk modern mecmua olan *Tatler*’a dönüştü; muhabirler ve bölümlerle ilgili fikir-leri, demokrasi için herkesin gerekli olduğunu kabul ettiği bir ku-rum olan modern gazete prototipini oluşturdu (Londra’nın en eski ikinci gazetesi, Lloyd’s Kahvehanesi’nde bir duyuru panosu olarak başlayan *Lloyd’s News* idi.) Zamanın hiciv içerikli broşürlerini yazan-ların, “özgür ve ayık bir ülke olmak için (...) kahve ve halk bir araya geldi,” şeklinde yazmış olmaları hiç de şaşırtıcı değil. Kahvehaneler medeni bir sohbeti popüler bir spor haline getirmişti.

Keyif için alınan uyuşturucuların toplumları ne derece de-ğiş-tirdiğini ölçmek neredeyse imkânsızdır. Ancak, bunların bireyleri nasıl etkilediğini incelemek biraz daha kolaydır. Üç litre İngiliz bi-rası içerseniz, size öğretilen bir şeyi hatırlama yeteneğiniz yüzde 80’e kadar azalır. Buna karşılık kahve, hafızanızın kapasitesini ar-tırır. Sarhoşken şiddete başvurma ihtimaliniz daha yüksektir. Daha da önemlisi, eğer hamile kadınlar günde içilen ortalama üç litre İngiliz birasının sadece bir litresini içerse (ve içki içmenin sağlı-ğa zararlı olduğu düşünülmediği için o zamanlarda kadınların içki içmediğini düşündürecek bir sebep yok) yeni doğan bebeklerinin IQ seviyeleri %7 oranında azalmış olur. Bu ortalamanın bir litre üzerine çıkarlarsa her iki çocuktan biri fetal alkol sendromundan dolayı geri zekâlı doğar.

Bu tür bir çıkarıma dayanarak, ortaçağda yaşamış sıradan bir Avrupalının canı bir ahmak olduğu sonucuna varılabilir. Şimdi söy-leyeceğim şey saçma; fakat yarın kahvaltıda bir litre alkol oranı yük-sek bira içmeyi deneyin (üç şişe biraya tekabül ediyor) ve sonrasın-da gününüzün nasıl geçtiğine bakın. Avrupa, yatıştırıcılara bağımlı bir kültürden, uyarıcıların etkisinde olan bir kültüre geçtiğinde (en azından gün içerisinde) neler olduğunu hepimiz biliyoruz. Avrupa kahve içmeye başladıktan sonraki iki yüz yıl içinde kıtlık ve veba gibi dertler güncelliğini yitirdi. Yönetimler demokratikleşti, kölelik

kaldırıldı, yaşam standartları ve okuryazarlık oranı hiç olmadığı kadar yükseldi. Savaşlar azaldı ancak daha korkunç hale geldi. Öyle ya da böyle, o eski Etiyopya kahve duası bir intikamla cevaplanmıştı.³⁴

İNSANOĞLUNUN BU KAHVE MERKEZLİ TARİHİNİ EĞLENCE OLSUN DİYE ARAŞTIRMAYA BAŞLAMIŞTİM. Ama yine de, insanlar *etek boylarının*³⁵ uzayıp kılmasına bakarak benzer çizelgeler oluşturmuşlardır ve tarihi olayların sayısız koşullarla şekillendiğini idrak edememek benim için bile mantıksız olur. Ancak tesadüfler bazen çok kuvvetli bir şekilde tezahür eder. Kahvenin sadece Araplar tarafından yetiştirildiği zamanlarda, Arap medeniyeti diğerlerini geride bıraktı. Osmanlılar kahve çekirdeğini ele geçirdiklerinde yeryüzündeki en güçlü ve müsamahakâr ulus haline geldi. Kahvenin İngiltere’de ilk kez kullanılmaya başlanması, İngilizlerin dünyaya egemen olma isteklerini tetikledi. Sonra kahve, Fransız İhtilali’nin başladığı Paris kafelerindeydi. Daha sonra da, herkes gibi bir kahve tiryakisi olan Napolyon, ülkesinin Avrupa’ya hükmetmesini sağladı. Ancak bir akılsızlık edip Paris’in o çok sevilen *petit noir*’ını (espresso) yasakladıktan hemen sonra hâkimiyetleri sona erdi. Pişmandı ve ölüm döşğinde son arzusu bir fincan St. Helena espresso oldu. Sömürgeci Amerikalılar da aslında çayı yasaklamışlardı. Sonra da çay yerine kahve içmeye başladılar, bu da geleneksel olarak çay tüketen ve Jamaika’dan gelen Blue Mountain isimli çok kaliteli kahvenin şu anda müptelası olan Japonya örneğinde olduğu gibi, günümüzde de devam eden kaçınılmaz bir güç kaymasına neden oldu.

Batı, sadece üç kez kendi iradesiyle bilinci etkileyen maddeler kullanmıştır: bilinmeyen bir tarihte içilmeye başlanan alkol, on yedinci yüzyılda kafein ve yirminci yüzyılın sonlarında halüsinojen maddeler. Alkolün eski toplumlar üzerindeki etkisini ölçmek im-

34 İlginçtir, meşhur kültür kuramcısı Michel Foucault, Batı medeniyetine dair öne sürdüğü rasyonelleşmenin Avrupa’da ilk kafenin açıldığı yıl başladığına inanıyor. (yazarın notu)

35 Amerikalı ekonomist George Taylor’ın “etek boyu endeksi”ne (hemline endeksi) göre, ekonomi iyiye gittiğinde kadınların giydikleri eteklerin boyları kısalmış, kötüye gittiğinde ise uzar. (ç.n.)

kânsızdır ve bu ölçümü yapacak olan jüri hâlâ halüsinojen maddelerin etkisindedir. Ancak, kahve (veya kafein) ve halüsinojen maddelerin şaşırtıcı biçimde benzer kültürel devrimlerle ilişkili olmaları ilginç bir noktadır. Kahve içen ve monarşiyi yenilemekle ilgili konuşmalar yapan Richard Steele, esrar içen ve Vietnam Savaşı'na karşı nasıl direneceğini planlayan Abbie Hoffman'la aynı kişidir. Voltai-re'in kafeinle tetiklenen alaycılığı nasıl kendi dönemini yansıtıyorsa, Ginsburg de bu dönemin aynasıydı. Kahve ve halüsinojen gibi maddelerin kullanımı yaygınlaştıkça, hem 1700'lerin (monarşi karşıtı) hem de 1900'lerin (vatandaşlık haklarını savunan) insan hakları hareketleri siyasi açıdan meyve verdi. Fransız İhtilali'nin kahve delisi çetelerinin, 1960'lı yılların esrarkeş Vietnam Savaşı protestocularından hiçbir farkı yoktur. Bu arada tüm bunlar, eğitilmiş Amerikalıların kokain gibi uyuşturucularda teselli bulmalarının sebebidir. Olumsuz etkilerine rağmen, bu uyuşturucularla kafayı bulmak hâlâ tercih edilen bir durumdur. Amerikalılar feryatlarını, eroin ve sıcak süütün tercih edilen uyuşturucular olacakları güne saklamalıdır.

Uyuşturucular insan davranışını, verimliliğini ve hatta muhakemesini doğrudan etkiler. Söylemeye çalıştığım şey, ortaçağda yaşamış birinin modern kuzeninden daha aptal olduğu değil. O sadece kafeinsiz ve az çok bizim henüz kahveyle tanışmamış halimiz gibiydi: suratsız ve sersem. Aşırı kahve tüketimi sorunu (aşırı analiz etme ve kısa dikkat süresi) çağımızın belası olarak görülürken, alkolle ilişkilendirilen negatif etkilerin (dikkatsiz düşünme, saflık ve aşırı duygulanım) ortaçağın günahları olduğunu da belirtmek gerekiyor. Ancak bazı tarihçiler, *Homo Coffea*'dan fizyolojik olarak farklı bir "Ön Kafeinli İnsan"ın da olduğunu ileri sürmüşlerdir. Meşhur Wolfgang Schivelbush, *The Tastes of Paradise* kitabında, "on yedinci yüzyıl resimlerinde görülen iri, şişman vücut tiplerinin fizyolojik açıklamasının bira ve bira çorbasının aşırı tüketimi olduğunu" ileri sürer. Ardından şöyle devam eder: "Kahvenin günlük hayatta biranın yerini alması, sürekli bira içen serserilerin sayısını azaltıp onları tıpkı on dokuzuncu yüzyılın sıkı kinikleri³⁶ gibi mantıklı ve ileriye düşünen

36 İnsanın mutluluğa, bütün gereksinimlerden sıyrılarak kendi kendine erişebileceğini savunan. (e.n.)

insanlara dönüştürerek Protestanların ruhani açıdan yerine getirmeye çalıştıkları şeyi (...) aslında kimyasal olarak gerçekleştirdi.”

Saçma mı geliyor? Belki de. Yine de gerçekten saçma bir şey duymak isterseniz, şuna bir bakın: Kahve ve insanoğlu, Doğu Afrika'nın aynı bölgesinden dünyaya yayılmıştır. Peki ya, ilk maymun adamlardan bazıları parlak kırmızı meyveleri kemirdiyse? Ya ortaya çıkan zihinsel uyarılma tıpkı Avrupahlılarda olduğu gibi bu insanların da eski sorunlara yeni açılardan bakmalarını sağladıysa? Bu meyve kemirenler grubu acaba “Eksik Halka” olabilir mi? Peki, bu parlak ama acı meyve, cennetten kovulma hikâyesindeki meyvenin arketipi olabilir mi?

Evet, işte asıl saçmalık bunlar.

TABİİ Kİ, HERKES YUKARIDA ÖZETLENEN İDDİAYI KABUL ETME-MEKTEDİR. Bir Alman sosyolog, bu iddianın tam tersini önerecek kadar ileri gitmiş ve kahvenin büyük uygarlıkların çöküşüne neden olduğunu öne sürmüştür. Ben de bu yüzden bir trene atlayarak Viyana'dan Almanya'ya gittim. Önce Avusturya polisi, sonra Alman polisi üstümü aradı. İnsanların kokusu artık kayboluyordu ve kimse gülümsemedi. Her şey çok tipikti.

Bu sosyoloğun Münih'te olması beni şaşırtmamıştı. Münih, dünyanın her yerinden (Avustralya da dahil) binlerce bira tutkunun kendilerinden geçene kadar içmek için senede bir kez bir araya geldikleri meşhur Ekim Festivali'ne ev sahipliği yapar. Bu, ortaçağdan kalma son büyük içki festivaliydi ve son kahve karşıtı propagandacı meşhur Dr. Josef Joffe için de mükemmel bir yerdi.

Joffe'nin tarafsız yorumu, “Ekim Festivali bir etkinliktir,” olmuştu. “Fakat teorimi yanlış anlamışsınız. Ben buna ‘Joffe'nin Yayılmacılıkta Kahve Teorisi’ diyorum.”

Joffe iki sebepten ötürü beni şaşırtmıştı. Bir buluş yaptığını sanarak dünyayı kurtardığını düşünen takıntılı tiplerden biriyle karşılaşmayı bekliyordum; fakat o, eğitilmiş bir sosyologdu ve Almanya'nın NewYork Times'ı diyebileceğimiz *Suddeutsche Zeitung*'un siyasi yazı işleri müdürüydü. Sekreterinin vakit geçirmeden ikram ettiği kahve

de dahil olmak üzere her hareketiyle, hayattaki güzel şeylerden zevk alıyor izlenimi veren, incelikten uzak hareketleri bile hoşunuza gidebilecek türden bir adamdı. Takıntılıydı; ama iyi para kazanıyordu doğrusu.

Teorisi de sandığım gibi değildi. Bu fikir ilk olarak, Sovyet Rusya'yı ziyareti esnasında KGB ajanına tadı berbat olan kahveden dert yanarken aklına gelmişti. KGB ajanı, bunun aslında Amerika'nın nötron bombasına Kremlin'in cevabı olduğunu söylemişti; ikisi de insanları öldürmüş fakat binalara zarar vermemişti.

"İşte, bu olaydan sonra bu teori, bu bakış açısı aklıma geldi," dedi Joffe. "Kötü kahve; yayılcılık, emperyalizm ve savaş demektir; iyi kahvenin ise her bir damlasında medeniyet, barışseverlik ve yavaşlık vardır. Kanıtlayabilirim istersen. Düşünmeden cevap ver: Dünyanın en iyi kahvesini kimler yapıyor?"

"İtalyanlar mı?"

"Peki İtalyanlar en son ne zaman savaş kazandılar?"

"Hım... 300'lerde falan mı?"

"Peki siz Amerikalılar kahve yapmayı ne zaman öğrendiniz?"

"1960'larda sanırım."

"Vietnam Savaşı ne zamandı?"

"Anladım," dedim. "Örneğin, şu anki Çin yayılcılığının, güzel kahve yapamamalarının bir sonucu olduğunu mu söylemek istiyorsun?"

"Kesinlikle." Pencereyi işaret etti. "Bugün Çin saldırılarını gerçekten sona erdirmek istesek, onları Gaggia kahve makineleriyle bombalardık."

"Belki de Birleşmiş Milletler barış elçileri Melita Drips filtre kahve makinesi ve Etiyopya Sidamo kahvesi taşımalıdır."

"Makineli tüfeklerin yerine mi? Kesinlikle!"

"BM'deki kahvenin neye benzediğini biliyor musun?"

Acı bir şekilde başını salladı. "Hatırlamak bile istemiyorum."

Yani teorisi aslında kahveyi savunuyordu, peki gerçekten öyle miydi? Sekreteri biraz daha kahve getirdi. Josef çalan telefonu cevapladı. Belki de Josef'in hem çok zarif hem de çok sert bir dil olan Almanca konuşuyor olmasındandı, ancak bir şeyler beni rahatsız

ediyordu. Dr. Joffe'nin kahveyi çok sevdiği şüphesizdi ve teorisi aydınlanmış bir zihnin meyvesi gibi görünüyordu. Fakat teorisin parametreleri üzerinde düşünürken, o kara gerçeği fark ettim: Kötü kahve insanları savaş yanlısı yapıyor ve iyi kahve de pısrıklaştırıyor- sa bu, bütün kahvelerin uğursuz olduğunu gösterirdi.

Aslında bu, kahve karşıtı eski Alman propagandalarının yeni- den hayat bulmasıydı. 1777'de Büyük Friedrich'in çıkardığı bir ya- saktan bu yana Almanya, Avrupa'nın en doyumsuz kahve düşman- larını barındırmaktadır. Friedrich, "Halkımın tükettiği kahve mik- tarındaki artışı fark etmek korkunç," diye yazmıştır. "Birçok savaş, birayla beslenen askerler tarafından yapıldı ve kazanıldı. Kral kahve içen askerlerin güvenilebilir olduğuna inanmıyor." Piskoposlar, ce- maatlerini kahve pişirme ekipmanlarını imha etmeye zorluyordu. Friedrich, bazı yaralı askerleri, sokaklarda dolaşıp kavrulmuş kahve çekirdeklerinin kokusunu aramaları için kiralamıştı. Bu "kahve ko- kusu alanlar" o kadar başarılıydı ki Almanya'da iki tür kahve ortaya çıktı: "çekirdek kahve" (gerçek kahve) ve "kahve" (yanmış ekmek, karamelize havuç, hindiba ve kim bilir başka nelerden yapılıyordu.)

"Evet, bunu hatırlıyorum," dedi Joffe telefonu kapatırken. "Buna muck-fuck (mak-fak) diyoruz. Evet, evet, aynen bu şekilde telaffuz ediliyor; ancak *mocha-faux* olarak yazılıyor. "Sahte moka" de- mek. C-A-F-F-E'nin notalarıyla söylenen şarkıyı biliyor olmalısın. 'Trink nicht, so Viel Caffee' (Bu Kadar Çok Kahve İçme) şeklinde gidiyor. Sanırım melodisi Mozart'ın bir eserinden alınmış."

Joffe'nin şarkısı aslında, kahve karşıtı bir başka kampanyadan geriye kalan şeydi ve bu kampanya Almanları yalnızca hindiba kah- vesini içmeye davet ediyordu; çünkü gerçek kahve satın almak, Fransa ve Hollanda'daki "düşmanları" zenginleştiriyordu. Hindibalı kahve paketlerinin üzerinde hindiba eken Alman bir köylü görünüyordu ve elinde "Siz Olmadan Sağlıklı ve Zenginiz" yazan kahve paketle- rini sallıyordu.

Tüm bunlar o kadar başarılı olmuştu ki, Birinci Dünya Sava- şı'na kadar Almanya Avrupa'nın tek kafeinsiz ve demokratik olma- yan gücüydü; bunlar da Nazilerin yükselişine zemin hazırlayan iki eksiklikti. Hitler'in, kafelerde değil de barlarda konuşarak taraftar

toplamış olması da kayda değer bir noktadır. Hitler gibi vejetaryen olan Gandi'nin de kahve içmeyi doğru bulmadığını söylemeden geçmemeliyim.

Ancak geçmişteki hataların üzerinde fazla durmamalıyız. Almanya yanlışını telafi etti ve artık dünyanın en iyi kahvelerinden bazılarını Almanlar yapıyor.

“Bütün bunlar da benim teorimi kanıtlıyor,” dedi Joffe. “Savaş-tan önce Almanlar dünyadaki en kötü kahveyi yapıyorlardı ve bak, bu kötü kahve onları Moskova'ya kadar götürdü! Kahve yapmayı öğrendiğimizden beri, ancak bir tembel hayvan kadar saldırganız. Kuşkusuz ki,” diye ekledi, “bu Amerika için iyi görünmüyor.”

“Anlamadım.”

“Amerika bir zamanlar iğrenç kahve ve güçlü bombalar yapardı. Ancak Starbucks'tan beri herhangi bir savaşı kazanamadılar. Eğer Starbucks kontrolsüz genişlerse, o büyük Amerikan çağı fındık ve badem likörü okyanusunda yok olup gidecek. Elinde bir Frappuccino ile savaşmazsın ki.”

Ona, aklıma takılan bir şey olduğunu ima ederek “Mantıklı olabilir,” dedim. “Peki, iyi kahve gerileme ve kötü kahve de savaş anlamına geliyorsa, kahve şeytani bir içecekten başka ne olabilir ki?”

“Hayır, hayır, hayır dostum.” Başını salladığında gümüş rengi saçları da dalgalandı. “Kendine şu soruyu sor: Savaş iyi bir şey mi?”

Kahvemden bir yudum alarak “Elbette değil,” diye mırıldandım. “Savaş kötü bir şey.”

“O halde iyi kahve iyidir.” Puro paketini açtı ve içinden birini alıp yaktı. “Kötü kahve de kötüdür. Bundan daha mantıklı ne olabilir ki?”

“Seni sevdim, Joffe,” dedim. Bu doğrudu. Yani, onu öpmek falan istemiyordum tabii, ama kucağına oturabilirdim mesela. “Bu teoriyi diğer sosyologlarla tartıştın mı hiç?”

“Meslektaşlarım teorimi yanıltıcı bir korelasyon olarak görür, ancak elbette sosyolojide hiç kimse neyin ne olduğunu gerçekten bilmiyor.”

11 Paris

Kafeleri birinin delirebileceği bir yer
olarak göstermeye çalıştım.

Vincent Van Gogh

PARİS'TEKİ İLK DURAĞIM, RACASTAN'DAN GELEN sahte tablo-
larımı almak üzere merkez postanesi oldu. Ahmağın tekiydim.
Ciddi suratlı Fransızlar ve onların gri binalarıyla çevrelenmiş hal-
deyken bunu bir kez daha anladım. Olay sadece sanat eseri kaçak-
çılığı anlaşılmamızın bir dümen olması değildi, aynı zamanda neon
renkleri ve maymun tanrılarıyla Hindistan'ın kendi varlığı da şüp-
heli görünüyordu. Ne bekliyordum acaba? Ne tür bir beyinsiz, reşit
olmayan iki dolandırıcıya floresan renklerle yapılmış birkaç kara-
lama için bin iki yüz dolar verirdi ki? Postaneye girmeden önce,
kesinlikle kafeinsiz bir şeyler içerek canlanmak için yakınlardaki bir
kafeye uğradım. Tipik bir Paris mekânı olan kafede her şey pirinç ve
sahte mermerden yapılmıştı ve içerisi vakit öldüren insanlarla do-
luydu. Amerikalıların çoğu, Parislilerin sadece bir fincan sert kahve
içerek aynı mekânda günlerce oturabilmelerini ve garsonların sinir-
lenmesinden korkmamalarını oldukça hayret verici bulmaya devam

ediyor. Amerikalılar, bu insanların sadece sandalyelerde oturmadıklarını, sandalyeleri kiraladıklarını anlamıyorlar. Bu kişilerin, burunlarından örümcek ağları sallanana kadar orada oturmasını sağlayan şey yaşama sevinçleri değil elbette, cimrilikleri. Tüm yirminci yüzyıl felsefesi, cimri Parislilerin sıkıntı, kafein ve gösterişten doğan ve başlıca belirtileri kübizm, sürrealizm ve varoluşçuluk olan bir tür bunamanın kurbanı olmalarının bir sonucudur. Fikirleri altüst eden tüm bu teoriler, bu ekstra on franklık harcamayı mantıklı kılmaya yönelik umutsuz bir girişimden başka bir şey değildi. Tabii ki, tezgâhta hiçbir şey yiyip içmeden öylece dikilebilirsiniz, ancak o zaman yere atılmış sigara izmariti yığınlarının içinde yüzmeye hazır olmalısınız (Paris tipi tezgâhlara kül tablası koymak yasaya aykırıdır; nedenini ise kimse bilmez).

Ayakta, hızlıca bir elma konyağı içip postaneye gittim.

“Hayır, Mösyö, adınıza gelen bir şey yok.” Postrestant³⁷ pence-resindeki adam emindi.

“Fakat nedenini anlamıyorum,” dedim. “Sigortam bile var.”

Makbuzumu sallayarak memura gösterdim. Makbuzu Jai-pur’dayken aldığım zaman bile, hiç bu kadar gayri resmi görünmemişti. Para kemerimde üç ay bekledikten sonra, bir parça tuvalet kâğıdına benziyordu.

“Peki, bunun ne olduğunu sorabilir miyim, Mösyö?”

“Sigortanın makbuzu,” dedim.

Fişe baktı.

“Bir de, bunun hangi dil olduğunu sorabilir miyim, Mösyö?”

“Bir Hindu dili. Urduca sanırım.”

“Anladım,” diyerek fişi geri uzattı. “Şu anda Fransa’dasınız, Mösyö. Fransa’da Fransızca konuşuruz. Paketi ne zaman gönderdiğinizizi de sorabilir miyim acaba?”

“İki ay önce,” dedim. “Şimdiye kadar gelmiş olmalı.”

“İki ay mı? Ahh, evet, kesinlikle gelmiştir; ancak kargoları sadece üç hafta bekletiyoruz. Üç haftanın sonunda biri gelip almadığı takdirde, geri gönderiyoruz.”

37 Alıcısı tarafından postaneden teslim alınacak şekilde gönderilen mektup veya paket. (e.n.)

“Off! Fakat bir saniye!” Adamın hazırcevaplığı bana da bulaşmıştı. “Beni mazur görün ancak paketin üzerinde bir iade adresi yoktu. Bu yüzden, geri gönderememişsinizdir sanırım, değil mi? Öyleyse paket hâlâ burada olmalı, değil mi?”

“Hiç de değil, Mösyö,” dedi sırtarak. “İade adresi yoksa paket yakılır.”

“Yakılır mı?” Ne demek istediğini anlamakta güçlük çekiyordum. “Ateşle mi?”

“Aynen öyle, Mösyö.”

Heyecanlanmaya başlamıştım. “Peki ama neden? Milyonlar değerindeydi... Bilemiyorum, kesinlikle bazı para birimlerinde, bazı yerlerde milyonlar ederdi. Daha kıdemli biriyle konuşmak istiyordum.”

“Milyonlar değerindeki bir paketi kargoyla mı gönderdiniz? Paketin içinde ne olduğunu sorabilir miyim?”

“Tablolar. Piyasa değeri yüksek büyük bir koliydi ve tabloların üç ay boyunca saklanması için talimat da vardı. Kaydı olmadığına emin misiniz?”

“Talimatların hangi dilde yazıldığını sorabilir miyim?”

“Fransızca.”

“Anladım.” Sayfalarca bilgisayar çıktısını inceledi. “Görünüşe göre bir süre önce Hindistan’dan bir şey gelmiş...” Bir an tereddüt etti. “Buraya adınızı ve bilgilerinizi yazın lütfen.”

Postanenin yakamayacak kadar tembel olduğu; yanlış adresli, teslim edilememiş, yazıları okunmayan ve sahibi çıkmamış paketleri sakladığı bir deposu olduğu ortaya çıktı. Formu doldururken keşke içeri ben girebilsem diye düşünüyordum. Kim bilir neler bulurdum orada. Mesela, Van Gogh’un kulağı veya yirmi franklık banknotun üzerindeki kadının sutyeni.

“Bana deponun adresini verir misiniz? Oraya kendim gidebilirim,” dedim.

Omuz silkti. “Nasıl isterseniz, Mösyö. Ama Paris’ten dört yüz kilometre uzakta bir yer.”

KAFEİNLİ ÇAĞIN GÜLÜNÇ TARAFLARINDAN BİRİ DE Avrupa'daki en ünlü kafelerin en kötü kahveleri servis etmesidir. İtalyan espressosu yoğun ve sertse, Fransız kahvesi de acı ve yağlıdır. Viyanalılar, sandalyeleri rahat olan sakın ve geniş kafeleri severken Fransızlar, bir sorgu odasını anımsatan koca sandalyeleri ve oyuncak büyüklüğünde masaları olan kafeleri tercih eder. Birinin diğerinden daha iyi olduğunu söylemeye çalışmıyorum (dünya mazoşistlerle dolu!); ancak tüm bunların farklı kültürel önceliklere işaret ettiğini söylemek de yanlış olmaz.

Örneğin, Paris'teki bir kafe, Parislilerin moda takıntısının net bir dışavurumudur. Bunu söylerken ciddiym ve aslında bunu 1670'lere, o çok önemli on yıla, geri dönerek ispatlayabilirim. Pascal adında bir Ermeni (bazılarına göre, yirmi yıl önce Londra'nın ilk kafesini açan Pasqua ile aynı kişidir) Paris'teki ilk işletmeyi o zamanlar, hatta kesin konuşmak gerekirse tam olarak 1672'de açmıştı. Kafe, St. Germain'e yakındı. Samimi bir atmosferi olan kafe gösterişten tamamen uzaktı, dolayısıyla Fransızların ilgisini çekmiyordu. Çok geçmeden de kepenk kapattı. Fakat kahve, "iyileştirici özelliği" ile anılmaya devam etti. Kahvenin bu şekilde anılması o noktada sonlanabilirdi ancak tam da bu yıllarda Osmanlılar Viyana'yı istila etmeye hazırlanıyordu. Osmanlı'nın endişelerinden biri de Fransızların olaya müdahalede bulunma ihtimaliydi; bu nedenle Osmanlı XIV. Louis'yi saldırmazlık antlaşması imzalamaya ikna etmesi için Süleyman Ağa isimli bir elçi gönderdi.

Süleyman Ağa Paris'e gitti ve XIV. Louis'nin desteğini kazanma çalışmalarına başladı. Altı ay boyunca, Paris'in yüksek sosyetesini sohbet etmek ve bir Türk geleneği olduğu üzere kahve içmek için teker teker evine davet etti. Dediğim gibi bu içecek daha önce Paris'te görülmemişti. Ama buna benzemiyordu. Konuklar, duvarlarına paha biçilmez Türk halıları asılı odalarda ağırlanıyordu. Kahve içmeden önce, misafirlerin el ve yüzleri gül suyuyla temizleniyordu. Ardından başları ipek bir örtüyle sarılıyor ve bu örtünün altında yüzlerinin güzel kokması için mür yakılıyordu. En sonunda da göz kamaştırıcı kıyafetiyle Afrikalı bir kahvecibaşı, bu gizemli "siyah şarabı" kavuruyor, dövüyor ve demliyordu. Isaac D'Israeli'ye göre kahve,

“altın saçakları olan ipek nakışlı danteller üstüne konulmuş gümüş ve altın fincan altlıklarına dökülüyor ve (...) diz çökerek en kaliteli kahvenin servisi yapıyordu.”

Tüm bunlar karşı konulamayacak kadar egzotikti ve Süleyman’ın bu minik özel görüşmeleri çok geçmeden şehirdeki en çok arzu edilen şey olmuştu. İlk başta elçiyi görmeyi reddeden Louis, sonunda Süleyman’ı sarayına davet etti. Görüşmeleri hızlı bir şekilde bir moda restleşmesine dönüşmüştü: Fransız rokokosuna karşı Türk gizemliliği. Louis, bu görüşmede giymek için on dört milyon livre (yaklaşık otuz milyon dolar) değerinde bir elbise yaptırmıştı. Resepsiyon salonunu som gümüşten mobilyalarla dekore ettirmişti ve saray eşrafı da çevresini sarıyordu. Süleyman, sıradan bir kıyafet giymişti ve kimsesi yoktu. Sahip olduğu tek şey, som altından ibrikleri, elmas kakmalı kahve altlıkları ve nadir görülen Çin porselenleriyle kahveyi sunuydu.

Bu restleşmeyi Müteferrika Süleyman Ağa kazandı ve kısa bir süre içinde herkesin evinde, Arap kıyafetleri giymiş bir Nübyeli kölenin kahve servis ettiği, Türk üslubuna göre dekore edilmiş bir odası oldu. İnsanlar burada oturup kahvelerini yudumluyorlardı. Molière, bu geçici toplumsal merakı Kibarlık Budalası isimli oyununda ölümsüzleştirecekti:

MÖSYÖ JOURDAIN: (Başında koca bir sankla içeri girer)

Mamamouchi, diyorum. Ben bir Mamamouchi’yim^{38*}!

MADAM JOURDAIN: O da neymiş?

MÖSYÖ JOURDAIN: Senin dilinde bir Türk.

MADAM JOURDAIN: Bir Türk mü? Faslı bir dansçı olacak yaşıta mısın sen?

Louis anlamayı imzaladı ve üç yüz bin Türk on yıl içinde Vi-

38 * XIV. Louis’yi sarayında ziyaret eden Türk elçisi Süleyman Ağa, Fransız sarayını beğenmeyip Osmanlı padişahının sarayının çok daha güzel olduğunu belirtir. Bu durum da Fransızlar arasında bir skandala yol açar. XIV. Louis de Molière’den bir oyun kaleme almasını ister. İlk kez Molière tarafından Kibarlık Budalası’nda kullanılan “mamamouchi” kelimesi, soylu, üst düzey veya kıdemli birine söylenen onur verici bir ifadedir. Ancak ironik bir boyutu da vardır. Bir burjuva olan ve soylulara hayranlık besleyen Mösyö Jourdain oyuna getirilir ve mamamouchi unvanını kazanıp kendisini bir soylu sanmaya başlar. (ç.n.)

yana'yı kuşattı. Türkler yenildi ve Parislilerin kahve hevesi geçmeye başladı. Viyana'nın kuşatılmasından üç yıl sonra, Francesco Procopio dei Coltelli isimli bir Sicilyalı, Café Procope adlı bir kafe açtı. Ancak Procopio, Türk elçinin başarısından bir ders çıkarmıştı. Fransızların ilgisini çeken şeyin içilen kahve olmadığına farkına vardı, kahvenin moda oluşu onların ilgisini çekiyordu. Paris'in eski kafeleri gösteriştten uzakken, Café Procope şık bir yerdi. Mermer masaları, aynaları ve avizeleri vardı. Garsonlar pudralı peruklar takıyordu. Türk şerbeti ve likör servis ediliyordu. Sicilyalılar, soyluların kahve içtikleri salonun ticarileşmiş bir versiyonunu yaratmıştı. Fransızların gözde mekânı artık burasıydı. Voltaire de tıpkı Napolyon, Rousseau ve d'Alembert gibi bu mekânın müdavimi olmuştu; bugün ise şortlu ve Mickey Mouse şapkalı turistler buraya geliyor. Café Procope'nin elde ettiği başarı (üç yüz yıl boyunca düzensiz aralıklarla), Paris kafelerinin arketipi haline gelmesini sağladı; zira buralarda önemli olan tek şey kafenin o iştisamlı ortamında görülmekti.

İddialara göre, Fransızlar Türklerin “acı şarabının” tadını sevmemişti ve Türk elçisi de çareyi şekerde bulmuştu. “Fransızların katlanamayacağı iki şey vardır,” diye yazar Madam de Sevigné 1670'lerde, “kahve ve Jean Racine'in şiirleri.” Orléans Düşesi, kahveyi kuruma benzetiyordu. XIV. Louis kahveyi mide bulandırıcı buluyordu. Bununla birlikte, asiller kahveyi sevmemiş olsa da onun o eşsiz gücünden, on altıncı yüzyılda yaşamış kahve bilgini Paludanus'un kelimelere döktüğü şekliyle, “gaz çıkarmaya ve dışkılamaya yardımcı olmasından” oldukça etkilenmiş oldukları şüphesizdi. İnsanlar bazen *provang* adında, balina kemiğinden yapılan bir aleti ağızlarından midelerine indiriyor ve sonrasında eritilmiş tereyağı, tuz, bal ve kahveden yaptıkları karışımı içiyorlardı ve bu onlar için çok acı verici oluyordu. Dolayısıyla kahvenin Avrupa'da ünlenmesinin altında yatan ilk neden buydu.³⁹ Fransızlar bu tarz şeyler yapmıyorlardı, ancak “dışkılama” konusunu kafalarına takmışlardı. Voltaire, *Felsefe Sözlüğü*'ndeki bir bölümün tamamını (söylenenlere göre bu fi-

39 Sevgili dostumuz kahvenin düşükleri engellediğine, baş ağrısını, romatizmayı, veremi, iskorbütü, gutu, ödemi, böbrek taşlarını, göz yaralarını ve tabii ki soğuk algınlığını iyileştirdiğine inanılıyordu. Ancak en çok sindirime yardımcı olmasıyla biliniyordu. (yazarın notu)

kir aklına bir kafede gelmişti) bu konuya ayırmıştı ve kral da bu dertten o kadar mustarıptı ki herhangi bir fırsatı kaçırmamak için yemek sandalyesi aynı zamanda bir tuvalet olarak da kullanabileceği şekilde, iki amaçlı tasarlanmıştı. Versailles Sarayı'nın en prestijli görevlerinden biri de *Gentilhomme porte Coton*'unkiydi. Pamuk yumağı ve gümüş bir tepsiden başka neredeyse hiçbir şey taşımayan görevli, Güneş Kral'ın kırk yılın başı yaptığı pislikleri alır ve onları hemen uygun yerlere ulaştırırdı.

Bu eski geleneği düşününce, Fransızların espressoyu akşam yemeğinden sonra sindirimi kolaylaştırmak için içmeleri de, Fransız kahvesinin o eşsiz lezzetsizliği de anlam kazanıyor. Önce çekirdeğe bir bakalım. Avrupa'daki Robusta çekirdeklerinin yüzde 50'si Fransızlar tarafından tüketilir. Robusta çekirdeklerinin kalitesi düşük olmasına rağmen kafein oranı oldukça yüksektir. Kafein, "tıkanıklıkların açılması" ile ilişkilendirilen kas spazmlarına neden olur. Kafeinin bu doğal özelliği, çekirdeğin aromasını kaybedecek kadar kavrulduğu "french roast" tekniğiyle pekiştirilir, böylece özündeki karbon ve yağ oranı artar. Karbon, midedeki gazları emerek bağırsak hareketlerini hızlandırır; yağ da bilinen bir kabızlık gidericidir.

POSTANENİN, TABLOLARIMI NEREYE KOYDUĞUNU ÖĞRENMEK en az iki hafta alacağı ve Paris aşırı pahalı bir şehir olduğu için, geçici bir iş bulmaya karar verdim. 1980'lerin sonlarında Paris'te çalışmışım; romanları daktilo etmiş ve bulaşık yıkamışım, ama bu sefer garsonluk yapmak istiyordum. Procopé zamanında, Voltaire'in son bildirisini bizzat işittikten sonra, herhangi bir anlaşmazlığı yetkili bir şekilde çözmeleri için güvenilebilen ve başvuru kaynağı gibi görülen garsonların sayısı ikiye katlanmıştı. Garsonluk burada hâlâ prestijli bir meslek; hatta şehrin en iyileri, bir tepsi dolusu kremalı kahveyi düşürmeden iki yüz metre boyunca koşup birinci gelmek için her yıl birbirleriyle yarışıyorlar. Kazanamasanız da en azından tayt giyip turistlerle alay etme fırsatı yakalamış oluyorsunuz. Hiçbir Fransız bu iki eğlenceye hayır diyemez.

Latin Mahallesi'ndeki Yunan kafelerinde iş bulma ihtimalimin

daha yüksek olacağını düşünüyordum ve mahallenin arnavutkal-
dırımlı sokaklarında bir gün boyunca dolaşıktan sonra bir teklif
aldım gerçekten. Sadece çok müşterinin uğramadığı yerlerde gö-
rebileceğiniz tozlu fakat ferah görünümüne sahip küçük bir kafe-res-
torandı. Şık giyimli Suriyeli işletmeci beni eski bir arkadaşımıymışım
gibi selamladı. Beni arka taraftaki ofisine götürürken, mutfağın kirli
bulaşıklarla dolu olduğunu fark ettim. Mekânın başka bir çalışanı
yok gibiydi. Deneyimlerim (oldukça sınırlı) ve çalışma belgelerimle
(tabii ki sahte) ilgili konuştuk. Sonra bana bulaşıkçılar sendikasına
üye olup olmadığını sordu.

“Şey, hımmmm,” dedim. Sorusunu doğru anladığımdan emin
değildim. Bulaşıkçılar sendikası mı? Gerçekten de böyle bir şey var
mıydı? “Aslında ben garsonluk işi arıyordum.”

Omzunu silkerek “Bir fark yok ki,” dedi.

“Yok mu?”

“İkisi de aynı.”

Kirli bulaşık yığınları ve görünürde bir çalışanın olmaması
şimdi anlamlı gelmeye başlamıştı. “Her ikisini de yapacağım, değil
mi?” diye sordum.

“Elbette,” dedi. “Aşçılık deneyimin olduğundan bahsetmiştin.”

“Evet, ama...”

“Fakat bulaşıkçılar sendikasına üye değilsin, öyle mi? Eğer sen-
dikaya üye değilsen, maalesef burada çalışmana izin veremem. Bu
konuda asla taviz vermezler.”

“Asla,” diyerek hemfikir olduğumu belirttim ve ayağa kalktım.
“Ben hemen bir arkadaşımı görmeye gidiyorum. Eminim ki bu ko-
nuda yardımcı olabilir.”

Bahsettiğim arkadaşım, seksenli yıllarda birlikte çalıştığım Ma-
lili bir beyefendi olan Musa’ydı. Kükreyen Seksenler olarak anılan
o yıllarda, Başkan Ronald Reagan, Amerikan ekonomisinin ırzına
geçerek dolara tavan yaptırmış ve Paris’i benim gibi Amerikalılar
için ekonomik açıdan oldukça hesaplı bir hale getirmişti. Ruhu şad
olsun! Elli sentle Paris’teki herhangi bir kafede zengin biri gibi gö-
rünebiliyordum. Bir kadeh kırmızı şarabın fiyatı bir dolardan daha
azdı. Louvre’un hemen karşısındaki nehirde yüzen evimin kirası ise

ayda yetmiş beş dolardan daha azdı. Kafamın üzerinde buz sarkıtlarıyla uyandığım ve sifonu çekmek yerine tuvaletimi nehre boşalttığım veya saatte 2.50 dolar kazandığım gerçeğinin bu fiyatlarla bir ilgisi yoktu. Musa bir bulaşıkçıydı (şu an şef); biri beni bulaşıkçılar sendikasına sokacaksa, bu oydu. Harika bir adamdı; küçük bir kız gibi kıkırdayan, Pinokyo burunlu, yardımsever, açık saçık konuşan, eski kafalı ve Güney Sahralı bir taşra beyefendisiydi. İnsanlara yardımcı olmayı severdi. Hiçbir şey bana Musa'yı uzun uzun anlatmaktan daha büyük zevk veremez. Onun kadar harika insanlara nadiren rastladınız. Ama maalesef bana faydası dokunmamıştı.

“Bulaşıkçılar sendikası mı?” diye sordu. “Çok saçma! Konuştuğun kişi sarhoş olmalı,” dedi.

Sonra, ailesinin otelinin zemin katında yaşayan, emekli bir sendika yargıcı olan Mösyö François Bailtrand'ı ziyaret ettim. Muhtemelen seksenlerinde, dişlerinde mor lekeler olan, kekeme ve ufak tefek bir adamdı.

Onu bulduğumda, “Ah, Mösyö, bu çoğu Fransız için bile o kadar kolay değil,” dedi. “Kafelerde çalışmak için gerçekten bir Auvergneli olmalısınız. Onların hâlâ kafelere hâkim olan zümre olduklarına inanıyorum.”

“Yani bir kafe zümresi mi var?” diye sordum. “Hindistan'da olduğu gibi bir sosyal sınıftan mı bahsediyorsunuz?”

“Nasıl yani, Auvergnelilerin hikâyesini bilmiyor musunuz? Onlar Paris kafelerinin kurucularıdır.” Hem yatak hem yemek odası olarak kullandığı bu yerin duvarlarındaki raflardan birkaç kitap indirdi. “Onlar, nasıl derler, bir zümre ya da çok büyük bir ailedir. Sosyal sınıf değil. Benim ailem de Auvergneli.”

“Aileniz kafe mi işletiyordu?”

“Burası bir kafeydi, burada şu an oturduğunuz yer. O zamanlar otel, kafe... Hepsi aynıydı.”

Auvergne, Paris'in yaklaşık sekiz yüz kilometre güneyinde bulunan dağlık bir bölgedir. Bugünlerde özellikle atla gezmek isteyenler tarafından tercih edilir. 1700'lü yıllarda, geçimini madencilikle sağlayan köylülerin yoksulluk çektikleri izole bir bölgeydi. Bölge insanları olan Auvergneliler, bağımsızlıklarından vazgeçmemeleriyle

tanınırdı ve hâlâ daha öyleler. Kökenlerinin Ukrayna'ya dayandığına inanılıyordu. Mösyö Balitrand'ın söylediğine göre, bu kömürcüler (Fr. *charbonniers*, kendilerine verilen *Charbournats* lakabı buradan geliyor) köylerinden çıkardıkları kömürleri Paris'e götürüp satıyorlardı. Sokaklarda gezerek önce su ve limonata, daha sonra, bir yandan satmaya devam ettikleri kömürleri kullanarak kaydattıkları sıcak suyu satmaya başlamışlardı. Kahve içmek moda olduğunda ise, sipariş üzerine insanların kapılarına kadar gidip orada kahve yapıyorlardı. Bu da, 1600'lü yılların sonunda kapı kapı dolaşarak kahve satan Le Candiot isimli kötürüm bir çocuğa dayanan bir Paris geleneğiydi.

Bütün bunları Paris'in çamurlu sokaklarında sürükleyerek taşımak tam bir eziyet olmuştu. Bundan dolayı Auvergneliler bazı yerler belirleyip dükkân açtılar. Zamanla el arabalarının etrafını duvarlar çevreledi. Dışarıya bir iki sandalye koyuyorlardı. Bazen bulaşık yıkayan birisi bile oluyordu. İşte böylelikle Paris'te *Deux Magot*, *Café de Flore*, *Lipp* ve daha bir dolu başka ünlü kafe ortaya çıkmıştı. 1800'lü yılların sonuna gelindiğinde yaklaşık yarım milyon Auvergneli şehre taşınmıştı. Auvergneliler, tüm kasabaları bir araya getiren suareler ve kendi özel gazeteleriyle ayrı bir zümre olarak günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Buraya ilk gelenler arasında, Kuzey Auvergne'deki St. Come d'Olt kasabasından Mösyö Balitrand'ın büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-büyükbabası da vardı.

Mösyö Balitrand, Ile de la Cité'deki tarihi bir labirenti andıran IV. Henry Oteli'yle ilgili, "Burayı 1800'lerin sonlarında seçtik," demişti. "Ailemin köyündeki insanların yüzde ellisinin burada kafeler ya da oteller açtığını söyleyebilirim."

Jules Michelet'ye göre, 1700'lü yılların ortalarına kadar bu işletmeler (Auvergne ve Auvergne öncesi) Paris'i adeta bir "kafecennetine" dönüştürmüştü. Fransız kafeleri, İngiliz kafeleri gibi dönemin siyasi reformlarına büyük ölçüde dahil olmuşlardı. Oldukça ilginç olan şey, bu iki ülkenin kafelerinin bu duruma farklı açılardan yaklaşmış olmasıdır. İngiliz kahvehaneleri, ölçülü, ciddi konuşmalara ve tartışmalara ev sahipliği yapıyordu. Paris'teki kafeler ise siyasi reformu teatral bir olaya dönüştürüyordu. Kötü şöhretli Café

des Aveugles, kifayetsiz kraliyet yönetiminin bir parodisi olarak şefliğini sağır bir şarkıcının yaptığı körlerden oluşan bir orkestrayı sahneye çıkarıyordu. Komşusu Café Vert ise, aristokrat olduğu ifşa edilen müşterilerin boğazına atlamak üzere eğitilmiş bir maymunlarının olmasıyla övünüyordu. Saçma, acımasız, iğneleyici; kısaca Paris'e özgü.

Ancak 1780'li yıllara gelindiğinde işler ciddileşmeye başladı. 1789'da İngiliz gezgin Arthur Young, "Palais Royal'in kahvehaneleri, [doğaçlama yapılan] konuşmaları dinleyen insanlarla dolu olduğunda da olmadığına da, akıllara ziyan piyesler sunmaktadır. (...) Mevcut yönetime karşı söyledikleri ağır sözlerin her bir tane-si için aldıkları alkışların gümbürtüsünü tasvir etmek kolay değil," şeklinde yazmıştır.

Camille Desmoulins'in 12 Temmuz 1789'da bir masaya atlayıp halkı aristokrasiye karşı silahlanmaya davet etmesi de Palais Royal'in kafelerinde gerçekleşmişti. Bu, daha önce milyonlarca kez olmuştu. Ancak bu kez, devrim için en uygun rengin ne olacağına dair bir tartışmadan sonra (ya yenilenmeyi temsil eden yeşil ya da kanı temsil eden kırmızı) kafenin müşterileri gerçekten de sandalyelerinden kalkıp dışarı çıkmış ve o zamanlar bilindiği şekliyle hükümeti tesa-düfen devirerek, aslında Fransız monarşisini devirmişlerdi.

Zamanın bazı toplumsal eleştirmenleri kahveyi, hem Aydınlan-ma'nın hem de Avrupa'nın ilk demokratik devriminin başlamasına yardımcı olmuş bir uyarıcı olarak tanımlıyordu. Michelet, "Birden meydana gelen bu muhteşem şeyin, kısmen yeni gelenekler yarat-mış ve hatta insan doğasını değiştirmiş o büyük olaya (gerçeğin ışıltısı ve parıltısına sebep olan kahvenin ortaya çıkmasına) bağlan-ması gerektiği şüphesizdir," diye yazar.⁴⁰ Tarihçi Narcisse-Achille Salvandy de şu şekilde yazmıştır: "Hiçbir hükümet kafelerde sa-vunulan fikirlere karşı gelemmez. Devrim gerçekleşti; çünkü kafeler

40 Michelet, Fransız Aydınlanması'nı değişen kahve stoğuna göre kategorize edecek kadar ileri gider. Yemen'in daha hafif olan kahve çekirdekleri kullanıldığı zamanlar-da, dertsiz tasasız insanların takıldığı şen kafeler ve asillerin takıldığı salonlar piyasaya hâkimdi. Bourbon'un orta sertlikteki kahve çekirdeği "Voltaire'in o güzel dizeleri" yazmasına sebep olmuştu. Karayipler'in "iri çekilmiş" kahveleri popüler olduğunda, çağ kararmış ve şiddet çoğalmıştı. (yazarın notu)

devrimi destekliyordu. Napolyon hüküm sürdü; çünkü kafeler zaferi destekliyordu.”

Bu kadarı yeter. Anlatılanlar muhtemelen doğru. Ancak, kahvenin ihtilalde daha az bilinen başka bir rolü daha vardır. Bizi bir kez daha Fransızların sindirim sisteminin derinliklerine götüren bu rol, meşhur Marquis (marki) de Sade ile ilgilidir. O zamanlar, bizim sevgili Marki'miz Bastille'de hapsedilmişti. Desmoulin's 2 Temmuz'da, Café Foy'da Marki'nin masasının üzerine atlamadan on gün önce, Marki isyana teşvik eden girişimlerde bizzat bulundu. Gardiyanıyla yaşadığı bir münakaşanın ardından, tuvaleti hendeğe boşaltmakta kullanılan huniyi alıp onu bir megafon olarak kullanarak hücresinin penceresinden, “Yönetim Bastille'de mahkûmların boğazını kesiyor,” diye çılgılık atmaya başladı. Dışarıda bir kalabalık toplandı. Hapishane gardiyanları hücresinin kapısını açmaya çalışırken Marki, toplanan kalabalıktan içeride hapsedilen “siyasi mahkûmları” kurtarmalarını istedi. Sonra da gardiyanlar tarafından etkisiz hale getirildi.

Tarihçiler, devrimcilerin Bastille'e neden saldırdıklarını uzun süre boyunca çözmeye çalışmışlardır. Bastille'de Marquis de Sade gibi sadece birkaç aristokratın hapsedildiğini bilmeyen yoktu. Görünen o ki, Marki'nin hücresinin penceresinden bağırmasından sonraki birkaç saat içinde, hükümetin bütün siyasi mahkûmları Bastille'e taşıyıp boğazlarını kestiğine dair söylentiler yayılmıştı. Söylentiler gitgide arttı. On gün sonra kaleye saldırıldı. İsyancılar içeride hiçbir siyasi mahkûm bulamadı. Hatta koskoca kalede yalnızca üç tutsak vardı. Buna rağmen, tesadüfen silahların gizlendiği o büyük odayı bulmuşlardı; eğer bulmasalardı, herkesin mutabık olduğu üzere, Fransız İhtilali başarısız olurdu.

Peki Marki'nin bu kadar öfkelendiği şey neydi? Konu, yine o eski “tıkanıklıkların açılması” problemi. Maurice Levenson'un, Marki'nin hayatını eksiksiz bir şekilde anlattığı Sade adlı biyografiye göre, hapiste geçirdiği on iki yılın ardından Marki, bir şişe Dom Perignon'un mantarla kapatıldığı şekilde “tıkanmış”tı. Şişmanlamıştı ve korkunç bir gastritten mustarıptı. Sürekli “diyetine uygun kahvaltılar” talep ediyor ve “uşakların en pis ve küstahı” olan Lossino-

ette “popo yastığı” nı aldığında öfkeden deliye dönüyordu. Kahve, şüphesiz ki, bu bölgelerde faydalarıyla ünlüydü ve Marki’nin kahve içme alışkanlıklarına dair elimizde kesin belgeler olmasa da, kahve eksikliğinin bağırsaklarıyla ilgili problemlerinde önemli bir rol oynadığından pek şüphe yoktur. Hiç kuşkusuz ki, çektiği ıstırapın feryatları nihayet 14 Temmuz 1789’da kalabalığı Bastille’e çekmişti.

BAZI BUDALALARIN FRANSIZ KAFELERİNİN ALTIN ÇAĞI OLARAK ADLANDIRDIĞI DÖNEME BAKTIĞIMIZDA, aslında her şey kötüye gidiyordu. Oyuncuları biliyorsunuz. Hararlı eski dostumuz kahve tüccarı ve çapkın şair Arthur Rimbaud ve Rimbaud’nun bir zamanlar Café Rat Mort’da takıldığı, itibarını yitirmiş kafe toplumunun ikonu Paul Verlaine. Bu ikisi 1800’lü yılların Sid Vicious ve Johnny Rotten’ıydı⁴¹. Rimbaud bir gün Verlaine’den ellerini masanın üzerine koymasını ister ve daha sonra adamın bileklerini keser; Verlaine de Rimbaud’yu vurarak bu iltifata karşılık verir. Böyle bir ilişki işte. Sartre ve Camus gibi varoluşçular Café de Flore’da, Amerikalılar Café Lipp ve La Coupole’da, Picasso gibi kübistler Le Lapin Agile’de, dadaist Guillame Apollinaire ve sürrealist André Breton ise Rotonde’da vakit geçirirdi. Incoherents at Le Café des Incoherent (Tutarsızlar Kafesi’ndeki Tutarsızlar) adlı bir grup bile vardı. Alexandre Schanne ve Henri Murger gibi insanlar “itibarını yitirmiş” kafelerin kirli çamaşırlarını açıklayarak kariyer yapıyordu. Café Momu’nun sahibi, “dinlemek zorunda kaldığı konuşmalardan dolayı, garsonunun hayatının baharında kafayı yemesinden” dert yanıyordu.

Bu züppeleri her ne kadar sevsem de, devrimi konuşmaktan öteye gidemediklerini belirtmek zorundayım. Desmoulins ve Palais Royal’dekilerse bir devrim başlatmıştı.

Hayır, bu insanların en önemli mirası on iki saat boyunca sadece bir fincan espresso içmek için Herkül gayretiyle çabalamış olmaları. Bilhassa da Sartre’ın bu konuyla ilgili kendini affettirmesi gereken çok şey var. Café de Flore’un sahibi Paul Boulal’a göre, kirli varoluşçumuz “hiçbir zaman tekrar doldurulmayan tek bir fin-

41 Britanyalı Sex Pistols adlı müzik grubunun üyeleri. (e.n.)

canla sabahtan akşama kadar oturan (...) en korkunç müşteri”ydi. Bu ve benzeri davranışlar yüzünden dünyanın kafe başkenti, oturup da bir fincan kahve içebileceğiniz en pahalı yer olmuştur. Viyana’da dört ya da Amsterdam’da iki dolar olan kahve burada yedi dolardır. Fransızların, kafelerden sanki vebaya yakalanacaklarmış gibi kaçmaları hiç de şaşılası değil. 1960’da Paris’te 252.000 tane küçük kafe vardı. 1982’ye gelindiğinde bu sayı 180.000’e, 1999’a gelindiğinde ise 90.000’e düştü. Gelecek yıl 6.000 tanesinin daha kapanması bekleniyor. Buraya her gelişimde eskiden çok sevdiğim kafelerin artık kapanmış olduğunu görüyorum.

Mösyö Balitrand, “Ah, evet, her şey değişti,” diyerek bana katıldı. “Bunun birçok sebebi var. McDo [McDonald’s] ve fast food çok popüler oldu. Ama kafeler her zaman vardı ve var olmaya devam edecek. Gerçekten, bunlar Fransızların tarihidir.”

Sultanın Kulak Ağrısı

Beethoven kahvaltıda, genellikle süzgeçli bir kahve ibriğinde kendi hazırladığı kahveyi içerdi. Kahve, en vazgeçilmez besin kaynağı olmuştu ve kahveyi hazırlarken de doğulular kadar itinalı davranırdı. Bir fincan için altmış kahve çekirdeği kullanılıyordu ve çoğu zaman çekirdekler teker teker sayılırdı, özellikle de misafirleri varsa.

Anton Schindler

1 700'LÜ YILLARDA AVRUPA'NIN KAHVE TÜKETİMİNDEKİ ANI ARTIŞIN ARKASINDA, insanın içine sıkıntı veren arz ve talep prensibi yatmaktadır. Söylentilere göre, 1600'lerin sonlarında XV. Louis kızının kahve ihtiyacını karşılamak için yılda on beş bin dolar kadar bir meblağ harcamış. 1740 yılına gelindiğindeyse bir fincan kahvenin fiyatı elli sente düşmüştü ve lümpenlerin en alt tabakası bile kahve alabiliyordu. Artık kahve üç farklı kıtada bulunan Avrupa kolonilerinde yaygınlaşmaya başlıyordu. Kahvenin ilk kez başka topraklara ekilmesi, Baba Budan'ın kahve çekirdeklerini kaçak olarak Hindistan'a sokmasıyla gerçekleşmişti. Bir sonraki ve daha önemli

olanı ise 1616 yılında Pieter Van Der Broecke adlı Hollandalı bir deniz kaptanının Muha'dan birçok bitki çalıp onları Java topraklarına ekmesiydi, böylece kahvenin lakabı da “moka”dan “moka-java”ya dönüştü. Ancak, bu sömürgeci uyuşturucu tacirlerinin asıl başarısı 1720'de, Fransız bir aristokrat olan Gabriel de Clieu'nün kahve çekirdeklerini kaçak olarak Yeni Dünya'ya getirmesiyle olmuştu.

Paris'te, de Clieu'nün hikâyesini okurken aklıma hemen Viyanalı casus Kolschitzky geldi. Hikâyede o kadar çok korsan, casus ve gemi enkazı geçiyordu ki, bir Tom Clancy romanı kadar gerçekdiydı. Kısa bir araştırmadan sonra, de Clieu'nün iddiasının büyük ölçüde 1774'de kendisinin yazdığı bir mektuba dayandığını öğrendim. Biraz daha araştırma yaptıktan sonra, bu iddiaya karşı öne sürülmüş pek çok sav olduğunu keşfettim. Bunların arasında, Yemen padişahının kulak ağrısını geçirdiği için altmış adet kahve bitkisi verilen Fransız bir doktorun pek de olası gibi görünmeyen hikâyesi vardı. Ayrıca, eşini aldatan bir Fransız kontesine hizmet ettikten sonra bir demet kahve çiçeği verilen Portekizli bir subayın hikâyesinin yanı sıra, Hollandalıların, de Clieu'den altı yıl önce Güney Amerika'da bulunan Surinam'da kahve ektikleri rivayetleri de vardı. Eski dostlarımız Kapusen rahipleri bile kahve üzerinde hak talep etmişlerdi.

Bu rivayetlerin en büyük nedeni, kimsenin bu bitkinin Yeni Dünya'ya nasıl geldiğini bilmemesiydi ve en iyi hikâyeyi de Clieu uydurduğu için kahveyi onun getirdiği sanılmıştı. Fransız denizci hakkında daha fazla bilgi edinmeye çalıştım, ancak Fransız Milli Kütüphanesi'ni bir hafta boyunca didik didik aradıktan sonra öğrenebildiğim tek şey, de Clieu'nün 1686'da Anglequeville isimli bir kasabada doğduğuydu. Daha sonra Guadeloupe valisi olmuştu. Gelgelelim, mezarının yerini kimse bilmiyordu. Anglequeville kasabasını bulmaya çalıştığımda da böyle bir yerin olmadığını öğrenmiştim. Elimdeki tek ipucu, Anglequeville'in, Fransa'nın Normandiya yakınlarındaki Kuzey Atlantik kıyısında, Seine-Inferieure bölgesinde olduğuydu.

De Clieu'nün iddiasının doğru olup olmadığını öğrenmem gerekiyordu. Bu nedenle Fransız postanesinin Racastan tablolarını

asla bulamayacağından emin olur olmaz, Normandiya'ya giden bir trene atladım. Güzel bir yolculuktu. Yeşil tepelere dağılmış krem rengi koyunlar. Dalları elma dolu ağaçlar. Tren son sürat ilerlerken, dışarıda garip bir sonbahar havası vardı ama güzeldi. Rouen şehrini geçtik. Sonra Auffay diye bir ilçeyi. Daha sonra Longueville-sur-Scie, Malanvay L'Home ve Victoire L'Abbaye'ı geride bıraktık. Yerleşim birimleri küçüldükçe isimlerinin uzaması komik gelmişti. Seine-Inferieure'e gelmiştik. Anglequeville'i gösteren bir tabela hâlâ yoktu. Burnuma yosun kokusu geldi ve tren son durak olan Dieppe'de durdu. Bir barın üst katında ucuz bir otel odası buldum ve keşfe çıktım.

Planım görüldüğü kadar aptalca değildi aslında. Evet, Anglequeville'in nerede olduğuna dair en ufak bir fikrim yoktu; fakat buranın ismi, "İngiliz Kasabası" anlamına gelen Anglais ve Ville'in birleşmiş hali gibiydi. De Clieu'nün bir denizci olması ve İngiltere'yle ilişkilendirilen bir kasabada yaşamış olmasından dolayı, bu yerin Seine-Inferieure'ün yirmi kadar limanından birinde olması mümkünmüş gibi geldi. Tek yapmam gereken, liman liman dolaşmak ve ailenin ismini duymuş birini bulana kadar bar bar gezmekti.

Dieppe, Normandiya'nın tatlı, küçük bir balıkçı kasabasıydı. İnsanlar sokakta ringa balığı ızgarası yapıyordu. Kilisenin yanında ufak bir pazar vardı. Herkes kırk beş yaş üzeri ve sarhoştur.

Mavi gömlekli bir adam araştırmamın ilk durağı ve limanın hemen yanında olan Café Le Crystal isimli bir barda, "Le poisson pêche," diye mırıldanıyordu. "Alor, nous pêchons les pêcheurs, pêcheurs on frères, non? Nous sommes tout les pecheurs." Bunun kabaca tercümesi: "Balık, balık tutar; balık tutarız. Bu nedenle balıklar bizim kardeşlerimiz, çünkü onlar da biz de balıkçıyız, öyle değil mi?"

Bir bira sipariş ettim.

"Balıkları tut," diye devam etti adam, belli ki bana söylüyordu. "Anlamıyor musun? Eğer balıklar da balık tutuyorsa, onlar da balıkçı olur, değil mi? Bu nedenle biz de balıkçılar için balık tutuyoruz. Ama biz de balıkçıyız! Yani kendi kardeşlerimizi yiyoruz, ha?"

Barın arkasındaki gergin sarışın, "Ooh là là," diyerek lafa girdi. "Hiç de bile. Balık yiyen balıklar yamyamdır. Yani eğer biz yam-

yamları öldürüyorsak, bunun neresi yanlış ki? Yamyamlar iğrenç ve ölmeyi hak ediyorlar.”

“Ayrıca dostum,” dedi deri ceketli kel bir adam, “balık tutan bir balık, balıkçı değil; balıkçı balıktır. Tamamen farklı.”

“Hayır. Ne olursa olsun, denizde balık tutanların hepsi kardeş-tir,” dedi mavi gömlekli. “Bir polis başka bir polisi yerse, bir yam-yam olmaz mı?”

Kel, birasından bir yudum aldı. “Eğer diğer polis bir domuzsa, hayır olmaz.”

Bir anlık sessizlik oldu. De Clieu veya Anglequeville’i duymuş biri olup olmadığını sordum.

“Balıklara sor,” dedi gömlekli. “Onlar her şeyi bilir.”

“De Clieu mü?” diye tekrar etti barmen. “Yok, hiç duymadım.”

“Eski adı ama,” diye direttim. “Emin değilim...”

“Bilmiyorum,” diyerek sinirli bir şekilde muhabbeti kesti. “Te-şekkürler efendim, güle güle.”

Birisi omzuma elini koydu. Kel olandı bu. “Bak, mon ami, de Clieu isimli bir aile bilmiyorum,” dedi. “Ancak tren istasyonunu geçince de Clieu diye bir cadde var. Belki orada yaşıyorlardır.”

İstasyona geri döndüm ve işte tabela orada, bir eczanenin du-varına çivilenmiş duruyordu. De Clieu Caddesi. Şansımı pejmürde bir liman restoranında yemek yiyerek kutladım. Patates kızartması eşliğinde sotelenmiş dil balığı, somon ezme, krem karamel. Kadın garsonla okumakta olduğum kitapla ilgili sohbet ettim. (“Aaa evet, P. G. Wodehouse’u biliyorum.”) Birkaç kadeh beyaz şaraptan sonra onunla evlenmeye karar verdim. Dieppe’de yaşadık. Herkes gibi ben de denizde balık tutardım. Yazın turistler gelirdi. Gigot’yla bir sürü çocuğumuz olurdu ve onların da kendi çocukları olurdu ve onların da ve onların da.

“EVET, EVET, GABRIEL DE CLIEU BENİM BÜYÜK-BÜYÜK-BÜ-YÜK-BÜYÜK-BÜYÜK-BÜYÜK-BÜYÜKBABAM.” Madam Catherine de Beaunay-Cotelle parmaklarını saymaya başladı. “Emin değilim, bir nesil eksik saymış olabilirim.”

Tesadüfe bakın ki, Dieppe sadece de Clieu’nün doğduğu yer

değildi⁴², aynı zamanda karşımda duran tek öz torununun da yaşadığı yerdı. Orta yaşlı bir Fransız hanımefendisi olan torunu wingtip model zimba delikli siyah beyaz bir ayakkabı giyyordu. Dieppe'e geldikten bir gün sonra beni bir kafeye götürdü ve daha sonra beni, komşu kasaba Derchigny-Graincourt'daki, son üç yıldır atalarının kahramanlıklarını belgelediği ofisine kadar arabasıyla götürdü.

"Hayır, bitkiyi kimin getirdiğine dair hiç şüphe yok," dedi bir yığın kâğıt parçası çıkartarak. "Bu, tarihsel olarak ispatlanmış bir gerçek. Bununla ilgili yazılmış bir kitap bile var."

Catherine elime *Gabriel de Clieu: Hommage au chevalier* isimli ince ve sarı bir kitap tutuşturdu. Kitap, Catherine de Beaunay-Cotelle tarafından yazılmıştı.

"Ama bunu sen yazmışsın!" diyerek karşı çıktım.

"Tabii ki. Bunu onun tek torunundan daha iyi kim bilebilir ki?"

Haklıydı. Ayrıca elinde de Clieu'nün başarılarını kanıtlayan, XV. Louis'den, Martinik valisinden, çeşitli sömürgeci bürokratlardan ve de Clieu'den sonra kahve bitkisinin tüm çeşitlerini isimlendirmiş Amerikalı bir biyologdan gelen mektuplar vardı. De Clieu'nün armasının bir kopyası bile vardı. Armada, gümüş bir tarlada savaş narası atarken, gagası tamamen açılmış bir kartalı onurlandıran üç adet kum tanesi vardı. De Clieu'ye, kitabının kapağını süsleyen portredeki eski şövalyeyi andırdığını söyledim. Şövalye, mavi-gri gözleri olan, peruklu, yaşlı ve beyaz bir adamdı. Büyükbabasının dost canlısı biri olduğunu söyledi, ancak muziplik yapmak isteyeceğiniz türden bir büyükbaba değildi. Aslında, Catherine'in kendisi de oldukça ağırbaşlı biri gibi görünüyordu.

"Bu, çok tutkulu olduğum bir konu," dedi gözlerime bakarak. Onda kesinlikle bir şövalyenin gözleri vardı. "Bu, hayatımdaki en önemli şey."

De Clieu'nün Yeni Dünya'ya yaptığı yolculuğu belgelemenin yanında, kahvenin Fransız tarihinde oynadığı rolle ilgili bir müze açmaya çalışıyordu. De Clieu Derneği'ni kurmuştu (251. üyesi ben-

42 Dieppe'in kahve tarihindeki önemli rolü, buradaki düğünlerin ve vaftiz törenlerinin neden geleneksel olarak şarap değil de, kahveyle kutlandığına bir açıklama getirebilir. (yazarın notu)

dim) ve yakınlardaki on yedi köyü, şövalyenin artık kimsenin yaşamadığı şatosunu müzeye çevirmek için satın almaya ikna etmişti.

Catherine'e göre, ailesi VI. Charles tarafından aristokrasiye dahil edilmişti. Gabriel, 1687 dolaylarında Dieppe'de doğmuş ve 1702 civarında donanmaya katılmıştı. Sonraki on beş yıl boyunca çeşitli rütbelere kazanarak, evlenerek, fakat esasen serserilik yaparak Fransız Karayiplerinde avaralık etmişti. Muhtemelen de, 1717 civarlarında, Michel Isambert isimli birisinin üç adet kahve bitkisini Antillere getirip dikmeye çalışırken öldüğünü duymuştu. Gabriel bu işe girişti, başarılı oldu ve bütün kahveseverlerin kahramanı olmasının yanı sıra, Guadeloupe valiliği ile ödüllendirildi ve St. Louis şövalyelerinin komutanı oldu.

“Vali olmasına rağmen, Paris'te fakir bir şekilde öldü,” dedi Catherine. “Fakat büyükbabamın iyi bir vali olduğu söylenir. Fakir olduğu zamanlarda, Guadeloupe halkı ona yüz elli bin livre vermeyi teklif etmiş. O da tabii ki reddetmiş.”

“Ama burada hâlâ toprağı var, değil mi?”

“Aynen. Ailesinin soyundan gelenler, bugün buradaki yaklaşık 80 hektarın sahibi. Yine de öldüğünde beş parası yoktu. Devrim sonrası dönemde hep böyle olmuş.” Notlarını kaldırdı. “Ancak büyükbabamın insanlığa vermiş olduğu armağandan hiç şüphelenmesin. Düşünsene! Bir adam dünyaya mutluluğu getirmiş.”

“Evet, muhteşem.” Şüphelerimi nasıl ifade edeceğimi bilemediğimden duraksadım. “Bu yolculuğun hikâyesi, nasıl desem, kulağına inanılmaz geliyor. Gerçek mi?”

“Sence de harika, değil mi? Benimle gel.” Beni çiçeklerle dolu büyük bir binaya getirdi. Bitkileri göstererek “Görüyor musun?” diye sordu. Şaşkınlık içinde gösterdiklerine baktım. Sonra, eğrelti-otlarının ve çiçeklerin arkasında, de Clieu'nün yolculuğunu tasvir eden büyük bir fresk gördüm. Korsanlar, denizkızları ve susuzluktan ölen denizciler vardı. Korkunç bir fırtına kopuyordu. Son panelde, Afrikalı bir kölenin, kucağında bir maymun olan de Clieu'nün eşine bir fincan kahve ikram ettiği o güzel Martinik resmedilmişti. Renkler solmaya başlamıştı.

“Onun kaderi buydu, anlıyor musun?” dedi. “Bir ara onun do-

ğum haritasını çizdirmiştim. O, azmi temsil eden Satürn ve uzun yolculuklar yapacağına işaret eden Merkür'ün evinde doğmuş. İbrani takvimindeki burcunu temsil eden adamın sağ elinde bir sepet, sol elinde de tohumlar var. Bu da, tüm dünyada bazı önemli tohumlar ekeceğinin kaderinde yazılı olduğu anlamına geliyormuş, yani öyle derler.”

“Burcu neydi?” diye sordum.

“30 Haziran 1687’de doğduğunu düşünüyoruz. Yengeç burcu.”

“Gerçekten mi? Benim burcumdan.”

“Ah, nasıl derler, ben bu tarz şeylere pek inanmıyorum,” diyerek dalga geçti. “Ama atalarımın yolundan gideceksen, birkaç şişe su getirdiğinden emin olmalısın.”

CATHERINE COTELLE’E GÖRE, DE CLIEU DIEPPE SAHİLİNDEN yaklaşık 30 kilometre güneyde bulunan Rochefort’a yelken açmıştı. Fakat bir yük gemisinde yolculuk için yer ayırtmak üzere oraya gittiğimde hiçbir şey bulamamıştım. Aslında, en azından yük gemilerinde çok önceden yer ayırtılan Avrupa’da, ticari yük gemilerinde yolculuk ayarlamaya çalışmak geçmişte kalmıştı. Bulabildiğim tek deniz aracı, kuzeydeki İtalyan limanı Cenova’dan kalkan tarifesiz bir gemiydi. Çok bir şey ödemem gerekmeyecekti, ancak nakit ödemek durumundaydım ve geminin ne zaman kalkacağına dair kesin bir bilgi yoktu. Ayrıca gemi Martinik’e değil, Brezilya’nın ünlü kahve limanı Santos’a gidecekti.

Sonraki birkaç hafta oldukça karışık geçti. Bu yüzden, Cenova’ya vardığımda bineceğim yük gemisi SS Venezia’nın seferinin ertelendiğini öğrendiğim günden bahsetmeyeceğim. Yetkililerin kalkış zamanını yirmi dört saat içinde üç kez değiştirdiğinden de bahsetmeyeceğim. Hele, Roma ve Napoli’de avarelik ederek vakit geçirdiğim haftalara dair detaylara hiç girmeyeceğim; Cellini’nin sayısız şaheseri, Michelangelo’nun ölümsüz eserleri, Raphael öncesi sanat görüşünü benimsemiş ressamalar, Raphael sonrası sanat görüşünü benimsemiş ressamalar ve Raphael öncesi-sonrası sanat görüşü-

nü benimsemiş motivasyonsuz ressamı. Bunlardan ziyade, o dört haftayı atlayalım ve tekrar Cenova rıhtımlarımda dikilerek gemiye binmeyi beklediğim güne geçelim. Gemim gizemli bir şekilde ortadan kaybolmuş SS Venezia değil, SS Pisa idi. İkisi de aynıydı benim için. Su üzerinde gittiği sürece hiçbir şey umurumda değildi.

Yazarlar, rıhtımları daha çok romantik, esrarengiz yerler olarak betimlerler; belki de eskiden öyleydiler. Fakat artık modern rıhtımlar daha çok park yerlerine, modern gemiler de gökdelenlere benziyor. SS Pisa, yaklaşık yüz seksen metre uzunluğundaydı ve geminin suyun üzerinde beş katı vardı (su seviyesinin altında altı katı daha vardı). Mavi ve kırmızıya boyanmış kocaman çelik kutular rıhtıma gelişi güzel atılmıştı. 1800'lerde yirmi yedi tonluk kahveyi bir gemiye yüklemek için omzunda doksan kilo taşıyan bir yükleme işçisinin gemiye üç yüz kez gidip gelmesi gerekiyordu. Artık bu nakliye işi vincin içinde görülmeyen tek bir adam tarafından bir seferde yapılıyor.

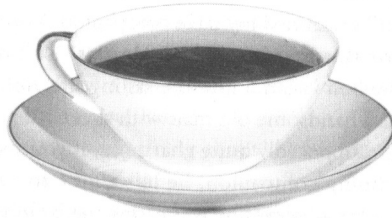
Etrafta sadece yol arkadaşlarım vardı; en fazla yetmişli yaşlarının başında, toplam sekiz kişiydi. Hiçbiri İngilizce bilmiyordu. İki saat sonra mürettebattan bir kişi bizi geminin ambarına getirdi. Gemimiz traktör sevkiyatı yapıyordu. Takma dişli bir İtalyan, onun yemek masasına oturacağıma dair benden söz aldı. Sonra kamaralarımıza götürüldük. Her şey mat maviye boyanmıştı. Bavulumu boşaltmaya başladığım an aşağıdaki koridordan gelen bir bebek çığlığı işittim. Aşağıda büyük bir gümbürtü kopmuştu.

BİR YERE AİT BİTKİ TÜRLERİNİ DÜNYANIN FARKLI YERLERİNE GÖTÜRMEK, ilk Avrupalı kâşiflerin en önemli icraatlarından. Avrupalı kâşifler öncelikli olarak domates gibi Yeni Dünya'ya ait egzotik ürünleri Avrupa'ya getirmeye yoğunlaşmışlardı. Afrika'dan Brezilya'ya getirilen şeker, Eski Dünya'dan Yeni Dünya'ya getirilen ilk önemli üründü. İkincisi de kahveydi. Batı Yarımküre'de iki veya üç kez kahve ekiminin denendiği görülmüştür, bu girişimlerin birisi de muhtemelen de Clieu'ye aitti. Durum ne olursa olsun, de Clieu bitki istemek için XV. Louis'e geldiğinde, kral buna pek

yanaşmamıştı. XV. Louis kahveyi çok severdi. Bahçede yetişen kahve çekirdeklerini bizzat topluyor, kavuruyor ve demliyordu (Amsterdam belediye başkanından edinilen bilgiye göre, bu çekirdekler Muha'dan yüzyıl önce kaçırılan bitkilerin öz torunlarıydı) ve suarelerde asil metresi Madam Du Barry ile birlikte kahve kavurmaları neredeyse bir skandal olmuştu.

De Clieu, “Birkaç yıl boyunca muhafaza edildikleri kraliyet bahçesinden bir kahve filizi almak için birçok yolculuk yaptım,” diye yazıyordu. “Sürekli elim boş dönüyordum.” Aylarca bekledikten sonra, de Clieu'nün en sonunda aklı başına gelmiş ve “vasıflı bir hanımefendiyi” kraliyet doktoru Mösyö de Chirac'dan bir miktar tomurcuk alması için görevlendirmişti. Hanımefendinin adı ve ne vasfa sahip olduğu bilinmiyor, ancak 1720 sonbaharında doktor, çekirdeklerin deniz iklimine alışması için Rochefort'daki bahçeye iki fide gönderdi. Fideler 8 Ekim'de manidar bir şekilde “deve” anlamına gelen *Le Dromedaire* isimli bir gemiye yüklendi ve gemi batıya yelken açtı.

13 Denizde

Kahvenin keşfi, bir bakıma, teleskobun veya mikroskobun icadı kadar önemliydi... Çünkü kahve, insan beyninin kapasitesini ve faaliyetlerini beklenmedik bir şekilde arttırmış ve değiştirmiştir.

Heinrich Eduard Jacob

DENİZ YOLCULUKLARI VE HAPİSHANE KOŞULLARININ birtakım ortak özellikleri vardır. Kaçışınız yoktur. Yemekler belirli zamanlarda servis edilir. Yiyecekler iğrençtir. Kiminle arkadaşlık edeceğinizi seçemezsiniz. SS Pisa'daki tüm yolcular yemeklerini üç tane birleştirilmiş masada hep birlikte yiyordu. İlk masa, İsviçreli biyolog Christian, Brezilyalı eşi ve üç yaşındaki kızlarına ayrılmıştı. Diğer masada daha yaşlı bir İtalyan çift, yetmiş dokuz yaşında Fransız-İsviçreli bir kadın olan Jacqueline ve onun hayranı Bruno oturuyordu. Ben de masamı Sergio ve Franco isimli iki İtalyanla paylaşıyordum. Yemekler berbattı. Gemi motorunun titreşimleri sandalyelerimizi masadan uzaklaştırıyordu ve o kadar gürültüydü ki konuşurken bağırarak zorunda kalıyorduk. Çok iyi olmasa da çeşit çeşit yemekler vardı: önce büyük bir tabak makarna, sonra balık,

sonra et, sonra sebze ve en sonunda kokuşmuş bir portakal. Şaraplar karton kolilerden çıkıyordu. Kahve ise tarif edilemeyecek derecede korkunçtu.

İlk akşam yemeğimizde masamı paylaştığım Sergio, “Bellissimo!” diye haykırdı. “Bu ekmeğe bayıldım! Sen sevmedin mi? Bu en iyi ekmek değil mi? Bu en iyisi. Denizde olmayı seviyorum. Ahhhhhhh!”

Geriye doğru yapıştırılmış parlak gri saçlı Sergio, yakışıklı, donuk bakışlı ve yaşlı bir adamdı. Eğer onun dilini konuşsanız, oldukça çekici biri sayılabilirdi; fakat akşam yemeğini birlikte yediğiniz biri olarak hoşlanılacak pek bir yanı yoktu. Ağzına götürdüğü lokmaya dikkat etmediğinde, onu resmen tükürür ve sevdiği küçük somun ekmeğinin içine gizlice koyardı. Her öğünün sonunda, yarım çiğnenmiş et ve ekmek parçaları tabağını süslüyordu. Aynı zamanda bronzlaşma hastasıydı ve yolculuğun sonunda parlak pembe bir teni olmuştu. Gözleri sürekli kan çanağı gibiydi.

Yine de, yolculuğumuzun ilk gecesinde iyi görünüyordu. Oldukça eğlenceliydi. Ekmeğe, yemek yemeğe, denize ve Brezilyalı kızlara bayılıyordu. Ona göre her şey harikaydı!

“Bir gün São Paulo rotary kulübüne konuşma yapıyordum,” diye böbürlendi.

“Rotary kulübü mü? O kulüp bir tür mafya değil miydi?” diyerek takıldım.

Birden ciddileşti. “Akşam yemeklerinde mafya hakkında konuşmayız.”

İtalyanların anlaşmazlığa neden olan konuları neden asla sofrada tartışmadıklarını öğrenmeliydim. Papa, Kuzey İtalya’nın ayrılması, Avrupa Birliği, Mussolini. Bunların konuşulması yasaktı. Yediğimiz şeyler düşünüldüğünde ümitsiz bir vaka gibi görünse de, tüm bu konu başlıkları hazmı zorlaştırıyordu.

Neyse ki, yolculuğum da dahil olmak üzere, her şeyde bir umut ışığı gören Sergio vardı.

“Santos! Santos’a mı gidiyorsun? Kahve limanı? Sen şanslı bir adamsın. Rotamız değişti. Santos artık son durağımız.” Yarım çiğnenmiş koca bir lokma dana etini tükürmek için sözlerine ara verdi.

“Denizin ve bu leziz yemeklerin tadına varacağın altı hafta daha var.”

“Altı hafta mı? Ben on dört gün süreceğini sanıyordum.” “Artık değil.” Bir şey söylemek istercesine öne doğru eğildi. “Ama fazladan bir kuruş ödemek zorunda değiliz. Bugün toplantıda kaptan söyledi. Dinlemiyor muydun?”

“Bununla ilgili mi konuşuyordu?” Kusacak gibi hissediyordum. “İtalyancam çok iyi değildir.”

Sergio gülümseyerek başını salladı. “Öyleyse bu senin için hoş bir sürpriz olmalı.”

SS Pisa, önce Ligurya Denizi’ni geçti; sonra da İspanya’nın turistik bir bölgesi olan Costa Brava’yı. Sadece, öğleden sonramı haykırarak şarkı söyleyen, seksenlik sarhoş denizcileri izleyerek geçirdiğim Valencia’da mola verdi.

Akdeniz ve Atlantik arasındaki tek bağlantı olan Cebelitarık Boğazı’na gelmiştik. Boğazı geçtiğimizde artık gerçek bir okyanusta olacaktık. Okyanusta olma düşüncesi beni ürkütüyordu (deniz tutmasından hep korkmuşumdur), bu yüzden o gece iki adet Dramamine aldım. Sabahın dördünde uyandığımda, kamaram beşik gibi sallanıyordu. Şişeler düşüyor, kitaplar yere yuvarlanıyordu. Biraz daha Dramamine alıp tekrar uykuya daldım.

Uyandığımda deniz sakinleşmişti. Afrika, geminin sancak tarafında kalıyordu, ancak pus kıtanın görülmesini engelliyordu. Gün batarken birkaç Faslı balıkçı teknesi gördüm. Hava karanlığa çalarken gördüğüm bir tekne bana garip gelmişti. Bayrağı yoktu. Görünürde ne bir mürettebat ne de balık ağları vardı. Tekne, bizim geminin pruva tarafından geçtiği sırada ben de o tarafta otuyordum; yaklaşık 50 metrelik bir uzaklıktan geçtiği için karanlıkta kaybolmadan önce tekneyi iyice görebilmiştim.

Akşam yemeğinde, bir denizciden daha çok bir başgarsona benzeyen, çalısasulyesi gibi olan kaptana, görmüş olduğum teknenin bizi kolaçan eden bir Fas teknesi olup olamayacağını sordum.

“Hayır, hayır.” Bana, kaptanlara özgü, “şu-an-bir-sinir-krizi-geçirmek-üzereyim” gülüşü attı. “Burada olmaz. Belki birkaç gün içinde korsanlarla karşılaşabiliriz.”

“Peki yarın? Yarın korsanlarla karşılaşır mıyız?”

“Muhtemelen. Nijerya’da korsanlar var. Togo’da da.”

Günümüzde korsanlar özel yatlara dadanmayı tercih eder. Fakat de Clieu’nün yaşadığı zamanlarda, ayırım gözetmeden tüm gemilere musallat olurlardı. Aslında o zamanlar herkes birer korsandı ve en saygın kaptanlar bile arada bir gemilere baskın yapardı. Korsanlar, yelken açtıktan birkaç hafta sonra de Clieu’nün gemisine yetişmişlerdi. De Clieu’ye göre, gecenin ortasında deniz sütlimanken saldıran bu korsanlar Tunuslulardı. Neyse ki, Dromedaire’in yirmi altı topu onları başka yerleri aramaya ikna edebilmişti.

Biz korsan baskınıyla yağmalanacak kadar şanslı değildik. Korsanlar, balinalar, hatta bir kara parçası bile yoktu görünürde. Fas’tan, sonra gizemli Moritanya’dan ve daha sonra herhangi bir hükümet biçiminden yoksun dünyadaki birkaç yerden biri olan ve Batı Sahra olarak bilinen masalımsı sayılabilecek bölgeden geçtik. Keşke Yemen’e gittiğim gemi Qasid Karin’de olsaydık diye düşünüp duruyordum. Gemimiz mutlaka bir kaza yapardı ve biz de etrafta bazı şeyler keşfedebilirdik. Ancak Pisa saatte yirmi beş kilometre hızla zar zor ilerliyordu.

SS Pisa’nın sorunu, en azından bana göre, ne keyifli bir yolculuk geçirecek kadar lüks ne de bir tür macera yaşatacak kadar konforlu olmasıydı.

Bir sabah huzursuz olduğumdan bahsettiğimde, “Ama geçen seferki çok farklıydı,” dedi Fransız-İsviçreli yaşlı kadın Jacqueline. “Bütün gece müzik çalıyor ve herkes dans ediyordu. Yolculardan biri konserlerde çalan bir kemancıydı ve her gece kamarama gelip bana keman çalıyordu.”

Sabah kahvemi içerken çocuksu İsviçreli biyolog Christian ve Jacqueline’le sohbet ediyor ve bir tür İtalyan keki olan panettonele-rimi yiyordum. Kendimi oyalamaya başlamıştım. Tatlı ve yaşlı bir hanımefendi olan Jacqueline rengi solmuş kazağını ve çiçekli başörtüsünü üzerinden düşürmüyordu. Onu çok sevmiştim ve o yaşta yalnız seyahat etme cesaretine hayran kalmıştım.

“Peki Jacqueline, keman, bu adamın odanda çaldığı tek enstrüman mıydı?” diye takıldım.

“Ayyy, Stewaaar!” diyerek kıkır kıkır güldü. Sonra iç geçirdi. “Ama benim gibi yaşlanınca tek başına seyahat etmek hiç de eğlenceli değil.”

Söylediğini onaylayarak biraz kabalık ettim. “Evet, yaşlandıkça seyahat etmek de zorlaşır.”

Jacqueline’in imdadına Christian yetişti. “Hayır! Bence dışarı çıkıp seyahat etmen müthiş bir şey Jacqueline! Buna devam etmelisin!”

“Elbette,” dedi Jacqueline. “Ne yani, çocukları doğurup büyütüm diye eve kapanıp spagetti mi pişirmem lazım?” Hüzünlü bir ifade takınarak sanki bir tencereyi karıştırıyormuş gibi yaptı. “Yok! Asla! Dışarı çıkıp dünyayı görmek ve öğrenmek istiyorum, tamam mı? Seyahat etmek insanın ufkunu açıyor, değil mi? Mahzenden çıkmayıp küflü bir patates mi olayım Tanrı aşkına?”

“Haklısın,” diyerek katıldım. “Başka bir küflü patates almaya lütfen.”

“Gidip Recife’deki arkadaşımı ziyaret edeceğim,” dedi Jacqueline. Recife, Brezilya’nın kuzeyinde bulunan eski bir liman kentidir. “Çok sevdiğim biridir.”

“Bruno’dan bile mi?” diyerek takıldım. Yüzü kızarmış İtalyan yol arkadaşımızın Jacqueline’i süzdüğünü fark etmiştim.

“Ah! Bruno!” diyerek güldü. “Küflü patateslerden bahsetsene!”

TUNUSLU KORSANLARINI ATLATAN DE CLIEU, HOLLANDA HÜKÜMETİNİN *Dromedaire* isimli gemiye bir casus yerleştirdiğini fark etmişti. Java’daki Hollanda kolonileri büyük miktarlarda kahve çekirdeği üretmeye başlamıştı ve kendilerinden önceki Araplar gibi Hollandalılar da tekellerini korumak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Ne yazık ki, casusla ilgili çok az şey biliniyor. De Clieu, “Elimdeki o narin bitkiyi, ülkeme hizmet ederek tadacağım sevinçimi kışkandığı için fideleri yok etme girişiminde bulunmuş alçak bir adamdan korumak için çekmiş olduğum çileleri anlatmanın bir faydası yok,” diye yazarak bu eski uluslararası ekonomik casusluk örneğinin pek üzerinde durmaz.

Görünen o ki casusun, de Clieu'nün hazinesini elinden alma girişimi, Fransız gün boyunca bu bitkilerle oturup geceleyin de onları kamerasına kilitlemek zorunda bırakmıştı. De Clieu'nün gözü gibi koruduğu bitkileri taşımak için önceden yaptırdığı özel sandıklar olmasaydı, Hollandalılar pekâlâ başarılı olabilirdi. De Clieu'den önce, bitkiler kamışla örtülü sepetlerde taşınıyordu, bu da bitkilerin az ışık görmesine neden oluyor ve bitkileri büyük oranda aşındırıcı deniz havasına maruz bırakıyordu. İlk taşınabilir serayı de Clieu inşa etmişti. Bu sera, telle kapatılmış ve ön tarafı cam olan tahta bir kutuydu. Cam sıcaklığı muhafaza ederken, teller de kutuya sıçanların girmesini engelliyor ve kutuya hava girmesini sağlıyordu. Sera, bitkileri deniz yoluyla taşımak için ideal bir sandık modeli haline geldi. Bu düzenek, Hollandalı casusun korumasız bir anda kahve bitkilerini ele geçirmesine de mani olmuştu. Tel ve camdan yapılmış sandık, sabotajcının o küçük filizi kökünden çıkartıp almasını engellemişti; casus suçüstü yakalanmadan önce sadece bir dalını koparabilmişti.

20 OCAK GİBİ SS PISA, DÜMENİ SERT BİR ŞEKİLDE SAĞA KIRDI ve Atlantik Okyanusu'nun merkezine yöneldi. Bizi takip etmekte olan martı sürüsü kaybolmuştu ve sonraki altı gün boyunca neredeyse hiçbir canlı görmedik. Vaktimin çoğunu geminin pruvasında *Moby Dick* okuyarak ve geminin gövde kısmına çarpan dalgaların seslerini dinleyerek geçiriyordum. Evet, tıpkı Ahab gibi bir maceraperest olduğumu düşünüyordum. Bu gece dana eti yiyeceğim!

Yolcuların çoğu geminin motorlarına yakın olan küçük yüzme havuzunun çevresinde takılıyorlardı. Sadece Christian ve üç yaşındaki kızı Luanna, bir balina görme umuduyla geminin ön kısmına gitmeye cesaret edebilmişti, fakat görebildikleri tek şey çekiç başlı bir köpekbalığı olmuştu. Hepimiz uçan balıklar görmüştük. SS Pisa'da sadece yirmi kişi vardı ve ben de günün yarısını çoğunlukla güvertede yalnız başıma geçiriyordum. Üç gün geçmişti, bir martı geminin üzerinde bir oraya bir buraya uçuyordu. Hepimiz yakınlarda bir ada olabileceğini düşünüyorduk. Ama hiçbir şey yoktu.

Gökyüzü her gece yıldızlarla dolup taşıyordu. Yemek arkadaşlarım Sergio'yla Franco kavga etmiş ve birbirleriyle konuşmayı kesmişlerdi. Günbatımını kaçırmamak için, akşam yemeği yememeye başlamıştım. Bu anıların sadece bana ait olduğu gerçeğini hariç tutarsak, hatırlanmaya değer pek bir şey ya da kimse yoktu. Binlerce kilometre boyunca hiçbir insan yoktu. Ocak ayında en az beş kez günbatımını gören tek kişi bendim.

26 Ocak sabahı uyandığımızda, martılar denize dalıyor ve gahlarının can çekişen uçan balıklarla denizden çıkıyorlardı. Yemyeşil Pendeos de São Adası tam önümüzde kalıyordu. Ekvatordan geçiyorduk. Kaptan Vitello herkesi havuzun olduğu yere çağırdı ve hepimize ekvatordan “mezun” olduğumuza dair diplomalar verildi. Sonra Roma mitolojisindeki deniz tanrısı Neptün gibi giyinmiş ikinci kaptan, önce erimiş çikolata sürerek ve sonra havuza atarak tüm yolcuları vaftiz etti.

“Tuhaf bir mezuniyet töreniydi,” dedim Christian’a.

“Ben İsviçreliyim. Biz çikolatalı olan her şeyi severiz,” dedi. Luanna’yı sıkıştırarak “Sen de çikolata seversin, değil mi Luanna?” diye sordu.

“Luanna’nın havuza atılırken direnmemiş olmasına şaşırıyorum.”

Çikolatadan dolayı rengi koyu kahverengi olan havuz suyunun boşaltılmasını izliyordum. Luanna ağlamaya başladı.

Son damlanın çıkardığı gurultuyla birlikte, “Umarım yakında tekrar doldururlar,” dedi Christian. “Luanna yüzmeyi özleyecek.”

DE CLIEU’NÜN, DROMEDAIRE’DE YÜZME HAVUZU OLMAMIŞ OLABİLİR; fakat Luanna’ninkine benzer bir endişesi vardı. De Clieu’nün susuzluk çektiği o meşhur yer de buraya yakındı. Bu susuzluğun sebebi, tropikal bir fırtına esnasında Martinik’ten sadece birkaç yüz kilometre uzaklıkta olan *Dromedaire*’in gövdesinin ikiye ayrılmasıydı. Fırtına sona ermiş, ancak gövde onarılamamış ve gemi su almaya başlamıştı. *Dromedaire* batmaya başladı. İçme suyunun büyük bir kısmı da dahil olmak üzere gereksiz her şey gemiden atıldı.

Fırtına sonrasında deniz sütliman olmuŗtu. Bir hafta geçti. Sonra iki hafta. Hâlâ en ufak bir rüzgâr bile yoktu.   me suyunu denize dökmenin yanlıŗ olduğunu anlamaya baŗladılar. Böyle esintisiz havaların bir ay kadar sürdüğü biliniyordu. Herkesin günde yarım bardak su   me hakkı vardı; bu, bir insana zor da olsa yeterdi, fakat yeni olgunlaŗan bir bitki   in kesinlikle yetersizdi. Durum böyle olunca, de Clieu “Kafeinli  ağ”ın en yüce fedak rlıklarından birini yaparak kendi su hakkını pek kıymetli g zdesiyle paylaŗtı.

De Clieu, “Bana verdikleri bitkiyi hayatta tutmak   in kendim susuzluktan  lebilirdim,” diye yazmıŗtır. “Ama şunu da bilmelisiniz, bu pek değerli küçük bitkinin bana vaat ettiği bir şey vardı! Ölürsem  l rd m! Ama kahvenin benim   in muhteŗem bir kader hazırladığını biliyordum.”

Bu aristokratın yaptığı fedak rlık on sekizinci yüzyılın aŗırı kafein tüketen romantiklerini çılgına  evirmıŗti. Charles Lamb’ın aŗaėıdaki şiiri gibi her biri övgü dolu şiirler yazılmıŗtı:

Ne vakit o hoŗ kokulu kahveyi   sem
O cömert Fransız’ı d ŗ n r m,

Bitkiyi, Martinik kıyılarına sürükleyen
O asil azmini

Ama yakında, eyvah! O değerli hazinesini
 zlerken, aldığı o m thiŗ haz

S nmek üzere; çünkü su bitiyor
Bulunduğu gemideki su tükeniyor...

Kurumaktan  atlamıŗ dudaklarını hiçe sayarak
Suyunu evladı gibi gördüğü o kahve filizlerine veriyor...

Ressamlar bu mizansenini resmettiler. 1816’da da Hollandalı bir tüccar de Clieu’n n yaptığı “büyük fedak rlığın” anısına özel bir kahve takımı yaptırdı. Martinik’te ş valyemizin adını taŗıyan bir

botanik bahçesi bulunmaktadır ve hatta onun adını taşıyan bir bitki türü de -Coffea declieuxias- vardır. Ama yine de, duyduğum en güzel övgü, de Clieu'nün büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-büyük-torunu olan Madam Cotellet'in birkaç yıl önce bir araya geldiği, on yaşındaki öğrencilerin oluşturduğu bir sınıftan gelmişti:

Amateur de café (Bir kahvesever)

A notre chevalier (Asil Şövalyemiz)

Allant en Martinique (Martinik'e gitti)

pres de l'Amerique (Amerika'nın yakınına)

Sur un grand bateau (Büyük bir gemide)

il sacrifia son eau (kendi suyunu ona verdi)

Gabriel de Clieu (Gabriel de Clieu)

leur fit dises adieux (elveda)

Bana komik gelse de, de Clieu ciddi bir risk almıştı. Bir insan dört gün hiç su içmezse ölür. Bunun da ötesinde, içmeniz gereken miktardan daha az su içerseniz bunun vücudunuza verdiği zarar da katlanarak artar. De Clieu'nün su hakkı ise, günlük ihtiyacı olan miktarın -yaklaşık 250 ml- yarısından oldukça azdı. Vücudu ilk önce hücrelerinde depolanmış sıvıyı kullanarak bu eksikliği giderecekti. Bu da böbrek yetmezliğine yol açacaktı. Kanındaki toksin miktarı arttıkça da kasları tutulmaya, dengesini kaybetmeye başlayacak ve en sonunda da halüsinasyonlar görerek ölecekti.

Şükür ki Gabriel bunların hiçbirini yaşamadı. Rüzgâr hızlı esiyordu ve bilinmeyen bir yılın bilinmeyen bir ayının bilinmeyen bir gününde, hayatta kalmayı başarmış bitkisi Martinik Adası'na ulaştı. Bitki, serçe parmağı büyüklüğündeydi. De Clieu bu bitkiyi kendi bahçesine dikti ve onu yedi gün yirmi dört saat koruması için bir bekçi görevlendirdi. Beş yıl içinde adada yetişen bitkilerin sayısı iki bine ulaşmıştı. Elli yıl içinde de on sekiz milyona ulaştı ve bu bit-

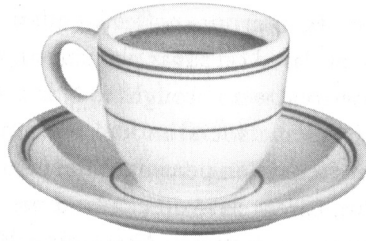
kilerin torunları şu an dünyadaki kahve ihtiyacının yüzde 90'ından fazlasını karşılamaktadır.

De Clieu'nün kendisi bitkilere nazaran daha verimsizdi. Dört kez evlenmiş olmasına rağmen, dünyaya gelen altı çocuğundan sadece bir tanesi hayatta kalmış ve o da en sonunda Fransa'da arazi sahibi fakat yoksul biri olarak vefat etmişti. Kendisi bir aristokrat olduğu için, St. Suplice'te bulunan mezarı Fransız İhtilali'nde boy göstermiş *baldırı çıplaklar*^{43*} tarafından saygısızca yağmalandı. Bugün sadece on beş frank ödeyerek, Paris Yeraltı Mezarlığı'nda de Clieu'nün birçok kişinin kemikleriyle karışmış isimsiz kalıntılarını görebilirsiniz.

SS Pisa'daki yüzme havuzu doldurulmuş, Luanna köpekleme yüzmeyi öğrenmişti. Beş gün sonra burnumuza gelen hafif kükürt kokusu Rio de Janeiro'ya varmış olduğumuzun habercisiydi.

43 * Baldırı Çıplaklar, Fransız İhtilali (1789-1799) esnasında soyluların ve ruhban sınıfı mensuplarının giydiği paçalı, dar ve rahatsız pantolonlar yerine, daha rahat, uzun ve bol pantolonlar giymeyi tercih eden Parisli işçiler ve küçük burjuvalardır. Toplumsal adalete inanan Baldırı Çıplaklar Fransız İhtilali'ne ön ayak olmuşlardır. (ç.n.)

Tutsak Afrika

Kölelerimi azat etmektense, annemin çürümesini yeğlerim.

Monito Campert, Brezilyalı kahve baronu, 1888

KÖLELEŞTİRİLMİŞ OROMO SAVAŞÇILARI KAHVE ÇEKİRDEĞİNİ HARAR'A GETİRDİĞİNDEN BERİ, kölelik ve kahve hep bir aradaydı. Fakat bu ilişkideki en acı ironi galiba şuydu: Afrikalılar, topraklarından “çalınarak” Yeni Dünya'ya getirilmişlerdi ve tıpkı onlar gibi Afrika'dan çalınan bir bitkinin hasadında köle olarak kullanılmışlardı. Hem Afrika'yı hem de Yeni Dünya'yı ilelebet değiştiren Güney Amerika'daki kahve plantasyonları, kölelere yönelik bir iş gücü talebi oluştuyordu. De Clieu'nün kahve bitkilerini Martinik'e getirmesinden on yıl sonra Fransa, dünyanın en önemli kahve tedarikçisi olma hedefiyle yılda otuz bin köle ithal etmeye başladı. Bu girişimde tutsak edilenlerin yarısı öldü ve Fransa başarılı oldu; ancak Fransa'nın bu başarısı Haitili kölelerin kendilerini tutsak edenleri alaşağı edip Batı Yarımküre'de ilk ve özgür siyahi devleti kurdukları 1791 yılına kadar sürdü.

Yine de, köle sayısı açısından en büyük payı Brezilya almıştı. İki yüz yılı aşkın bir sürede yaklaşık üç milyon Afrikalı, özel kahve krallıklarında çalışmak üzere buraya getirildi. Beş milyon kadar Afrikalı da şeker plantasyonlarında köleleştirildi. Bunun yanında, toplamda yalnızca yarım milyon Afrikalı, Kuzey Amerika'ya getirildi.

Bu plantasyon/köle toplumsal modeli, modern Brezilya toplumunun temelini oluşturmaktadır. Halkın yüzde onu, tüm ülke servetinin yüzde 54'üne sahiptir. Kölelerin soyundan gelen kişilerin cahil ya da yoksul olma olasılığı on kat daha fazladır. Vatandaşların yarısı siyahi kişilerle yapılan evliliklerden doğmuş olsa da, kumsalda gülüp oynayan gelinlik çağındaki kızların ten rengi daha açıkken, kaldırım kenarındaki oluklarda uyuyan çocukların çoğu, bariz şekilde daha koyu tenlidir.

“Ah evet, bu doğru,” dedi Mario. “Ama yine de herkes birbiriyle arkadaş.”

Rio de Janeiro'nun o meşhur Copacabana plajında oturmuş voleybol maçı izliyorduk. Voleybol oynayanlar mükemmel fizikleri ve yanık tereyağı rengi ciltleriyle tipik Riolulardı; her ne kadar ben anlayamamış olsam da, soluk tenli bir Brezilyalı olan Mario, oyunlulardan birinin saf Afrikalı olduğunu söyledi.

“Baksana, şuradaki bir Afrikalı, fakat kimin umurunda?” Speedo marka kırmızı slip mayo giymiş bir adamı işaret etti. “Speedo herkesin alabileceği bir şey ve o adam favelalardan bile geliyor olabilir, ama bu önemli değil. Voleybol oynama hakkı anayasamızda var.”

Favelalar, Copacabana plajları boyunca uzanan yüksek katlı binaların yukarı kısımlarında bulunan, dağ yamacına konumlanmış gecekondu semtleriydi. Mesela, Miami'nin üst tarafında Kalküta'nın olduğunu hayal edin. Deniz seviyesinde bikinililer, dağlarda cüzamlılar.

“Yani bu adam şu an diğerleriyle voleybol oynuyor diye, Brezilya'da ırksal sorunlar yok diyorsun, öyle mi?”

“Hayır, hayır, bazı sorunlar var tabii. Siyahiler daha yoksul. Fakat Brezilyalılar için para her şey değil. Kendi ülkene bak bir de,” diye devam etti. “Sizde siyahi insanlar zengin, mesela Michael Jack-

son ve general olan adam [Colin Powell]. Fakat hâlâ siyahlar ve beyazlar birbiriyle geçinemiyorlar. Çünkü Amerika’da para her şeydir. Sürekli herkes daha fazlasını ister. Brezilya’da para her şey demek değil, bu yüzden insanlar birbirleriyle anlaşabiliyorlar. İşte fark burada.”

“Neden voleybolu ayaklarıyla oynuyorlar?” diye sordum. Takımımız ayaklarıyla servis atıyor, oyunu ayaklarıyla oynuyor ve hatta smaç atıyordu. Footvolei (ayak voleybolu) adı verilen oyun, Rio’ya özgü bir aştır. Bu adamlar radyonun sesini bile ayaklarıyla ayarlıyorlardı. “İnsanoğlu ve maymun arasındaki tek farkın, biz insanların ellerimizi kullanmamız olduğunu bilmiyorlar mı acaba?”

“Rio’daki herkes bu şekilde voleybol oynar,” dedi. “Bu, Rio usulü.”

“Sen de mi?” Böyle şeyler için biraz formunu kaybetmiş gibi görünüyordu.

“Benim dışımda herkes.”

Sahanın ortasına bir hindistancevizi sürükleyen bir köpeği göstererek “Belki de köpek oradakilere sadece ağızlarını kullanarak oyun oynamayı öğretmek istiyordur,” dedim. “Senin tabirinle köpek usulü.”

Mario güldü. Komik biri olduğumu düşünüyordu. İngilizce biliyordu. Beni soymak istiyor olmalıydı.

ESKİ KAHVE İMPARATORLUKLARININ EN BÜYÜĞÜ, Rio de Janeiro ve Sao Paulo yakınlarındaki kırsal kesimde bulunan ve bilinen birkaç milyon tür bitkinin yetiştiği *fazendalar*⁴⁴. Araştırmak istediğim plantasyon, Mario’nun önceden söylediği şekilde, Brezilya’nın “hâlâ herkesi eğlendiren” şizofrenik köle toplumu temsil eden Portekiz asıllı bir asilzadeye, kötülüğüyle ün salmış Baron Grão-Mogol’a aitti.

Baron’un plantasyonu Rio Claro kasabasındaydı. O zamanlar, Rio Claro çok ücra bir yerd. Bugün ise São Paulo’nun, Amerika-lı pop yıldızlarına özenen suratsız gençlerle dolu banliyölerinden

44 Brezilya’da plantasyonlara verilen isim. (ç.n.)

biri. Bir de oldukça sıcak. Brezilya, şimdiye kadar bulunduğum en sıcak ülkeydi; orada geçirdiğim günlerin çoğunda ortalama sıcaklık 48 derece civarında seyretmişti. Elimdeki harita yüz yıllık olduğundan, ilk durağım daha güncel bir şeyler verebileceklerini umduğum belediye binası olmuştu. Binanın dışında insanlar uzun bir kuyruk oluşturmuştu. Görünüşe bakılırsa bir tür loto oyunu için toplanmışlardı. Bir adama şehir planlama ofisinin nerede olduğunu sordum.

“Bu şehirde şehir planlama ofisi yok!” dedi. “Burada kimse bir şey planlamaz. Brezilya’da hiç plan yapılmaz.”

Ofisi buldum ve Linda isimli bir kadına, tarihi kahve plantasyonlarının listesini çıkaran bir öğrenci olduğum yalanını söyleyerek Baron Grão-Mogol’a ait tarlayı bilip bilmediğini sordum.

“Grão-Mogol mu dediniz? Evet, Angélique Ekim Çiftliği’nden bahsediyorsunuz. Rossi ailesine ait.”

“Onlar kim?” diye sordum.

“Sanırım şu an çiftlikte yaşıyorlar.” Birilerine Portekizce seslenerek bir şey getirmesini istedi. “Şimdi haritayı getirecek.”

Bankonun arkasından gelen sesler giderek artıyordu. Görünüşe bakılırsa Rio Claro şehir planlama ofisinin yarısı arayış içindeydi. Baron’un bölgede yaşayan akrabaları olup olmadığını sordum.

“Hepsi gitti,” dedi Linda. “Bir saniye, göstereceğim.”

Baron’un plantasyonu Ajapi isimli bir köyün on yedi kilometre ötesindeydi ve çamurlu bir yoldan gidiliyordu. Rio Claro’dan yaklaşık otuz kilometre uzakta olan köye ise günde sadece üç otobüs kalkıyordu. Linda öğle sığına kalmamam için sabah yedideki otobüse binmemi tavsiye etti.

“Teşekkür ederim,” dedim. “Benimle oldukça ilgilendiniz.”

“Ne demek,” dedi Linda. “Eğer hâlâ kahve yetiştiriyorlarsa, lütfen buraya tekrar uğrayıp bize bildirin. Bu tarz şeyleri takip etmemiz gerekiyor.”

Ajapi’nin, sabahın o sıcaklığında gözleri kamaştıracak şekilde parlayan tek bir caddesi vardı. Otobüs gelmediğinden otostop çekerek açık havada bulunan bir kafe/bar/bakkalın önünde indim. Mekânla gözlüklü ve şişman bir kadın ilgileniyordu. Kadının bulunduğu tezgâha gidip espressonun Brezilya versiyonu olan *cafézinho* sipariş

ettim. *Cafézinho*, içinde öğütölmüş kahve olan çorap benzeri bir bezin üzerinden sıcak su dökölerek yapılır. Daha sonra elde edilen sıvıyı alıp öğütölmüş kahve çekirdeklerine tekrar dökölürsünüz ve bu işlem istediğiniz sertliği elde edinceye kadar (en fazla on kere) tekrarlanabiliyor⁴⁵. Sonuç: Kadının beyzbol kasketi takmış on iki yaşındaki oğlunun ağzının sularını akıtan, yarısı şekerle dolu kalın kulplu ufak bir kahve fincanında, enerji veren acı bir kahve. Fransızlar da buna *jus de chaufette* (ayakkabı suyu) diyorlar.

Regina adlı bu kadına, daha önce baronu duyup duymadığını sordum.

“Oi,” dedi. “Eski tarlası buradan aşağı yukarı 5 kilometre uzakta.”

Oğlu, “Hayır, hayır,” diyerek sözünü kesti. “Yedi, belki de sekiz kilometre ötede orası.”

Regina’ya bir zamanlar orada yaşamış ailenin adını sordum.

“Rossi, tabii ki,” dedi. “Ajapi’deki herkes bir Rossi’dir.”

Regina’ya göre, bölgede beş yüz civarında Rossi vardı. Regina’nın kafesi ortak bir oturma odası ve belediye binası olarak da işlev görüyordu. Hemen yan tarafında bulundan bir *bochada* (bowling salonunda) biftek pişirilen bir ızgara vardı. Güzel bir akşamüstü, dışarıdaki (aynı zamanda köyün otobüs terminali olarak da işlev gören) soluk turkuaz rengi bankta oturarak *cervejanızı*⁴⁶ yudumlayabilirsiniz.

Hemen yan tarafta, içinde biftek pişirmek için bir ızgara bulunan *bocha* (bowling salonu) vardı.

“Müşterilerinin sadece akrabalar olması zor olmalı,” dedim. “Sürekli indirim istiyorlardır.”

Güldü. “İndirim mi? Onlara iki kat fiyat çekmediğim için şanslılar.”

Rossiler, kahve baronlarının 1800’lü yılların ortalarında köle-

45 Bu bölgede, tadı dayanılmaz derecede acı olan Riot isimli kahve çekirdeği yetiştirilmektedir. İyot ve tuz içeriği yüksek olduğu için “dünyanın en kötüsü” olarak bilinen bu kahve çekirdekleri, New Orleans ve Türkiye’de oldukça revaçtadır. (yazarın notu)

46 Portekizcede bira. (ç.n.)

liği, Avrupalı sözleşmeli kölelerle⁴⁷ değiştirmeye yeltendiği zamanlarda Brezilya'ya gelmişti. Fakat çok geçmeden Avrupalıların bu işler için uygun olmadığı ortaya çıktı. Köleler gibi on dört saat çalışmak istemiyorlardı. Okullar inşa ettiler. Hatta bazıları, imza atamadığı için evraklara X harfi çiziveren baronlardan daha eğitilmiş olmaya kalkışabiliyordu. Bu da yetmezmiş gibi, bu şımarık Avrupalı ayakta-
takımı, borçlarını öder ödemez özgürlüklerini talep edecek cesareti gösterebiliyordu! Kahve baronları bunun üzerine derhal uygar köleliğin o şahane konforuna geri döndüler ve *colonoların*⁴⁸ çoğu Avrupa'ya döndü. Kalanların ise yalnızca onda biri arazi satın alacak kadar para biriktirebildi.

“Sanırım Pedro Rossi yüz hektar satın almıştı,” dedi Regina. “O zamanlar baronun eski evini de satın almıştı. Muhtemelen 1920 yılında.”

Beni kırmızı çamurlu bir yola getirdi ve yolu tarif etti. Ona, baronun “akıl hastası” eşiyle ilgili bir soru sordum. Verdiği cevap bayağı uzundu. Az da olsa Portekizce anlayabiliyordum çünkü İspanyolca biliyordum, ancak Regina’nın Paulista aksanıyla dediklerini anlamak neredeyse imkânsızdı.

“Pardon,” dedim. “Dediklerini anlamadım.”

Regina rahatlamış gibi başını salladı. “Sorun değil, ben de senin sorunu tam anlamamıştım.”

BARON GRÃO-MOGOL, PLANTASYONU İÇİN BU BÖLGEYİ SEÇMİŞTİ; çünkü muhtemelen koyu kırmızı toprağın kahvenin yetişmesi için en ideal ortam olduğuna inanılıyordu. Kırmızı toprağın en iyisine de *terra rossa* deniyordu. Buranın kırsal kesimi hormon alarak şişmiş bir İngiltere’yi andırıyordu. Uzaktan bakıldığında düğünce biçilmiş yeşil çimen ve çalılıklara benziyordu. Ancak, çalı çimen olduğunu düşündüğüm şey, yaklaşık iki metre uzunluğundaki sojanın palmiye benzeri yapraklarıydı. Benim “çalı” dediklerim de

47 Belirli bir süre zorunlu çalıştıktan sonra özgürlüklerini ve istediği yerde çalışma hakkını elde edebilen köleler. (ç.n.)

48 Avrupalı göçmen işçi. (ç.n.)

aslında büyük avokado ağaçlarıydı. Her şey o kadar parlak yeşildi ki gözlerimi acıtıyordu. Fino köpeği büyüklüğündeki kemirgenler hızla karşıdan karşıya geçiyorlardı. Uzakta katırla yürüyen bir adam görüldü. Olasılıkları değerlendirmek için gölgelik bir alan buldum.

Kilometre ve kilogram hesaplamaları hep kafamı karıştırmıştır. Birinin, Amerika'daki karşılığının iki katı, diğerinin ise yarısı olduğunu biliyorum. Fakat hangisinin hangisi olduğunu hiç hatırlayamam. Regina plantasyonun yedi kilometre uzakta olduğunu söylemişti. Dolayısıyla ya üç ya da on dört mil yürüyecektim; sıcaklığın otuz sekiz derecenin üzerinde olduğu düşünüldüğünde, bu hatırı sayılır bir farktı. Bu yüzden tek şansım yaklaşmakta olan katırdı. Bunun bir de tarihi boyutu vardı. 1913 yılına kadar bu tarz eşekler Rio Claro'nun tek ulaşım aracıydı. On binlerce hayvan, Santos'taki kahve limanına ulaşana kadar on gün boyunca yürüyorlardı. Yağmurlu mevsimde oluşan bataklıklarda yüzlerce hayvan telef oluyordu. Diğerlerini de haydutlar öldürüyordu. Taşıdıkları 140 kiloluk yükler yüzünden birçoğunun kemikleri kırılıyordu. Torunlarından birinin sırtında, Baron'un tepedeki plantasyonlarından birine gitmenin, adını duymadığımız bu kahramanları, "gerçek kahve şehitleri"ni anmanın güzel bir yolu olacağını düşündüm.

Adam ve katır en sonunda yanıma gelebilmişti. Baştan aşağı beyaz giyinmiş adama Rossileri bilip bilmediğini sordum. Biliyordu. Ben de orayı ziyarete gittiğimi söyledim.

"Ne güzel bir hayvan," dedim katırını göstererek. "Sevebilir miyim?"

Sorum onu oldukça şaşırtmıştı. "Elbette," dedi.

Katırın yan tarafını severken, "Rossilerin tarlası buradan ne kadar uzaklıkta?" diye sordum.

Cevap verdi. Duyunca şaşkınlığımı gizleyemedim. Elimle havanın ne kadar sıcak olduğunu ifade ettim. Bacağım da incinmiş gibi yaptım. Katırıyla beni oraya götürmesi karşılığında adama on dolar vermeyi teklif ettim.

Yolumuza devam ederken, o meşhur kim-ne-nerede-neden oyunuyla bana ve ziyaretime dair her bir detayı öğrenmek istiyordu. Biraz İspanyolca bilen adam bir Rossi değildi. Ama Baron'u daha önce

duymuştı. Bana, Baron'un herkese akıl hastası olduğunu söyleyerek eşini yirmi yıl boyunca çatıda kilitli tuttuğunu, kölelerinden yüzlerce gayri meşru çocuğu olduğunu, evinin bodrumunda yaşanan sadist grup seksleri, çocuk kölelerden oluşan haremeleri bilip bilmediğimi sordu.

Biliyordum. Ancak Baron, *garanhoe fogosos de negralhada*'dan (zenci kadınların azgın aygırından) daha fazlasıydı. Ayrıca daha açık fikirli bir köle sahibiydi ve gayri meşru melez çocuklarından on beşini vasiyetine dahil etmişti. Aynı zamanda, kadın kölelerin rahimlerini "azat etmeyi" de ihmal etmemişti. Ebeveynleri köle olan çocukların doğuştan özgür olduğunu söyleyen bu değerli bildiri, hükümetin tüm çocuk köleleri özgür bırakmasından on yıl sonra yayımlanmıştı. Yine de baronun ikiyüzlülüğü, son yirmi yıldır köleliğin kaldırılmasını gizliden desteklediğini itiraf ederek herkesi şaşkırtan ülkenin en büyük köle tacirinin yanında önemsiz kalıyordu. Bir açıklamada bulunup yüzlerce kölesinin aslında eşine ait olduğunu ve kendisinin sadece eşinin arazisini yönettiğini söylemişti.

Katırlar kahve çekirdeklerini taşımakta iyi olabilir, ancak Stewartları taşımakta o kadar da iyi değiller. Aşırı yavaş gitmesinin yanı sıra jilet gibi keskin omurgası ve hayvanın yürümesinden kaynaklanan ileri geri sallanmam, az sonra mitoz bölünme geçirecekmişim gibi hissettirmişti. Yine de direndim ve çok geçmeden tepenin başındaki yıkık dökük bir konağa geldik.

"Baron işte burada yaşıyordu," dedi. "Buranın perili olduğunu da biliyoursundur kesin."

Sanırım Etiyopya'daki Rimbaud'nun evi gibi bir yapı görmeyi bekliyordum. Baron'un konağı ilk bakışta evden çok bir kaleye benziyordu. İkinci katı süsleyen dört buçuk metrelik pencerelerin hepsi büyük panjurlarla kapalıydı. Konağa sadece binanın yanında bulunan dar bir taş merdivenle girilebiliyordu. Merdiven, kölelerin isyan etmesi durumunda konaktakilerin kendilerini en iyi şekilde savunması için bu şekilde tasarlanmıştı.

Birkaç dakika boyunca bahçenin kapısından içeri seslendikten sonra avluya girdim. Böylece içeri girivermem uygun muydu acaba? Konağın bir tarafında, çalılarla çevrili tek katlı modern bir ev vardı.

Bir de kırmızı kilden bir tenis kortu olduğunu düşündüğüm, fakat aslında kahve çekirdeklerini kurutmak için kullanılan geleneksel bir *terreiro*⁴⁹ vardı. Modern evin saçağından bir kadının beni izlediğini fark ettim. Merhaba diyerek el sallar sallamaz kadının yerine kendini Carolanne olarak tanıtan şortlu bir genç kız geçti ve konağı 1900’lerin başında Baron’un torunlarından satın almış Pedro Rossi’nin kendisinin büyük-büyük-büyükbabası olduğunu söyledi. Kıza bir tarih öğrencisi olduğumu söyledim; o da beni içeri davet etti.

Yakından bakıldığında ev dökülüyordu. Duvarlar inceydi ve sıvaların döküldüğü yerlerde, duvarların sadece kerpiçten yapıldığını ve beyaz karıncaların delik deşik ettiği 5x10 cm boyutlarındaki kırıları görebiliyordum. Bastığım yer sallanıyordu. Güneş ışınları kiremit çatıdaki boşluklardan içeri süzülüyordu.

Carolanne, “Yağmur yağdığı zaman her yer su oluyor,” dedi. Yirmi yıl öncesine kadar Rossiler bu konakta yaşıyormuş. Şu an ise burayı sadece işçiler kullanıyordu.

Yaklaşık altmış beş metrekarelik oturma odasında Baron’un zamanından kalma, meşeden yapılmış, kurtların delik deşik ettiği kocaman bir masa vardı. Odada sadece bir eşya daha vardı: altmışlı yılların tarzını yansıtan, mavi parıltılı, suni deriden yapılmış bir baba koltuğu. Odaların çoğu boştu. Carolanne beni çatı katında bulunan ve klostrofobik hissettiren bir odaya getirdi. Baron’un, eşini bu odada hapsedtiğini söyledi. Odadaki tek pencere, çocukları ölen köle annelerin Baron’dan “ona ait olanı koruyamadıkları için” özür dilemeye geldikleri alana bakıyordu.

“Bak burası.” Carolanne, minik bir kapıyı açtı. Dokuz metrelik bir merdivenle alt kata indik. Aşağıda Baron’un yatak odası vardı; fakat üzeri tahtalarla kaplanmıştı. Kapının ne amaçla yapıldığını bilmiyordu. Carolanne’e, Baron’un kölelere işkence yaptığını bilip bilmediğini sordum.

“Tabii ki biliyorum,” dedi neşeyle. “Bodrum katında.”

Bodrum kırık camlarla doluydu ve Carolanne yalınayak yürüyordu.

“İşte burada,” dedi. “Köleleri buraya bağlarmış.”

49 Alan, arazi, bölge. (ç.n.)

Baron, dışı ağır siyah bir metalle kaplı, kalın kütükten yapılmış ana destek kolonunu kırbaçlama direği olarak kullanmıştı. Çatı, kolonun temas ettiği yerler haricinde içeri doğru çökmüştü, sanki koskoca evi ayakta tutan tek şey oydu.

Baron'un Brezilya'nın kuzeyinden getirilmiş uşağı, kölelikten azat edilmiş bir Afrikalıydı ve Baron öldükten sonra Rossilerle yaşamaya devam etmişti. Ona göre, Grão-Mogol'un geceleri gastronomi, cinsellik ve sadistik grup sekslerle geçiyordu. Önce bir ziyafet olurdu. Sonra, muhtemelen hepsi erkek olan misafirler, azat edilmiş Afrikalı bir kölenin zincirlediği kadın kölelerden birini seçip ondan istifade edecekleri alt kata inerlerdi. Baron, o zamanlar Rio Claro'nun il konseyi başkanıydı; dolayısıyla bölgenin ileri gelenleri cümbüş için hazırda beklerdi.

Baron'un en çok hangi tür acıdan hoşlandığını Carolanne'e so-ramayacak kadar duyarlıydım. Sadece, kahve baronlarının tercih ettiği işkence aletinin *chicote* olarak adlandırılan beş çatallı, metal uçlu bir kırbaç olduğunu biliyoruz. Kölelerin dört yüz kereye kadar kırbaçlanması bilindik bir durumdu. Köleler çoğu zaman ölene denk kırbaçlanıyordu ve bu yasaktı, bu nedenle ölümleri “ani gelişen bir inme” olarak bildiriliyordu. Hayatta kalanların açık yaralarına tuz ve sirke sürülüyordu. Birçoğu, gözlerinde tüten memleketleri Afrika'ya *banzo*, yani tanımsız bir özlem duyuyordu ve bu ruh hali yavaş bir intiharla sonuçlanıyordu. Anneler çoğunlukla kendi bebeklerini öldürüyordu.

Kolonun üç metre yukarısında, Carolanne'in “Baron'un köleleri bağladığını” düşündüğü siyah bir demir halka asılıydı. Halkaya dokunurken ne kadar kötü bir dünyada yaşadığımızı düşündüm. Daha sonra da Baron, kölelerine kendisi için bir heykel yaptırmıştı; bu heykel kölelerin kazandıkları özgürlük için duydukları “şükran”ı gösteriyordu. Heykel hâlâ duruyormuş ama ben gidip görmedim. Minas Gerais'deki, Baron'un adını taşıyan Grão-Mogol kasabası çok daha uygun bir sembol aslında. Burası, Brezilya kökenli köleliğin yeniden doğuşunun merkezidir. Köylüleri cezbeden şey Grão-Mogol'un vaat ettiği yüksek maaşlardı, fakat zindan gibi yerlerde yaşayıp hiçbir zaman borçlarını kapatamayacaklarını garanti eden

maaşlarla kömür ocaklarında çalıştırılacaklarından haberleri yoktu. Kaçmaya çalışanlar öldüresiye dövülüyordu. Grão-Mogol gibi yerler sayesinde Brezilya'nın 1989'da 597 olan köle sayısı, 1996'da 25.000'e sığrarak Brezilya'yı dünyanın en yüksek kölelik oranına sahip ülkesi konumuna getirdi.

Omzumda hafif bir dokunuş hissettim. Carolanne'di.

“Merak ettiğiniz başka bir şey var mı, Bayım?” diye sordu. “Ev ödevimi yapmam lazım da.”

KÖLELİĞİN YENİ DÜNYA'YA GETİRDİĞİ TEK ŞEY KAHVE DEĞİLDİ çünkü Afrikalılar Ogun, Oxumare, Exu gibi tanrıları ve eğer yanılmıyorsam bir de Etiyopya'nın kahvesever Zar ruhlarını da buraya taşımıştı. İlk bakışta bu pek olası görünmeyebilir; çünkü Zar kültü sadece Afrika'nın doğu sahilinde görülürken, Brezilyalı köleler Batı Afrika'dan geliyordu. Ancak köle tacirlerinin ortaya çıkmasından yüzyıllar önce, sufi mistikleri Kuzey Afrika'ya seyahat etmiş ve anlaşılan, İslam dinini yaymaya çalıştıkları süre boyunca da Zar kütllerinin tohumlarını Nijerya'ya kadar taşımışlardı. Bori-Zar adı verilen Nijerya dininin, sufilerin bölgeye gelişinden önce var olma ihtimali de var. Dans ve trans kelimelerinin aynı anlamda kullanılmaları gibi örnekler ve benzer şekilde telaffuz edilen sözcükler, bir bağlantı olduğuna işaret etmektedir.

Fakat Nijerya muhtemelen Zar kültürünün sona erdiği yerdirdi. Bu konuyla ilgili Londra ve Paris'te onlarca kitap inceledim ama Brezilya'ya gönderilen milyonlarca Afrikalıya ve Afro-Brezilya dinlerinin sayıca çokluğuna rağmen, Zar kültürünün Yeni Dünya'da görüldüğünü gösteren bir delil yoktu. Bu bana tamamen mantıksız geliyordu; yani, Zar ruhları, çok sevdikleri kahve çekirdeklerinin etraflarında yettiğini fark etmiş ve arada sırada bir fincan içmek istemiş olamazlar mıydı? Bu yüzden Baron'un evini ziyaret ettikten sonra, bütün dünya dinleri arasındaki bağlantıları incelemeye kendini adanmış bir üniversite olduğu söylenen Şafak Vadisi isimli bir yere gitmeye karar verdim. Aradığım cevabı başka hiçbir yerde bulamasam bile orada bulabileceğim söylenmişti.

Tüm bunları bana söyleyen Rio’da tanıştığım New Age⁵⁰ bir Amerikalıydı. Vadinin, Brasilia şehrinin yakınında olduğunu söylemişti.

Sinsice bir bakış atarak “Tam merkezinde,” dedi. “On beşinci ve on altıncı paralel arasında.”

Başkent Brasilia, 1960’ların “ütopya”larından biriydi. Amazon ormanlarının ortasında üç yıl içinde inşa edilmiş ve tamamen önceden planlanmış bir şehirdi. Şehrin etrafını gecekondu sarmıştı ve herkes bu alanların kesinlikle çok kötü yerler olduklarını söylüyordu. Şehre vardığımda bende o kadar da kötü bir izlenim uyandırmadı. Sadece, hiçliğin ortasında bir başka boş ve çirkin şehirdi. Bana biraz Los Angeles’ı anımsatmıştı.

Otobüsü beklerken tanıştığım ve yakama yapışan bir adam üniversiteye kadar bana rehberlik etmek istediğini söyledi. Birlikte Brasilia’dan yüz otuz kilometre uzakta olan üniversiteye doğru yola koyulduk.

“Vadiye mi gidiyorsun?” diye sordu. Daha cevap veremeden, teskin edici bir tavırla elini omzuma koydu. “Ben seni götürürüm. Beni arkadaşın kabul et. Adım Meister.”

“Teşekkürler,” dedim. Meister garip birine benziyordu. Ne zaman göz göze gelsek, yüzündeki tek ifade dudaklarının kıvrılmasına sebep olan bir seğirmeydi. Sanırım bu onun gülüşüydü. Yeni arkadaşım otobüste yanımda oturdu. Son derece sıkıcı kırsal bir alanda bir saat yol aldıktan sonra (Brezilya bana bir golf sahasını anımsatıyordu) otobüs, üzerine boyayla ay ve yıldız motifleri yapılmış büyük bir sarı kemerin önünde durdu.

Beni otobüsten dışarı doğru çekerek “Burasının, görüp görebileceğin en ruhani yer olduğunu bilmelisin,” dedi. “İçeriye girmek ister misin? Çalışmalarımızı görmek ister misin?”

“Ah, şey, evet,” diye yanıtladım kararsız bir şekilde. Kemerin öbür tarafındaki kalabalıktan gözlerimi alamıyordum. Burası gerçekten bir üniversite miydi?

“Hadî!”

50 Türkçesi Yeni Çağ. Yirminci yüzyılın sonlarında ortaya çıkan spiritüel bir hareket. Meditasyon, reenkarnasyon, holistik sağlık, UFO vb. konularla ilgilenir. (ç.n.)

Kalabalığın arasından geçerek hiç penceresi olmayan bir binaya girdik. Herkes ne kadar ilginç üniformalar giyiyordu. Gözlerim binanın ışığına alıştığında, duvarları bazı büyük dinlerin sembolleriyile (hepsi de kırmızı ve sarı renkle boyanmış Davut yıldızları, haç işaretleri ve benzeri motifler) dolu uzun ve basık bir odada olduğumu fark ettim. Odanın bir ucunda büyük bir çelik mızrak tutan üç buçuk metre yüksekliğinde Hintli bir kadının heykeli duruyordu.

Meister, “İşte burada çalışıyoruz,” dedi ve beni bir koltuğa oturttu. “Bekle.”

Bütün kadınlar şile bezinden gömleklerle pembe ve turkuaz renkli şalların birbirine bağlanmasıyla oluşmuş etekler giyiyordu. Giydikleri kostüm, özellikle baş kısmı, Arap kadınların kıyafetlerini andırıyordu. Aslında, *I Dream of Jeannie* isimli komedi dizisindeki Barbara Eden’a benziyorlardı. Erkekler ise daracık siyah kot pantolon ve koltuk altlarının hemen altında biten aşırı kısa yelekler giymiş ve kovboy şapkaları takmışlardı. Onların kıyafetini de *Vahşi Vahşi Batı* filminden anımsıyordum. Erkeklerin birkaçı on beş santimetrelük yakası olan ve ayak bileklerine kadar uzanan gri pelerinler giymişti. Bunlar da Barnabas Collins olmalıydı. Acaba burada neler dönüyordu? Herkes Hintli heykelinin etrafını sarmış ve avuç içlerini yukarıya kaldırmıştı. Görünüşe göre bu şekilde, heykelin mistik titreşimlerini çekiyorlardı. İki genç kız da heykelin iki yanında hareketsizce oturuyordu.

Meister geri geldi ve bana sütlü bir sıvıyla dolu bir fincan uzattı. Benim kuşkulu bakışlarımı gördükten sonra “Su,” dedi. “Bunu iç. İçini temizler.”

Dediğini yaptım ve vahşi görünümlü beyaz bir kadının fotoğrafını göstererek “O kim?” diye sordum.

“O, Tia Neiva,” dedi avuçlarını fotoğrafa doğru açarak. “Liderimiz.”

Durumu anlamış olduğumu kibar bir şekilde ifade ederek “Hmm...” diye fısıldadım. Tia Neiva ismini daha önce duymuştum. Altmışlı yıllarda Brasilia’nın inşası esnasında bir kamyon şoförü olarak çalışırken dünya dışından bir takım mesajlar almaya başlamış bir kadındı. Buranın bir üniversite olmadığı aşikârdı. Burası, ayın gö-

rünmeyen yüzünde kalan bir uçan daire filosofunun gönderdiği talimatlara göre kurulmuş bir kiliseydi. Tia'nın yazdığı metinlere göre kilisenin görevi, uçan dairelerin 31 Aralık 1999'da gerçekleşecek inişine gezegenimizi hazırlamaktı. Her gün yüzlerce rahip mesajları almak ve bu duayı Capela gezegenindeki insanlara anlatmak için yakınlardaki bir gölde yüzmekte olan büyük bir Davut Yıldızı etrafında toplanıyordu; altı köşeli Davut yıldızı kozmik bir radyo anteni görevi görüyordu. Şöyle dua ediyorlardı: "Ey Himalayaların büyüğü dünyasındaki şanlı doğunun Oxala'sı ve Simromba'sı, Yeni Çağ'ın son gelişiminde korkusuz bir şekilde yükselebilmem için yolumu hazırla, ruhumu aydınlat."

Eve gitmek istiyordum. Odanın sıcaklığıyla birlikte burnuma gelen hafif kustumuk kokusu başımı döndürmüştü. Fakat ne zaman ayağa kalksam Meister beni yerime geri oturtuyordu. "Ne yani, çalışmalarımızı görmek istemiyor musun?" diye sorup duruyordu ve tavırları saatler ilerledikçe agresifleşiyordu. Bana biraz daha "su" içirdi. İnsanların kovalara kustuklarını fark ettim. Koku daha da arttı. Birisi korkunç bir şekilde boğuluyormuş gibi çığlık atmaya başladı.

Meister'in gitmemem için uzattığı elini bir kenara iterek oradan ayrıldım. Peşimden geldi ve "olan biteni anlayabilmem" için geri dönmem konusunda ısrar etti. Otobüsü buldum ve hemen bindim, fakat sonra yanlış yöne doğru gittiğimi fark ettim. Sonraki kırk beş dakika boyunca hepsi de o saçma sapan kıyafetlerden giymiş tarikat üyelerinin yaşadığı onlarca sıkıcı köyden geçtim. Binlerce tarikat üyesi var gibi duruyordu (hatta tarikatın yirmi bin müridi olduğu tahmin ediliyor). Ağzım şaşkınlıktan açık kalmış bir şekilde yolculuğuma devam ettim; böyle bir şeyin herhangi bir yerde var olduğu hiç aklıma gelmezdi. Sene 2000 olduğunda ve hiçbir uçan daire dünyaya inmediğinde, bu insanlar ne yapacaklardı merak ediyordum doğrusu.

15 Preto Velho

Macaco veio, macaco veio cafésaja
come que?
Maymunlar geldi ve kahve bitkisi öldü. Şimdi ne yiyeceğiz?
Brezilyalı kölelerin şarkısı, 1800'ler

BOLİVYA'YA DOĞRU GİDEN BİR OTOBÜSE BİNDİM. Şafak Vadisi'ne yaptığım ziyaretten dolayı yolculuğum lanetlenmiş gibi hissediyordum ve bu yüzden Zar kültlerini araştırmaktan vazgeçmeye karar verdim. Zar ruhlarının benimle iletişim kurmak istemediği ortadaydı.

Bir gündüz vakti yüzlerce kilometreye yayılmış düz ve yeşil soya tarlalarından geçiyordum. Soya, palmiye ağacına benzer ve yaprağından yağ elde edilir. (Futbol sahasının ortasında kalmış küçük bir karınca gibi hissediyordum.) Soya, ilk olarak ormanın yakıldığı ve daha sonra kahve benzeri bir ihracat ürününün ekildiği Brezilya tarımsal çemberinin son basamağıdır. Bu işlem toprağı tükettiği zaman, toprağın yenilenmesi için biraz zaman verilir ve yine kahve gibi

bir ihracat ürünü ekilir. Herkes Brezilya ormanlarının yakılmasının dünyanın ekosistemi üzerinde yıkıcı etkisi olduğunu biliyor. Çoğu kahve bağımlısının farkına varamadığı şey ise, onları kahve zevkinden mahrum bırakmamak adına bu işlemlerin sürekli olarak tekrar edilmesinin bu hasarın önemli bir kısmına neden olması. Eskiden, Güney Amerika'daki plantasyonların çoğu, kahve ağaçlarının geleneksel ağaç yapraklarıyla bir arada gelişmesine olanak tanıyan “gölge” tarım yöntemini kullanıyordu. 1970'lerin ortalarında Brezilya plantasyonları sözde güneş tarım yöntemine geçti. Bu da, ormanın yakılması ve sadece kahve ağaçlarının hayatta kalması anlamına geliyor.

İşçiler içinse bu, gün boyu güneşin altında çalışıp sıcaktan telef olmak demek. Çevre açısından bakıldığında ise ormansızlaşma, böcek ilacı kullanımı ve çorak topraklar demek oluyor. En önemli ve derhal müdahale edilmesi gereken sorun ise ağaç ve kuş türlerindeki biyolojik çeşitliliğin azalıyor olması. Kuzey Amerika'daki kuşların yüzde altmışı kışları Güney ve Orta Amerika'da geçirir. Geleneksel gölge plantasyonları tamamen ortadan kalktığında, bu kuşların gidecek yeri olmayacak. Washington DC'deki Smithsonian Göçmen Kuşlar Merkezi'ne göre, gölge tarım tekniğinin uygulandığı plantasyonlarda yaşayabilen kuş türleri güneş tarım tekniğinin uygulandığı plantasyonlara kıyasla %90 daha fazla.

Son günlerde gölge kahve satışı denen bir şey moda olmuş durumda. Gölge kahve, çekirdeğin daha eski ve daha çevre dostu koşullar altında yetiştirildiği anlamına geliyor. Kalite farkı yok, bu yüzden bir kahve bağımlısı en azından bunu tercih ederek bile doğanın korunmasına katkıda bulunabilir.

Otuz saat süren bu berbat yolculuktan sonra sonunda sınırın yakınlarındaki Campo Grande'ye varabilmişim. Burası kovboyлар diyarıydı ve otobüs istasyonu, burayı ziyaret eden atlı kovboyların terminalden ayrılmadan tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri şekilde tasarlanmıştı. Pornografik filmlerin gösterildiği iki sinema (geldiğimde *Friday Nite Delite!* oynuyordu), üç berber dükkânı ve birçok bar vardı. Mağazalar; üç paket pirinç, dört paket fasulye, konserve jambon, çamaşır deterjanı, saç jölesi ve beş kalıp sabun içeren “Kovboylara Özel Gündüz Bakım Paketleri” sunuyordu.

İstasyonun ötesindeki orta büyüklükteki kasaba, deri eşyalar ve İspanyol tipi tek katlı yapılarla doluydu. Hava o kadar sıcaktı ki insanlar dondurulmuş meyveli buzlarını yalamadıkları zaman onu koca bir bardağa koyup sonra erimiş sıvıyı içiyorlardı.

İşin tuhafı, halk bölgenin ılıman iklimiyle övünüyordu.

Hotel Continental'ın müdürü, "Cuiaba'da mıydın?" diyerek benimle eğlendi. "Burası bugün sadece 39 dereceyken orası 45 dereceydi!"

Birkaç tane mısır tanesini ayağıyla odamın dışına itti.

Beyaz fötr şapkasının altından kaşlarını çatarak "Bu odanın neden bu kadar pis olduğunu anlamıyorum," dedi. "Bu konuda genellikle oldukça titizsiniz!"

Birkaç dakika sonra geri geldi ve durumu izah etti.

"Bu odada hâlâ birisi konaklıyormuş!" dedi durumu çözmenin verdiği mutlulukla. "Bunun mutlaka bir sebebi olduğunu biliyordum."

Beni aynı derecede dağınık başka bir odaya götürdü. Ona, yakınlardaki bir binanın önünde gördüğüm insan kalabalığını sordum.

"Orası ruhani merkez."

"Ruhani merkez de nedir?"

"Brezilyalı ruhlar."

Brezilya'da şansın yüzüme güldüğü ilk an buydu. Gittiğim her şehirde Afro-Brezilya dinleriyle ilgili araştırmalar yapıyordum; ancak çok kısa bir süre önce yasallaştığı için hâlâ gizli kapaklı yürütülen bir hareketti.

Ertesi sabah gittiğim ilk yer bu merkez oldu. Ancak otelden ayrılırken resepsiyondaki adam beni durdurdu.

"Ruhları soran adam sendin, değil mi?" diye sordu kaş göz ederek. "Sormuştun, değil mi?"

Adı Mario'ydu; mutlu bir yüzü olan şişmanca bir adamdı ve kulağının birinde mor bir işitme cihazı vardı. Bana ruhani merkezin Fransız mistik Allan Kardec tarafından 1800'lü yıllarda popüler olmuş sinkretik benzeri bir inanç olan spritüalizme bağlı olduğunu söyledi. Bunların hepsi zaman kayıydı.

Ona yakınlarda bir Candomble tapınağını bilip bilmediğini sordum.

“Demek bir Oriza ile konuşmak istiyorsun, ha?” diye sordu ya da dediği şeyin bu olduğunu düşündüm. Beynimde bir şimşek çaktı. Sanki Bori-Zar’a benzer bir şeydi söylediği.

“Ne dedin?”

“Oriza,” diye tekrarladı bir kâğıt parçasına yazarak: Or-i-x-a. Kelimeyi biliyordum. Orixá’lar, Afro-Brezilya dinlerinde adı geçen ruhlardı ve Paris’te araştırmalar yaparken bu kelimeyle binlerce kez karşılaşmıştım. Bilemediğim şey ise, b harfinin telaffuz edilmemesi ve x harfinin de “za” olarak okunmasıydı. Candomble dininde geçen Orixalar, Afrika’nın Bori-Zar ruhlarıydı.

Mario, Candomble dinini benimsemiş hiçbir topluluk bilmiyordu. Ancak kız kardeşi, bu dinle ilgili olan Umbanda mezhebinin bir rahibesiydi. Onunla tanışmak isteyip istemediğini sordu.

“Soruların var mı?” Bir kez daha kaş göz ederek “Hadi hadi, olduğunu biliyorum,” dedi.

“Çok sorum var. Bu sorular bana kaç patlar?”

Mario korkuyla ellerini kaldırdı. “Hayır, para falan yok. Para vermene gerek yok.”

“Gerçekten mi?” İşte bu hoşuma gitmişti. Sonra Etiyopyalı Zar rahibine hediye olarak verdiğim yeşil kahve çekirdeklerini anımsadım. “Yanımda hediye getirmeli miyim?”

“Bak, hediye olur,” dedi. “Tekila severler.”

EĞER ZAR DİNİ DAHA ÖNCE BURALARDA GÖRÜLMÜŞSE, yaygın olan Candomble dininin bir parçası olmalıdır diye düşünmüştüm. Fakat Zar dini Brezilya’nın daha yoksul kentsel nüfusu arasında yaygın olup kökeni Candomble dinine dayanan Umbanda dininde daha belirgindi. Afrika kültürünün geleneksel merkezi olan kuzeyde Candomble dini, güneyde ise Umbanda dini yaygındır. Her iki dinde de, daha önce Baron Grão-Mogol’un evinde gördüğüm tarzda, adını kahve çekirdeklerini kurutmak için kullanılan toprak alanlardan alan *terreiros* isimli kiliselerde ibadet edilir. Her ikisi de ruhlarını,

Bori-Zar kozmolojisinden türemiş bir isim olan Orixá'lar olarak adlandırılır. Fakat Candomble dinindeki Orixá'lar, Afrikalı kölelerin tanrılarını Katolik azizler olarak gösterdikleri günlerin izlerini taşıyor. Panteon'da, şampanya seven çift cinsiyetli Oxamare ve kendisine beyaz mısır sunulmasını tercih eden Oxala vardır. Umbanda dinindeki Orixá'lar ise, anlayamadığım sebeplerden ötürü, Kızıldereli bir ruh olan o caboclo ve Avrupalı bir savaşçı olan o guerreiro gibi ırksal arketiplere dayandığı için, Etiyopya'nın Zar ruhlarına çok daha yakındır. Yine de en güçlü ruh, tıpkı iki bin yıl önce Afrika'da büyüdüğü zamanlardaki gibi, kendisine sunulan hediyeler arasında en çok yeni kavrulmuş kahve çekirdeklerini seven yaşlı bir Afrikalı kölenin, Preto Velho'nun, ruhudur.

Ertesi gün Mario'nun arkadaşı Walter beni Umbanda rahibesine arabayla götürürken, yanımda yarım kilo kahve çekirdeği, bir paket puro ve bir şişe rom vardı. Üzgün bakışlı ve şiş suratlı beyaz bir adam olan Walter gözlerini rom şişesine dikti.

Alakasız bir şekilde, "Eşimden ayrıldım," dedi.

Barakasına geldiğimizde rahibe hâlâ uyuyordu. Walter'la birlikte rahibenin toprak avlusunda bekledik. Çitlerin üzerinden Campo Grande şehrinin modern silüetini görebiliyordum. Bir kabile büyücüsünün avlusuna oturup yirminci yüzyıl şehir silüetini görmek kesinlikle Brezilya'ya özgüydü; şehrin yarısını modern mimarinin önemli isimlerinden Frank Lloyd Wright'ın eserlerindeki gibi yapılar ve bikinili kızların kombinasyonu oluştururken, diğer yarısı geleneksel bir Afrika köyü gibi görünüyordu.

Ortalıkta tüysüz bir hindi dolanıyor ve bana kötü kötü bakıyordu. Genç bir delikanlı bize su ikram etti. Rahibe Neva dışarı çıktı ve Preto Velho ile ilgili bir şeyler anlatmaya başladı.

"Preto Velho çok ciddidir," dedi. "Kötü şeylerden hoşlanmaz. Herkesi düşünür. Onu aptal yerine koymazsınız, çünkü çok badireler atlatmış. Ayak ve el bileklerinin çevresinde Velho'yu köleleştirmek için kullanılan zincirlerin izleri var. Sırtı, sahibinin attığı kırbaç izleriyle dolu ve bazen kahveyi ağzına kadar götürüp içirmeniz gerekir; çünkü köleleri taşıyan gemilerde hâlâ el bileklerinden asılı durmaktadır. O yaşlıdır, yaşlı ve bilge, Baba Afrika'dır. İşte bu yüz-

den kavrulmuş kahve çekirdeklerinin kokusunu aldığı anda hemen geliverir çünkü kahve de onun memleketinden gelmektedir. Ama kahve içmeyi sevdiği kadar, pipo içmeyi de sever. Hiçbir şey onu bir akşamüstü koltuğuna oturup bir kadeh şarap eşliğinde yaktığı bir pipodan daha mutlu edemez.”

Rahibe, Preto Velho’nun küçük çocukları da çok sevdiğini söyledi. Eylül ayında, “tüm küçük çocukların gelip Velho’yu ziyaret ettikleri” çocuklara özel bir tatil bile var. “Bu ziyaretler onu çok mutlu ediyor.”

Eğer Neva’yı sokakta görseydim onun bir sekreter olduğunu düşünürdüm. Kare yüzlü ve geniş omuzlu bir kadındı ve kısa kesilmiş kıvrırcık saçlarıyla oldukça dikkat çekiyordu. Giydiği pembe tayt ve üzerine yapışmış beyaz eşofman üstüyle tıpkı bir aerobik hocasına benziyordu. Parlak kırmızı ruj sürmüştü. Bana diğer Afrika ruhlarından, özellikle de sahibinin boyunduruğundayken yaşadığı tüm o acılardan dolayı bağırmasın diye ağzına demirden bir ağızlık takılmış Escrava Anatasia’dan bahsetti. Baron Grão-Mogol’un sadist seks partilerini hatırlamıştım.

“Preto’yu gördün, değil mi?” diye sordu. Daha önce birçok heykelini görmüştüm. Beyaz kıyafetli, geniş kenarlı bir hasır şapkası olan kibar bir Afrikalı dede olarak tasvir ediliyordu. Genellikle elinde mısır koçanından piposuyla bir koltukta dinlenirken görülüyordu.

“Ahh, evet, pipoyu çok sever. Ama puroyu o kadar sevmez.” Getirdiğim kutuya işaret etti. “Piposunu, şarabını ve kahvesini sever. Bunlar iyi şeyler. Preto Velho ile konuşmak istiyorsun, değil mi?”

Tereddüt ettim. Sonuçta gerçekten inançlı birisi değildim. Ruhu ele geçirildiğinde çektiği o çileyi ona anımsatmanın saygısızca olacağını düşündüm. Ama onunla konuşmak istiyordum ve tabii ki konuştum.

Neva ne düşündüğümü anladı.

“Gel,” dedi. “İsteddiğini biliyorum.”

Walter’la beni kapısında “tenda ogun” yazılı bir levha asılı olan arka taraftaki bir odaya götürdü. Mumlar yanıyordu ve odanın bir

ucunda, üzerinde Umbanda heykelleri dolu uzunca bir masa vardı. Heykellerin arasında Preto Velho'nun neredeyse onlarca farklı versiyonu ile St. George ve Meryem Ana'nın da aralarında bulunduğu çeşitli Katolik azizler vardı. Şafak Vadisi'nden anımsadığım Hintli kadının heykeli de vardı. En çok ilgimi çeken ise serçe parmağını emen mavi gözlü sarışın bir kızdı.

Sanki en sevdiği amcasıyla oynayacakmış gibi heyecanlı bir şekilde, "İşte burası," dedi Neva. Sıradan bir pipoyu elime dokundurdu. "Bu, Preto Velho'nun piposu; piposunu nasıl sevdiğinden bahsetmiştim. Ah, bu pipoyu nasıl sever! Hem de nasıl!"

Walter'dan pipoyu tütünlle doldurmasını istedi. Benden de tamtam çalmamı. "Bu onu uyandırmak için. Sürekli uyur," dedi gülererek. "Fakat bu, tembel ihtiyarı uyandıracak!" Basit ölçülü bir ritim tutturdu ve sıkıcı olan ritme "Ti-a Mar-ia! Ti-a Mar-ia!" sözlerini ekleyerek ilahiyi söylemeye başladı. Masada doksan santimlik bir Preto Velho figürü fark ettim. Bastonuna doğru eğilmişti.

Neva kulağıma yaklaşp "Bu onun bastonu!" diye bağırđı ve elime beyaz bir baston tutuşturdu. Bu bastonun sapı Afrikalı bir adama benzer şekilde oyulmuştu. "Velho çok yaşlı! Çok yaşlı! Bu yüzden o bastona ihtiyacı var. Elinde destek alacağı bir baston yoksa, ona seslenmesen iyi edersin!" Neva istavroz çıkartıyor, masa örtüsünü öpüyor, davul çalıyor ve aynı zamanda ilahiyi okuyordu. Saçında pembe bigudiler olan bir arkadaşı odaya girdi ve pipoyu yaktı. Neva, kasılarak şiddetli bir şekilde titremeye başladı; Preto Velho bizimleydi.

Yaşından dolayı iki büküm olmuş ihtiyar adam odada sendeleyerek yürüyor ve kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu. Birisi bastonu elimden çekip aldı ve Velho'ya verdi. Başka birisi de bir tabure çekti. Preto oturur oturmaz, sanki ergenliğı yeni girmiş bir erkek çocuğunki gibi pürüzlü bir ses tonuyla söylenmeye başladı. Piposunun nerede olduğunu merak ediyordu. Walter piposunu uzattı ve birkaç dakika boyunca Preto oturduğı yerden mırıldanmaya ve piposunu içmeye devam etti. Badanalı duvarlar ışıkta nasıl da parlıyordu. Son olarak Preto, Walter'ın ellerini tuttu ve onu hızlı bir şekilde kutsadı. Sıra bana gelmişti.

Maddi durumum ve geleceğimle ilgili birkaç soru sordum. Ancak asıl soru kız arkadaşım Nina'yla ilgiliydi. Bana verdiği telefon numarasından Nina'ya ulaşamamıştım ve Hindistan'da yaşadığımız fırtınalı ayrılıktan sonra benimle bir daha görüşmek isteyip istemediğinden emin değildim. Preto'ya, New York'a kız arkadaşımı mı, yoksa California'da yaşayan kardeşimin evine mi dönmemin daha doğru olacağını sordum.

Brezilya'da İspanyolca konuşmakla ilgili en sinir bozucu şeylerden biri insanların beni anlamaları fakat benim onları çoğunlukla anlayamamamdı. Preto Velho sorumu anlamış ve ayrıntılı olarak cevaplamıştı. Ancak iki yüz yıl önce konuşulan ve biraz da Afrika lehçesiyle karışmış Portekizcesini anlamamın imkânı yoktu. Anladığımdan emin olduğum tek şey, onu anlayıp anlamadığımı bilmek istemesiydi. Sürekli anladığıma dair olumlu yanıtlar veriyordum; ne yapayım, bin yaşındaki Afrikalı bir ruhtan biraz daha yavaş konuşmasını istemeye dilim varmıyordu işte.

Preto Velho sorularımı cevaplarken, ben de Neva'nın yüzünü inceliyordum. Yüzü zihnimde ikiye ayrılmıştı. Gözleri karanlıkta büzüşerek ortadan kaybolmuş gibiydi. Ses hâlâ onun sesiydi, ancak yaşından dolayı titriyordu. Ağzından salyalar akıyor ve nefesinden pis tütün kokusu yayılıyordu. Vücudundaki her bir gözenekten tütün kokusu geliyormuş gibiydi, sanki o pipoyu yüz yıllardır içiyordu. Olanlar tam anlamıyla ikna ediciydi. Tüm Afrikalı kölelerin ruhlarının arketipiyle konuşuyor olduğumdan pek emin olmasam da (gerçi konuşmadığımdan da emin değilim), Neva'nın konuştuğumu düşündüğünden kesinlikle eminim.

Preto benimle konuşurken, Walter ve saçları bigudili kadın havayla ilgili konuşuyorlardı. Bu sıradan sohbet bütün olan biteni daha da mantıklı kılıyordu. Bigudili kadın nihayet başka sorum olup olmadığını sordu. Olmadığını söyledim. Preto önce beni, sonra da kadını kutsadı. Yaşadığım kısa süreli bir ürpertinin ardından Preto Velho gitti. Neva heyecanla, yaklaşmakta olan bir şenlikle ilgili bir şeyler anlatıyordu. "Oda çok sıcak, bahçeye çıkalım mı?" diye sordu.

"Eee," dedi Neva dışarı çıkarken. "Preto Velho seninle konuştu mu?"

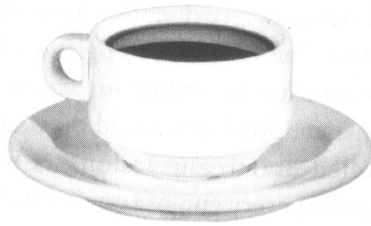
“Evet,” dedim. “Teşekkürler.”

Geri dönüş yolculuğumuzda Walter da ben de suskunduk. Walter buraya ilk kez geliyordu ve Katolik olmasına rağmen oldukça etkilenmişti. İkimiz de Neva’nın “oldukça ürkütücü” olduğu konusunda hemfikiridik. Benzin için beş on dolar vermeyi teklif ettim. On beş dolar istedi. Etiyopya’da yaptıkları gibi kahve çekirdeklerini kavurmadığımız için biraz hayal kırıklığına uğramıştım. Neva burada bunun gerekli olmadığını söylemişti. “Şarabı ve purosunu var; bunlar ihtiyara yeter de artar bile.” Sadece, kahve çekirdeklerinin kendisine ve halkına yaşattığı tüm ıstıraplara rağmen kahveyi hâlâ benim sevdiğim kadar seven ihtiyarla birkaç fincan kahve içmek güzel olurdu diye düşünmüştüm.

Yine de, Preto’nun geleceğimle ilgili neler gördüğüne dair hiçbir fikrim yoktu. Dükkânda Mario ve Walter’a denk geldiğim o akşam cevapları öğrendim. Mario kâhkahalara boğulmuştu.

“Nihayet,” dedi son kez şehvetli bir şekilde göz kırparak. “Soruların cevaplandı! Bahsettiğin Nina’yla evlenmek üzere New York’a geri dönüyorsun, ha?”

Polis Memuru Hoppe

Kafeinsiz espressoyla yapılan büyük boy, az yağlı bir latteye ne denir?
İnce – uzun – kimin umurunda.

L-Café'de bir grafiti, Williamsburg, NY

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ TAMAMEN KAFEİNLE DOĞAN ilk Batılı ülkeydi. Kafeinle doğmasının sebebi de 1607'de Jamestown kolonisini kuran Kaptan John Smith'in, Ortadoğu'da dolanırken kahveyle tanışıp onu bu topraklara getirmesidir. Amerika'da yaşayacak ilk insanları getiren Mayflower isimli gemide "kahve tozu" yapmakta kullanılan bir havan ve havan tokmağı da vardı. 1669 yılına gelindiğinde New York'ta kahveye tarçın ve bal katılıyordu. Dorothy Johnson isimli bir kadının işlettiği Amerika'nın ilk yasal kahvehanesi bir yıl sonra Boston'da açıldı.

Anavatan İngiltere'deki benzerleri gibi, Amerika'nın sömürgeci kafeleri de hızlı bir şekilde kötü kahveleri ve büyük işletmeleriyle ünlendi. Wall Street'teki Tontine Kahvehanesi New York Menkul Kıymetler Borsası'na dönüşürken, Boston'daki Tüccar Kahvehane-

si ilk umumi müzayedenin gerçekleştiği yer olmuştu. Bu durum, kahvesever İngilizlerin tarihi bir dönüşümle çay tiryakileri olmaya başladıkları 1700'lü yıllarda değişmeye başladı. Konu biraz karışık, fakat o kadar çok sömürgesi olmasına rağmen İngiltere, aslında kahvenin yetiştirildiği önemli plantasyonları ele geçirememişti. Karayipler'in büyük bölümü Fransızların hâkimiyetindeydi; Brezilya Portekiz'in egemenliğinde, Endonezya ise Hollanda'ya aitti. Bu da, İngiliz vatandaşlarının boğazından geçen her bir damla kahvenin Avrupalı rakiplerinin ceplerini doldurduğu anlamına geliyordu. Gerçi İngiltere'nin çay üreten kolonileri de yoktu. Kontrollerinde olan tek bitki üretimi, Kuzey Hindistan'daki afyon tarlalarıydı; afyon ise İngilizlere göre işe yaramayan ancak şans eseri devasa çay plantasyonlarına sahip olmuş Çinlilerin arzuladıkları bir mahsuldü. Bu nedenle İngilizler Çin çayına karşılık Hint afyonu ticareti yapmaya başladılar.⁵¹ Önce bu işe makul takas oranlarıyla başladılar fakat giderek daha fazla Çinlinin eroine bağımlı hale gelmesiyle takas oranlarını artırdılar. 1750 yılına kadar İngilizlere çayı, kahvenin yarı fiyatına satarak çok yüksek kâr elde ettiler. Daha sonra şirket kurnazlık yaparak “Neşelendiren Fincan” adlı reklam kampanyasını başlattı ve Avrupa'nın ilk büyük kafe topluluğu tarihteki yerini aldı.

Kral George sömürgelere çay vergisi uygularken, biz sömürgeciler de aynı geçiş sürecindeydik. Amerikalılar ilk olarak çayı boykot etti. Ardından bir grup vatansever, Kızılderili kılığına girerek bir gemi dolusu çayı Boston Limanı'ndan denize döktü, bu da Amerikan Devrimi'ni hızlandırdı ve kahvenin güçlü kuvvetli, silah tutkunu, TV bağımlısı bir Amerikalının halk arasında içmekten çekinme-

51 Bu, en sonunda, İngiliz hükümetinin Çinlilerin afyona bağımlı kalmasını sağlamak amacıyla Çin'e saldırdığı o meşhur “Afyon Savaşları”na sebep olmuştu; bağımlı bir ulus, başka bir bağımlı ulusla kendi “zulalarının” güvenliğini sağlamak için ilk kez savaşıyordu. Savaşın sebep olduğu geçici çay kıtlığı, aynı zamanda kahve yaprağından elde edilen Etiyopya'nın tarihi içeceği *katıy* ticarileştirmek amacı taşıyan talihsiz bir girişimle sonuçlanmıştı. Stenhouse isimli bir doktor, çaya alternatif olarak *katıy* İngiltere'nin alt tabakasına pazarlıyor ve bunu “yarım kilosu bir peni olan (...) oldukça makul bir içecek” olarak tanımlıyordu. *London Critic*'e göre, deneyin başarısız olmasının sebebi “Dr. Stenhou'sun kimya bilgisinin insanoğlunun yaradılışına dair olan bilgisinden daha üstün olması veya çay-kahve karışımını (*katıy*) toplumun üst tabakalarına methetmesi” ve “bu karışımın üst tabakadan alt tabakalara yayılacağından” müsterih olmasıydı. (yazarın notu)

yeceği tek şey olarak kalmasını sağladı. Daha hızlı koşmaya, daha zengin olmaya, daha iyi dans etmeye, daha uzun süre oynamaya ve herkesten daha fazla sarhoş olmaya kafasını takmış, tüm gün boyunca sinir küpü olarak gezen kahve bağımlısı bir ulus haline geldik.

Kahve yapmayı hiç öğrenmemiş olmamız komik aslında.

BREZİLYA'DAN NEW YORK'A UÇTUKTAN SONRAKİ PLANIM, en iyi kahveyi bulmak için arabayla Amerika'nın bir ucundan diğer ucuna gitmekti. En yoğun, en zengin, en hoş kokulu o damlanın peşine düşmek. En yumuşak içimli kapuçinonun, en sert espresso-nun izini aramak. Kafein bağımlısı Kerouac. Kutsal Kâse serüveni. Her neyse.

"Yanlış şeylerin peşindesin, dostum," dedi Jeff. "Gerçek Amerikan kahvesinin tadı kötüdür. En iyi kahveyi değil, en kötüsünü arıyor olmalısın."

Jeff'le birlikte Manhattan'ın Doğu Yakası'nda klasik bir kahvehane olan Odessa's'da oturmuş Nina'yı bekliyorduk. Neyse ki kendim ve Nina'yla ilgili endişelerim yersizdi. Bu arada çok geçmeden, herkesin bir sanatçı olduğu Williamsburg'te bulunan Nina'nın minik dairesine gizlice sızmıştım. Jeff, Nina'nın bir arkadaşıydı. Kır saçlı bir beyefendi olan Jeff, efsanevi Lefty Jones grubunun solisti ve gitaristiydi ve ağır bir içiciydi (sadece kahve değil). Jeff'in teorisi basitti. Yalnızca teknik mükemmelliğin izinde değildim. Rençper yüzlü, pötikareli elbisesinin üstüne fırfırlı önlük giymiş bir garson kadının cam kahve demliğiyle servis ettiği ve gece vakti müşteriyi çığlık atarak dükkândan kaçirtana kadar fincanın tekrar tekrar, tekrar tekrar doldurulduğu çamur gibi kahvenin telvesinde gerçek Amerikalıların vuku bulan duygularını yansıtan kahvenin arayışı içinde olmalıydım. Jeff'in dediklerine nasıl karşı çıkabilirdim ki? Amerika dünyada, sadece en kötü kahve çekirdeklerini kullanmasıyla değil, aynı zamanda bu çekirdekleri mümkün olan en kaba şekilde demlemesiyle ünlüdür. Bir de gerçek kahve hem Mississippi Nehri kadar sulu, hem de dünyanın ilk esrarengiz kahvesinin ortaya çıkışıyla ilgili 1900'lerin başında bir hikâyede tasvir edildiği şekilde bereketlidir.

Hikâyeye göre, Mississippi’de taşrada bulunan bir otelde mola veren bir gezgin, kahve üstüne kahve içerek otel sahibini şaşırtır. Otel sahibi beşinci fincanı yabancıya ikram ederken “Kahveyi çok seviyorsunuz anlaşılan,” demekten başka bir şey yapamaz.

“Aynen, Bayım,” diye yanıtlar gezgin ciddi bir şekilde. “Kahvaltıda hep bir fincan kahve içirim ve bu masadan ayrılmadan önce de o miktara ulaşmayı umuyorum. Bana aynı bu şekilde bir veya iki fincan daha kahve koyabilir misiniz, lütfen?”

Hikâyeyi benden duyan Jeff, “Evet, onun gibi,” dedi. “İşte böyle bir kahveyi arıyor olmalısın.”

Nina J. arkadaşlarıyla birlikte geldi ve üç saat içinde yedi cin tonik içtikten sonra Amerika’da servis edilen en kötü kahveyi bulmak üzere efsanevi Route 66 otoyolundan Jeff’in Altın Cadillac’ı⁵² ile gitmeye karar verdik. Beş cesur kişi o gece yemin etti: Jeff ve kız arkadaşı Chris, Nina J. ve Stewart ve Nina’nın en yakın arkadaşı Meg. İki hafta içinde hepsi birer birer vazgeçti ve yolculuğun kalan iki üyesi olan Meg ve Stewart yolculuğa çıkmak üzere buluştular. Jeff’in Cadillac’ının yerini, bir hafta sonra Los Angeles’ta teslim etmek üzere kiraladığımız, ne renk olduğu belli olmayan bir Honda Accord aldı. Yanımıza sayısız kaset ve Stimu-Chew (kafeinli sakız), Water-Joe and Krank (kafeinli su) ve çeşitli kafeinli şekerler de dahil olmak üzere kafein içeren her tür maddeden aldık. Bunların arasından bizim için en kıymetli olan, küçük bir şişedeki katıksız ve parıldayan kafeindi. Bunu, internetin en büyük kafein fanatığı olan Seric’in seçiren gözbebekli sitesinden satın almıştım.

Akşam sekiz gibi Meg’le New Jersey ve Pennsylvania’nın tam güneyinden yola çıktık. Daha sonrada Virginia ve Kentucky’ye yayılan Appalachian Dağları’nın eteğinden geçerek Georgia’ya ve oradan da Tennessee’ye vardık. Bütün gece araba kullandım. Ölü böcekler, beyaz şeritler ve sanki uzaydan gelmiş gibi duran benzin istasyonları. Gösterge panelinde Meg’in ayakları. Meg, uzun boylu, belki 1.80, kabarık kıvılc saçları olan ve söylediğiniz her şeyi çok ilginç bulduğu izlenimi veren pörtlek mavi gözlü bir kızdı.

52 Altın Cadillac aynı zamanda Alabama hapishanelerinde süt ve şekerli bir fincan kahve için kullanılan argo bir ifadedir. (yazarın notu)

Gün ağarırken direksiyona Meg geçti ve sonrasında hatırladığım tek şey Tennessee'nin küçük kasabası Athens'a saat sabah onda ayak basmamızdı. Hava çoktan 34 derece olmuştu. Meg'i şöyle bir süzdüm ve görünüşüyle alay ettim. O da iltifatımı karşılıksız bırakmadı. Ardından yorgunluktan yalpalayarak Breakfast Nook adlı bir kafeye girdik.

"Günaydın gençler," dedi garson kadın. "Ne istersiniz?"

Tezgâhın arkasında sadece saplı bir ızgarası olan küçük bir mekândı. Menü, mıknaatlı harfleri olan krem rengi bir tabelaydı. Belçika usulü waffle, sucuk halkaları, her iki tarafı da pişmiş yumurta, çılbrı, yabanmersinli krep ve omlet vardı.

Garson kadın menüye baktığımı gördü.

"Fark etmedin mi tatlım," dedi. "Elindeki menü benden daha yaşlı." Izgaranın yanında duran, üzerinde yağ lekeleri olan menüye işaret etti. "Menü bu. Ancak bugün elimizde sadece gravy soslu çörek var. "

"Hmm," dedim. "Gravy sos nedir?"

"Gravy sos yiyeceklerin üzerine dökülen bir şey," diye açıkladı.

Tüm dünyanın bildiği bu sos, üzerinde sarı yağ damlaları ve kıvrımlı et türevi şeyler olan bir bulamaçtı. Ben bu bulamaçla boğuşurken, Meg de garson kadınlarla çene çalıyordu. Garsonların ikisi de eskitilmiş kot şort giymişti. İkisinin de sıcaktan beti benzi atmıştı.

"Memphis'e mi? 240 numaralı otobandan mı gideceksiniz? Yaklaşık on iki saat sürer," dediler.

"Fakat sadece üç yüz kilometre. Bu, Addis Ababa'dan bindiğim trenden daha yavaş," dedim.

"Hiç Addis'e gitmedim," dedi garsonlardan biri. "Siz gençler nerelisiniz?"

"Manhattan," dedi Meg. "New York."

"Öyle mi? Nasıl derler, New York'ta kızıkların olduğunu bilmiyordum."

"Kızıklar derken?" diye sordu Meg.

"Yani, senin gibi tatlım. Bu, gerçek saç rengin mi acaba?"

"Saçlarım mı?" dedi Meg. "Evet, tabii. Kendi rengi bu."

"Hah, işte bak," diye kıkırdadı. "Bundan sonra dikkatli sürü-

yorsunuz ve devriye gezen polis araçları için gözünüzü dört açıyorsunuz. O yolda bir sürü hız radarı var.”

Doğru söylemişti. Athens’ın hız sınırını aşar aşmaz bir Tennessee eyalet polisi arabayı Kwik isimli bir market/benzin istasyonuna çekmemiz için bizi zorladı. Fren lambalarımızdan birisi çalışmıyordu, bu nedenle polis plakamızı, kimliklerimizi, araç ruhsatını ve trafik sigortasını kontrol etmek zorundaydı. Ayrıca kişisel hayatımızla ilgili alakasız ve yersiz bir yığın soruya da tabi tutulmuştuk. Adı, Polis Memuru Hoppe idi ve eminim ki Ken Starr’la benzerliği bir tesadüften ibaretti. Nereye gittiğimizi, nasıl tanıştığımızı bilmek istiyordu ve aslında yatıp yatmadığımızı açık bir şekilde sormamış olsa da bariz bir şekilde bundan kuşkulandı.

Sonunda evraklarımız kontrol edildi ve Hoppe son bir kez daha devriye arabasına kadar gelmemi rica etti.

“Peki o zaman,” dedi üzümlere, “hiçbir sorun yok gibi görünüyor.” Sert bir bakış atarak bana doğru eğildi. “Şimdi bana, o aracın içinde yasadışı bir şeyler olmadığını garanti edebilir misin?”

Cevabım acı ama gerçekti. Yanımıza bir miktar esrar almak istemiştik, ancak Meg tıp fakültesine kabul aşamasında olduğu için bu riski alamazdık. Doktorların yalnızca yasal uyuşturucularla haşır neşir olmalarına izin veriliyor.

“Hayır, yasadışı bir şey yok,” dedim.

“Güzel. Aracınızı aramamda bir sakınca yoktur o halde.”

Aklıma küçük şişedeki kafein geldi. Tamamen yasal, fakat beyaz tozla dolu küçük bir şişe kesinlikle birtakım kuşkular uyandıracaktı.

“Şey,” diyerek boğazımı temizledim, “aramanızı çok da istediğimi söyleyemem.”

“Nedenmiş o? Bana araçta yasadışı bir şey olmadığını söylemiştin, değil mi?”

“Aynen öyle, memur bey. Yasadışı bir şey yok zaten. Fakat yasadışı görünen bir şey bulabileceğinize dair sizi uyarmalıyım. Ama aslında yasadışı değil.”

Hoppe küçümseyici bir şekilde gülümsedi. “Merak etme evlat,” dedi. “Ne yaptığımı biliyorum. Şimdi, aracını aramama izin verdiğine dair burayı imzalaman gerekiyor.”

Sanki fiş isteyen bir hırsız gibiydi. Eğer imzalamayı reddedersem, Hoppe izin belgesi almaya çalışırken bizi de karakola götürecekti. En kötü ihtimalle, bütün gün Athens’da beklemek zorunda kalacaktık. Eğer bir dangalak ona izin belgesi verirse de şişedeki kafeinin Birmanya eroini olduğunu düşünecekti.

“Ona izin verdin yani! Kafayı mı yedin sen?” Meg ve ben artık Hoppe’un devriye arabasının arka koltuğunda kilitli vaziyetteydik. İki polis memuru daha bizimkine katıldı ve Honda’yı didik didik arıyorlardı. Birkaç taşralı için oldukça kapsamlı bir aramaydı. “Ben olsam asla izin vermezdim! Böyle bir şeye hakkı yok.”

“Adamın silahı var,” diye işaret ettim. “Ben ödleğin tekiyim.”

“Harika!” dedi Meg. Hoppe, neşeli bir şekilde yanımıza geldi. Sağ elinde küçük şişeyi tutuyordu.

Pencereyi aşağıya indirip “Hani araçta yasadışı bir şey yoktu?” dedi.

“Yok,” dedim. “Siz de arka koltuğunuzun klimalı olacağını söylememiş miydiniz?”

“Peki bu ne?”

“Yüzde yüz kafein, yüzde yüz yasal.” Şişeyi internetten satın aldığımı söyledim.

“İnternetten mi?” İnternetin memur Hoppe’un zihninde karanlık ve gizemli bir yer olduğu belliydi. “Şüpheli bir madde bulundurduğunuz için maalesef sizi tutuklamak zorundayım.”

“Kokain olduğunu düşünüyorsanız, neden tadına bakıp anlamıyorsunuz ki?” dedim. “Kokain dış etlerini uyuşturmuyor mu?”

Hoppe bana bir bakış attı. Resmen gözleriyle kendi ipini çekti diyordu.

“Kokain böyle bir şey yapıyor mu bilmiyorum, Bayım. Siz ikiniz yerinizden kalkmayın. Federal bir polis şefinden buraya gelip bir göz atmasını istedik.”

Federalleri beklerken başka bir devriye arabası daha geldi. Sonra bir tane daha geldi. Çok geçmeden etrafımızı sarmış yarım düzine kadar Tennessee eyalet polisi arabası vardı ve resmi yetkililer kasılarak yürüyor, gülüyor, ufak şişemizi elden ele gezdiriyorlardı.

“Baksana zevkten dört köşe olmuşlar,” diye söylendi Meg. “Birkaç New Yorkluyu hapse atacaklar. Aman Tanrım... Yoksa bunlar...”

Karartılmış camları olan koyu mavi bir sedan gürültüyle benzin istasyonuna geldi. İçinden, polyester takım elbise giymiş ve gözlerini komple saran bir güneş gözlüğü takmış, şişman bir polis memuru çıktı. Federaller gelmişti.

“Nasıl yardımcı olabilirim beyler?” diye polis memurunun bağırışını duyduk. “Sorun nedir?”

Polis memurlarından biri arabada kıkırdayarak oturduğumuz yere işaret etti. (“Bakın, bu uyuşturucu bağımlıları onları serbest bırakacağımızı sanıyorlar sanırım.”) Bay FBI bize aşağılayıcı bir bakış attı ve şişeyi güneşe doğru kaldırdı. Yüzünü ekşiterek kafasını salladı. Daha yaşlı olan başka bir polis memuru bana daha önce sorulan soruların aynılarını sordu. Yine de, Meg’in marketten içecek bir şeyler almasına izin verecek kadar nazikti.

Ben tekrar açıkladıktan sonra “Kafein mi?” diye sordu. “Eğer bu şişede gerçekten kafein varsa bile, bunun yasal olduğundan emin değilim.” Yaşlı polis, Efrem Zimbalist’e benzeyen polis memurunun liseden kalma kimya kitiyle bir şeyler yapmaya çabaladığı yere doğru başparmağıyla işaret ederek “Çok yakında öğreneceğiz,” dedi.

“Gerçekten mi?” dedim. “Arabası aranan ve arabasından büyü-kannesinin külleri çıkan adamın hikâyesini gazetede okudunuz mu? Aynı bizim durumumuz gibi, fakat polisler külleri incelediğinde kokain olduğunu anlamışlar.”

“Hadi ya... Şimdi onu bunu bırakın da, bunu nereden aldınız?”

Kafeinsiz kahve çekirdeklerinden elde edilen kafeinin (bu arada Amerikalıların tükettiği kafeinin neredeyse yüzde 50’sini sağlar), alkolsüz içeceklerde nasıl hafif bir sarhoş edici etki yarattığını açıkladım. Ortalama bir fincan kahve yüz ila iki yüz miligram, gazlı içecekler ise elli ila yüz miligram kafein içerir. Dolayısıyla şişemdeki on gram kafein, yüz fincan kahveye eşdeğerti ve tek seferde içsem muhtemelen öldürdüm. Saf kafein o kadar yoğundur ki onu sadece dilinizde bekleterek tüketebilirsiniz, bu şekilde de maddenin en büyük yan etkisi olan mide fesadından kaçınmış olursunuz.

Polis memuru, “Dilinin üstüne mi koyuyorsun?” diye sordu. “Öyleyse bunun yasal olmasının imkânı yok.”

Meg arabaya geri döndü. Tişörtüne bir şişe su dökülmüştü ve bu yerel polislerin daha yardımsever bir tavır takınmasına sebep olmuş gibiydi. Gerçi bu Efrem’i etkilememişti. İncelemelerini tamamladı, arabasına gelmemi ve ellerimi kaputun üzerine koymamı söyledi. Meg’e de devriye aracına geri dönmesi söylendi.

“Aynen dediğim gibi,” dedi gülümseyerek. “Maalesef o küçük şişenizin içindeki şey pozitif çıktı. Yüzde yüz saf kokain.”

“Ciddi misiniz?” Durum giderek kontrolden çıkıyordu. Şişenin içindekinin kafein olduğunu biliyordum ama eğer testleri... Sonra tekrar, Seric’in şişeye koymuş olduğu şeyin ne olduğunu gerçekten bilip bilmediğimi sordular. “Kokain olamaz.”

“Bundan o kadar da emin değil gibisin.” Bana, yaptığı şeyden haz alıyormuş gibi bakıyordu. “İnternette satın aldığımı söylediler, bu doğru mu?”

“Evet.”

“O zaman bu lanet şişenin içinde gerçekten ne olduğunu bilmiyorsun, değil mi? Bunun için ne kadar para ödemiştin, evlat?”

“On dolar,” dedim. “Yaklaşık on gram, bu yüzden eğer koka-inse...”

“Çok iyi fiyata almışsın.” Güldü ve eliyle sırtıma vurdu. “Çok iyi bir alışveriş, evlat.” O ve diğer polisler kahkahalar atıyorlardı. Sonra arabasına binip hızla yola koyuldu.

Hoppe ve ekibi toplandı.

“Şimdi, buraya bakın, bu şeyin ne olduğunu bilmiyoruz,” dedi Hoppe. “Bu yasal olabilir de olmayabilir de. Fakat biz yine de gitmenize izin vereceğiz. Tek bir şartla. Hepimizin gözü önünde şişeyi yolun kenarına boşaltman gerekecek.” Şişeyi bana geri verdi. “Bu sizin iyiliğiniz için. Kentucky’de bununla yakalanırsan seni asarlar.”

“Yani, tamamen yasal olsa bile bunu imha etmem gerektiğini mi söylüyorsunuz?”

“Bunu şu an bilemiyoruz. Yasadışı olabilir,” diye araya girdi Hoppe. “Fakat siz bize yardımcı oldunuz ve biz de size inanmak istiyoruz.”

“Teşekkürler, Memur Bey!” demek istedim. Doğruyu söylemek gerekirse Athens’ın modası geçmişti. Yolun kenarına yürüdüm ve şisedeki beyaz tozu asfalta döktüm. Hayret, fotoğraf çekmemişlerdi. “Amerika’nın Uyuşturucuyla Savaşında Bir Başka Zafer Daha!” Vatan­daşlık haklarını ihlal etmelerini, tamamen yasal ve bana ait bir şeyi imha etmem konusunda beni zorlamalarını ve genel olarak aşağılık olmalarını boş verirken polisler mutlu görünüyordu. Ama naziklerdi. Aracı­mı aradıkları için bana bir “makbuz” bile vermişlerdi.

“Bunu saklasanız iyi olur, başka polisler aracınızı ararsa işe yarayabilir.” Bugünlerde polisler tarafından aranmamak için bir makbuza mı ihtiyacımız vardı? Hoppe elimi sıktı. “Bir de, şu fren lam­basını tamir ettir, tamam mı?”

HOPPE’UN BİR İŞE YARAMAYAN ARAMASI şükür ki kablosuz bir modemle internete erişim sağladığım tarihi Intel 486 mikro işlem­cili dizüstü bilgisayarına zarar vermemişti. İnternet, sosyal bir kurum olarak kahvehanelerin en son tezahürü veya eşdeğeri­dir; sosyal statüden bağımsız olarak herkesin bir araya gelebildiği ve açık bir şekilde fikir alışverişinde bulunabildiği bir yerdir. Tıpkı Londra’da­ki kahvehanelerde dönen muhabbetlerin bir süre sonra Richard Ste­ele’in Tatler’ı haline gelmesi ve böylelikle farklı konuları ele alan dergilerin ortaya çıkması gibi, önceleri bilim adamlarının birbirle­rine mesaj gönderdikleri internet de konulara göre ayrılmış sitelere dö­nüş­tü.

İnternetteki en eski görüntünün Cambridge’deki bir bilgisayar laboratuvarından naklen yayınlanan bir kahve demliği olması⁵³ ya da binlerce insanın “tanışp” sohbet edebileceği internet kafelerin sayısının binleri bulması tesadüf değil. Bu yüzden, Meg’le birlikte

53 Bu sevimsiz filtre kahve makinesi, internet sunucuları ağı (WWW) daha yokken, ilk kez 1991 yılında internete konulmuştu. Bu, Cambridge’te hackerların sahip oldukları tek kahve makinesiydi ve laboratuvarın uzak bölümlerinde çalışanlar da taze kahvenin demlendiğini görebilsinler diye laboratuvardaki bilgisayar ekranlarının bir köşesinde bu makinenin görüntüsü vardı. Truva Odası demliği artık yüz binlerce kişi tarafından görüntüleniyor ve bu da onu şüphesiz dünyanın en meşhur kahve demliği yapıyor. Bu durum da en çok siber dünyada takdir toplamıştır. Demlikteki kahvenin müthiş kalitesi efsanevi! (yazarın notu)

yolumuza devam ederken, aynı zamanda internette de geziniyor ve hiç vakit kaybetmeden polis memuru Hoppe’la ilgili bir not yazdığım, yüz milyonlarca müşterisi olan ve “ayaklı bir kafe” olarak da tanımlanabilecek en iyi internet sayfasını oluşturmaya çalışıyorduk.

Alternatif halüsinojen maddeler isimli tartışma grubunda Prof-fs@tcsx.net isimli bir kullanıcı, “Bu size yasak,” diye yazdı. “Bu ulusu, bu dünyanın insanlarını sömürmeye olan tiksindirici bağımlılıklarıyla hareket eden bu alçak insanlar ayağa kalkıp yeryüzündeki içki yasaklama yanlılarına bela olacak. Onlar özgürlük ve adalet açısından bir vebadır ve geberip gittiklerinde arkalarında onlar için ağlayan birileri olmayacak.”

Bir on sekizinci yüzyıl kafesinde ne kadar paranoyak dedikoducu varsa, internette de bir o kadar var. Hoppe’un tuhaf davranışları, çok geçmeden hükümetin kahveye de tütün gibi muamele etmeyi planladığı yönündeki bir teoriye açıklık getiriyordu. “Bir sonraki Coca-Cola, daha sonraki şeker, sonraki su, sonra da hava olacak,” diye yazmıştı biri. Bir hemşire, amirinin kendisine kafein bağımlılığından dolayı “psikolojik danışmanlık” alması gerektiğini söylediğinden bahsediyordu. Gece nöbetine kalan diğer hemşireler de, kahve veya kola içmeden önce patronlarından izin almaları gerektiğini yazmışlardı. Bir hastane yönetimi otomatlardaki tüm kafeinli içecekleri kaldırmıştı. Görünen o ki, yüz miligramdan daha fazla kafein içeren Double-Jolt Cola Avustralya’da yasadışıydı. Alternatif kahve tartışma gruplarından birinin son tartışma konusu ise kahve uzmanı olan baristaların duble espresso servis etmeden önce müşterilerine yaşlarını sormaya etik açıdan mecbur olup olmadıklarıyla ilgiliydi.

Bu, internette dolaşan bir dedikodu değil. Artık Federal Gıda ve İlaç Dairesi kafeinli ürünleri denetliyor ve uyuşturucu testi yapan şirketler, internet ilan sayfalarında işe alım öncesi adaylara “kafein suistimaline yönelik taramalar” yaptırıyor. Olimpiyat Oyunları Komitesi artık kafeini, kullanımı yasak bir doping maddesi olarak steroidlerle aynı kategoriye koyuyor. Hatta komite, 1993 yılında, yapılan testler sonucu altı fincan kadar kahve içtiği ortaya çıkan Av-

rupa kurbağalama yüzme şampiyonunun ödülünü elinden aldı.⁵⁴ Son beş yıl içinde, bağımlılara kahveden kurtulma desteği vermek amacıyla Portland, Oregon’da on iki basamaklı bir iyileşme programı olan “Adsız Kahvekolikler” adlı bir grup kuruldu.

Bir üye, internetteki grubumuza yazdığı mesajda şöyle diyor-du: “Starbucks’ta sıramızın gelmesini beklerken yerimizde duramıyoruz.” “Herkes, ‘Hadi, çabuk, çabuk,’ deyip duruyordu. ‘Neden sıra bu kadar yavaş ilerliyor?’ Resmen eroinmanlar gibiydik.”

Ulusal Uyuşturucuyla Mücadele Enstitüsü’nün bir raporuna göre, her yıl beş bin Amerikalı kafeinden dolayı ölüyor. Bu rakam tüm yasadışı uyuşturucu maddelerden dolayı ölenlerin sayısıyla aynı. Bunun yanında, alkol yılda 125.000 kişinin ölümüne sebep oluyor (buna kazalar dahil değil); esrar yüzündense ölen yok. Kahvenin bağımlılık yapan bir madde statüsünde olduğu, 1994 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından kabul edildi. Birlik, artık kahve ve kafein içeren diğer maddeleri eroin ve nikotin gibi sosyal açıdan kabul edilmeyen uyuşturucularla aynı sınıfa koyuyor. APA’nın yayımladığı *Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı*’na göre, “denekler aşırı kafein kullanımı sebebiyle sarhoş olabilmekte ve (...) klinik olarak kafeine bağımlı hale gelebilmekteler.” Yine APA’e göre, kahve içenlerin yüzde 94’ü “Kafein Bağımlılığı Sendromu” yaşıyor ve bu insanlarda kontrol edilemeyen öfke, kusma, tükenmişlik hissi, paranoya ve sanrılar görülüyor. Örneğin kendisini bilgisayar modemi zanneden insanlar var.

Arkansas, Little Rock üzerinden yolumuza devam ederken bir yorum daha geldi ve ekranda bir kutucuk titreşti. Mesaj şu şekildeydi: “Günün sonunda o kadar fazla kahve tüketmiş oluyordum ki bir modem olduğuma tamamen ikna olmuş bir şekilde yatakta uzanıyordum. Hayır, şaka yapmıyorum. Yatakta uzanıyor, gelen aramaları cevaplamaya ve doğru seslerle karşılık vermeye çalışıyordum. Sanki kafein düşüncelerimi tamamen saptırmış gibiydi.”

Mthorog@webtb.net isimli kullanıcı, sözü geçen mesaja, “Kafein psikoaktif bir madde (...) bu yüzden kendisinin bir modem

54 Araştırmalar, iki fincan sert kahve içmenin nüfusun yüzde 75’inde atletik performansını artırdığını göstermektedir. (yazarın notu)

olduğunu düşünmesi o kadar da saçma değil,” yorumunu yaptı. “Kafeinin su kadar zararsız olduğunu düşünen insanlar gördüm.”

Amerikan Başkanı Andrew Jackson askerlerin rom istihkakını kahveyle değiştirdiği (her yüz asker için üç kilo kahve) 1832’den bu yana, şiddet içeren davranış geliştirmek için kahve kullanmakta olan Pentagon için bu, yeni bir haber değildi elbette. Bu durum, askeri belgelere göre “sarhoş Missouri Nehri’ni” andıran bir kahveyle kafası iyi olup İç Savaş’ta çarpışan Birlik askerlerini Etiyopyalı Oromolardan sonra kafein tüketen ilk resmi savaşçılar yaptı. Askerler onlara enerji veren bu maddenin o kadar müptelası olmuşlardı ki komutanlar zaman zaman askerlerin yiyecek payını azaltırken, kahve payını iki katına çıkarıyorlardı. Donanmanın uyguladığı ambargoyla tamamen kafeinsiz kalan Güney ordusu yüz kızartıcı bir yenilgiyle tarihe geçti.⁵⁵

İç Savaş, kahvenin askerlerin fiziksel performansını artırdığını kanıtlamıştı. Fakat Pentagon için daha ilginç olan şey, kahvenin güçlü psikolojik etkileri olduğuna dair bulgularıydı. J. Dog Crother 1902’de yaptığı bir çalışmada, “Bazı vakalarda, yüksek mevkili birinin girdiği aşırı sanrılı ruh hali (...) bazen pervasız ve düşüncesiz tavırlarla kendini gösterir,” şeklinde yazmıştı. “Birkaç fincan kahve içtikten sonra İç Savaş’ın meşhur bir muharebesinde yer alan önemli bir komutan, büyük bir düşüncesizlik ederek safların en önüne geçip kendisini tehlikeye maruz bırakmıştı. Muhtemelen kafası iyiydi. Daha sonra, kahveden başka hiçbir şey içmediği ortaya çıktı.” Kahve, komutanın uyuşturucusu gibiydi; birkaç fincan içtikten sonra komutanın birlikleri tüm tehlikelere rağmen cepheye koşuyordu. Bu izlenim, “Kafein kaynaklı kanamalı otomutilasyon” gibi daha sonralarda yapılan askeri araştırmalarla da desteklendi. Araştırma kafeinin sıçanları kendilerini ısırarak öldürecek kadar hiperagresif yaptığını göstermişti.

Amerikan Ordusu Levazım Dairesi Başkanlığı tarafından yayım-

55 Görünen o ki Konfederasyon eyaletlerinin, Amerikan yerlilerinin *dahoon* isimli geleneksel kafeinli içeceğini tüketerek kahve kıtlığını giderme girişimleri boşunaydı. Tarihçi Ralph Holt’a göre güneydekiler, çobanpüskülü bitkisinden elde edilen *dahoonu*, “savaşta üstün başarıları ve asil eylemleriyle tanınmış şanlı erkekler ve kaptanlar için” ayırıyorlardı. Bu süreçte bu bitkiden kafeinli bir şarap bile yapılmıştı. (yazarın notu)

lanan Silahlı Kuvvetler için Kahve isimli belgeye göre, ordu 1800'lü yıllarda “askeri açıdan içilebilir” bir kahve geliştirmeye başlamıştı. Üç zorunluluk vardı: Hafif, uzun ömürlü ve içimi kolay olmalıydı. İlk versiyon, Kongre’nin 1862’de askeri açıdan kullanımına izin verdiği “katı ve yoğun bir kalıp halinde gelen bir özdü.” En iyisinin bu olduğu düşünülüyordu; çünkü paketlemeye gerek yoktu ve demleme zorunluluğu da yoktu. “Psikolojik bir etki” oluşturmak için yalnızca soğuk suyla “karıştırmak” gerekiyordu. Gerektiğinde, bir asker tütün çiğner gibi kendi tükürüğüyle kahveyi demleyebiliyordu. Askeri belgelere göre, “tükürükle ağızda eritilerek tüketilen her on beş gram kahve, kişiye yarım litre kahve kadar zindelik katıyordu.”

Kulağa son derece tanıdık geliyorsa yanılmıyorsunuz. Söz ettiğim şey, dünyanın ilk hazır kahvesi. Bu askeri gelişme, Amerika’nın kahve demlemesini epey süre geciktirmiştir.⁵⁶

İç Savaş’ın sona ermesiyle birlikte “kahve çiğneme” alışkanlığı da bitmişti. Ordu, Kaptan Baldwin’in Zeigler Arktik Seferi’nde kullandığı bir versiyondan yola çıkarak çalışmalarına devam etti ve 1903 yılında “askeri açıdan başarılı” bir toz üretti. Toz ilk kez I. Dünya Savaşı’nın bir muharebe meydanında test edildi. On beş fabrika bir ayda bu tozdan sekiz bin ton üretti. Askeri tüketim yüzde 3.000 arttı. II. Dünya Savaşı’nda, savaş meydanında 125 adet kahve kavurma tesisi ve askerlerimiz için anında seri üretim yapan yirmi iki adet yerli fabrika vardı. Günlük kahve istihkakı elli yedi miligram ulaşarak (yaklaşık altı fincan sert kahve) üçe katlanmıştı. Hatta paraşütçüler düşman hatlarının gerisine düştüklerinde ceplerinde ufak kahve paketleri taşıyorlardı. Bu paketlerin yerini daha sonra, yaklaşık üç yüz miligram saf kafein içeren o meşhur “358 Mag-

56 *Fincan Kahve* (Cup of joe) terimi de askeri bir kökene sahip. Donanma Harekât Başkanı Amiral Josephus “Joe” Daniels, sadece Amerikan donanma gemilerinde içkiyi yasaklamakla kalmamış, aynı zamanda üniformalı askerlere alkol satışını da yasaklamıştı (ayrıca bedava prezervatif dağıtım uygulamasını da sonlandırdı). Daniels, kahveyi Amerikan Donanması’nın “resmi” içeceği yaptı ve anlaşılan o ki *fincan kahve* terimi de onun şerefine doğdu. Yine de konuyla ilgili bazı anlaşmazlıklar mevcut; diğer bir teori bu takma adın *mocha-java*’dan önce *mo-jo*’ya, daha sonra da *joe*’ya kısaltılmış olması yönünde. (yazarın notu)

num” kahve kapsülleri aldı.⁵⁷ Savaştan sonra, Müşterek Kara-Hava Genelkurmay başkanları savaş alanı dışındaki kullanımda en etkili karışımı bulmak için kahve tadım toplantıları düzenledi. Fakat bir noktada tıkanıp kaldılar ve tadılan numunelerin karışımları gizli kaldı. Hükümet 1999’da, yeni ve geliştirilmiş bir tür kafeinli sakız üretmesi için orduya 250.000 dolar bütçe verdi.

İç Savaş’tan sonra sona eren “kahve çiğneme” alışkanlığının aksine hazır kahve, II. Dünya Savaşı sonunda yok olmadı. Bunun yerine, milyonlarca asker ve hemşire hazır kahvenin tadını en canlı yaşam deneyimlerinin bazılarıyla ilişkilendiren Proustçu çağrışımlarla⁵⁸ birlikte geri döndü. İç tüketim birden zirve yaptı ve 1958’e gelindiğinde Amerika’da tüketilen kahvenin üçte biri hazır kahveydi. Bu eğilim, gazilerin Taster’s Choice kupasıyla sadece en acı kahveyi içtikleri Vietnam Savaşı’na kadar sürdü. Bu evre bir kahve rönesansının önünü açmıştı. Tesadüfe bakın ki savaş bitmeden iki yıl önce Starbucks ilk şubesini açtı.

57 Hava Kuvvetleri, gece pilotlarını A vitaminine (görme kabiliyetini artırdığı düşünülüyordu) boğarak buna ayak uydurmuştu. Ayrıca askerlere B vitamini takviyeleri de dağıtıyordu; çünkü B vitamininin insanları gürültüye daha az duyarlı hale getirdiğine ve dolayısıyla savaş sonrası nevrozu yaşama ihtimalini de azalttığına inanılıyordu. (yazarın notu)

58 Geçmişte yaşanmış ancak zamanla unutulmuş bir olayın bir tat veya koku aracılığıyla yeniden hatırlanması durumu. Yazar, Marcel Proust’un *Kayıp Zamanın İzinde* adlı yapıtına gönderme yapıyor. (ç.n.)

17 Fakir Beyaz Kokaini

Uyku mu? O, kafeinin yerine geçmeye çalışan yetersiz bir şey değil mi?

rave@bleach.deamon.co.uk

ARTIK OKLAHOMA'YA VARMIŞ VE CİDDİ ARAŞTIRMALAR YAPIYORDUK. Başımıza gelenleri detaylı bir şekilde anlatarak size işkence etmeyeceğim. Tüm ülkede tıpkı iltihap dolu bir yara gibi patlak veren, hafif, sade ve berbat kahveler sunan market zincirleri doğdu. Adım başı karşınıza çıkan Stuckey's, Cracker Barrel, Pojo's, Hardee's, Denny's... Bir adam, "Bir kahve cehennemindedisiniz," diye e-posta göndermişti fakat kahve kelimesini kullanmasa da olurdu. Sıcaktan kayganlaşmış düz bir asfalt bir yoldan gidiyorduk; gezegenimizle yaşıt gibi görünen klimalarının titreşimleriyle sallanan karavan kümeleri bir görünüp bir kayboluyordu. Evet, sabahları ayılmak için metamfetaminin tercih edildiği "Fakir ve Cahil Beyazların Diyarı"na gelmiştik. Yeri gelmişken, fakir ve cahil beyazlar ifadesini kullandığım için alınanlar, kökeninde (Amerikan tarafımda), üç nesle yayılmış içki kaçakçıları, striptizciler ve Güney Carolinalı kalpazanlar olan biri olarak ahkâm kestiğimi bilmeliler.

Manhattan'ın yerlisi olan Meg, bütün bunların romantik olduğunu düşünüyordu. "Baksana, burayı bayağı sevdim," deyip duruyordu. "Bence gerçek Amerika burası. Bahse girerim ki bu insanlar çok tatlıdır."

"Meyveli kek gibiler," dedim.

Gecenin sonunda, ana otoyolun birkaç kilometre ötesinde bulunan Western Sands isimli bir otelde sabahladık (nerede olduğumuza dair en ufak bir fikrim yoktu), çakıllı bir otoparkı bulunan, tek katlı, L şeklinde bir otoyol oteliydi. Resepsiyona doğru ilerlerken yüzlerce yarı uyanık çekirge ezmiştım.

"Odalar otuz üç dolar ama hiçbirı bir Holiday Inn odası gibi değil," dedi resepsiyondaki adam. Üzerinde sadece iç çamaşırları vardı. Elini şortunun içine daldırıp sağlam bir şekilde kaşıdı. "Size yirmi beş dolara olur."

Üstelik indirim bile istememiştım. Ancak tereddüt ettim, çünkü Western Sands'in gösteriştın uzak olduğu doğrudu. Ufacık lobi, bir sonbahar rüzgârıyla her tarafa uçuşan yapraklar gibi oraya buraya dağılmış sigara izmaritleriyle doluydu; yer, bankonun üstü, kanepeler... Budweiser marka bira kutularından ve buruşturulup etrafa saçılmış süt kutularından görebildiğim kadarıyla halı, izmarit yanıklarıyla puantiye desenli olmuştı.

Resepsiyonist masasındaki çerçöpün arasında bir şeyler arıyordu.

"Kusura bakma, kayıt defterini bulamıyorum da. Gerçekten çok yorgunum. Hani çok yorgun olduğunda uykuya dalamaz da boşluğa düşer gibi olursun ya?"

"Düşmek mi?"

"Aynen öyle. Kendinden geçersin. Ama yapamıyorum işte, anlıyor musun?"

"Neyi yapamıyorsun?" diye sordum.

"Tabii ki kendimi bırakmayı."

"Anlıyorum." Heyecanlanıyor gibi gözüküyordu. "Belki de biraz kahve içmelisin," dedim.

"Yoo, ben o şeyi içmem. Midem bu günlerde çok hassas." Pis pis güldü. "Sadece süt ve mısır gevreği, anlarsın ya."

Dişleri vernikli ahşap rengindeydi. Amfetamin bağımlısı diye aklımdan geçirdim. Fakir beyazların kokaini. Bu, mısır gevreği ve süte olan düşkünlüğünü (midesini yatıştırmak için), bir de kopuk kopuk konuşmasını açıklıyordu.

“İşte burada! Size 18 numaralı odayı verebilirim.” Şaşırmış gibi bakıyordu. “Sanırım oda temizleneli çok olmadı.”

“Hu huu! Ne âlemdesiniz gençler?” Bu, Meg’di. Odaya hızlıca bir göz attı ve zaten pörtlek olan gözleri biraz daha pörtledi. Neyse ki daha önce Asya’ya gitmişti ve Western Sands’i normal karşıladı. “Bizim için odanız var mı?”

“Olmaz mı,” dedi adam. “Özel bir şey beklemediğiniz sürece. Dediğim gibi, bir Holiday Inn değil...”

“Yok, hayır, sorun yok,” diyerek gürlledi Meg. Kelimelerin uzatılarak konuşulduğu Teksas ağzını kapmış gibi duruyordu. “Uyuyacak bir yer olsun yeter.”

“Sanırım yataklar temiz ya da en azında öylelerdi,” diye mırıldandı adam. “HBO ve kablolu TV var ama uzaktan kumandam kalmadı, yani aslında ben bir düzine kumanda satın almıştım fakat bir hafta içinde hepsi kayboldu.”

Çıplak ayaklarıyla çekirgelerin üzerinden yürüyerek bizi dışarı çıkardı. Sadece paçaları kesilmiş dar bir eşofman giyiyordu ve eşofmanın boyu o kadar kısaydı ki... Neyse, boş verin.

“Siz evli misiniz bakalım?” diye sordu.

“Aynen,” dedi Meg.

Meg’e şöyle bir baktı.

“E niye yüzük takmıyorsunuz o zaman?”

“Çöp öğütücüsüne düştü,” dedi Meg.

“Tüh! Keşke arkadaşım orada olsaydı. Çöp öğütücüsünden çıkarmayacağı şey yoktur.” El yordamıyla bir anahtar arıyordu. “İki yüzük de mi çöp öğütücüsüne gitti?”

“Onunki tuvalete düştü,” dedi Meg.

Anahtardan ümidini kesip kapıyı tekmeyle açarak “Hay aksi, buradaki tuvaletlere sakın bir şey düşürmeyin,” diye mırıldandı adam. “Tuvaleti bir şeyin tıkamasını istemiyorum. Hiçbir şeyin. Hadi bakalım. Dediğim gibi, bir...”

“Holiday Inn değil,” diyerek cümlesini tamamladım. “Aa, kapının kilidi yok mu?”

“Sanırım yok.” Kapı tokmağının yanında göçmüş bir kısım vardı, görünüşe göre daha önce biri odaya kapıyı tekmeyle açarak girmişti. “Kapının önüne bir sandalye dayayıverin olsun bitsin.”

Koyu renkli sahte ahşaptan paneller, iki yatak, duvara zincirlenmiş bir TV. Fakat çarşafklar temizdi. Uzandık ve odada klima olduğu için şükrettik. Meg, John Travolta’nın oynadığı paranoyak bir gerilim filmi izliyor, ben de bilgisayarımı kurcalıyor ve aşırı doz kahvenin son evrelerindeki biri tarafından paylaşılan bir yazıyı okuyordum.

“Water joe [kafeinli su], iyi mal. Onu espresso yapmak için kullanıyorum ve bir küp şeker veya limon kabuğu yerine içine bir Vivarin eritiyorum ve gerçekten içimi çok kolay oluyor ama birkaç dakika sonra sırtım ağrımaya başlıyor ve çok çişim geliyor bu normal mi daha önce hiç Vivarin’i burnumdan solumadım çünkü muhtemelen burnumu yakar ve perişan eder (...) o lanet Jolt Cola’yı nereye koydum ki (...) köpeğim bacağımı yalayıp duruyor...”

Paylaşımı bu şekilde altı sayfa daha devam ediyordu. Tipik bir kafein yüklemesi yapılmış siber gevezelik. Yazdığı şey beni uykuya dalamayacak kadar germişti, bu yüzden yakınlardaki Red Dog Salon’a bira içmeye gittik. Orta yaşlı bir kadın ve ırkçı söylemlerde bulunan kamyoncu şapkası takmış birkaç pejmürde adam haricinde mekânda kimsecikler yoktu. Budweiser içmeye karar verdik (sanki başka bir seçeneğimiz varmış gibi) ve barmene yaşadığı yerden yakınan kadını dinledik.

“Aynen,” diyordu kadın. “Kocam ailemin karavanından taşınmayı gerçekten istiyor, ancak balık tutabileceği iyi bir yer bulana kadar hiçbir yere gitmez.”

“Doğru diyorsun,” dedi barmen. “İyi bir muhit bulmalı.”

“Çocukların da seveceği bir muhit.”

Çocuklar mı? Ailesi, kocası ve çocuklarıyla hep birlikte bir karavanda mı yaşıyordu? Balarımızı bitirdik. Durum çok moral bozucuydu; özellikle de geniş ailesine rağmen kadının gece yarısı Red Dog Saloon’da yalnız başına oturduğunu düşününce. Mekândan

ayrılırken, barmen park yerindeki adamlarla konuşmamamıza dair bizi uyardı. Onlar, mekândaki beyaz üstünlüğünü savunan ırkçı tip-lerdi ve şüphesiz ki ufak bir metamfetamin pazarlığı yapıyorlardı.

Arabamıza doğru ilerlerken “Nereye koşturuyorsunuz böyle gençler?” diye atıldı biri. “Biz burada Red Dog’da iyi bir grubuz. Bir ara uğrayın tekrar.”

Bütün gün araba kullandığımızla ilgili bir şeyler geveledik, fakat Ari Milletleri⁵⁹ üyeliğimizin süresini fark etmeden geçirdiğimizi söylemeyi unuttuk.

“Siz hangi otelde kalıyorsunuz?”

Kapımızın kilidi olmadığı aklıma geldi.

“Şey, White Plaza’da,” diyerek yalan söyledim.

“Orayı bilmiyorum. Bakın, bizim evimizde kalabilirsiniz.” Işık olmayan yola doğru işaret ediyordu. “Hemen ileride.”

Hayır teşekkürler diye kekeledik. Adam biraz daha yaklaştı. Arkadaşı da kamyonetinden dışarı çıktı.

“Belki bir dahaki sefere,” diyerek arabaya atladım. “Hepinize iyi geceler.”

“Peki o zaman,” dedi adam. “Belki yine karşılaşırız.”

“Tatlı biri gibiydi,” dedi Meg otele geri dönerken. “Sence yeni erkek arkadaşım o olabilir mi?”

AMERİKA’NIN ADAM AKILLI KAHVE YAPMAYI İLK BÜYÜK ASKERİ YENİLGİSİNİN hemen ardından öğrenmiş olduğu gerçeği, kahve merkezli uygarlık tarihi teorisini (Yayılmacılıkta Joffe Kahve Teorisi’nin yanı sıra) destekler. Bu teori en iyi şekilde, aşırı işlem görmüş gıdalara karşı 60’lı yıllardaki isyanının bir parçası olarak anlaşılabilir. Şöyle düşünün: tam buğday ekmeği = kavrulmuş fakat öğütülmemiş kahve. Bu tarihlerde Alfred Peet isimli bir beyefendi Peet’s Tea and Coffee’yi açtı ve böylece karşı kültürün başkenti olan Berkeley, California’da üçüncü dalga kahve akımı ortaya çıktı. Bu adamlar taze ve koyu renkli kavrulmuş kahvede uzmanlaşıp o kadar

59 Aryan Nations; merkezi Idaho’da olan beyaz üstünlüğünü savunan topluluk, Richard Butler tarafından 1970’li yıllarda kurulmuştur. (ç.n.)

başarılı oldular ki kısa bir süre içinde Peet'in ortakları Boston'da Coffee Connection, Florida'da Barney's ve elbette Seattle'da Starbucks gibi kendi işletmelerini açarak yılda yaklaşık altı milyar dolarlık bir endüstrinin doğmasına vesile oldular.

Bu gıda zincirinin zirvesinde her yerde karşınıza çıkan Starbucks var. Küçük denizkızı (Starbucks'ın logosundaki kadın; Starbucks, Moby Dick romanındaki ikinci kaptandır) oldukça moda olmuş durumda. Tek işleri şirketi eleştirmek olan internet siteleri mevcut. Fakat ben farklı bir açıdan yaklaşacağım. Elbette, Starbucks yüzlerce aile işletmesinin işine engel olan bir mega şirket. Ancak bu, her mega şirketin yaptığı bir şey. Önemli olan kahvelerinin iyi olması. Baristaları genellikle birinci sınıf. Bunu yüzümü ekşiterek söylüyorum (vücudumdaki her bir hücre buna karşı çıkıyor); fakat Oklahoma'nın çorak arazilerinde bir Starbucks görmüş olsaydım, tıpkı Şâzeli'nin bin yıl önce ilk olarak Allah'tan aldığı vahiyle kahve çekirdeklerinin sırrını çözdüğü zamanki gibi sevinirdim. Fakat araştırmamız süresince Starbucks istenmeyen adamdı; çünkü Verdi ne kadar iyi R&B müzik yapabilirse, Starbucks da en fazla o kadar iyi Amerikan kahvesi yapabiliirdi. Starbucks tamamen İtalyan espresso ve kapuçinolarının estetiğiyle çalışıyor, bu da kısık ateşte kahve pişirmek olarak ifade edilebilecek yerli Amerikalıların demleme tekniğine zıt. Bu trajedinin başlangıcı oldukça popüler olan Beyaz Saray Yemek Kitabı'na dayanıyor. Oysa saraya ait yemek tariflerinin olduğu kitabın 1887 yılında yazılmış giriş bölümü, "mutfak sanatının ilerleyişini temsil etmekle ve mükemmelliği sunmakla" övünüyordu.

Sincap çorbası da dahil olmak üzere yüzlerce yemek tarifi arasında Amerika tarihinin en önemli kahve tarifi de yer almaktadır.

Kaynamış Kahve

Bir fincan dolusu öğütülmüş kahve, bir yumurta ve bir parça yumurta kabuğuyla karıştırılarak üzerine yarım fincan soğuk su eklenir. Bu karışım bir tencereye konulur ve üzerine bir litre kaynar su ilave edilir. Yoğunlaşıp kaynamaya başlayınca, gümüş bir kaşık veya çatalla karıştırılır. 10-12

dakika boyunca yüksek ateşte kaynatılır. Ateşten alınır ve tencereden bir fincan dolusu kahve alınıp sonra tekrar tencereye dökülür. Kısık ateşte beş dakika daha pişirilir, fakat kaynamamasına dikkat edilir. Sıcak servis edilir.

Kahve mi, atom bombası mı belli değil! Dünyada hiçbir kahve çekirdeği, bu tür bir aşırılığa maruz kaldığında o egzotik niteliğini koruyamaz. Hayır! Ne en iyi kahve çekirdeği olan Jamaika'ya özgü Blue Mountain ne de en yoğun aromaya sahip Aged Sumatra. Yine de doğru bir şekilde yapıldığında cinsel bir dürtü yaratabilir; bunun da şu an geçmekte olduğumuz Teksas Panhandle'ın simgesi olduğu söylenmektedir.

Oklahoma-Texas sınırını geçerken “Aradığınızı orada bulacaksınız, gençler. Merak etmeyin. Orası Altın Demlik şehridir. Eğer Pflugerville yakınlarına giderseniz, Dot's Café'yi deneyin,” diye yazmıştı ryannon@worldnet.net. “Yine de ne demek istediğini anlıyorum. Kamyonların mola verdikleri yerler kahveyi eskisi gibi yapmıyorlar.”

Pflugerville'in hangi cehennemde olduğunu hâlâ bilmiyorum; çünkü Los Angeles'a kadar sadece Route 66 otoyolu üzerinden gitmeye kararlıydık. Tek problem otoyolu haritada bulamıyor oluşumuzdu. Ancak altı şeritli I-40 otobanından Panhandle'ın merkezine geldiğimizde, tıpkı abileriyle oynamak isteyen bir ufaklık gibi, bir görünüp bir kaybolan iki şeritli asfalt yolu fark edebildik. Bu, Route 66 otoyoluydu; federaller bu otoyolu haritadan çıkarıp I-40 yolunu koymuşlardı, ama yine de yol hâlâ vardı. Elli yıl önce batıya kaçan binlerce Amerikalının kullandığı yol buydu ve Panhandle'ın Amarillo, McLean, Jericho, Conway gibi küçük kasabaları, yolcuların yakıt aldıkları ve kahve molası verdikleri mini kutsal mekânlardı. Bugün ise, adım başı karşınıza çıkan kullanılmayan benzin istasyonları ve kapıları tahtalarla kapatılmış kahvehaneleriyle bir buçuk kilometre boyunca uzanan hayalet bir kasabadan başka bir şey değil.

Cumartesimiz böyle geçti. Pazar sabahı, bir otelin yan tarafında eskimiş mavi bir ilan panosu gördük. Adrien'in Kahvehanesi. İçeride birilerinin olup olmadığını görmek için arabayı yolun kenarına

çektik ve elle “Adrien’a Hoş Geldiniz! Şu anda Chicago ve Los Angeles’ın tam ortasında, Eski Route 66 otoyolu üzerindesiniz. İçeri buyurun!” yazılmış bir levha gördük.

İçeri girdik. Mekân, inek kafatasları ve “İsa seni seviyor!” yazılı araç plakalarıyla dekore edilmişti. Tuvaletlerde sineklikli kapılar vardı. Birer fincan kahve sipariş ettik. Bu, bulduğumuz ilk Amerikan kahvesiydi. Süt ve krema karışımıyla birlikte gelen sade, katran gibi ve sert kahve, garson kadının cam demliğinden bir çağlayan gibi kupalarımıza dökülerek bizi dalgaları arasında bırakıyor ve damarlarımızdan roket yakıtı gibi akıyordu. Tadı berbatı ve hiçbir şeyle kıyaslanamazdı.

“Aslında bu kahve o kadar da kötü değil,” dedim dilimin titremesi geçer geçmez.

“Bu en iyisi,” dedi Meg.

Kilisedeki ibadet az önce sona ermişti. Bölgenin yerlileri çiçekli elbiseleri ve kovboy şapkalarıyla mekâna giriyordu. Mekânda, vaizlerin yanı sıra, tertemiz saçları gümüş rengine çalan yaşlı bir adamla yirmi yaşındaki tombul yüzlü oğlu vardı ve her ikisi de inci gibi parlayan üç parça polyester takım giymişti ancak beş para etmez tiplerdi. O baba oğulun davranışlarını görseydiniz, başkanlığa adaylıklarını koyduklarını sanırdınız. Güler yüzlü garsonlarımız bifteğin yanı sıra elleriyle doğrayıp kızarttıkları patateslerle bizi memnun etmişlerdi. Fırından yeni çıkmış ve üzeri bir top vanilyalı dondurmaya süslenmiş şimdiye kadar yediğim en güzel böğürtlenli pastayı da silip süpürdük.

“Bu hayatımda yediğim en güzel pasta,” dedi Meg. Bir porsiyon daha sipariş ettik. “Burası müthiş bir yer, sence de öyle değil mi?”

Müthiş kelimesinin burası için biraz fazla olduğunu düşündüm ama yine de “Fena değil,” diyerek Meg’e katıldım.

“Aradığımız yer burası, değil mi?” Meg yalvarıyordu. “Daha fazla aramamıza gerek yok, değil mi?”

Meg pek de iyi görünmüyordu. Kamyon şoförlerinin sevdiği ve kullanımı yasal bir amfetamin olan efedrinin yanı sıra günde on iki fincan kahve içiyorduk. O zamanlar bilmiyorduk fakat Amerikan

Gıda ve İlaç Kurumu kısa bir süre önce “kafein-efedrin kokteylleri”ni yasaklamıştı; çünkü bu kokteyller gülme spazmlarının ardından gelen şiddetli paranoya ve depresyon gibi hem Meg’in hem de benim şu sıralarda tecrübe ettiğimiz birtakım durumlara sebep oluyordu.⁶⁰ Hatta bende, nükleer denizaltılarda çalışan kafein delisi mürettebat arasında yaygın olarak görülen göz seğirmesi bile başlamıştı. Meg’in cam gibi parıldayan mavi gözlerinin yuvalarından çıkacak gibi olduğunu fark ettim.

“Evet,” dedim. “En iyi kahve bu.”

“En kötüsü demek istedin herhalde.”

“En kötüsünün en iyisi,” dedim. “Yani yeterince iyi.”

Adrien’dan sonra Teksas’ı çözmüştük. Radyoda yayınlanan İncil öğretilerinin arabamızın kliması gibi şiddetli ses çıkarması ve daha anlamlı nasihatler vermesi gerekirdi. Yayın; düzgün yaşam, dar kotlar ve Yüce İsa Mesih’e duyulan sevgiyle ilgiliydi. A-merika, A-men. Tüm bu düşüncelere o kadar dalmıştım ki az kalsın çocuklarla dolu bir arabaya yandan çarpıyordum. Fakat arabanın içindekiler kızmadı, Teksaslıydılar ve arabaları yanımızda durduğunda bizi Hristiyanların sevgi göstergesi olan papaya yağmuruna tuttular. Tuhaf sırtışları resmen “az kalsın bizi kurtarıcımıza gönderiyordunuz; bunun için teşekkürler!” diyordu.

“Burada yaşamının nasıl bir şey olduğunu anlayabiliyorum,” diye tekrar tekrar söyleniyordu Meg. “Hayatımın geri kalanı boyunca burada yaşayabilirim. Sanırım Teksas’a âşık oldum. Belki önceki hayatımda bir kadın kovboydum.”

Ona, kovboyların havanın güzel olduğu akşamlarda pikaplarını bir daire oluşturacak şekilde park ettiklerinden, farlarını yakıp aynı radyo kanalını açarak kırların ortasında dans ettiklerinden bahsettim.

Meg ağlayacak gibi olmuştu.

“Beni bir sonraki kasabada indirebilir misin?” diye sordu.

Adrien’dan ayrılarak Taos, New Mexico’ya doğru, kuzeye git-

60 Yemenli eski dostumuz kat, efedrinle yakından ilişkilidir. Her ikisi de aynı aktif kimyasalları içerir ve benzer reaksiyonlara sebep olur. Amerika’nın yeraltı uyuşturucu pazarında rağbet görmeye başlayan Jeff, Mulva ya da Cat isimleriyle anılan meta-kat türleri de vardır. (yazarın notu)

meye başladık. Düzlükler yerini kırmızı sarp kayalıklara, nemli hava da yerini daha kuru bir havaya bırakmıştı. Ancak Adrien'in verdiği o coşku gidince, herhangi bir yerde olabileceğimizi biliyorduk. Her yerde aynı restoranlar, aynı binalar vardı; hatta kıtanın öbür ucunda pişirilmiş, şoklanarak çeşitli yerlere gönderilmiş ve daha sonra, kalan son tadı da yok olana kadar ısıtılmış aynı yiyecekler vardı. Bu Amerikan usulüdür: Dağ başında bir arazi satın al, odacıklara böl, sonra kokusu tamamen kaybolana kadar temizle, daha sonra hiçbir şey hissettirmeyene kadar soğut ve hiçbir şeye benzemeyen renge boy. Yerel işletmeleri uzaklara taşıdığınızda, kirayı da artırmaya başla. Bunların hiçbirisi gerçek değildi. Gaz pedalına basarsam manzara değişir. Klavyenin yenile tuşuna basarsam da ekran görüntüsü değişir ve her geçen dakikada daha fazla paylaşım yağı.

Arizona'ya vardığımızda "Kafein, tanrıma yakınlaşmamı sağlıyor," diye bir yorum geldi. "Ama artık tanrının sesi giderek yok oluyor. Dozu her gün biraz daha artırdım ama artık çok fazla koyuyorum, toz tam çözülmüyor. Saf kafeine ihtiyacım var. LÜTFEN BANA YARDIM EDİN!"

Arizona'daki Navaho Kızılderilileri için ayrılmış ıssız bölgeden arabayla geçerken, her devrin insanının kahve çekirdeğini kendi gerçeklik anlayışına göre kullanmış olduğunu düşünüyordum. Etiyopya ve Ortadoğu'nun eski kahve kültürüne göre kahve, Tanrı'nın hikmetine açılan bir kapıydı. On sekizinci yüzyıl Avrupa'sının laik hümanistleri kahveyi akılcı bir toplum oluşturmak için bir araç olarak kullanmışlardı. Bizlerse, bazı şeyleri en hızlı ve en verimli şekilde yapabilmek için yanıp tutuşan yeni dünyanın vatandaşları olarak, biraz daha hızlı gidebilmek, biraz daha erken varabilmek ve biraz daha iyi hissetmek adına kahveyi daha farklı ve daha üst bir boyuta taşıyoruz. Sonuçlarınsa canı cehennem!

Yolculuğun geri kalan kısmı tam anlamıyla bulanık. Gecenin üçünde, Flagstaff yakınlarında mağara gibi bir mekân olan Cracker Kahvehanesi'nde tek müşterilerin Meg ve ben olduğumuzu hatırlıyorum; o kadar kendimizi kaybetmiş bir şekilde gülüyorduk ki kadın garson daha fazla kahve servis etmemişti. Vegas'taki Circus Circus Açık Büfe Kahvaltı isimli mekânın servis ettiği o leş kahveyi,

kaybettiği tüm parasını hesaplarken ağlayan yan masamızdaki kadını, sokakların çirkinler, aptallar ve açgözlülerle dolu olduğunu ve yirmi bir oyununun kartlarını dağıtan Laoslu Larry'yi anımsıyorum. Bir de sürekli daha fazla efedrin tükettiğimizi ve daha fazla kahve ve daha fazla cin içtiğimizi, Meg'in sürekli yan koltukta güldüğünü, yanlış notalarla şarkılar söylediğini fakat yine de titreme krizlerine girecek kadar güldüğünü hatırlıyorum. Fakat artık Meg direksiyondaydı ve etrafımızda fırıl fırıl dönen yüzlerce araba vardı. Los Angeles şehir merkezine giden çevre yolu üzerinde devasa bir kavşağın ortasındaydık. Batı Yakası'na gelebilmiştik! Ama Meg krize girmiş gibi gülüyor ve gülmekten arabayı süremiyordu. Meg çevreyolunun ortasında arabayı tamamen durdurmak üzere yavaşlamaya başladığında da her gün ev ve işleri arasında yolculuk yapan binlerce asık suratlı Los Angeles sakini, çekirgeler gibi etrafımızda dönüyor, bize bağıyor, öfkeli bir şekilde yumruklarını gösteriyor ve kornalarına abanıyordu. Nasıl yavaşlarsın burada? Sakın yavaşlama! Yürü! Yürü! Yürü! Fakat Meg tamamen durmuştu, resmen başka bir boyuttaydı. Kahkaha gözyaşları yüzünden akıyordu, dudakları da öfkeli bir köpeğin sırtışı gibi bükülmüştü.

Teşekkür

Sayacağım tüm isimlere teşekkürler, thank you, danke, merci ve Sasante sana. Eşime (eğer teklifimi kabul ederse) ve Nina J. To Tanya La Taz’a (benimle evlenmeyi reddettiği için). Üç ay boyunca bana evlerini açtıkları için kardeşim Troy ve eşi Paula’ya, beni mahkeme kararıyla evden çıkarabilecekken çıkarmayan San Francisco’dan Tom Yee’ye. Yapıcı değerlendirmeleri için Soho’daki editörüm Juri Jurjevics’e (“Pöf!” bir düzelti notudur, öyle değil mi?) ve görev aşkından hiç ödün vermeyen yayıncı temsilcim Felicia Eth’e azmi için minnettarım. Tüm o C’leri için Jeff’e öpücüklerimi sunuyorum. Annabel Bentley’ye de yardımseverliğinden ötürü müteşekkirim. Hararlı Abera’ya ve isimlerini asla telaffuz edemediğim daha birçok Yemenliye ve elbette olağanüstü dolandırıcılık yeteneğinden ötürü Yangi’ye teşekkürler. Bilgece yorumları için Josef Joffe’e ve tabii ki yolculuğumu aşırı sinir bozucu hale getiren birkaç milyon insana ve verdikleri yığınla doğru veya yanlış bilgiyle birinin kafasını sonsuza dek karıştırabilecek Alt.caffeine, coffee, H-France’daki internet kullanıcılarına teşekkürler.

Zürih, İsviçre’deki Johann Jacobs Müzesi’ne, Londra’daki Brahm Çay ve Kahve Müzesi’ne, Catherine Cotelte’in arşivlerine, Britanya Müzesi Asya Bölümü’ne, Fransız Milli Kütüphanesi’ne, New York Araştırma Kütüphanesi’ne, Kaliforniya, Berkeley ve Los Angeles üniversitelerinin kütüphanelerine, Addis Ababa Belediye Kütüphanesi’ne, Addis Ababa Üniversitesi Kütüphanesi’ne, Yemen, Sanaa’daki isimsiz kütüphaneye, Londra Guildhall Kütüphanesi’ne, Viyana Milli Kütüphanesi’ne, San Fransisco ve Los Angeles belediye kütüphanelerine ve diğerlerine teşekkürler.

Kaynakça

- Anon. *Debits de boisson*. French government publications, 1984.
- Anon. *Excellent Virtue of the Sober Drink Coffee*. Ballad broadsheet: England, 1600s.
- Anon. *New Secte of Friars Called Capichini*. Broadsheet: England, 1580.
- Anon. *Organum Salutis—an Instrument to Cleanse the Stomach, as Also Divers New Experiments on Tobacco and Coffee*. London: Rumsey, W., 1657.
- Anon. *The Women's Petition against Coffee*. Broadsheet: London, 1674.
- Bacon, Francis. *Natural History*. London, 1824.
- Barber, Noel. *The Sultans*. New York: Simon & Schuster, 1973.
- Beaufory, H. *Catalogue of Tokens Current in the 17th Century*. London: Guildhall Library, 1855.
- Beaunay, Catherine de. *Hommage au Chevalier Gabriel de Clieu*. Association de Clieu: Dieppe, France, 1997.
- Bersten, Ian. *Coffee Floats, Tea Sinks*. Sydney, Australia, 1994.
- Birblbaum, E. "Vice Triumphant." *Durham University Journal*, 1956.
- Bosworth, C. (ed). *The Encyclopedia of Islam*. London, 1980.
- Boyer-Araújo, Véronique. *Femmes et cultes de possession au Brésil: Les compagnons invisibles*. Paris: Editions L'Harmattan, 1993.
- Bradshaw, Steve. *Café Society; Bohemian Life*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1978.
- Braun, Stephen. *Buzz: The Science and Lore of Alcohol and Coffee*. Oxford, England: Oxford University Press, 1996.
- Brecher, Edward. *Licit and Illicit Drugs: The Consumers Union Report on Narcotics, Stimulants, Depressants, Inhalants, Hallucinogens, and Marijuana—including Caffeine, Nicotine, and Alcohol*. Boston: Little, Brown, 1972.
- Brown, Diana. *Umbanda: Religion and Politics in Urban Brazil*. Ann Arbor, Mich.: UMI Research Press, 1986.
- Buc'hoz, J. *Dissertation sur le café, sa culture, ses différentes préparations, & ses propriétés, tant alimentaires, que médicinales*. Paris: Chez F. J. Desoer, 1787.
- Burton, Sir Richard (çev.). *1001 Arabian Nights*. London: Burton Club, no date.
- Burton, Sir Richard. *Goa and the Blue Mountains*. 1851. Reprint, Berkeley: University of California Press, 1991.

- First Footsteps in East Africa. London: Longman, Brown, Green, and Longmans, 1856.
- Carre, Jean Marie. *La Vie Adventureuse de Jean-Arthur Rimbaud*. Paris, 1926.
- Casson, L. *Ancient Trade and Society*. Detroit: Wayne State University Press, 1984.
- The Periplus Maris Erythraei: Text with Introduction, Translation, and Commentary*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1989.
- Chelebi, Katib. *The Balance of Truth*. London: Allen and Unwin, 1957.
- Chevalier, Alphonse. *Du café, son historique, son usage*. Paris: Baillière, 1862.
- Chitale, V. P. *Capital Output Ratio in the Indian Economy* (sponsored by the Economic and Scientific Research Foundation). New Delhi: Radiant Publishers, 1986.
- Clieu, Gabriel de. *L'Année Littéraire, Letters*, vol. 6. Paris, 1774.
- Coupland, Reginald. *East Africa and Its Invaders, from the Earliest Times to the Death of Seyyid Said in 1856*. New York: Russell & Russell, 1965.
- Dean, Warren. *Rio Claro: A Brazilian Plantation System*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1976.
- Delor, Jean. *On the Vice and Abuse of Coffee*. **{Au: do you have any fur-ther information?}**
- D'Israeli, Isaac. *Curiosities of Literature*. Greenwich, England, printed by especial command [London, F. Shoberl Junior, printer], 1837.
- Dufour, Phillippe. *Traitez nouveaux et curieux du café, du thé et du chocolat*. Lyon: Chez Jean Baptiste Deville, 1688.
- Durant, Will, and Ariel Durant. *The Story of Civilization*, 12 vols. New York, 1960.
- Ellis, Aytoun. *The Penny Universities*. London: Secker & Warburg, 1956.
- Ellis, John. *Historic Account of Coffee*. 1774.
- Fauric, V. *Slave Trade in Indian Ocean*. Paris, no date.
- Forest, Louis. *L'art de faire café au lait à l'ancienne*. Paris, no date.
- French, Richard. *19 Centuries of Drink in England: A History*. 1884.
- Furber, Holden. *Dutch Asiatic Trade*. New York, 1965.
- Galland, Antoine. *De l'origine et du progrès du café, sur un manuscrit Arabe de la bibliothèque du roi*. Caen, 1699.
- A Treatise upon the Origin of Coffee*. London, 1695.
- Garnett, Lucy. *Mysticism and Magic in Turkey: An Account of the Religious Doctrines, Monastic Organization, and Ecstatic Powers of the Dervish Orders*. New York: sAMS Press, 1979.

- Gaters, Edward. *Afro-Caribbean Religions*. Ward Lock Educational: London, 1980.
- Gevase, Matthew. *The Land of Zanj*. No date.
- Gillette, Fanny. *White House Cookbook*. New York, 1888.
- Gordon, Murray. *Slavery in the Arab World*. New York: New Amsterdam, 1989.
- Haines, Frederic. *Chapter of Insurance History*. London, 1926.
- Hanoum, Leïla. *Le harem imperial et les sultanes au XIXe siecle / Leïla Hanoum; version Français par son fils, Youssef Razi; préface de Sophie Bäsch*. Bruxelles: Editions Complexe, 1991.
- Harris, Major Cornwallis. *Highlands of Ethiopia*, vol. 3. London: Longman, Brown, Green, and Longmans, 1844.
- Hattox, Ralph. *Coffee and Coffeehouses: The Development of an Islamic Social Institution*. Washington: Seattle University Press, 1985.
- Hote Divin; etymologie du mot Zar. Vol. 24 in *Nouvelle revue d'ethnopsy- chiatric*. Grenoble, France, 1994.
- Howard, Lord Henry. *A Relation of My Journey*. London, 1671.
- Hull, F. *Coffee Plantations of Southern India*. London, 1877.
- Imperial Gazette of India*. London, 1909.
- James, Robert. *Treatise on Tobacco, Tea, Coffee and Chocolate*. London, 1745.
- Jobin, Philippe. *The Coffees Produced throughout the World*. Le Havre, France, 1992.
- Jourdain, John. *The Journal of John Jourdain*, vol. 16. London, 1617.
- Kaspar-Feller, Emmy. *La livre de la boulangere*. Zurich, 1951.
- Kassa, Getachew. "Descriptive Account of Coffee Slaughter." *Journal of Ethiopian Studies*, Addis-Ababa, 1996.
- Knolles, Richard. *The Turkish History: From the Original of That Nation, to the Growth of the Ottoman Empire: With the Lives and Conquests of Their Princes and Emperors ...; with a Continuation to This Present Year, MDCLXXXVII: Whereunto Is Added the Present State of the Ottoman Empire / by Sir Paul Rycaut*. London: Printed for Awnsham Churchill, 1687-1700.
- Koehler, Franz. *Coffee for the Armed Forces*. Office of Quartermaster General, U.S. Army, 1940.
- Lane, Edward. *An Account of the Manners and Customs of Modern Egyptians*. London, 1860.
- La Roque, Jean. *Voyage de l'Arabie heureuse*. Paris: A. Cailleau, 1716.
- Leiris, Michel. *L'Afrique fantôme*. Paris, 1934.
- "LeTaureau de Seyfou Tchenger." *Minotaur* 2, 1933.
- Levenger, Maurice. *Sade, a Biography*. New York: Farrar, 1993.

- Lewin, L. *Phantasia: Narcoti and Stimulating Drugs*. New York, 1931.
- Lewis, I. London. *Ecstatic Religion: A Study of Shamanism and Spirit Possession*. London: Routledge, 1989.
- Lillywhite, Bryant. *London Coffeehouses*. London: G. Allen and Unwin, no date.
- Loliee, Edric. *Les cafés de Paris*. Paris, no date.
- Luke, Harry. *The City of Dancing Dervishes and Other Sketches and Studies from the Near East*. London: Macmillan and Co. (limited printing), 1914.
- Macaulay, T. B. *Coffee Houses in the 17th and 18th Centuries*.
- Marconi, Marina. *Folclore do Café*. Sao Paulo, 1960.
- McKenna, Terence. *Food of the Gods: The Search for the Original Tree of Knowledge: A Radical History of Plants, Drugs, and Human Evolution*. London: Rider, 1992.
- Megenny, Will. *West Africa in Brazil*. Anthropol, 1992.
- Merid, Aregay. "The Early History of Ethiopia Coffee Trade and the Rise of the Shawa." *Journal of African History*; January 1988.
- Methley, Violet. *Camille Desmoulins, a Biography*. New York: Dutton, 1915.
- Moseley, B. *A Treatise Concerning the Effects and Properties of Coffee*. London, 1792.
- Mouradgèa, d'Ohsson. *Tableau général de l'empire Othoman, divisé en deux parties, dont l'une comprend la législation mahométane; l'autre, l'histoire de l'empire Othoman*, 7 vols. Paris: Imprint de Monsieur [Firmin Didot], 1787-1820.
- Narayan, B. *Southern States through Plans: A Regional Analysis*. Delhi: Sterling Publishers, 1970
- Natvig, Richard Johan. "Oromos, Slaves & Zar Spirits." *International Journal of African Studies* 20, 1987.
- Niebuhr, Karstens. *Description de l'Arabie felix*. Amsterdam, 1774.
- Onder, Mehmet. *Mevlana and the Mevlana Museum*. Konya, Turkey, 1997.
- Orleans, Charlotte-Elisabeth. *The Court of Louis XIV and of the Regency / from the Correspondence of the Duchess of Orleans*. Philadelphia: Rittenhouse Press.
- Palacions, Miguel. *Sadilies y alumbranos [al-Shadhili in Spain]*. Madrid, 1944.
- Parkinson, John. *Theatrum Botanicum*. London, 1640.
- Parson, Constance. *A Tour in Mysore State*. London, 1931.
- Paulli, S. *A Treatise on Tobacco, Tea, Coffee and Chocolate*. London, 1774.
- Pegadou, Rene. *Histoire de l'Auvergne*. Paris, 1991.
- Pococke, Dr. (çev). *The Nature of the Drink Kauhi, or Coffe, and the Berry of Which It Is Made*. Oxford, England, 1659.
- Pomet, Pierre. *Compleat History of Drugs*. London, 1712.

- Rao, M. *India Railways*. New Delhi, 1975.
- Reynolds, David. *The Serpent in the Cup: Temperance in American Literature*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1997.
- Robinson, Edward Forbes. *Early History of Coffeehouses in England*. London, 1983.
- Roseberry, William (ed). *Coffee, Society and Power in Latin America*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995.
- Rycaut, Paul. *The History of the Present State of the Ottoman Empire, Containing the Maxims of the Turkish Polity, the Most Material Points of the Mahometan Religion... Their Military Discipline; with an Exact Computation of Their Sea and Land Forces*. London: I. Cleave [etc.], 1701.
- Sacy, A. I. Silvestre de. *Chrestomathie Arabe, ou, Extraits de divers écrivains Arabes, tant en prose qu'en vers, à l'usage des élèves de l'école spéciale des langues Orientales vivantes*. Paris: Imprimerie Impériale, 1806.
- Sayani, Husain. *Saints of Islam*. London: Luzac, 1908.
- Schacht, Joseph. *An Introduction to Islamic Law*. Oxford, England: Clarendon Press, 1964.
- Schivelbush, Wolfgang. *Tastes of Paradise*. New York: Pantheon Books, 1992.
- Sells, Michael (ed). *Early Islamic Mysticism: Sufi, Qur'an, Miraj, Poetic and Theological*. New York: Paulist Press, 1996.
- Sheth, Noel. *The Divinity of Krishna*. New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1984.
- Stein, Stanley. *Vassouras: A Brazilian Coffee County*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1957.
- Stella, Alain. *The Book of Coffee*. New York: Flammarion, 1997.
- Subhan, John. *Sufism, Its Saints and Shrines*. Lucknow: Lucknow Publishing House, 1960.
- Szasz, Thomas. *Ceremonial Chemistry: The Ritual Persecution of Drugs, Addicts, and Pushers*. Garden City, N.Y.: Anchor Press, 1974.
- Thomas, Hugh. *The Slave Trade: The History of the Atlantic Slave Trade, 1440-1870*. London: Picador, 1997.
- Ukers, William. *All About Coffee*. New York: Tea and Coffee Trade Journal, 1935.
- All About Tea*. New York: Tea and Coffee Trade Journal, 1935.
- Viser, Margaret. *The Rituals of Dinner*. New York: Penguin, 1991.
- Werner, Lange. *History of the Southern Gong'a (Southwestern Ethiopia)*. Wiesbaden: Steiner, 1982.